TC.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİFTELER YÖRESİ AĞIZLARININ İNCELENMESİ VE TÜRKÇENİN ZENGİNLEŞMESİNE KATKILARI

MERVE YORULMAZ

İZMİR
2011

TC.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİFTELER YÖRESİ AĞIZLARININ İNCELENMESİ VE TÜRKÇENİN ZENGİNLEŞMESİNE KATKILARI

MERVE YORULMAZ

DANIŞMAN
PROF. DR. ŞERİF ALİ BOZKAPLAN

İZMİR
2011

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum " Çifteler Yöresi Ağızlarının İncelenmesi Ve Türkçenin Zenginleşmesine Katkıları" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24.05.2011

MERVE YORULMAZ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından....Ortaöğretim....Sayısal...Alanlar.....
.....Eğitimi..... Anabilim Dalı
.....Türk Dili ve Ed. Öğ..... Bilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Prof....Dr.....Şeref Ali BOZKURT.....

Üye :Prof....Dr.....İlhan GENÇ.....

Üye :Prof....Dr.....Erdoğan BOZ.....

Onay
Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..../..../....

Prof. Dr. h. c. İbrahim ATALAY
Enstitü Müdürü

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	**404449**
Yazar Adı / Soyadı	Merve Yorulmaz
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 16559045218
Telefon / Cep Telefonu	5417106045 5417106045
e-Posta	merveeyorulmaz@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Çifteler Yöresi Ağızlarının İncelenmesi ve Türkçenin Zenginleşmesine Katkıları
Tezin Tercümesi	Studying Çifteler District Dialects and The Contributions of Enriching Turkish
Konu Başlıkları	Türk Dili ve Edebiyatı Eğitim ve Öğretim
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bölüm	Türk Edebiyatı Bölümü
Anabilim Dalı	Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2010
Sayfa	652
Tez Danışmanları	Prof. Dr. Şerif Ali Bozkaplan
Dizin Terimleri	Eskişehir-Çifteler=Eskişehir-Çifteler Ağızlar=Dialects
Önerilen Dizin Terimleri	Çifteler Yöresi Ağızları= Çifteler District Dialects
Yayımlama İzni	☑ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Ertelenmesini istiyorum

a. Yukarıda başlığı yazılı olan tezimin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

02.07.2011

İmza:.....

Yazdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET…… i

ABSTRACT…….. ii

ÖNSÖZ……. iii-iv

KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ…… v-vii

KULLANILAN KISALTMALAR……. viii

GİRİŞ…… 1

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi……..... 1
2. Problem Cümlesi…….. 1
3. Alt Problemler…….. 1
4. Sayıltılar……..... 2
5. Sınırlılıklar…… 2
6. Tanımlar…… 2

İLGİLİ YAYINLAR VE ARAŞTIRMALAR……... 3

YÖNTEM…….. 4

1. Araştırmanın Modeli…… 4

2. Evren ve Örneklem…….. 4

3. Verilerin Toplanması……... 4

4. Veri Çözümlenmesi…….. 4

ÇİFTELER İLÇESİNİN COĞRAFİ VE TARİHİ DURUMU…… 5

1. Çifteler İlçesinin Coğrafi Yapısı……. 5

1.1. Konumu……. 5-6

1.2. İklimi ve Bitki Örtüsü…….. 7

2. Çifteler İlçesinin Tarihçesi…….. 7-9

3. Çifteler İlçesinin Ekonomik Yapısı……. 9

3.1. Tarım ve Hayvancılık……... 9

3.2. El Sanatları…… 10

4. Çifteler İlçesinin Sosyal ve Etnik Yapısı…… 10-11

5. Haritalar ve Arşiv Kayıtları…… 12

5.1. Eskişehir İli Siyasi Haritası……. 12

5.2. Çifteler İlçesi Siyasi Haritası……... 13

5.3. Çifteler İlçesi Haritası…….. 14

5.4. Kurtuluş Savaşı Sırasında Yöredeki Askerî Harekâtlar…….. 15

5.5. Kurtuluş Savaşı Sırasında Yöredeki Askerî Harekâtlar…..... 16

5.6. Çifteler'e Ait Devlet Nişanı…….. 17

5.7. Çifteler Çiftliği (Harası) Kuruluş Fermanı…… 18

5.8. Hüsrev Paşa Vakfiyesi Sureti…….. 19

I.BÖLÜM…….. 20

SES BİLGİSİ…… 20

Sesler…….. 20

1. Ünlüler……... 20

1.1. Ünlü Türleri…….. 20

1.1.1. á: ……... 20-21

1.1.2. ȧ : 21

1.1.3. å: 21

1.1.4. ă: 22

1.1.5. ä: 22-23

1.1.6. ė: 23

1.1.7. ĕ: 23-24

1.1.8. ĭ: 24

1.1.9. ı^{o} : 24

1.1.10. ĭ: 25

1.1.11. ó: 25

1.1.12. ȯ: 25-26

1.1.13. ú: 26

1.1.14. ŭ: 26

1.2. Uzun Ünlüler 27-28

1.2.1. Birincil Ünlü Uzunlukları 28

1.2.2.Hece Kaynaşması İle Oluşmuş Uzun Ünlüler 29

1.2.2.1. –k-(>-g-), -g-, -ğ- ünsüzlerinin erimesi ile..... 29-30

1.2.2.2. r ünsüzünün erimesi ile..... 30

1.2.2.3. h ünsüzünün erimesi ile..... 30

1.2.2.4. ñ ünsüzünün erimesi ile..... 31

1.2.2.5. y ünsüzünün erimesi ile..... 31

1.2.2.6. v ünsüzünün erimesi ile..... 31

1.2.4. Çift Ünlülerin Kaynaşması İle Oluşmuş Uzun Ünlüler.... 32

1.2.5. İkiz Ünlüler..... 32

1.2.6. Yabancı Kelimelerde Uzunluk..... 32-33

1.2.6.1. Ünsüz Düşmesi İle Oluşmuş Uzun Ünlüler..... 33

1.2.6.1.1. h Düşmesi İle..... 33

1.2.6.1.2. y Düşmesi İle……..... 34

1.3. Kısa Ünlüler……... 34

1.3.1. ă…….. 34

1.3.2. ĕ……... 35

1.3.3. ĭ……... 35

1.3.4. ŭ…….. 35

2. Ünsüzler……. 36

2.1. Ünsüz Türleri…….. 36-38

2.1.1. Ton Bakımından Ünsüzler……... 38

2.1.1.1. Tonlu (Ötümlü) Ünsüzler…… 39

2.1.1.2. Tonsuz (Ötümsüz) Ünsüzler…… 39

2.1.1.2.1. Karşılıklı Ünsüzler…….. 39-40

2.1.1.2.2. Karşılıksız Ünsüzler…… 40

2.1.1.2.2.1. Tonsuz Karşılığı Olmayan Ünsüzler…… 40

2.1.1.2.2.2. Tonlu Karşılığı Olmayan Ünsüzler…… 41

2.1.2. Boğumlanma Noktası Bakımından Ünsüzler……. 41

2.1.2.1. Dudak Ünsüzleri……... 41

2.1.2.2. Diş-Dudak Ünsüzleri…… 42

2.1.2.3. Diş Eti Ünsüzleri……... 42

2.1.2.4. Diş Eti Ardı Ünsüzleri…….. 42-43

2.1.2.5. Ön, Orta Ve Art Damak Ünsüzleri……. 43

2.1.2.6. Gırtlak Ünsüzü……. 43

2.1.2.7. Ses Yolu Bakımından Ünsüzler……... 43

2.1.2.7.1. Kapantılı Ses Yolunda Oluşan Ünsüzler…… 44

2.1.2.7.2. Açık Ses Yolunda Oluşan Ünsüzler…... 44

2.1.2.7.2.1. Dar Ses Yolunda Oluşan Ünsüzler…… 44

2.1.2.7.2.2. Geniş Ses Yolunda Oluşan Ünsüzler…… 45

2.1.3. Hava Yolu Bakımından Ünsüzler…… 45

2.1.3.1. Ağız Ünsüzü…….. 45

2.1.2.3. Burun Ünsüzü……... 46

***Ünlü Değişmeleri*…….. 47**

I. Ünlü Uyumları……... 47

1. Büyük Ünlü Uyumu……. 47

1.1. Kök Ve Tabanlarda…….. 48

1.1.1. Yazı Dilimize Göre Büyük Ünlü Uyumunun İleri Olduğu Durumlar……... 48

1.1.1.1. İlerleyici Benzetme Yolu İle……. 48

1.1.1.2. Gerileyici Benzetme Yolu İle…… 48

1.1.1.3. İki Yönlü Benzetme …….. 49

1.1.1.4. Ek ve Edatlarda…… 49-51

1.1.2. Yazı Dilimize Göre Büyük Ünlü Uyumunun Bozulduğu Durumlar……. 51

1.1.2.1. Kök ve Tabanlarda……. 51-52

1.1.2.2.Eklerde……. 52-53

2. Küçük Ünlü Uyumu…….. 53

2.1. Küçük Ünlü Uyumunun İleri Olduğu Durumlar……... 54

2.1.1. İlerleyici Benzetme Yolu İle……. 54

2.1.2.Gerileyici Benzetme Yolu İle…… 54

2.2. Küçük Ünlü Uyumunun Bozulduğu Durumlar…….. 55

II. Ünlü Türemeleri……... 55

1. Başta Ünlü Türemesi…… 55-56

2. İçte Ünlü Türemesi……... 56

3. Sonda Ünlü Türemesi……... 56

III. Ünlü Düşmesi……... 56

1. İçte Ünlü Düşmesi…… 56-57

IV. Ünlü Değişimleri……..... 57

1. Dudaklılaşma(Yuvarlaklaşma)……... 57

2. Kaynaşma …… 58

3. Daralma……. 58

3.1.Önde Daralma…… 58-59

3.2. Ortada Daralma…… 59

3.3. Sonda Daralma…….. 59-60

4. Genişleme……. 60

5. Düzleşme……... 60

6. Kalınlaşma…… 61

V. Eskicil Şekillerin Saklandığı Örnekler…… 61

Ünsüz Değişmeleri…… 62

I. Ötümlüleşme……... 62

1. Kelime Başında Ötümlüleşme…….. 62

1.1. ġ-<k-…… 62-63

1.2. b-/P-<p-……... 63

1.3. c-<ç-…… 63-64

1.4. d-/T-<t-……... 64

1.5. v-/F-<f-…… 64-65

1.6. z-<s-…… 65

2. Kelime içinde ötümlüleşme…….. 65

2.1. ġ-<k-…….. 65

2.2. b-/P-<p-……. 66

2.3. c-/Ç-<ç-…….. 66

2.4. d-/T-<t-…….. 66

2.5. v-/F-<h-…….. 66

2.6. z-/S-<s-……... 66

3. Kelimenin Sonunda Ötümlüleşme……... 67

3.1. j-<ş……. 67

3.2. d-/T-<t-……... 67

3.3. z-/S-<s-…… 67

4. Ekleşme Sırasında Ötümlüleşme……. 67

4.1. –c-<-ç-…….. 67

4.2. –d-/-T-<-t-…… 68

5.Kelime Ulanmaları Sonucu Ötümlüleşme……... 68

5.1. -P<-b…… 68

5.2. -c<-ç……. 68

5.3. -d/-T<-t…… 68-69

5.4. -ġ/-ğ<-k…… 69

6.Ötümlü Olarak Getirilen Ekler…… 69

6.1. d-/T-<-t……. 69

II. Ötümsüzleşme……... 69

1. Kelime Başında Ötümsüzleşme……... 70

1.1. p-/P-<b-…….. 70

1.2. t-/ T-<d-……. 70

2. Kelime İçinde Ötümsüzleşme…….. 70

2.1. k-<ğ-……... 70

2.2. –Ç-<-c-……... 70

2.3. v-/-F-<-f-…… 71

3. Kelime Sonunda Ötümsüzleşme……. 71

3.1. -S<-z……... 71

4. İlerleyici Benzetme……... 72

4.1. –pç-<-pc-…… 72

III. Ünsüz Kaybolmaları…… 72

1. Erime……. 72

1.1. ğ…….. 72-74

1.2. h…….. 74-75

1.3. y…….. 75-76

1.4. r…….. 76-78

1.5. l……... 78-79

2. Büzülme ve Derilme……. 79

2.1. ğ…… 79-82

2.2. h…… 82

2.3. y…… 83

2.4. r…… 83-84

IV. Ünsüz Benzeşmeleri…… 84

1. Ek Alma Durumunda Oluşan Benzeşme…….. 85

1.1. İlerleyici Benzeşme…….. 85-86

1.2. Gerileyici Benzeşme…….. 86-87

2. Kelimelerin Ulanması Sonucunda Oluşan Benzeşmeler……..... 88

2.1. İlerleyici Benzeşme…….. 88

2.2. Gerileyici Benzeşme…….. 88

3. Ünlü- Ünsüz Benzeşmesi…….. 88

3.1. Dudaklılaşma…… 88-89

3.2. Sızıcılaşma……. 89-90

4. Ünsüz- Ünsüz Benzeşmesi…… 91

4.1. İlerleyici Benzeşme……... 91

4.2. Gerileyici Benzeşme…….. 91

V. Eklerde ve Edatlarda Ünsüz Türemesi……... 92

1. -kine<-ki…… 92

2. -m<-Ø……... 92

VI. Ünsüz Düşmesi…… 92

1. Kök ve Tabanlarda …….. 92

1.1. Başta Ünsüz Düşmesi……... 92-93

1.2. İçte Ünsüz Düşmesi……... 93-94

1.3. Sonda Ünsüz Düşmesi…….. 94-95

2. Grup Düşmesi……... 95

3. Eklerde Ünsüz Düşmesi……... 95-96

VII. Ünsüz Alternansı……. 96-97

VIII. İkizleşme……. 97-98

IX. Eskicil Şekillerin Saklandığı Örnekler……... 98-99

X. Ünsüz Türemeleri……..... 99

1. Başta Ünsüz Türemesi……. 99

2. İçte Ünsüz Türemesi……. 99

3. Sonda Ünsüz Türemesi…… 100

XI. Ünsüz Tekleşmesi…….. 100 - 101

XII. Başkalaşma…….. 101

XIII. Göçüşme (Metathesis)…….. 101

1. Yandaş Göçüşme ……. 102

2. Uzak Göçüşme ……. 103

XIV. Karakteristik Olmayan Ünsüz Değişmeleri…… 103

1. Kelime Başındaki Ünsüz Değişmeleri……. 103 - 104

2. Kelime İçindeki Ünsüz Değişmeleri…… 104

3. Kelime Sonundaki Ünsüz Değişmeleri……... 104 - 105

II. BÖLÜM……... 106

ŞEKİL BİLGİSİ……. 106

Ekler……. 106

1. Çokluk Eki…… 106 - 107

2. İyelik Ekleri…….. 107 - 109

2.1. İyelik Eki Yığılması……... 109

3. Hâl Ekleri…….. 110

3.1 Yalın Hâl (Nominatif Hâli)…… 110 - 111

3.2. İlgi Hâli (Genetif Hâli)……. 111 - 112

3.3.Belirtme Hâli (Akkuzatif Hâli)……. 113 - 114

3.4. Yaklaşma Hâli (Datif Hâli)…….. 114 - 115

3.5.Bulunma Hâli (Lokatif Hâli)…… 115 - 116

3.6. Ayrılma Hâli (Ablatif Hâli)……. 117 - 118

3.7. Vasıta Hâli (İnstrumental Hâli)…….. 118 - 120

3.8. Eşitlik Hâli (Ekvatif Hâli)…… 120 - 121

3.9. Yön Gösterme Hâli (Direktif Hâli)…….. 121 - 123

3.10.Sebep Gösterme Hâli…… 123

***Fiil Çekimi*……. 124**

I. BASİT ÇEKİMLER……. 124

1. Görülen Geçmiş Zaman……... 124 - 130

2. Öğrenilen Geçmiş Zaman…… 131 - 135

3. Şimdiki Zaman……. 135 - 141

4. Gelecek Zaman……. 141 - 145

5. Geniş Zaman……. 146 - 152

6. Fiillerde Olumsuzluk…… 152 - 153

II. TASARLAMA KİPLERİ……... 153 - 154

1. Şart Kipi…… 154 - 157

2. Emir-İstek Kipi……. 157 - 161

III. BİRLEŞİK ÇEKİMLER…….. 162

1. HİKÂYE…… 162

1.1. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi…… 162 - 165

1.2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi……. 165 - 167

1.3. Şimdiki Zamanın Hikâyesi…….. 167 - 172

1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi…….. 172 - 173

1.5. Geniş Zamanın Hikâyesi…….. 174 - 179

2. RİVAYET……. 179

2.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti……. 179 - 180

2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti…….. 180 - 182

2.3. Gelecek Zamanın Rivayeti…….. 182 - 183

2.4. Geniş Zamanın Rivayeti…….. 183 - 185

3. ŞART……. 185

3.1. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı…….. 185 - 186

3.2. Duyulan Geçmiş Zamanın Şartı…….. 186

3.3. Şimdiki Zamanın Şartı……. 186 - 187

3.4. Gelecek Zamanın Şartı……. 187

3.5. Geniş Zamanın Şartı…… 187 - 189

IV. KATMERLİ ÇEKİM……... 189

1. Geniş Zamanın Rivayetinin Hikâyesi……. 189

2. Geniş Zamanın Rivayetinin Rivayeti…….. 190

V. EK-FİİLİN ÇEKİMİ…… 190

1. Görülen Geçmiş Zaman……..... 190 - 192

2. Öğrenilen Geçmiş Zaman…… 192 - 193

3. Geniş Zaman……. 193 - 195

4. Birleşik Çekim…….. 195

4.1. Rivayet…….. 195

Görev Değiştirici Ekler……. 196

I. Fiilimsiler…….. 196

1. Ad Fiil (Mastar) Ekleri…… 196 - 199

2. Sıfat Fiil Ekleri…….. 199 - 204

3. Zarf Fiil Ekleri…….. 204

3.1.Asıl Zarf Fiil Ekleri…… 205 - 209

3.2.Birleşik Zarf Fiil Ekleri……. 209 - 214

II. Çatılar…….. 215

1. Oldurgan-Ettirgen…… 215

1.1.Oldurgan…… 215 - 217

1.2.Ettirgen…… 217 - 218

2. İşteş…… 218

2.1.Birliktelik…… 218 - 219

2.2.Karşılıklılık…… 219

3. Edilgen……... 220 - 221

4. Dönüşlü…… 221 - 222

***Kelime Yapıcı Ekler*……... 222**

I. İsimden İsim Yapan Ekler……... 222

1. +cak…… 222

2. +cIk…… 223

3. +cI…….. 223 - 224

4. +dAş……... 224

5. +ka……. 224

6. +gil……. 225

7. +lak<+la-k……. 225

8. +LI$_4$ …….. 225 - 226

9. +LI$_4$k…….. 226 - 227

10. +(I)ncI…… 228

11. +cAz……... 228

12. +şAr……... 229

13. +sI$_3$z……... 229 - 230

II. İsimden Fiil Yapan Ekler ……. 230

1. +A-……. 230

2. +Al-…… 231

3. +(A)r-……. 231

4. +Ik-…… 231

5. +lA-…… 232

6. +lAn-…….. 232 - 233

7. +lAş-……... 233

III. Fiilden İsim Yapan Ekler…….. 233 - 234

1. -Ak+……... 234

2. -Az+…… 235

3. -ce+……. 235

4. -Ç+……. 235

5. -elek+……. 235

6. -enek+…… 235 - 236

7. –mAcA……... 236

8. -GAç+……. 236

9. -GI+…… 236 - 237

10. -I+…… 237

11. -(I)k+…… 237

12. -(I)m+…… 238

13. -In+…… 238

14. -untu+…… 239

15. -GIn+…… 239

16. -maÇ/-bAç+…… 239

17. -mAn+…… 239 - 240

18. -mIr+…… 240

19. -sI+…… 240

20. -(y)IcI…… 240 - 241

IV. Fiilden Fiil Yapan Ekler…… 241

1. -AlA-…… 241

2. -mA-…… 242

3. -(I)n-…… 242

Görev ve Anlam Bakımından Kelime Çeşitleri…… 243

I.İSİMLER …… 243

1. **İsim Çekimi**…… 243

1.1.Çokluk…… 243 - 244

1.2.İyelik…… 244 - 245

1.3.Hâl…… 245

1.4.Tamlama…… 246

1.4.1.Belirtili İsim Tamlaması…… 246 - 247

1.4.2.Belirtisiz İsim Tamlaması…… 248 - 249

1.4.3.Zincirleme İsim Tamlaması…… 249

2. **İsim Yapımı**…… 250

2.1.İsimden İsim Yapımı…… 250

2.2.Fiilden İsim Yapımı…… 251

II. SIFATLAR…….. 252

1. Nitelik Sıfatları……. 252 - 253

2. Belirtme Sıfatları…….. 253

2.1.İşaret(Gösterme) Sıfatları…….. 253 - 254

2.2.Sayı Sıfatları…… 254

2.2.1.Asıl Sayı Sıfatları……... 255

2.2.2.Sıra Sayı Sıfatları……... 256

2.2.3.Üleştirme Sıfatları…….. 256 - 257

2.2.4.Topluluk Sayı Sıfatları…….. 257

2.3.Soru Sıfatları……... 257 - 258

2.4.Belirsizlik Sıfatları……. 258

3. Sıfat Tamlaması…… 259

III. ZAMİRLER…….. 260

1. Şahıs Zamirleri……. 260 - 262

2. Dönüşlülük Zamirleri…….. 262 - 263

3. Soru Zamirleri…….. 263

4. Belirsizlik Zamirleri……. 263 - 264

5. İşaret Zamirleri…… 264

IV. ZARFLAR……. 264

1. Hâl Zarfları……... 265

2. Azlık-Çokluk Zarfları…….. 265 - 266

3. Yer-Yön Zarfları…….. 266

4. Zaman Zarfları……. 267

V.EDATLAR…… 267 - 268

1. Ünlem Edatları……. 268

1.1.Ünlemler…….. 268

1.2.Seslenme Edatları……... 268 - 269

1.3.Sorma Edatları……... 269

1.4.Gösterme Edatları…….. 270

1.5.Cevap Edatları…… 270 - 271

2. Bağlama Edatları…….. 271

2.1.Sıralama Edatları……... 271

2.2.Denkleştirme Edatları…… 272

2.3. Karşılaştırma Edatları…….. 272

2.4.Cümle Başı Edatları……... 273

2.5.Sona Gelen Edatlar……..... 273

3. Son Çekim Edatları…….. 274

VI. FİİLLER……..... 275

1. Fiillerde Zaman…… 275

2. Fiillerde Kip…….. 275

3. Fiillerde Çatı……. 275

4. Fiillerde Olumsuzluk…… 275

5. Birleşik Fiiller……... 275

5.1.Bir Hareketi Karşılayan Birleşik Fiiller……... 276

5.1.1.Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller……. 276 - 278

5.2.Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller…… 278

5.2.1.Yeterlilik Fiili……. 278 - 279

5.2.2.Tezlik Fiili……... 279 - 280

III. BÖLÜM…….. 281

CÜMLE BİLGİSİ…… 281

I.Yüklemlerine Göre Cümleler……... 281

1. İsim Cümlesi……. 281

2. Fiil Cümlesi..... 281

II. Anlamlarına Göre Cümleler..... 282

1. Olumlu Cümle..... 282

2. Olumsuz Cümle..... 283

3. Soru Cümlesi..... 284

4. Ünlem Cümlesi..... 285

III. Yüklemin Yerine Göre Cümleler..... 285

1. Kurallı (Düz) Cümle..... 285 - 286

2. Devrik Cümle..... 286 - 287

Çifteler Yöresi Ağızlarının İncelenmesi Ve Türkçenin Zenginleşmesine Katkıları..... 288 - 289

SONUÇ. ..... 290 - 296

KAYNAKÇA..... 297 - 301

IV. BÖLÜM…….. **302**

Metinler…… **302 - 574**

V.BÖLÜM…… **575**

Sözlük…… **575 - 593**

ÖZET

Çifteler Yöresi Ağızlarının İncelenmesi ve Türkçenin Zenginleşmesine Katkıları adlı çalışmada Eskişehir ili Çifteler ilçesine ait Muhacir ve Türkmen köylerinin ağız özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yörenin tarihi, sosyal ve kültürel yapısı hakkında "Giriş"te bilgi verildikten sonra, derlenen ve deşifre edilen malzeme; I.Bölümde "Ses Bilgisi",II. Bölümde "Şekil Bilgisi",III. Bölümde "Cümle Bilgisi", IV. Bölümde "Metinler" ve V. Bölümde "Sözlük" başlıkları altında ele alınmıştır.

Toplam 51 kaynak kişiden derlenen malzemeden yola çıkılarak yöredeki Muhacir ve Türkmen köylerinin ses olayları, kullanılan kelime ve cümle yapıları incelenmiş, son olarak da söz varlığını ortaya koymak amacıyla bir sözlük oluşturulmuştur.

Anahtar kelimeler: Anadolu ve Rumeli Ağızları, Çifteler Ağzı, Muhacir Ağızları, Türkmen Ağızları

ABSTRACT

In the study, called "The Examination of the Dialect of Çifteler Local and the Contributions of Turkish Extending has been tried to be fixed the dialect features of Emigrant and Türkmen villages peculiar to Çifteler-in the city of Eskişehir. In the "Introduction" some information has been given about the history of local, social and cultural structure. Then the material collected and transcribed has been tackled under the titles of: in the first chapter "Phonetics", in the second chapter "Morphology", in the third chapter "Semantics", in the fourth chapter "Texts" and in the fifth chapter "Dictionary".

Following the material transcribed by totally 51 resources, Emigrant and Türkmen villages'sounds, word and sentence structures have been examined and finally a dictionary has been made in order to prove word existence.

Key words: Anatolia and Rumeli Dialects, Çifteler Dialect, Emigrant Dialect, Türkmen Dialect

ÖNSÖZ

Bugün, bir bölümü dile dönüşmüş pek çok lehçesiyle Asya'nın kuzeydoğusundan Avrupa içlerine kadar yaygın bulunan Türkçenin sözvarlığı, en eski dil ürünlerinden başlayarak bir bütün halinde incelenecek olursa, dünyanın en eski, en güçlü dillerinden birinin karşısında bulunulduğu ortaya çıkar.[1]

Bu denli zengin bir sözvarlığına sahip olan Türkçenin tarihi seyri de bir yandan eski dönemlere ait metinlerle bir yandan da Anadolu ve Rumeli'de yaşamakta olan ağızların derlenip, incelenmesiyle ortaya çıkarılmaktadır.

Gelişen teknolojiyle birlikte özellikle televizyon, bilgisayar kullanımının, şehre göç ve okullaşma oranın artması Türkiye'de yaşayan ağızların büyük bir kısmının unutulmaya başlamasına yol açmıştır. Bu da Türkçenin sözvarlığı içinde, yapı ve anlam bakımından, çok büyük bir öneme sahip olan ağızlar üzerinde yapılan çalışmaların artırılması gerekliliğini doğurmuştur.

Bölge ağızlarında unutulmaya yüz tutmuş sözcüklerin ve kullanımların günışığına çıkarılması Türkolojinin en önemli çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Bu anlamda çok zengin bir etnik çeşitliliğe sahip olan Eskişehir ili de önemli bir çalışma alanı olarak ele alınmalıdır. Özellikle Muhacir ve Türkmen halkın çoğunluğu oluşturduğu Çifteler ilçesi, dışa verdiği göçler sonucunda ağız özelliklerinin yok olmaya başladığı bir yöre olarak dikkati çekmektedir.

---

[1] Doğan Aksan, Anadilimizin Söz Denizinde Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002,s.11

Bu çalışmada Çifteler yöresi iki ağız bölgesine ayrılarak incelenmiştir. I.ağız bölgesini "Türkmen Köyleri", II. ağız bölgesini ise "Muhacir Köyleri" oluşturmuştur. Çifteler'in 9'u Türkmen 7'si Muhacir olmak üzere toplam 16 köyüne gidilerek 53 kaynak kişi ile görüşülmüştür. Kaynak kişilere ulaşmada özellikle köy muhtarlarının yardımı alınmıştır. Kaynak kişilerin seçiminde yaş ve sağlık durumu özellikle dikkat ettiğimiz konulardır. Konuşmacılar ile gelenek-görenek, örf-âdet, masallar, türküler, askerlik anıları, günlük yaşam gibi konular üzerine konuşulmuştur. Konuşmalar ses kayıt cihazı vasıtasıyla kayıt altına alınmış ve sonrasında 51 metin deşifre edilmiştir. Metinler yazıya aktarılırken Ahmet B. Ercilasun'un "Türk Dil Kurumu Ağız Araştırmaları Transkripsiyon Sistemi" çalışması esas alınmakla birlikte Mukim Sağır'ın "Ağız Araştırmalarında Çeviriyazı" çalışmasından yararlanılmıştır. Elde edilen malzeme Giriş ile birlikte Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Metinler ve Sözlük olmak üzere toplam beş bölüm hâlinde incelenmiştir.

Bu çalışmamın hayata geçirilmesinin en önemli basamağı olan derlemeler aşamasında misafirperverliğini esirgemeyen Çifteler halkına, benimle birlikte büyük bir sabırla köy köy gezerek bana rehberlik eden annem ve babama, severek girdiğim Türkoloji yolunda kendisinden öğrendiklerimle ilerlediğim hocam Prof. Dr. Şerif Ali BOZKAPLAN' a teşekkürü bir borç bilirim.

Merve YORULMAZ

Mayıs, 2011

KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI (TRANSKRİPSİYON) İŞARETLERİ

ā : uzun a

ē : uzun e

ī : uzun ı

î : uzun i

ō : uzun o

ō̈: uzun ü

ū: uzun u

ṻ : uzun ü

á : a-e arası ünlü

í : ı-i arası ünlü

ó : o-ö arası ünlü

ú : u-ü arası ünlü

ȧ : a-ı arası ünlü

ė : e-i arası ünlü

ȯ : o-u arası ünlü

å : a-o arası ünlü

ɪ° : ɪ-u arası ünlü

ă : kısa a

ĕ : kısa e

ĭ : kısa ɪ

ŭ : kısa u

ä : açık e

ġ : arka dama g'si

ĝ : diş eti ön damak ünsüzü

ķ : arka dama k'si

ḱ : ön damak k'si

Ĺ : ön damak l'si

ñ : damak n'si

r̲ : peltek r

x : hırıltılı h

Ç : ç-c arası ünsüz

F : f-v arası ünsüz

K : k-g arası ünsüz

P : p-b arası ünsüz

S : s-z arası ünsüz

Ş : ş-j arası ünsüz

T : t-d arası ünsüz

Ø : şekil bilgisinde "sıfır eki" gösterir.

+ : şekil bilgisinde isimlerle bağlanmayı gösterir.

- : şekil bilgisinde fiillerle bağlanmayı gösterir.

( ) : şekil bilgisinde ekteki o sesin, kelimenin son sesine göre bazen görülüp bazen görülmediğini gösterir.

KULLANILAN KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

bkz. : Bakınız

C. : Cilt

çev. : Çeviren

DLT : Divan-ı Lugat-it Türk

EAT : Eski Anadolu Türkçesi

haz. : Hazırlayan

s. : Sayfa

S. : Sayı

ST: Standart Türkçe

TDK : Türk Dil Kurumu

vb. : Ve benzeri

Yay. : Yayını

I.A.B. : Birinci Ağız Bölgesi

II.A.B. : İkinci Ağız Bölgesi

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada Çifteler Yöresi ağızları incelenecektir. Çifteler Yöresi ağızları ses ve şekil bilgisi yönünden incelenerek, Standart Türkçe ile karşılaştırılacaktır. Bu karşılaştırmadan elde edilen sonuçların dil eğitimine katkıları açıklanacaktır.

2. Problem Cümlesi

Çifteler Yöresi ağızlarının Standart Türkçe ile benzerlikleri veya farklılıkları nelerdir?

3. Alt Problemler

3.1. Çifteler Yöresi ağızlarında bulunan ünlülerin özellikleri nelerdir?

3.2. Çifteler Yöresi ağızlarında bulunan ünsüzlerin özellikleri nelerdir?

3.3. Çifteler Yöresi ağızlarında bulunan ses uyumlarının özellikleri nelerdir?

3.4. Çifteler Yöresi ağızlarında, Standart Türkçeye benzer veya Standart Türkçeden farklı olarak hangi ses olayları görülür?

3.5. Çifteler Yöresi ağızlarının şekil bilgisi yönünden Standart Türkçeye benzerlikleri veya farklılıkları nelerdir?

3.6. Çifteler Yöresi ağızlarında, Standart Türkçede bulunmayan söz ve kullanımlar nelerdir?

3.7. Çifteler Yöresi ağızlarındaki farklıların belirlenmesinin dil eğitimine katkıları nelerdir?

4. Sayıltılar

Bu çalışmada Çifteler Yöresi ağızlarının Standart Türkçeden farklı bazı özelliklere sahip olduğu kabul edilmektedir. Ses ve şekil bilgisi açısından yöre ağızlarının kendine has bazı kullanımları olduğu görülmektedir. Türk dili öğretimine buradan elde edilen verilerle katkıda bulunulabilecektir.

5. Sınırlılıklar

Bu çalışmada sadece Çifteler Yöresi ağızları, ağız özellikleri ses ve şekil bilgisi yönünden incelenecektir.

6. Tanımlar

6.1. Ağız: Tarihî gelişim ve bölge etkisiyle, bir anadilin lehçesi içinde ses, yapı yönünden görülen küçük ayrılıkların her biri.

6.2. Ses Bilgisi: Bir dilin seslerini boğumlanma noktaları, boğumlanma özellikleri vb. bakımlardan inceleyen dil bilimi kolu, fonetik.

6.3. Şekil Bilgisi: Bir dildeki kök ve ekleri, bunların birleşme yollarını, eklerin anlam ve görevlerini, dilin türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgili öteki konuları inceleyen gramer dalı.

İLGİLİ YAYINLAR VE ARAŞTIRMALAR

19. yüzyılın ortalarında başlayan ağız araştırmaları, günümüze giderek genişleyen bir çalışma sahasıyla gelmiştir. 1940'lı yıllardan bugüne Anadolu ağızlarını konu alan pek çok makale, yüksek lisans ve doktora tezi yazılmıştır. Bizim çalışmamız da Eskişehir ili Çifteler ilçesinin söz varlığını ve ağız özelliklerini belirlemeye yönelik bir çalışmadır.

Dört bölümden oluşan çalışmamızın I.Bölümü olan "Ses Bilgisi"nde özellikle Mukim Sağır'ın (1995) "Anadolu Ağızlarında Ünlüler", Volkan Coşkun'un (1999) "Türkiye Türkçesinde Ünlüler ve Ünsüzler" adlı makalelerinden yararlanılmıştır.

II. Bölüm olan "Şekil Bilgisi"nde Türkolojinin başucu kitaplarından biri olan Zeynep Korkmaz'ın (2009) "Türkiye Türkçesi Grameri" başta olmak üzere, Muharrem Ergin'in (2000) "Türk Dilbilgisi", Tahsin Banguoğlu'nun (2007) "Türkçenin Grameri", Gürer Gülsevin'in (2002) "Uşak İli Ağızları" adlı eserinden yararlanılmıştır. Bununla birlikte Kütahya, Rize, Nevşehir vb. pek çok yöreye ait ağız kitabı da çalışma esnasında incelenmiştir.

III. Bölüm olan "Cümle Bilgisi" ise Leyla Karahan'ın (2007) "Türkçede Söz Dizimi", N. Atabay- S. Özel- A.Çam'ın (1981) "Türkiye Türkçesinin Sözdizimi" ve M.Özkan-V.Sevinçli'nin (2009) "Türkiye Türkçesi Söz Dizimi" adlı eserinden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

YÖNTEM

1. Araştırmanın Modeli

Çifteler Yöresi ağızları çalışması derleme yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Yörenin köylerinde, ağız özelliklerini kaybetmemiş kişilerle yapılan mülakatlar sonucunda ses kayıt cihazıyla toplanan malzeme, yazıya aktarılarak incelenmiştir.

2. Evren ve Örneklem

"Çifteler Yöresi Ağızlarının İncelenmesi Ve Türkçenin Zenginleşmesine Katkıları" adlı çalışmanın evreni Çifteler İlçesi ve İlçe'nin Muhacir ile Türkmen Köyleri'dir. 9 Türkmen, 7 Muhacir olmak üzere ilçenin tüm köylerine gidilmiş, derlenen metinlerden 51 tanesi incelenmiştir.

3. Verilerin Toplanması

Çalışmada kullanılacak veriler, ilçe merkezi ve köylerine gidilerek ses kayıt cihazı vasıtasıyla toplanmış ve daha sonra yazıya aktarılmıştır.

4. Veri Çözümlemesi

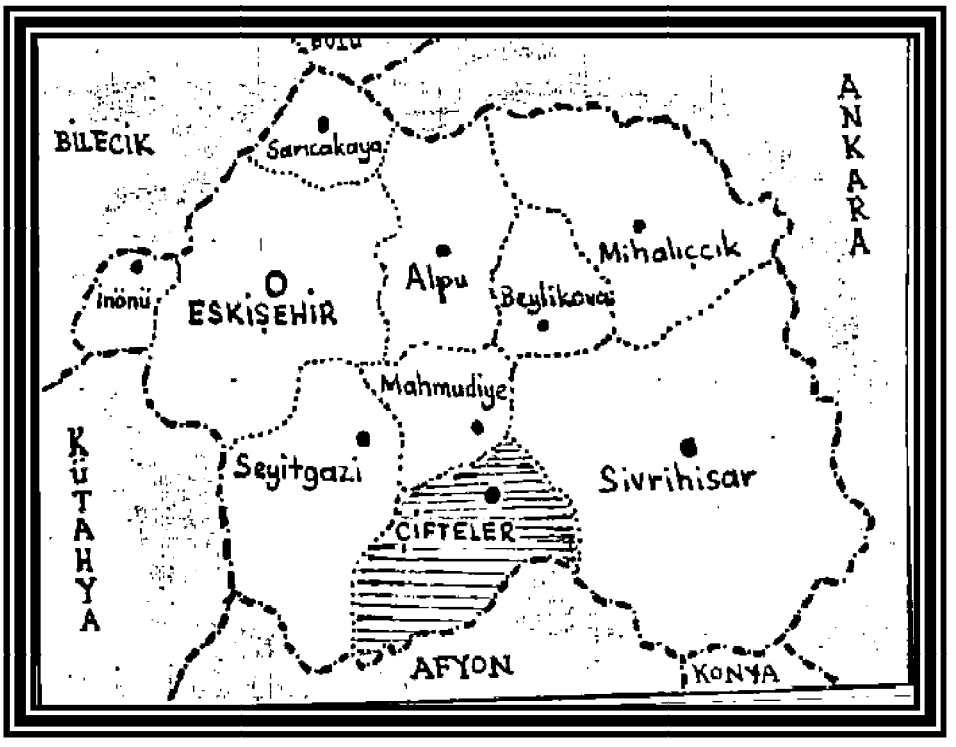
Ses kayıt cihazıyla depolanan malzeme, transkripsiyon alfabesi kullanılarak yazıya aktarılmıştır. Aktarılan metinlerdeki kelimeler fişlenmiş, sınıflandırılmış, başlıklar halinde ses ve şekil bilgisi açısından incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise, elde edilen malzemenin Standart Türkçe ile benzer ve farklı yönleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

ÇİFTELER İLÇESİNİN COĞRAFİ VE TARİHİ DURUMU

1. Çifteler İlçesinin Coğrafi Yapısı

1.1. Konumu

Çifteler, Eskişehir'i Afyon ve Konya'ya bağlayan karayolu üzerinde, Eskişehir'in 65 km güneyinde yer alır. Kuzeyinde Mahmudiye, güneyinde Emirdağ, doğusunda Sivrihisar, batısında Seyitgazi ilçeleri ile çevrilidir. Yüzölçümü 1018 km²dir.[2]

İlçe, İç Anadolu Bölgesi Yukarı Sakarya Ovası'nda yer alır. Geniş bir ova üzerinde kurulmuştur. Yer yer değişik yüksekliklerde tepeler görülür. İlçe merkezinin rakımı 875 m.dir.

[2] Çifteler 1990,Çifteler Kaymakamlığı Hizmet Birliği Yayını, s.21.

İlçenin kuzey, güney ve doğu yönleri tamamen ovalıktır. Güneydoğu yönünde Çifteler Çalı, Belpınar Çalı bulunur. Güneybatı ve batı yönlerinde; Karadağ, Akçin Dağları, Kömürlük DağI, Yazılıkaya Dağları vardır. Bunlar Küçük Türkmen Dağları'nın doğu uzantılarıdır. Bu dağlar üzerinde yer alan yüksek tepeler şunlardır: Kızıltepe, Ardıçlı Tekke, Herektepe, Büyükyatır Tepesi, Pişmişkale, Deveeriği Tepesi ve Akhisar, Yazılıkaya köyleri arasındaki Göktepe bölgenin en yüksek tepesidir.

Çifteler ve köylerinin kurulmuş olduğu Yukarı Sakarya Ovası içinde Kulapa Ovası, Ilıca Ovası, Göçebe Ovası, Eminekin-Körhasan Ovaları, Alikan-Köprübaşı Ovaları yer alır. Bu ovalarda ortalama yükseklik 750-850 m. civarındadır. [3]

İlçenin bilhassa köylerinde, hayvancılığa çok önemli katkılarda bulunan verimli yaylalar vardır. Küçük Türkmen Dağları'nın doğu uzantısı Göl Yaylası, Çukur Yayla, Karakuyu Yaylası, Gāvurlar Yaylası, Yazılıkaya Yaylası bulunmaktaır. Yaylaların ortalama yüksekliği 1200-1500 m. arasındadır.

Çifteler Ovası'nın III. Jeolojik zamanda, çeşitli alüvyon birikintileri ile oluştuğu anlaşılmaktadır. Çevrede yerini kısmen III. zaman dolgularına bırakan bu oluşumların büyük bir kısmını kuarternere ait fluvial dalgalar teşkil eder. Bu oluşum Sakarya Nehri boyunca devam eder.

İlçe yer altı ve yer üstü suları bakımından oldukça zengindir.

Yerüstü suları: Sakarya Nehri, Ilıca Suyu, Bardakçı Suyu, Seydi Suyu, Sarısu, Sadıroğlu- Alikan Suyu.

Yeraltı Suları: DSİ'nin araştırmaları sonucunda 25- 302 m. derinliklerde birçok yeraltı suyuna rastlanmıştır. Bu sular gerek artezyen olarak merkezde içme suyu amacıyla gerekse sulama amaçlı kuyularla yaryüzüne çıkarılmakta ve kullanılmaktadır.

---

[3] Çifteler 1990,Çifteler Kaymakamlığı Hizmet Birliği Yayını, s.21.

1.2. İklimi ve Bitki Örtüsü

İlçede karasal iklim hâkimdir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır. Don olayına çok sık rastlanmaktadır. Yağışlar kışın kar, ilkbahar ve sonbaharda yağmur şeklindedir.

İklime bağlı olarak step ve bozkır bitki örtüsü hâkimdir. Yüksek yerlerde meşe ve çam korulukları, su boylarında söğüt ve kavak ağaçları cılız ağaçlık bölgeleri oluşturmaktadır.

2. Çifteler İlçesinin Tarihçesi

Çifteler ilçe merkezine yerleşim M.S.1500 yıllarında oluşmuştur. Bunu IV. Murat'ın Revan Seferi'nden anlıyoruz. IV. Murat'ın 1635 yılında Revan Seferi menzilleri (Durakları) anlatılırken ilçe merkezine uğradığı söylenir.

1795 yılında Konya Kozan'dan hareket eden Kozanoğlu ağa, ÇİFTELİ denen bu yere gelip, yerleşmiş ve bu dönemde yörenin adı ÇİFTLÜKÜ-HUMAYUN olmuştur

Erzurum dolaylarından gelen ve Kumarcı Adası'na yerleşen zorba Salih'in ölümünden sonra, oğlu Kumarcı Mustafa'nın çevrede tam bir derebeylik hayatı sürmeye başlaması ve artan baskılar üzerine Kozanlızāde Abdurahman ağa devletten yardım istemiştir. Osmanlı Devleti Bursa üzerinden 1814 yılında Mustafa Paşa komutasında askeri birlik göndermiş, Kumarcının malikânesi basılıp, Kumarcı ve adamları öldürülmüştür.

Köy bu dönemde ÇİFTE- ÖREN- ÇİFTEEVLER adını almıştır. Bu baskından sonra ilçe merkezinde bugünkü su deposunun çevresine askeri kışlalar ile askeri hastane kurulmuştur..Ayrıca Eminekin, Ilıcabaşı köylerinde de askeri kışlalar

yapılmıştır. Bütün bu askeri birliklerin maaşını, iaşesini ve yemeğini Kozanlızāde Abdurahman ağa karşılamıştır.

Osmanlı Devleti tarafından Hacı Kozanlızāde Abdurahman Ağaya devlet nişanı ile birlikte birçok hediye gönderilmiştir. Bu dönemde köyün adı ÇİFTELER olmuştur.

1914 yılında Muzaffer Paşa zamanında idare Mahmudiye'ye taşınmıştır. 1921 yılı mayıs ayı başlarında Kütahya üzerinden gelen Yunan kuvvetleri Çifteler'in kuzeyinde Kırkkız çalında karargah kurmuş burada istihkamlar yapmaya başlamıştır. Gündüzleri Türkmen köyü (Türkmen Mecidiye) ne inen Yunan askerleri köylüye işkence yapmaya başlamıştır. Buna karşı Türkmen köylüler Yunanlılara karşı çete çarpışmalarına girişmişlerdir. Kırkkız çalından Türkmen köye baskın yapan Yunan kuvvetlerine karşı sabahın erken saatlerinde başlayan bu çarpışmalar sonunda, Türkmen köylüler Çifteler'e doğru çekilmişler ve silah sesleri Çifteler'den duyulmaya başlamıştır. Çiftelerliler de Sakaryabaşı çevresindeki sazlık ve bataklık araziye çekilmişlerdir. Aynı gün öğleye doğru kağnılarla yaralılar ve Türkmen köylüler Çifteler'e gelmişlerdir. Sakaryabaşı, Sarıkayalar üstünden dürbünle çarpışmaları izleyen Kozanlızāde Abdurahman ağa, gelenleri adamlarının yardımı ile araziye gizlemiştir. Bu bölgede kısa süre top ateşine tutulan Yunan kuvvetleri Kırkkız çalından geri çekilmişlerdir.

Türk kuvvetlerine geri çekilme emri verilmesi ile iki çete birliği Çifteler'e gelmiş; Çifteler'deki askeri malzeme ve cephaneliğin Ankara cephesine nakledilmesi planını yapmışlardır.

Aynı gün bir uçak Çifteler semalarında görülmüş, bugünkü hükümet binası önünde Yusuf Beylerin ot yığınlarının altında gizlenen cephaneliğin yakınına bir bomba atmış ama isabet ettirememiştir. Aynı gece Türk çetelerinden biri Mahmudiye yönünde, diğeri serçe tepeye şaşırtma saldırısı yapmışlar ve Çifteler'deki askeri malzeme ve cephanelik o gece Ankara cephesine nakledilmiştir.

Sakarya cephesine hareket eden Yunan kuvvetleri Kadukuyusu yönünden Mahmudiye üzerinden hareketle ilerlemiş, Çifteler'e gelen bir tabur Yunan askeri, Kurban Bayramı'nın birinci günü Sakarya üzerinden geçerek doğu yönüne gitmiştir.

Çifteler köyünde Kocabıyıkların evine yerleşen Yunan Subayları (14 Ağustos 1921) 34 gün kalmışlardır. 17 Eylül 1921'de II süvari tümeni tarafından Çifteler Yunanlılardan kurtarılmıştır.

Çifteler köyü 6821 Sayılı Kanunla 28.6.1954 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak ÇİFTELER ilçe merkezi olmuştur.[4]

3. Çifteler İlçesinin Ekonomik Yapısı

3.1. Tarım ve Hayvancılık

İlçe halkının % 90'ı Tarım ve Hayvancılıkla uğraşmaktadır, % 10'u ise Esnaf, Sanatkar, İşçi ve Memurdur. Tarımla uğraşan kesimin % 25'i tarım işçiliği, % 75'i küçük aile çiftçiliği yapar.[5]

İlçe genelini oluşturan 82.000 hektar arazinin % 75'i (61.619 hektarı) tarım arazisi olup, bunun % 20'sinde kültür bitkileri yetiştiriciliği yapılmaktadır. % 1,5'i orman alanı, % 19'u çayır ve mera geriye kalan % 4,5,'i ise işe yaramayan arazidir.

61.619 hektar tarım arazisinin 18,000 hektarında sulu tarım, 46,619 hektarında kuru tarım yapılmaktadır. Sulama imkanı olan kesimlerde şeker pancarı, ayçiçeği, patates, yonca gibi vb. tarım yapılmaktadır. Hububatta ortalama verim buğdayda 450 Kğ./dk, arpada 350 Kğ./dk.dır.

İlçede ve köylerinde iş hayatı tarım ve hayvancılığa dayalı genelde mevsimlik bir özellik gösterir. Pancar, ayçiçeği, kimyon çapalama ve sökümlerinde çevre köy ve diğer yerlerden mevsimlik işçiler gelmektedir.

---

[4] http://www.cifteler.gov.tr/dc/haberdetay.asp?ID=2
[5] http://www.cifteler.bel.tr/?page=belediye_ekonomi

3.2. El Sanatları

Çifteler ve köylerinde, ağaç tezgahlarda yurdumuzun hiçbir yöresinde rastlanmayan çeşitli geometrik desenlerde kilim, torba, kelete, heybe, zili ve yolluk dokunmaktadır.

Dokunan ürünlerde; kırkbudak, ayıgöbeği, koçboynuzu, heyal, sinekkanadı, bıçak burnu, kazıklı, karabalıklı, kümbetli ve parmaklı adı verilen desenler işlenmektedir. Ayrıca "sarıkara" denilen kilimler ev tazgahlarında yaygın şekilde dokunmaktadır.

Yün ve orlon iplerle daha çok iki ve üç renkli olmak üzere kadınlar "terlik" adını verdikleri ev içinde giyilen yarım konçlu çoraplar örerler. Buna "patik" adı da verilmektedir.

El emeği ve göz nurunun en güzel örnekleri, ilçede, işleme çeşitlerinde görülmektedir. İğne oyası, kanaviçe, mekik, dantel, çin iğnesi, sarma işi en çok ilgi gören işleme çeşitleridir.

4. Çifteler İlçesinin Sosyal ve Etnik Yapısı

Çifteler ilçesinde, ilk yerleşmelerin Çarşı Camii'nin etrafında oluştuğu böylece bir köyün meydana geldiği görülür. Uzun süre bu haliyle kalan Çifteler'e Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik, askeri şartlar sebebiyle yeni mahalleler eklenmiştir.

XVIII. yüzyıl sonlarında çeşitli göçlerle Sakarya Mahallesi'nin, XIX. yüzyıl başlarında Adalar Mahallesi'nin oluştuğu ve bu haliyle XIX. Yüzyıl sonlarına kadar gelindiği görülür. 93 Osmanlı –Rus Harbi'nde sonra, başta Han bölgesinden olmak üzere Sakarya ve Adalar Mahalleleri'ne yerleşmeler olmuştur.

XX. yüzyıl başlarında Kafkasya'dan gelen Çerkez ve mülteciler Adalar Mahallesi'ne yerleşmişlerdir. Daha sonra Yugoslavya'dan ve Bulgaristan'dan değişik zamanlarda gelen göçmenler Yeni Mahalle'yi; Kırım ve Romanya'dan gelen Tatarlar da Çiftçi Mahallesi'ni oluşturmuşlardır.

XX. yüzyıl ortalarında Afyonkarahisar ve ilçelerinden, arazi yapısı itibariyle gelişmeye elverişli olan ilçemize başta Yenidoğan Mahallesi olmak üzere diğer mahallelere de yerleşmeler olmuştur.

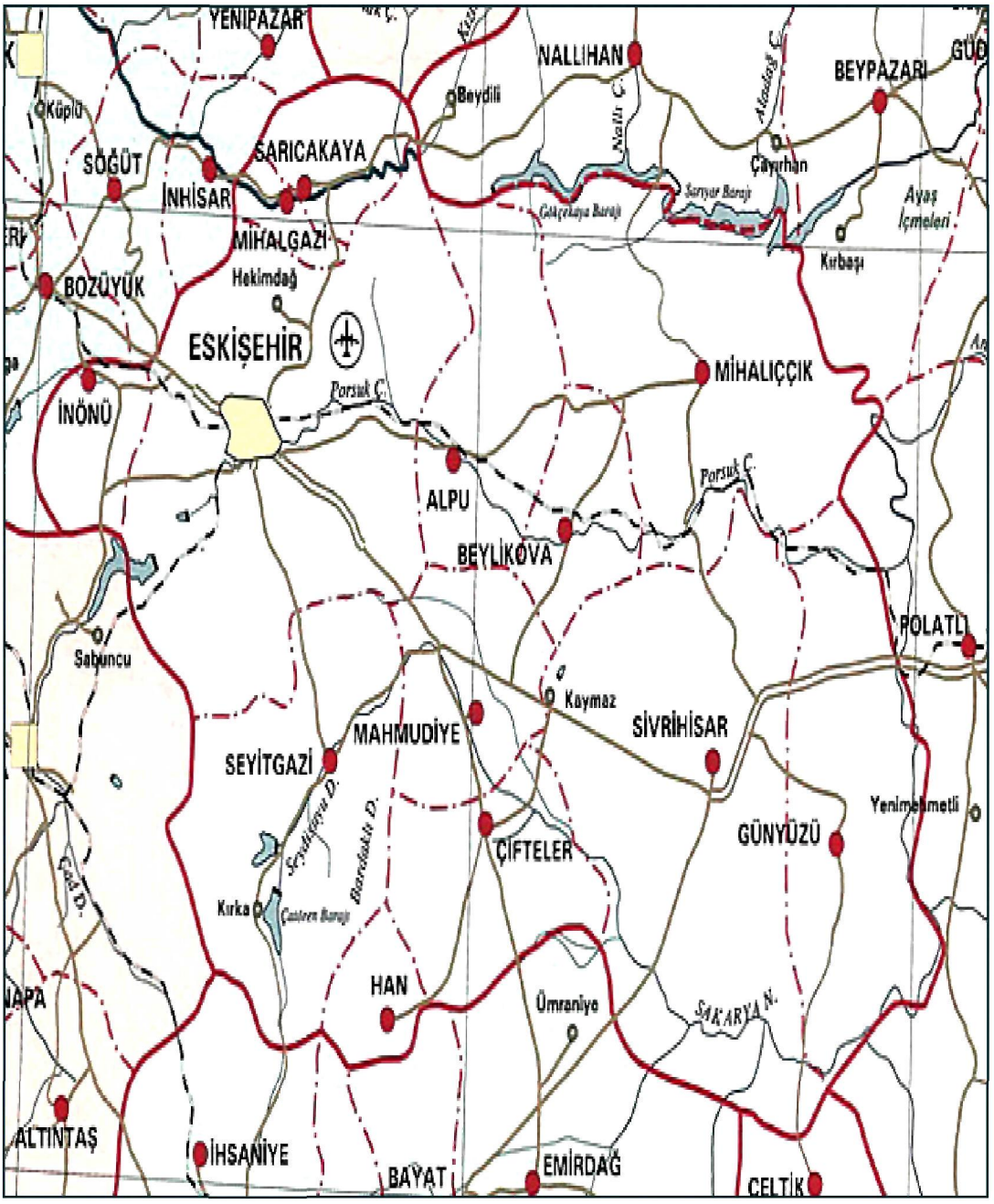
Yakın zamanda kurulan Erbab Mahallesi'nin oluşumunda Emirdağ ve köylerinden gelenlerin büyük etkisi vardır. Yurt dışında çalışan işçilerin de buraya yerleşmesiyle mahalle giderek büyümüştür.

Balkan (Bulgaristan-Romanya) Kafkas, Kırım, Türkmen göçmenleri, Posof´tan gelmiş Kıpçak Türkleri ve yörük ile yerli halk(Manav)oluşmuştur. Çekirdek aile yapısı ağırlıktadır.

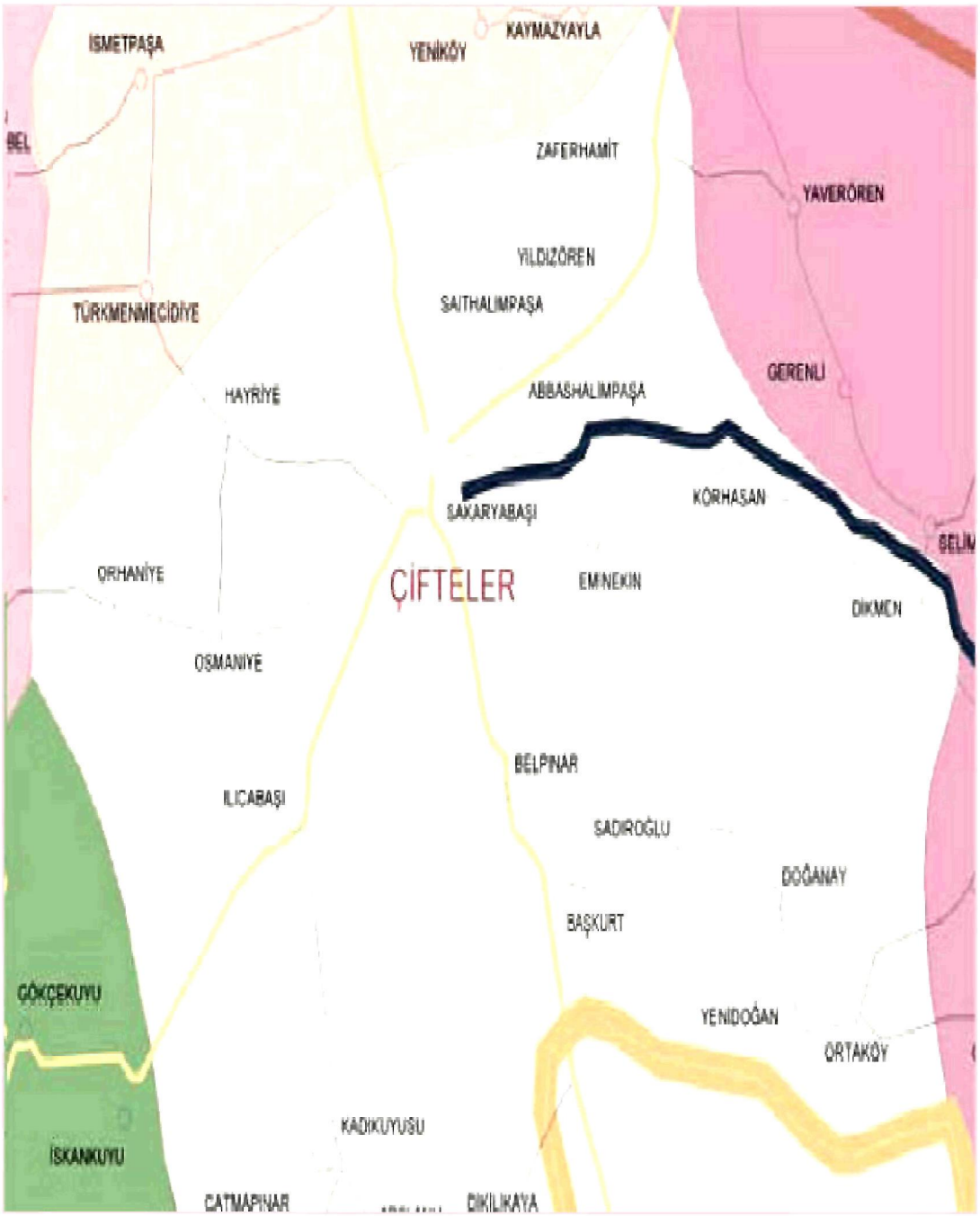
2000 yılı nüfus sayımına göre ilçe nüfusu 18.545´tir. Bunun 11.883 ilçe merkezinde 6.662'si köylerde bulunmaktadır.

5.Haritalar ve Arşiv Kayıtları

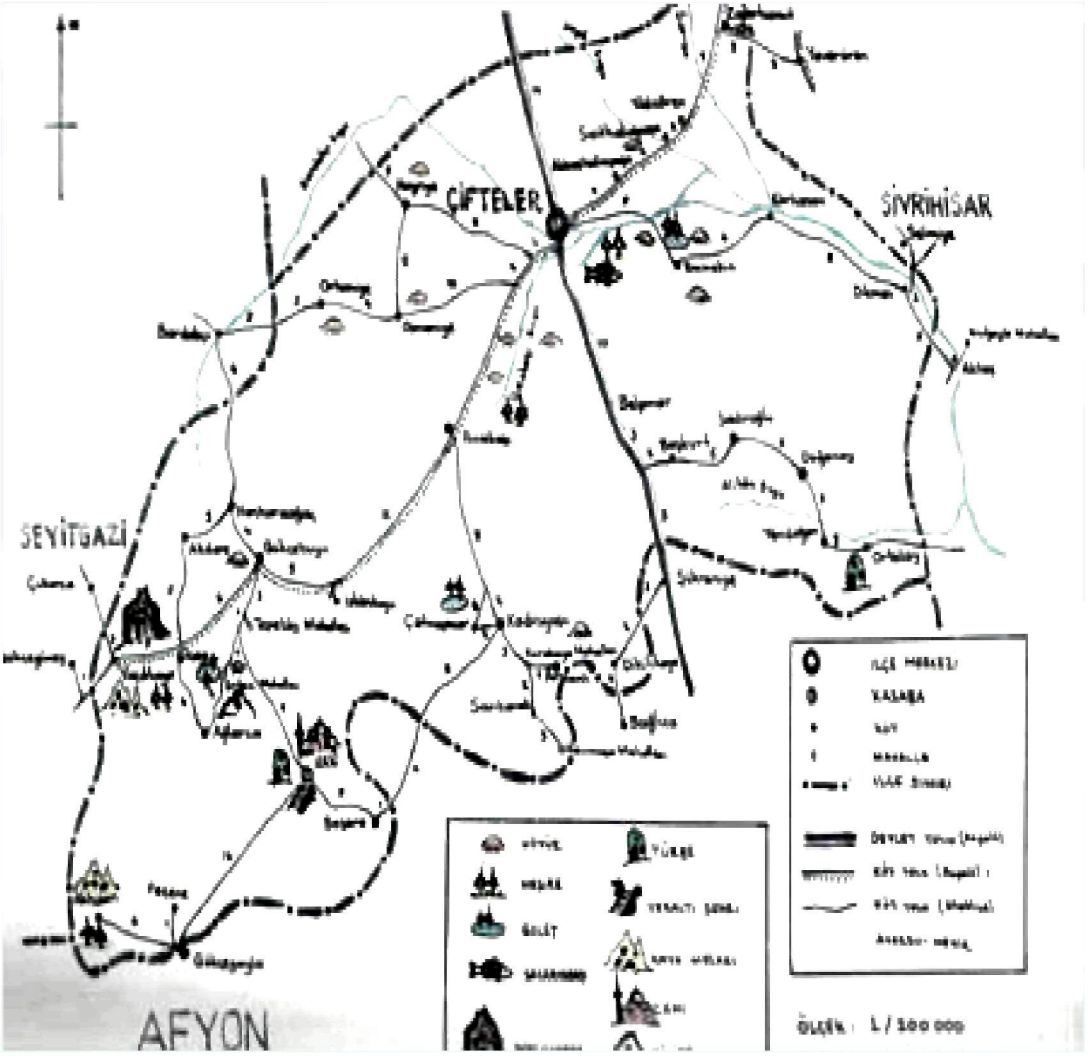
5.1.Eskişehir İli Siyasi Haritası

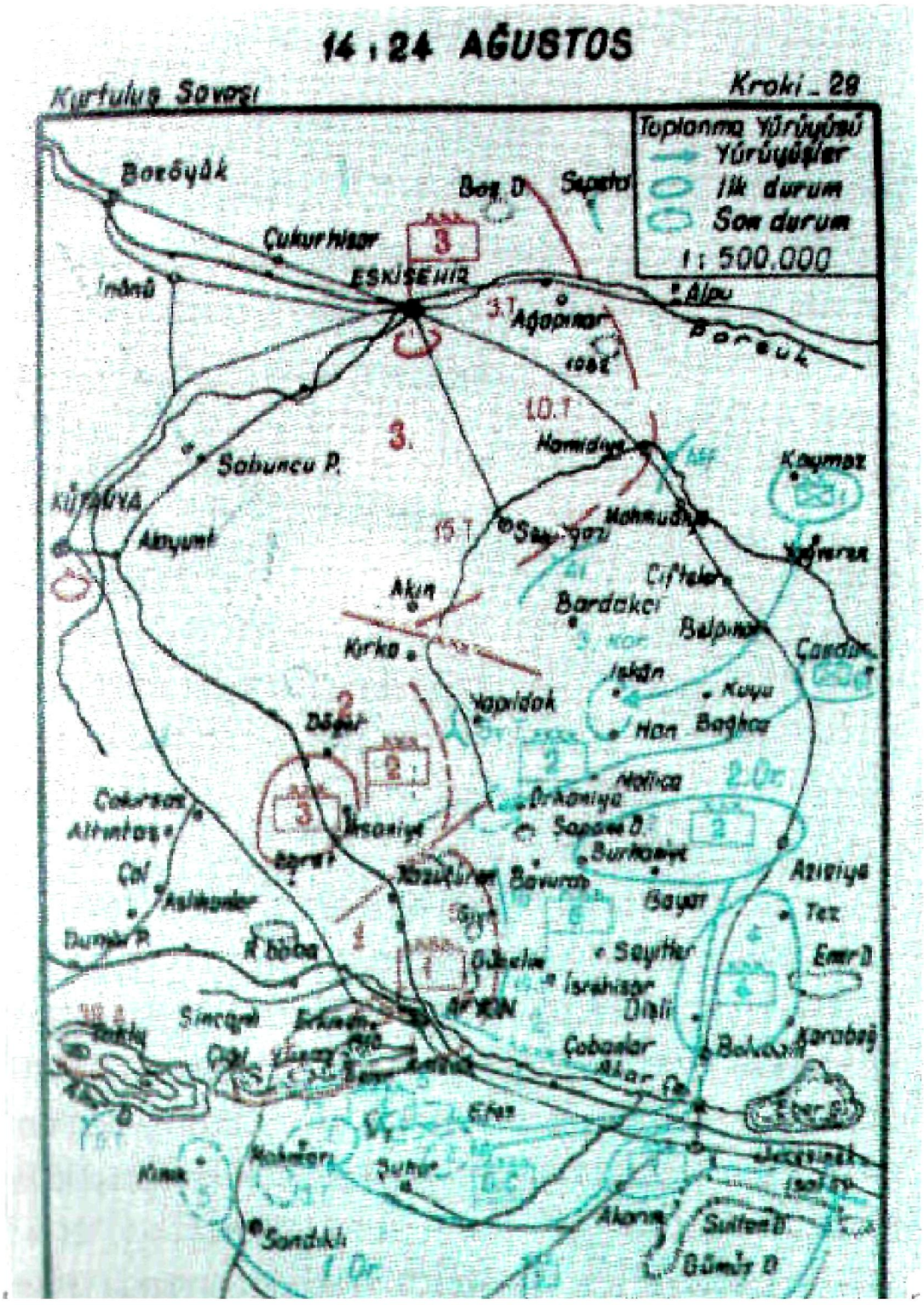
5.2. Çifteler İlçesi Siyasi Haritası

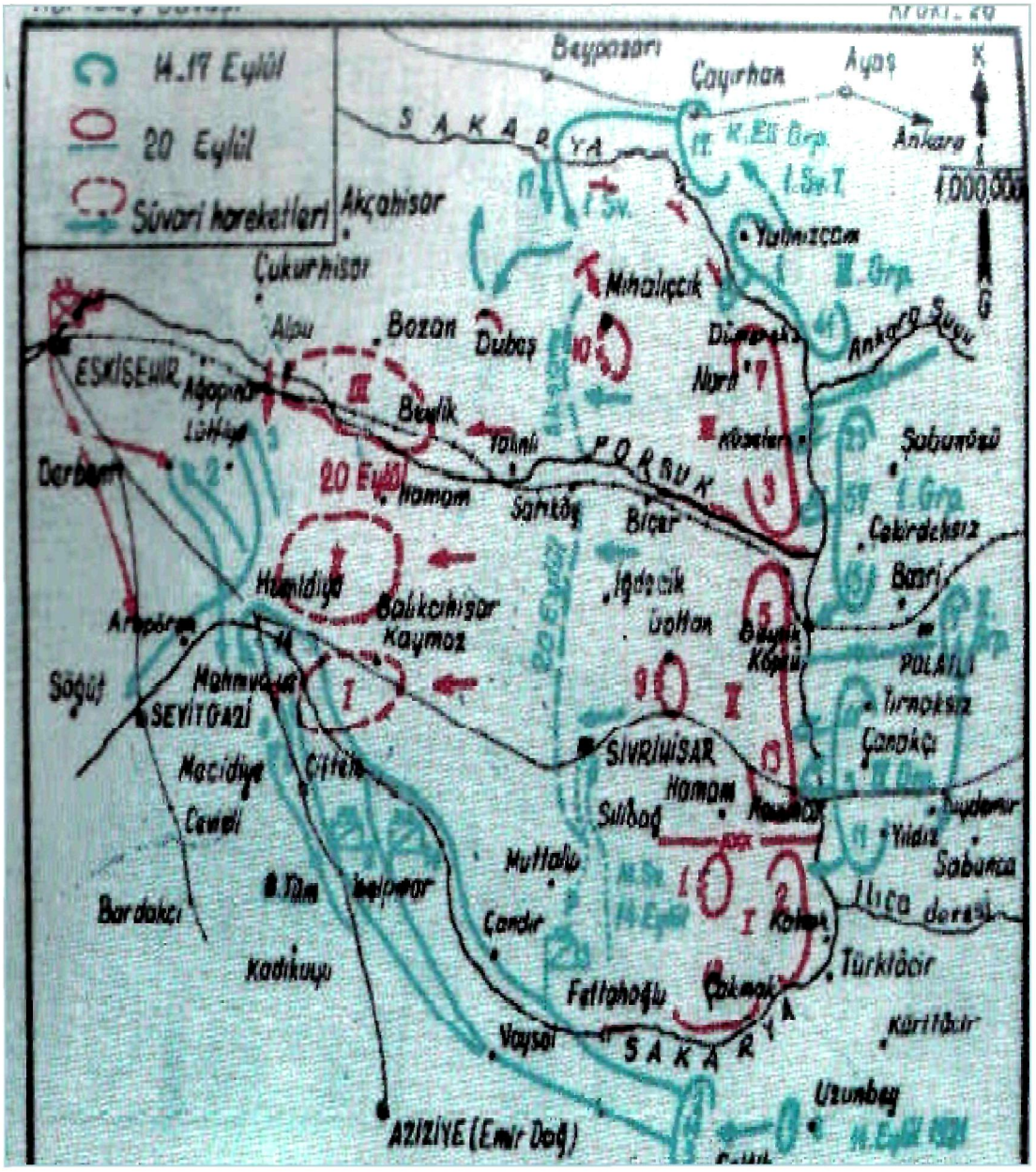
5.3. Çifteler İlçesi Haritası

5.4.Kurtuluş Savaşı Sırasında Yöredeki Askerî Harekâtlar

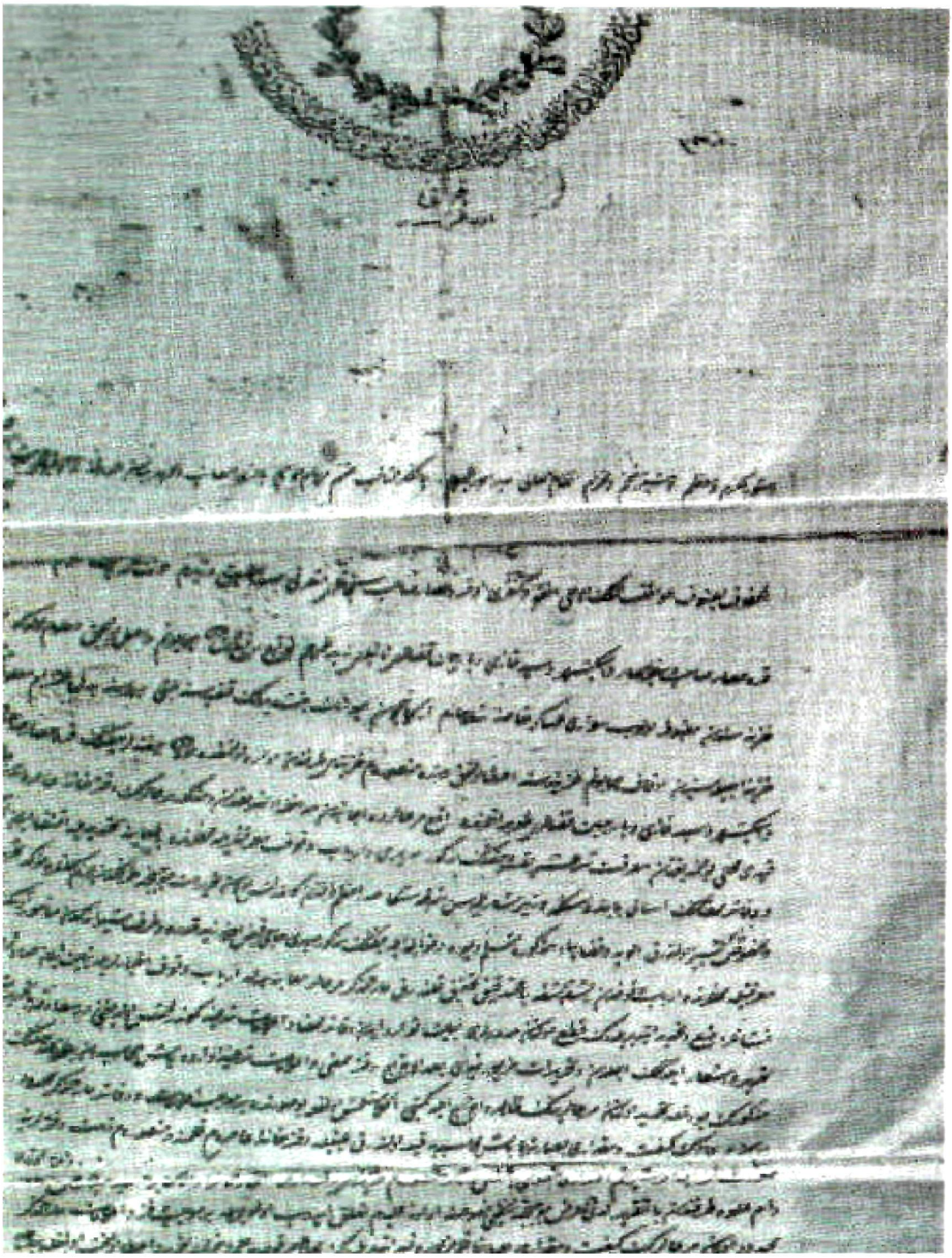
5.5.Kurtuluş Savaşı Sırasında Yöredeki Askerî Harekâtlar

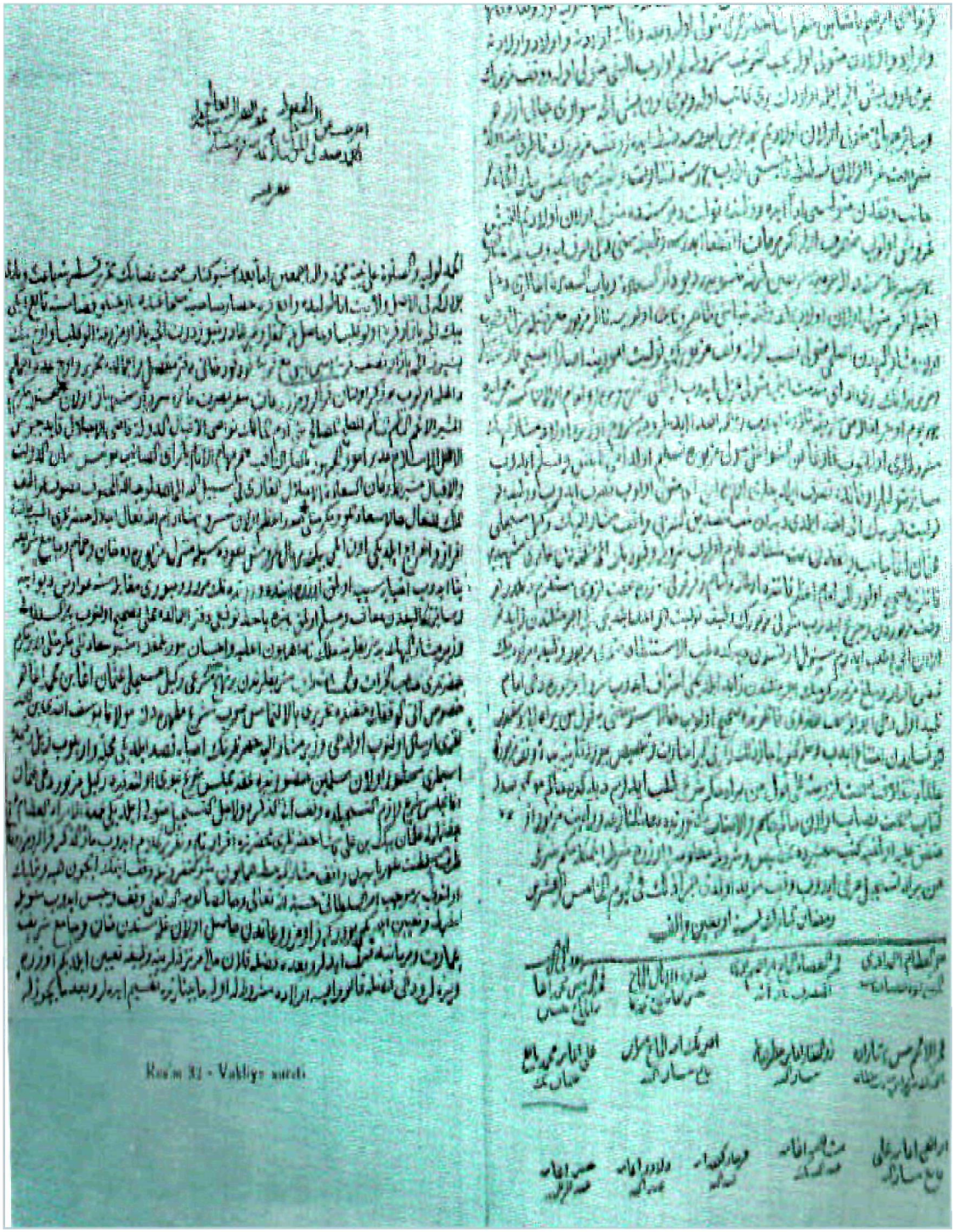
5.6.Çifteler'e Ait Devlet Nişanı

5.7.Çifteler Çiftliği (Harası) Kuruluş Fermanı

5.8.Hüsrev Paşa Vakfiyesi Sureti

Resim 31 - Vakfiye sureti

I.BÖLÜM

SES BİLGİSİ

SESLER

1.ÜNLÜLER

1.1.ÜNLÜ TÜRLERİ

Çifteler yöresi ağızlarında, Standart Türkçede bulunan " a,e,ı,i,o,ö,u,ü" temel ünlüleri ile pek çok Anadolu ağzında bulunan kapalı e (ė) ve açık e (ä) ünlülerinin dışında diğer seslerin etkisi veya konuşan kişilerin konuşma şekillerine bağlı olarak oluşmuş " ā,ē,ī,î,ō,ō̄,ū,ū̄,á,í,ó,ú,ȧ,ė,ȯ,å,ı°,ă,ĕ,ĭ,ŭ,ä" ünlüleri bulunmaktadır.

Standart Türkçede bulunmayan bu ünlülerin boğumlama özellikleri şu şekildedir:

1.1.1. á: a ile e arasında boğumlanan bir orta damak ünlüsüdür.

ádet (I/27-50)

amáliyat (I/23-36)

bendá < bende (II/3-38)

gáldim < geldim (II/10-7)

ná álektirik (II/5-168)

1.1.2. ȧ: a ile ı sesi arası, düz, yarı geniş, kalın ve kapalı bir a sesidir.

arabȧya (I/4-50)

burayȧ (II/7-64)

ġȧdar (II/6-30)

orȧya (I/1-92)

yȧş günü (II/10-78)

1.1.3. å: Geri, yuvarlakça ve genişçe bir ünlüdür. Gerek dudak ve dil oynaması, gerek tınlama bakımından a' ya daha yakındır.[6]

båbam (II/6-112)

dåvet (I/15-45)

måma (II/8-124)

tå burayı (II/13-29)

yårtla < yoğurtla (II/7-58)

[6] Tuncer Gülensoy, Kütahya ve Yöresi Ağızları,TDK Yay.,Ankara,1988,s.20.

1.1.4. ă: Kısalmış bir a ünlüsüdür.

ădetlerî (I/1-127)

ceză (I/13-33)

hădîse (I/13-53)

entăr̲i (II/1-115)

yărim (II/1-123)

ădetleri (II/1-26)

yăni (I/2-26)

şăhit (I/24-5)

1.1.5. ä: Normal e ünlüsünden çene açısının nispeten genişlemiş olması ile ayrılan, gerilme ile a bölgesine yaklaşan bir ünlüdür.[7]

äl (II/6-91)

älbise (I/24-22)

än (I/29-92)

än (II/12-89)

gänçler (II/14-41)

iŞgüväysi (II/8-7)

tälli (I/27-133)

yämēni (II/8-154)

---

[7] Efrasiyap Gemalmaz, Erzurum İli Ağızları,3 Cilt, Erzurum, 1978,s. 68.

zängin (II/16-24)

1.1.6. ė: e-i arası bir ünlü; daralmış e, yaygın söyleyişle kapalı e olarak bilinen bir ünlüdür.[8]

bėmbėyaz (II/18-43)

bėn (II/18-42)

bėş (II/18-68)

ėl (I/4-116)

ėlçi (I/3-12)

gėce (I/1-108)

gėri (I/3-19)

hėç (I/1-111)

hėr şėy (II/18-59)

mėkik (II/18-94)

nėler (I/1-83-84)

pėrşembe (I/3-19)

tėl (I/1-72)

yėre (I/3-54)

1.1.7. ĕ: Kısalmış bir e ünlüsüdür.

bĕlĕ (I/1-13)

[8] Erdoğan BOZ, Afyonkarahisar Merkez Ağzı, Gazi Kitabevi , Ankara, 2006, s.27.

sölĕllerdi (I/1-27)

1.1.8. í: ı-i arası bir ünlüsüdür.[9] Söylenişinde ağız ı' ya göre biraz daha açık, onun için de yarı kapalı bir sestir.[10] Orta damağın i' ye yakın bir noktasında, ön damak sınırında oynaklanır.[11]

olacín (I/5-4)

fistan (II/1-133)

kayrí (II/1-32)

misír (II/9-128)

mísírdan (I/9-89)

olmíyi (II/7-63)

1.1.9. ı°: Yarı yuvarlak, yarı düz, kalın, dar, ı ile u arası bir ünlüdür.

avcı° (I/15-174)

gavı°r (I/7-180)

olı°cak (I/19-22)

olı°yi (II/1-21)

tapısı° < tapusu (I/11-245)

yāvrı°m (I/3-130)

yumı°şak (I/11-38)

---

[9] Erdoğan BOZ, Afyonkarahisar Merkez Ağzı, Gazi Kitabevi , Ankara, 2006, s.28.
[10] Hamza Zülfikar, Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri, Ömer Asım Aksoy Armağanı, Ank, 1978, s.302.
[11] Mukim Sağır, Erzincan ve Yöresi Ağızları, TDK Yay. , Ankara, 1995, s. 22.

1.1.10. ĭ: Kısalmış bir ı ünlüsüdür.

çığırĭdık < çağırırdık (II/2-133)

mayalanĭdı (I/1-59)

1.1.11. ó: Yarı kalın, yuvarlak, geniş o ile ö arası bir ünlüdür. Daha çok ünlüleri kalınlaştırma özelliği olan ünsüzlerin [12] yanında ö den o ya yönelme olarak görülür.

ġóñül (I/27-78-79)

1.1.12. ȯ: Boğumlama noktası o ve u ünlüleri arasında bulunan dar bir o türüdür. Bir iki istisna dışında daima daraltma etkisi yapan ünsüzlerin yanında bulunur.[13]

bȯbası (II/1-7)

dȯvak < duvak (I/3-40)

kompȯsto (II/11-34)

ȯn (II/6-30)

ȯn bėş (II/18-18)

ȯnnā (II/8-84)

ȯvmaç (I/7-41)

yȯkarıya (I/23-44)

yȯktu (II/7-53)

yȯnan < Yunan (I/21-19)

ȯynar (II/18-74)

---

[12] Zeynep Korkmaz, Nevşehir ve Yöresi Ağızları, TDK Yay., Ankara,1994,s.31.
[13] Zeynep Korkmaz, a.g.e., s.30.

yoğört (I/11-113)

1.1.13. ú: ü' ye yakın, ince (palatale) u' dur. Geri çıkaklı "u" ünlüsü ile ön çıkaklı "ü" ünlüsü arasındaki orta damak bölgesinde dil sırtının orta damağın ön kısmına yükselmesi ile oynaklanan incelmiş bir "u" ya da kalınlaşmış bir "ü" ünlüsüdür.[14]

dúğünnerde (I/27-88)

dúşman (I/27-157)

dúvāyı < duayı (I/8-119)

gúmüş (I/27-60)

gún (I/11-247)

kúpe < küpe (I/29-34)

vúcut (II/2-93)

yúñünden < yününden (I/15-119)

"ú" ünlüsünün birinci ağız bölgesini oluşturan tüm Türkmen köylerinde "gún" sözcüğünde sistematik olarak kullanıldığı görülmektedir.

1.1.14. ŭ: Kısalmış bir u ünlüsüdür.

doldurŭ (II/1-47)

dolŭdu (II/1-39)

[14] Mukim Sağır, a.g.e., s.25.

1.2. UZUN ÜNLÜLER

Türkçedeki uzun ünlüler geçen yüzyılın ortalarından bu yana bir hayli tartışılmış ve bu konuda çok ciddî çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar ve araştırmalar neticesinde, Türkçede uzun ünlülerin varlığı konusunda epeyce mesafe alınmıştır. Ancak Türkçede uzun ünlülerin varlığını kabullenme noktasında, bazı Türkologların kafasında hâlâ yanıtlanmamış soru işaretleri mevcuttur.[15]

Türkmence haricinde diğer Oğuz şivelerinde birincil ünlü uzunlukları kısalmıştır. Hatta Ligeti, yazdığı bir makalesinde Anadolu şivelerinden, uzun vokalleri bulunmayan Oğuz şiveleri olarak bahseder. Bunun yanında ağız çalışmalarının çeşitli nedenlerle çok geç başlaması kalıntı şeklinde kalan ve çeşitli yörelerde tespit edilmiş birincil uzun ünlülerden habersiz olarak değerlendirmeler yapılmasına neden olmuştur. Nitekim Yakutçada ve Türkmencede tespit edilen birçok birincil uzun ünlü, Divanü Lügat-it Türk' te kısa yazılmaya başlanmıştır. [16]

Eski Anadolu Türkçesinde ünlülerin uzunluklarının devam ediyor olması muhtemeldir. Aruz vezninde görülen imâle de bunun bir kanıtıdır. Bilindiği üzere imâle, aruz vezninde açık olan bir hecenin kapalı olarak değerlenmesi demektir. Türkçenin aruza uydurulması bahsinde Arapça ve Farsçanın bu yönde var olan peşin üstünlüğünü bir parça olsun telafi edebilmek için Türk şairleri Eski Türkçeden beri varlığı bilinen asli ünlü uzunluklarından istifadeyi hem gerekli hem de faydalı bir yol olarak görmüşlerdir. Hakikaten bir nevi Arapça ve Farsçanın ahengine göre şekillenmiş olan aruz vezninin, Türkçede işletilebilmesi için mevcut dillerdeki argümanlarının yeni dilde de var olması gerekirdi. İşte bu pencereden bakınca imale gerektiren pek çok divan şiiri örneğinde aslında var olan asli ünlü uzunluklarının

[15] Mehmet Dursun Erdem, Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine, International Periodical Fort he Languages, Lierature and History of Turkish or Turkic Volume 3/3 Spring 2008.s.503.
[16] Mehmet Dursun Erdem, a.g.m.s.504.

Türkçe kökenli sözlerde çalıştırılmamış veya gözden uzak tutulmuş olduğu görülür. Öncelikle belirtilmesi gereken bir husus da aruzu kullanan divan şairlerinin Türkçeyi bugünün Türkçe konuşurlarından iyi bildikleri gerçeğidir. Hal böyle olunca ister sistematik olmaktan çıkmış olsun isterse hâlâ sistematikliğini devam ettiriyor olsun ünlü uzunluğu Türkçenin aruza uydurulmasında hatırı sayılır önemli bir kolaylık sağlamıştır. İlk edebî manzum ürünlerimizden Köktürk Abideleri'nde, Uygur metinlerinde ve daha sonra DLT' de çoklukla hece vezninin kullanılmış olması, Türkçenin tabiatında olmayan aruzun Türkçeye yerleştirilmesi ancak onun Türkçeye uydurulmasıyla mümkün olabilirdi. Dolayısıyla imale gibi görünen aslî uzun ünlüler, aruzda Türkçeye büyük bir manevra kabiliyeti kazandırmıştır. Bu eksikliği veya engeli gören divan şairlerinin Türkçenin geçmişinden getirmiş olduğu böyle bir özelliği göz ardı etmeleri düşünülemezdi.[17]

Eski Türkçeden bu yana var olan, pek çok Türk lehçe ve şivesinde yaşamaya devam eden birincil uzun ünlüler Anadolu ağızlarında da mevcuttur.

1.2.1. Birincil Ünlü Uzunlukları

Anadolu ağızlarının pek çoğunda rastlanan hece kaynaşması, ünsüz düşmesi, çift ünlülerin kaynaşması ile meydana gelmiş uzun ünlüler, Çifteler yöresi ağızlarında da mevcuttur.

āman (I/1-42)

āman (II/22-46)

āynı (I/1-22)

ēn (II/1-80)

---

[17] Şerif Ali Bozkaplan, Aruz ve Ünlü Uzunluğu, VI. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı, Ankara, 20-25 Ekim 2008,s.2-3.

1.2.2. Hece Kaynaşması İle Oluşmuş Uzun Ünlüler

Kelime içinde içsesler arasında yer alan "k,g,ğ,y,ñ,v,h" ünsüzleri iki ünlü arasında kolayca eriyip kaybolurlar. Bu erime sonucunda yan yana gelen iki ünlü kaynaşarak uzun bir ünlü oluşturur. Hecelerin kaynaşması söz konusu olduğu için kelimenin hece sayısında bir azalma görülür.

1.2.2.1. –k-(>-g-), -g-, -ğ- ünsüzlerinin erimesi ile

būdadan (I/7-115)

çînersin (II/18-150)

dādan (II/19-44)

dōdum (II/5-21)

dōrusu (II/12-149)

dūmecik (II/15-22)

dōverdik (I/1-120)

ēlenceye (II/12-87)

îde (II/20-67)

ōlan (II/17-94)

ōlum (II/19-45)

ōretmen (I/4-31)

sādıç (I/4-105)

tēmenimiz (II/3-52)

yāmır (II/21-25)

1.2.2.2. r ünsüzünün erimesi ile

bakā (II/22-46)
dedilē (II/6-53)
dönēdi (II/13-29)
götürülē (II/6-48)
işlēdilē (II/5-191)
keselē (II/5-193)
konmuşlā (II/7-12)
nēde (II/17-46)
oynādık (II/18-32)
tabaklāda (II/6-84)
vādı (II/8-15)
vēdi (II/8-15)
yaptılā (II/8-15)
yemeklē (II/6-77)

1.2.2.3. h ünsüzünün erimesi ile

bāçesi (II/9-123)

ırāmetlik (I/11-43)

îtiyarlar (II/9-116)

māsülü (II/21-16)

rāmetlik (II/10-11)

tāta < tahta (II/4-124)

yānimiz < yahnimiz (II/5-101)

1.2.2.4. ñ ünsüzünün erimesi ile

sōra < soñra (II/8-125)

sōra < soñra (I/14-9)

1.2.2.5. y ünsüzünün erimesi ile

bēgirle (II/13-45)

bēle (I/7-19)

bōle (I/4-87)

būle (II/18-23)

dîze < teyze (I/7-21)

kōlüyüm (I/16-3)

kūleri < köyleri (II/17-32)

ōle (II/14-21)

sōle (II/22-78)

sūlenir < söylenir (II/14-60)

şōle (I/3-25)

şūle (II/1-48)

ūle (II/14-43)

1.2.2.6. v ünsüzünün erimesi ile

ēmizde < evimizde (II/4-123)

1.2.3. Çift Ünlülerin Kaynaşması İle Oluşmuş Uzun Ünlüler

Son ve ön sesleri birer ünlü olan iki kelimenin yan yana gelmesi sırasında iki ünlü kaynaşarak bir uzun ünlüye dönüşür.[18]

nōlcak (II/18-12)

nōlursun (I/11-197)

nōluyu (I/11-204)

1.2.4. İkiz Ünlüler

Aynı nefes baskısı altında söylenen iki ayrı ünlünün birbirleriyle sıkı sıkıya birleşmesi sonucunda oluşan ikiz ünlüler, yalın ya da ekler ile genişletilmiş kelimelerin iç seslerinde ve ünlüler arasında bulunan ğ,h,v,y ünsüzlerinin eriyip kaybolmaları sonucunda oluşurlar.[19]

maalle (I/23-33)

nout (I/27-150)

1.2.5. Yabancı Kelimelerde Uzunluk

ādet (II/11-60)

---

[18] Ahmet Günşen, Kırşehir ve Yöresi Ağızları,TDK Yay., Ankara, 2000, s. 26.
[19] Ahmet Günşen, a.g.e., s.29-30.

allān (I/3-17)

āmeT (II/1-7)

dāmāt (II/1-30)

hālā (II/1-142)

ibrām (II/1-124)

Ḱābe (I/12-213)

māmıT (II/13-28)

māmuT (II/4-181)

māşerim (I/5-69)

mēmäd (II/21-30)

nāsip (II/1-18)

zāti (II/6-31)

1.2.5.1. Ünsüz Düşmesi ile Oluşmuş Uzun Ünlüler

1.2.5.1.1. h düşmesi ile

āmeT (II/1-7)

māmıT (II/13-28)

māmuT (II/4-181)

māşerim (I/5-69)

mēmäd (II/21-30)

1.2.5.1.2. y düşmesi ile

gāri (I/3-60)

1.3. Kısa Ünlüler

Normal uzunluktaki ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boğumlanmalarından oluşan kısa ünlüler, Türkçede yalın ya da eklerle uzatılmış tek veya çok heceli kelimelerde görülürler. [20] Çifteler yöresi ağızlarında görülen kısa ünlüler şunlardır:

ă, ĕ, ĭ, ŭ

1.3.1. ă

Normalden kısa sürede boğumlanan a sesidir.

ădetlerî (I/1-127)

entăr̲i (II/1-115)

hădîse (I/13-53)

yărim (II/1-123)

[20] Tuncer Gülensoy,a.g.e., s.27.

1.3.2. ĕ

Normalden kısa sürede boğumlanan e sesidir.

bĕlĕ (I/1-13)

1.3.3. ĭ

Normalden kısa sürede boğumlanan ı sesidir.

çığırĭdı (II/2-133)

mayalanĭdı (I/1-59)

1.3.4. ŭ

Normalden kısa sürede boğumlanan u sesidir.

dolduŭdu (II/2-156)

doyurŭdu (II/1-151)

2. ÜNSÜZLER

2.1. ÜNSÜZ TÜRLERİ

Ünsüzler; engelli seslerdir. Çünkü ünlülerin çıkışı sırasında, hava akımının, soluğun hiçbir engele rastlamaksızın özgür çıkmasına karşın, ünsüzlerin çıkışında soluk, konuşma organlarının herhangi bir yerinde bir engele rastlar. Bu engel ya dudaklarda ya dille dişler arasında ya da benzeri yerlerde olur.[21]

Standart Türkçedeki 21 ünsüzün yanı sıra Çifteler yöresi ağızlarında, fonemik değeri olmayan ünsüzler de yer almaktadır.

ġ,ĝ, ķ,ḱ,Í,ñ,r̲,x,Ç,F,K,P,S,Ş,T

ġ: Arka damak g' sidir.

ĝ: Katı, yarı sızıcı, tonlu, ön-boğumlanmalı, diş eti-öndamak ünsüzü.

ķ: (İnce ya da yarı kalın ünlülerle hece kuran) art boğumlanmalı k ünsüzü.

[21] Nevin Selen, Söyleyiş Sesbilimi Akustik Sesbilimi ve Türkiye Türkçesi, TDK Yay., Ankara, 1979,s.74.

ḱ: (İnce ya da yarı kalın ünlülerle hece kuran) ön-boğumlanmalı k ünsüzü

ĺ: (Kalın ya da yarı-kalın ünlülerle hece kuran) ön-boğumlanmalı l ünsüzü.

ñ: Akıcı, patlayıcı, tonlu, genizsi ünsüz.

r̲: peltek r

x: hırıltılı h(a); sızıcı, ötümsüz bir arka damak ünsüzüdür.[22]

Ç: c-ç arası ünsüz; yarı ötümlü c ile başlayıp ç ile tamamlanan ortak boğumlanmalı bir ç ünsüzüdür.[23]

F: f-v arası ünsüz; yarı ötümlü bir f ünsüzüdür.[24]

K: k-g ve k(a)-g(a) arası ünsüz; yarı ötümlü, patlamasını kaybetmiş bir ünsüzdür, k>g ötümlüleşmesinin sonucu oluşmuştur.[25]

P: p-b arası ünsüz; yarı ötümlü bir ünsüzdür.[26]

---

[22] Erdoğan BOZ,a.g.e.,s.35.
[23] Erdoğan BOZ,a.g.e.,s.34.
[24] Erdoğan BOZ,a.g.e.,s.35.
[25] Erdoğan BOZ,a.g.e.,s.36.
[26] Erdoğan BOZ,a.g.e.,s.37.

S: s-z arası ünsüz; yarı ötümlü, sızıcı bir ünsüzdür, z>s ötümsüzleşmesi sonucu oluşmuştur.[27]

Ş: ş ile j arası ünsüzdür.

T: t-d arası ünsüz; yarı ötümlü, patlamasını kaybetmiş bir ünsüzdür.[28]

Standart Türkçedeki ve Çifteler yöresi ağızlarındaki ünsüzler 4 ana başlık altında sınıflandırılabilir:

- Ton bakımından ünsüzler
- Boğumlanma noktası bakımından ünsüzler
- Ses yolu bakımından ünsüzler
- Hava yolu bakımından ünsüzler

2.1.1. Ton Bakımından Ünsüzler

Ünsüzler ton bakımından, tonlu ve tonsuz ünsüzler olmak üzere ikiye ayrılır:

[27] Erdoğan BOZ,a.g.e.,s.38.
[28] Erdoğan BOZ,a.g.e.,s.38.

2.1.1.1. Tonlu (ötümlü) ünsüzler

Çıkarılması esnasında ses tellerinin titreştiği ünsüzlerdir. Çifteler yöresi ağızlarındaki tonlu ünlüler şunlardır:

b c d g ġ ĝ j l Ĺ m n ñ r r̲ v y z

2.1.1.2. Tonsuz (ötümsüz) ünsüzler

Çıkarılması esnasında ses tellerinin titreşmediği, sesin çarpma veya sürtünme vasıtasıyla ortaya çıktığı ünsüzlerdir. Çifteler yöresi ağızlarındaki tonsuz ünsüzler şunlardır:

ç Ç f F h k ḱ ķ K p P s S ş Ş t T x

2.1.1.2.1. Karşılıklı ünsüzler

Boğumlanma noktalarının aynı olması, tonsuz ünsüzlerin tonlu ünsüzler içinde karşılıklarının olmasını sağlamış bu da "karşılıklı ünsüz" kavramını ortaya çıkarmıştır. Çifteler yöresi ağızlarında karşılıklı ünsüzler, ara sesleri ile birlikte bulunmaktadır.

Tonlu(ötümlü)Ünsüz	Çifteler Ağzı	Tonsuz (ötümsüz) Ünsüz
B	P	b
C	Ç	ç
D	T	t
G	K	k
V	F	f
Z	S	s
J	Ş	ş

2.1.1.2.2. Karşılıksız ünsüzler

Karşılıklı ünsüzler dışındaki ünsüzler "karşılıksız ünsüzler" olarak adlandırılır ve ikiye ayrılır.

2.1.1.2.2.1. Tonsuz (ötümsüz) karşılığı olmayan ünsüzler

m n ñ l Í r r̲ y ünsüzleri boğumlama noktası bakımından tonsuz karşılığı olmayan tonlu ünlülerdir.

2.1.1.2.2.2. Tonlu (ötümlü) karşılığı olmayan ünsüzler

h ve x ünsüzleri boğumlama noktası bakımından tonlu karşılığı olmayan tonsuz ünsüzlerdir.

2.1.2. Boğumlanma noktası bakımından ünsüzler

Gırtlaktan dudaklara kadar uzanan boğaz ve ağız yolunun çeşitli yerlerinde bulunan boğumlanma noktalarında, başta dil olmak üzere ünsüzlerin oluşumunda görev alan organlar birbirlerine yaklaşır veya değerler. [29]Ünsüzler boğumlanma noktalarına göre önden arkaya doğru şu şekilde sıralanırlar:

2.1.2.1. Dudak Ünsüzleri

İki dudağın birbirine ya da alt dudağın üst dişlere dokunması veya yaklaşması sonucu çıkan [30]ünsüzlerdir.

Standart Türkçedeki dudak ünsüzleri "p,b,m", Çifteler yöresi ağızlarında I. ve II. bölgede kullanılan dudak ünsüzleri ise " P,p,b,m" dir.

---

[29] Volkan Coşkun, Türkiye Türkçesinde Ünlüler ve Ünsüzler, TDAY Belleten, 1999, C I-II, s. 48.
[30] Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri, TDK Yay., Ankara, 2007, s.43.

2.1.2.2. Diş-dudak ünsüzleri

Alt dudağın üst ön dişlere dokunması veya yaklaşması sonucu çıkan ünsüzlerdir.

Standart Türkçedeki diş-dudak ünsüzleri "f,v", Çifteler yöresi ağızlarında I. ve II. bölgede kullanılan diş-dudak ünsüzleri ise " F,f,v" dir.

2.1.2.3. Diş eti ünsüzleri

Dilin ucunun diş etine değmesi veya dilin önünün diş etine yaklaşması sonucu diş eti bölgesinde boğumlanarak oluşan ünsüzlerdir.

Standart Türkçedeki diş eti ünsüzleri "d,t,n,r,l(ince ve kalın l),s,z", Çifteler yöresi ağızlarında I. ve II. bölgede kullanılan diş eti ünsüzleri ise "d,t,T,n,r,r̲,l,ĺ,s,S,z" dir.

2.1.2.4. Diş eti ardı ünsüzleri

Bu ünsüzler diş eti bölgesinin bitim yeri ile ön damak bölgesinin başlangıç yeri arasındaki bölgede boğumlanırlar. Bu ünsüzlerin oluşumu esnasında dilin ön kısmı diş eti ardı bölgesine değer veya yaklaşır.[31]

[31] Volkan Coşkun, a.g.m.,s.48.

Standart Türkçedeki diş eti ardı ünsüzleri “c,ç,j,ş”, Çifteler yöresi ağızlarında I. ve II. bölgede kullanılan diş eti ardı ünsüzleri ise “c,ç,Ç,j,ş,Ş” dir.

2.1.2.5. Ön, orta ve art damak ünsüzleri

Dil sırtının sert damağa veya yumuşak damağa dokunması veya yaklaşması ile çıkan [32]ünsüzlerdir.

Standart Türkçedeki damak ünsüzleri “y,k,g”, Çifteler yöresi ağızlarında I. ve II. bölgede kullanılan damak ünsüzleri ise “ y,k,g,ĝ,ġ” dir.

2.1.2.6. Gırtlak ünsüzü

Akciğerlerden gelen havanın, gırtlak içindeki ses tellerine sürtünmesiyle gırtlakta oluşan ünsüzdür.

Standart Türkçedeki gırtlak ünsüzü “h”, Çifteler yöresi ağızlarında I. ve II. bölgede kullanılan gırtlak ünsüzleri ise “ h,x” dir.

2.1.2.7. Ses yolu bakımından ünsüzler

Ünsüzler ses yolu bakımından ikiye ayrılırlar:

---

[32] Tahsin Banguoğlu, a.g.e.,s.45.

2.1.2.7.1. Kapantılı ses yolunda oluşan ünsüzler

Bu sesler boğumlanırken ses organları ses yolunu kapatır ve akciğerlerden gelen hava, tonlu ünsüzlerde daha çok hissedilen, bir patlama ile kapalı olan ses yolunu açar. Bu sebeple bu ünsüzlere patlayıcı ünsüzler de denilmektedir.

Standart Türkçedeki kapantılı ses yolunda oluşan ünsüzler "b,c,ç,d,g,k,p,t", Çifteler yöresi ağızlarında I. ve II. bölgede kullanılan kapantılı ses yolunda oluşan ünsüzler ise "b,c,ç,d,g,ĝ,ġ,k,p,t,Ç,P,T" dir.

2.1.2.7.2. Açık ses yolunda oluşan ünsüzler

Boğumlanmaları sırasında ses yolunda herhangi bir engel bulunmayan ünsüzlerdir. Kendi aralarında ikiye ayrılırlar.

2.1.2.7.2.1. Dar ses yolunda oluşan ünsüzler

Boğumlanmaları sırasında havanın ses organları arasından sızarak geçmesi sebebiyle sızıcı ünsüzler olarak da adlandırılırlar.

Standart Türkçedeki dar ses yolunda oluşan ünsüzler "f,h,j,s,ş,v,y", Çifteler yöresi ağızlarında I. ve II. bölgede kullanılan dar ses yolunda oluşan ünsüzler ise "f,h,x,j,s,ş,v,y,F,S,Ş" dir.

2.1.2.7.2.2. Geniş ses yolunda oluşan ünsüzler

Boğumlanmaları sırasında havanın ses organları arasından rahatça geçmesi sebebiyle akıcı ünsüzler olarak da adlandırılırlar.

Standart Türkçedeki geniş ses yolunda oluşan ünsüzler "l (ince ve kalın),m,n,r,y", Çifteler yöresi ağızlarında I. ve II. bölgede kullanılan geniş ses yolunda oluşan ünsüzler ise "l,l̇,m,n,r,r̲,y" dir.

2.1.3. Hava yolu bakımından ünsüzler

Ünsüzler hava yolu bakımından ikiye ayrılırlar.

2.1.3.1. Ağız ünsüzü

Boğumlanmaları sırasında hava akımının ses yolundan geçmesiyle oluşan ünsüzlerdir.

Standart Türkçedeki ağız ünsüzleri "b,c,ç,d,f,g,h,j,k,l,p,r,s,ş,t,v,y,z", Çifteler yöresi ağızlarında I. ve II. bölgede kullanılan ağız ünsüzleri ise "b,c,ç,d,f,g,h,j,k,l,p,r,s,ş,t,v,y,z,P,Ç,T,F,ĝ,ġ,x,ḱ,k̲,l̇,r̲,S,Ş" dir.

2.1.2.3. Burun ünsüzü

Ağız boşluğundaki kapanma ile geniz ve burun boşluğundaki daralma/ açılmanın birleşmesi sonucu meydana gelen ünsüzlerdir.

Standart Türkçedeki burun ünsüzleri “m,n”, Çifteler yöresi ağızlarında I. ve II. bölgede kullanılan burun ünsüzleri ise “,m,n,ñ” dir.

ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

KARAKTERİSTİK OLANLAR

I. Ünlü Uyumları

1. Büyük Ünlü Uyumu

Kalınlık- incelik uyumu bir kelimedeki vokallerin kalınlık-incelik bakımından birbirine uygun olmasıdır. Türkçede bir kelimedeki vokallerin hepsi ya kalın ya ince olabilir. Bir kelimede hem kalın hem ince vokal bulunamaz. Yani bir kökün, bir ekin, kök ve eklerden yapılmış bir kelimenin vokalleri kalınlık ve incelik bakımından tamamiyle bir uygunluk içinde bulunurlar. Böylece Türkçedeki bütün kelimeler, bütün kökler, bütün ekler kalın ve ince olmak üzere iki kısma ayrılırlar. Köklerle eklerin birleşmesinde, daima, önce gelen birliğin yani kökün vokalleri sonra gelen birliklerin yani eklerin vokallerini tayin ederler. Yani uyum bakımından ekler tabi olan, kökler tabi olunan gramer birlikleridir. Bu yüzden Türkçede eklerin kalın ve ince olmak üzere çift şekilleri vardır.

Kalınlık-incelik uyumu başlangıçtan bugüne kadar Türkçenin her devrinde çok kuvvetli olarak hâkim bulunmuş olan ve olmakta devam eden bir kaidedir. Türkçenin en büyük fonetik hususiyetini bu kaide teşkil eder. Türkçeye giren ve böyle bir uyum taşımayan yabancı kelimeler bile ağızlarda geniş ölçüde kalınlık-incelik uyumuna tabi tutulurlar.[33]

[33] Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yay.,İst.,2000,s.70-71.

1.1. Kök Ve Tabanlarda

1.1.1. Yazı Dilimize Göre Büyük Ünlü Uyumunun İleri Olduğu Durumlar

1.1.1.1. İlerleyici Benzetme Yolu İle

ataş < ateş (I/29-103)

bahça < bahçe (I/9-85)

fakır (I/26-49)

fiyet (I/12-43)

ġıymat (I/23-62)

hanı (I/12-71)

ırahmatlık (I/4-44)

kamara (I/13-69)

vakıt (II/10-67)

1.1.1.2. Gerileyici Benzetme Yolu İle

dene < dane (I/1-97)

fıstan (I/26-83)

hávla < helva (I/1-138)

nışannı (I/4-75)

nufuz (II/2-7)

1.1.1.3. İki Yönlü Benzetme

barabar < beraber (I/15-45)

1.1.1.4. Ek ve Edatlarda

ile

arabasınna (II/7-39)

davılınan (I/17-59)

davulunan (I/19-22)

elnen (I/7-167)

ġoñşumunan (I/1-116)

onlarınan (I/15-61)

suyunan (I/25-49)

yaylıla (II/7-39)

yoğordunan (I/13-130)

-ki

aşādakı (I/25-10)

biziki (I/8-63)

ġadınlānkı (I/3 99)

hindiki (I/8-120)

onunku (I/4-127)

-ken

çalarkan (I/12-23)

çalışırkana (I/1-69)

ġaldırıkana (I/11-77)

ġızıkan (I/1-45)

giderke (II/22-76)

giderken (II/22-75)

olurkana (I/11-87)

yakarka (I/7-59)

yatarkan (I/29-78)

-idi

altınıdı (I/14-58)

çoğudu (I/27-103)

doğalıdı (I/7-146)

ġızıdı (I/11-209)

hazırıdı (I/7-174)

meşurudu (I/7-180)

uzunudu (I/8-187)

varıdı (I/14-71)

yoğudu (I/15-67)

-imiş

çoğumuş (I/15-165)

ġavırımış (I/27-152)

ġurnazımış (I/4-33)

varımış (I/17-124)

yılanımış (I/15-187)

yoğumuş (I/17-84)

-ise

olusa (I/28-48)

varısa (I/17-101)

yoğusa (I/19-40)

1.1.2. Yazı Dilimize Göre Büyük Ünlü Uyumunun Bozulduğu Durumlar

1.1.2.1. Kök ve Tabanlarda

fatme (II/2-21)

hāle (I/24-48)

haşgeşli (I/26-111)

haşleyesin (II/8-161)

ināmız < ineğimiz (I/7-138)

kıymeynen < kıymayla (II/2-25)

makāne < makarna (II/7-110)

mindar < minder (I/7-181)

pontül < pontul < pantolon (I/26-106)

sandelle (I/7-73)

şumşekler < şimşekler (I/24-12)

yarebbim (I/29-81)

1.1.2.2. Eklerde

-cek<-cak

alceklē (II/3-40)

bulaceklē (II/8-140)

bulcek (II/15-24)

nāpcek (II/1-66)

olácek (II/8-122)

takílecek (II/7-32)

-yi<-yı

bırakiyi (II/5-46)

kırıliyi (II/7-11)

oyniyilē (II/4-69)

yapıliyi (II/4-153)

yaziyi (II/6-106)

2. Küçük Ünlü Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu, Türkçede bir kelimede düz vokalleri düz vokallerin, yuvarlak vokalleri ise dar-yuvarlak veya düz-geniş vokallerin takip etmesi hadisesidir. Demek ki Türkçede, köklerde olsun kök ve ekler arasında olsun, bir kelimede düz vokallerden sonra ancak düz vokaller gelir. O halde düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre Türkçede bir kelimede ancak ya a,ı yahut e,i vokali bir araya gelebilir.

Türkçede köklerde olsun kök, kök ve ekler arasında olsun bir kelimede yuvarlak vokallerden sonra ancak dar-yuvarlak veya düz-geniş vokaller gelir. Demek ki Türkçe kelimelerde o,ö,u,ü vokallerinden sonra ancak a,e,u,ü vokalleri gelebilir.[34]

[34] Muharrem Ergin, a.g.e.,s.73.

2.1. Küçük Ünlü Uyumunun İleri Olduğu Durumlar

2.1.1. İlerleyici Benzetme Yolu İle

başçavışın (I/27-166)

çapıtlar (I/2-50)

davılınan (I/17-59)

ġavırımış (I/27-152)

ġavırırdı (I/7-170)

ġavırması (I/7-146)

hamır (I/15-99)

horuz (I/5-106)

tavık (I/11-91)

yavrım (I/11-149)

2.1.2. Gerileyici Benzetme Yolu İle

avlı (II/2-34)

süğütten (II/1-168)

yımırta (II/8-93)

yuğurt (II/10-67)

yuğurulardı (I/13-121)

2.2. Küçük Ünlü Uyumunun Bozulduğu Durumlar

bakluva (II/17-61)

metro < metre (I/4-107)

II. Ünlü Türemeleri

Türk dili asıllı kelimelerin başında "r" ve "l" ünsüzleri bulunmadığından, Türkiye Türkçesi ağızlarının pek çoğunda bunlarla başlayan yabancı kaynaklı kelimelerin başında düz-dar bir ünlü türemektedir. Kelime içinde yan yana gelmiş ünsüzlerden biri (daha ziyade ikincisi) bir liquit (daha ziyade "r" ve "l") ise, genellikle arada bir dar ünlü (daha ziyade "ı", "i") türemektedir.[35]

1. Başta Ünlü Türemesi

ırahmetlik (I/5-8)

ıramazanlık (I/14-121)

ırāmet (I/12-85)

ırāt (I/1-84)

ilān < leğen (I/7-74)

ilāna < lahana (I/6-22)

ilazım (I/4-76)

ilimon (I/19-113)

---

[35] Gürer Gülsevin, Uşak İli Ağızları, TDK Yay., Ankara, 2002, s.26-27.

ireçil (I/5-104)

irençberdik (I/6-66)

irengini (I/3-101)

iresimini (I/7-16)

2. İçte Ünlü Türemesi

amıcamın (II/13-48)

3. Sonda Ünlü Türemesi

kırlenti (II/4-55)

III. Ünlü Düşmesi

1. İçte Ünlü Düşmesi

āzına (II/10-93)

bilcek (II/18-112)

bulcak (II/18-106)

burda (II/2-91)

burdaki (I/10-8)

deycek (II/22-47)

güneşleycek (II/18-154)

kayınvaldesinin (II/18-107)

kaynanamla (II/18-113)

kaynatam (II/18-118)

orda (I/14-123)

şurda (I/16-44)

IV. Ünlü Değişimleri

1. Dudaklılaşma (Yuvarlaklaşma)

Özelikle diş veya dudak konsonantlarının etkisiyle düz vokallerin yuvarlaklaşması durumudur.

bobam (II/13-7)

böber (II/10-69)

bubam (II/13-94)

büber (II/8-46)

musafir (II/11-43)

2. Kaynaşma

Anadolu ağızlarında ünlülerin arasındaki g,ğ,k,h,r,v,y eriyerek yok olur. Üst üste gelen ünlülerden güçlü olanı diğerini etkisi altına alarak kendine benzetir, böylece ünlü **ikizleşme**si oluşur. Sonra bu ikiz ünlü tekleşir. Bu da iki hecenin kaynaşmasına neden olur. Kaynaşan hecelerin ünlüleri genellikle uzar. Zeynep Korkmaz bu olayı, benzer sesleri taşıyan iki hecenin kaynaşması olarak açıklar.[36]

napıcak (I/19-32)

napın yapın (I/15-174)

napmalı (I/27-252)

naptılarsa (I/17-75)

nolacak (I/19-32)

noluyo (I/25-17)

3. Daralma

c,ç,l,m,n,s,ş,t,y,z ünsüzleri yanlarındaki ünlüleri inceltir ya da daraltırlar. Daralma önde, ortada ve sonda olmak üzere üç şekilde görülebilir.

3.1. Önde Daralma

biyaz < beyaz (II/5-136)

çığırın (I/15-77)

---

[36] Canan İleri, Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi ve Yöresi Ağızları, TDK Yay., Ankara,2008,s.251.

düvēdik (II/5-165)

irkekleri (I/15-94)

pirşembe (I/13-11)

tireyāmız (I/15-144)

yımırta (II/8-93)

yimek (I/28-71)

yiri (I/15-55)

yirsin (I/15-139)

yişilli (I/7-91)

3.2. Ortada Daralma

açıcak (II/6-55)

avlıya (I/15-223)

dökiyesin (II/7-72)

duráye (II/6-71)

giyirdi (II/8-80)

yapıyesin (II/7-70)

3.3. Sonda Daralma

başçavış (I/27-166)

çabık (II/6-30)

davıl (I/28-65)

domatis (II/16-67)

ġaldırıvir- (I/15-217)

patetiz (I/15-99)

yavrım (I/3-11)

4. Genişleme

Bazı kelimelerin geniş ünlülü olarak kullanılması veya özellikle dar vokallerin genişlemesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

hökümet (I/5-82)

kötāya (I/16-19)

metro < metre (I/23-27)

5. Düzleşme

Yuvarlak vokallerini yerine düz vokallerin alması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

bele (I/16-20)

mināsip (I/29-26)

6. Kalınlaşma

Dil benzeşmesi kuralının bozulması dolayısiyle, belirli ünsüzlerin kalınlaştırma etkilerine bağlı olarak ön, iç ve sonseslerde görülen bir değişimdir. [37]

gún < gün (I/26-32)

uç < üç (I/26-28)

V. Eskicil Şekillerin Saklandığı Örnekler

böyük (I/5-91)

didi (I/7-18)

eyiydi (I/2-20)

gözel (I/26-53)

ıscak (II/10-69)

illere (I/27-141)

izin vir (I/27-224)

mindirirler (I/3-43)

yalıñız (I/3-43)

yar idemedim (I/27-182)

yörü (I/27-208)

[37] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.58.

ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

I. Ötümlüleşme

Çeşitli sebeplerle tonsuz ünsüzlerin tonlu ünsüzlere dönüşmesi hadisesidir.

1. Kelime Başında Ötümlüleşme

1.1. ġ-<k-

ġabak (I/3-106)

ġadar (I/1-7)

ġadıncāz (I/3-15)

ġafanızı (I/4-24)

ġan (I/4-42)

ġaneFçe (II/8-33)

ġapıyı (I/3-32)

ġardaşım (I/4-52)

ġaşşīnan (I/3-107)

ġaynadırlar (II/20-67)

ġınası (I/3-33)

ġırk (II/9-11)

ġışın (I/14-108)

ġızım (I/19-32)

ġoca (I/1-4)

ġolum (I/4-43)

ġomazdık (I/3-108)

ġoñşunun (I/4-62)

ġōrktu (II/13-97)

ġoşup (I/4-35)

ġoyun (I/14-13)

ġulunu (I/4-86)

ġurnazımış (I/4-33)

ġuyu (II/18-151)

1.2. b-/P-<p-

çiğ Pidesi (II/5-79)

su bidesi (II/2-177)

1.3. c-<ç-

cıkrā (I/8-230)

cıra (I/27-255)

cocukları (II/13-49)

1.4. d-/T-<t-

daḳarlar (I/29-29)

dakım (I/27-48)

daşını (I/1-122)

datlılī (I/29-28)

dîze (I/7-21)

dutturabiliyim (I/1-4)

duz (I/29-103)

Tā (II/5-152)

Tadı Tuzu (I/2-20)

Takālādı (II/8-16)

Tantel (I/5-14)

Tarla Tokat (II/5-48)

Tedi (II/8-64)

TuTāke (II/7-21)

1.5. v-/F-<f-

Furulurdu (I/11-90)

vıçı (I/7-130)

vilan (I/29-10)

1.6. z-<s-

zabahtan (I/28-72)

zebze (I/21-41)

zobayı (I/7-113)

zopa (II/3-37)

2. Kelime içinde ötümlüleşme

2.1. ġ-<k-

alıġoydular (I/4-22)

anġara (I/28-5)

anġora (I/27-26)

arġadaşlar (I/4-20)

çalġı (I/28-65)

deġar (II/12-25)

deliġanlılar (I/2-25)

ġuzġun (I/27-129)

malġara (I/28-8)

salıngaç (I/4-31)

2.2. b-/P-<p-

ġırePi (II/16-14)

naPılırdı (II/2-157)

2.3. c-/Ç-<ç-

gitÇeklē (II/17-119)

mihallıÇık'tan (II/12-156)

2.4. d-/T-<t-

dāmāTı (II/17-22)

dāTırlādı (II/12-90)

oturTurlā (II/17-22)

yāTmış (II/13-51)

2.5. v-/F-<h-

suFur < sahur (II/11-29)

2.6. z-/S-<s-

kıSım (II/16-23)

3. Kelime Sonunda Ötümlüleşme

3.1. j-<ş

bej (II/3-3)

3.2. d-/T-<t-

aT (II/15-49)

dörT (II/13-96)

3.3. z-/S-<s-

domatiz (I/7-131)

herkez (II/2-51)

mihendiS (I/4-23)

patetiZ (I/7-145)

4. Ekleşme Sırasında Ötümlüleşme

4.1. –c-<-ç-

sādıcı (I/11-88)

uc uca (I/7-93)

4.2. –d-/-T-<-t-

anladalım (I/11-247)

anladıyım (I/12-17)

anlaTırdık (I/11-168)

ġaynadırsın (I/13-129)

ġuruTullardı (I/14-107)

uzadıp (I/12-28)

5. Kelime Ulanmaları Sonucu Ötümlüleşme

5.1.-P<-b

nāsiP olursa (II/9-41)

5.2.-c<-ç

sādıc ėvine (I/15-45)

üc etek (I/27-49)

5.3.-d/-T<-t

aT arabasınnan (I/15-62)

dörd ay (II/3-29)

dörT avşam (II/13-96)

mevlüT okutuyo (II/12-180)

yoğurdunan (I/8-38)

5.4.-ġ/-ğ<-k

çoġ äyi (I/2-62)

çöreġ iderdi (I/7-165)

ekmeġ atmiyiz (II/1-67)

Kırġ üş (II/13-35)

meraġ ittim (I/7-17)

6. Ötümlü Olarak Getirilen Ekler

6.1.d-/T-<-t

unutdum (I/8-21)

II. Ötümsüzleşme

Çeşitli sebeplerle tonlu ünsüzlerin tonsuz ünsüzlere dönüşmesi hadisesidir.

1. Kelime Başında Ötümsüzleşme

1.1. p-/P-<b-

Piceden (I/7-125)

Pideleri (II/2-24)

1.2. t-/ T-<d-

Tā (II/6-15)

tantel (I/6-66)

teste (II/10-81)

tomatesi (I/12-98)

tomatis (I/25-46)

2. Kelime İçinde Ötümsüzleşme

2.1. k-<ğ-

aka (II/2-103)

2.2. –Ç-<-c-

napıÇan (II/18-25)

noluÇak (II/18-27)

2.3. v-/-F-<-f-

asFalttan (II/22-76)

etrăFına (I/13-44)

haFız (I/4-22)

haFtada (I/27-109)

KaFasına (I/2-42)

köFtesi (I/7-168)

küFte (I/14-86)

suFra (I/1-133)

teleFonnarı (I/1-4)

3. Kelime Sonunda Ötümsüzleşme

3.1. -S<-z

alarıS (II/12-118)

kıS (II/17-94)

otuS (II/13-7)

4. İlerleyici Benzetme

4.1. –pç-<-pc-

huy kapçak (II/1-89)

yapÇān (II/18-168)

yapçek (II/18-63)

III. Ünsüz Kaybolmaları

Çifteler ağzında özellikle II. ağız bölgesinde "r,ğ,h,v,l,y" ünsüzleri kaybolurken yanlarındaki ünlüleri uzatmaktadır.

1. Erime

Açık ünlünün ardındaki ünsüz, açıklık sebebiyle kaybolur ve kaybolurken de yanındaki ünlüyü uzatır.

1.1. ğ

ā<ağ

bāladım (II/19-60)

sādıktan (II/18-47)

yādıydı (II/21-30)

yāmır (II/21-30)

ē<eğ

ēlenceye (II/12-187)

tēmenimiz (II/3-52)

î<iğ

çîden (II/16-68)

îde (II/20-67)

îneyle (II/4-122)

ō<oğ

dōduğu (II/12-199)

dōma (II/13-22)

dōru (II/9-11)

ōlan (II/17-40)

ōlum (II/19-45)

ȫ<öğ

ȫlen (I/23-55)

ō̄retip (I/25-5)

ō̄retmenimiz (II/21-31)

ū<uğ

būday (II/21-19)

ű̄<üğ

dű̄me (II/15-22)

dű̄mecik (II/15-22)

1.2. h

ā<ah

āmet (II/22-25)

bāçesi (II/9-123)

kāve (II/7-77)

kötāya (I/16-19)

māsulleri (II/21-15)

rāmetli (II/22-13)

sabāsı (II/17-51)

tāta (II/4-124)

ē<eh

mēmäd (II/21-30)

î<ih

îtiyarlar (II/9-116)

tesbîlē (II/20-8)

1.3. y

ē<ey

bēgirle (II/13-45)

şē (II/22-39)

şēlen (II/8-120)

ȫ<öy

bȫle (II/10-38)

kȫlümüz (II/3-49)

ȫle (II/4-19)

sȫleyip (II/5-152)

şȫle (II/1-73)

ū̄<öy

sūlenir (II/14-60)

1.4. r

ā<ar

atādık (II/2-204)

bırakçaklāmış (II/1-6)

kaynādı (II/6-83)

konmuşlā (II/7-12)

kuvalā (II/18-47)

oynādım (II/5-59)

toplādık (II/5-148)

vā (II/6-4)

vādı (II/6-61)

yaparlādı (II/20-1)

yazāsın (II/7-71)

yıkādım (II/18-43)

ē<er

çekēdik (II/10-78)

dēlēdi (II/13-28)

dönēdi (II/13-29)

döşēsin (II/17-70)

döviyelē (II/15-33)

ekiyilē (II/15-18)

getirilēdi (II/14-44)

giyēdik (II/17-21)

günlē (II/12-12)

işlēdi (II/12-57)

sererlēdi (II/16-14)

vēdilē (II/14-35)

ī<ır

alī (II/8-104)

dayanī mı? (II/2-145)

yapılī (II/4-165)

î<ir

bişirîlēdi (II/2-38)

erîdi (II/2-42)

gelîdi (II/1-53)

getirî (II/4-160)

içilî (II/6-85)

pişirîdik (II/5-86)

tikTiriverî (II/1-133)

yenilî (II/6-85)

ō<or

kōsun (II/17-130)

ōdan (II/22-65)

ū<ur

bulū (II/17-93)

doyurūsun (II/18-73)

okunū (II/8-51)

olūdu (II/1-65)

uvulū (II/17-82)

1.5.l

ē<el

gēmiŞ (II/19-57)

güzēce (II/8-163)

2.Büzülme ve Derilme

Kelime içinde iki ünlü arasında kalan bir ünsüzün, ünlülerin açıklığı sebebiyle kaybolarak komşu ünlülerle birleşip uzun ünlüye dönüşmesidir.

2.1. ğ

ā<ağı

aşşā (II/7-12)

bacānı (II/4-122)

dāTırız (II/17-113)

duvānna (II/18-78)

kucāna (II/18-22)

kulāna (II/4-176)

ocān (II/18-63)

ē<eğe

ilēn (I/7-161)

ēr (II/18-83)

ē<eği

bilcēz (II/3-10)

börē (II/1-76)

dēl (II/9-70)

dēşik (II/11-15)

ekmē (II/2-36)

gidicēm (II/10-17)

giycēm (II/8-28)

yemēmiz (II/22-87)

yiycēmizi (II/7-111)

î<eği

dîl (II/1-8)

ī<ığı

anacīm (II/1-80)

bubacīm (II/19-4)

fındīnı (II/8-105)

fıstīnı (II/8-105)

sonracīm (II/13-45)

yastī (II/8-32)

î<iği

anacîm (II/1-88)

askerlîmiz (II/3-29)

babacîm (II/1-96)

çiftlîmiş (II/9-100)

gänçlîmde (II/16-61)

gelinlîmi (II/1-116)

şehitlî (II/19-9)

ū<uğu

çocuklūmdan (II/1-132)

çocūma (II/13-68)

koydūmuz (II/18-49)

oldū (II/6-82)

oldūnu (II/13-85)

ǖ<üğü

büyǖn (II/1-144)

gördǖmüzü (II/8-33)

küçǖmüz (II/10-25)

ümmǖn (II/2-199)

yüzūn (II/5-152)

2.2. h

ā<aha

dā (II/21-25)

ırāt (I/-1-84)

ilāna (I/6-22)

mālle (II/21-18)

ā<ahı

allān (II/16-46)

ē<ehi

eskişēr'den (II/9-134)

ou<ohu

nout (I/27-150)

2.3. y

ā<aya

almā (II/13-158)

ġoymā (II/13-143)

kazmā (II/17-107)

koyulaşmā (II/12-32)

satmā (II/13-158)

ē<eye

öpmē (II/6-91)

ē<eyi

ekmē < ek- (II/8-125)

iŞgüvēsi (II/8-66)

2.4. r

ā<arı

arabalānı (II/13-78)

aralānda (II/4-31)

buralān (II/14-33)

çocuklāna (II/19-44)

kızlān (II/8-75)

mantolānız (II/18-105)

yanaklānı (II/8-76)

ē<eri

çeşmelēmiz (II/8-118)

dedelēmiz (II/12-5)

düğünlēmiz (II/17-48)

mîdelēmiz (II/12-117)

tenekelēmiz (II/11-43)

yemeklēmiz (II/16-25)

IV. Ünsüz Benzeşmeleri

İç sesleri arasında yan yana iki ünsüzün bulunduğu kelimelerde veya söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerin son ve ön sesleri arasında, bazen iki ünsüzden biri, kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan öteki tarafından büsbütün veya kısmen benzeştirilir. Ünsüz benzeşmesi, daha çok boğumlanma noktaları birbirine yakın ünsüzler arasında gerçekleşir.[38]

[38] Ahmet Günşen, Kırşehir ve Yöresi Ağızları, TDK Yay., Ankara, 2000, s.70-71.

1. Ek Alma Durumunda Oluşan Benzeşme

1.1. İlerleyici Benzeşme

Benzeşen ünsüzlerden, birincisinin ikincisini kendisine benzetmesi olayıdır.[39]

nn < nl

(+lAr)

nn<nl değişimi Çifteler ağzında II. bölge için karakteristiktir.

düğünnē (II/20-37)

gelinnē (II/1-21)

naylonnarı (II/21-25)

onnar (II/14-51)

oyunnarı (II/14-38)

torunnām (II/2-137)

(+lIk)

gelinnik (II/6-16)

nişannık (II/6-16)

---

[39] Ahmet Günşen, a.g.e.,s.71.

(+lA-)

annaştım (II/6-111)

mn < ml

(+lA)

ablamnan (II/10-25)

kardaşımnan (II/1-25)

kumna (II/18-37)

tavūmnan (II/8-47)

1.2.Gerileyici Benzeşme

Bir kelime içinde benzeşen ünsüzlerden ikincisinin birinci ünsüzü kendisine benzetme olayıdır.[40]

-ll- < -rl

Geniş zamanın üçüncü çokluk kişi çekiminde görülen ll<rl değişimi Çifteler ağzında I.bölge için karakteristiktir.

ağlaşıyollar (I/26-75)

---

[40] Ahmet Günşen, a.g.e.,s.72.

çalallardı (I/26-62)

diller (I/25-8)

dutallar (I/25-9)

hazırlıyollar (I/26-33)

kaldırıyollardı (I/27-41)

-ss- < -ls-

ossun (I/29-81)

-ss-<-zs-

daḳmassan (I/19-40)

olmassa (I/12-26)

-nd-<-md-

hindi (I/12-43)

şindi (I/28-46)

2. Kelimelerin Ulanması Sonucunda Oluşan Benzeşmeler

2.1. İlerleyici Benzeşme

n_n < n_l

üş bin nira (I/7-72)

2.2. Gerileyici Benzeşme

Ş_s < ç_s

üŞ sene (II/5-15)

3. Ünlü- Ünsüz Benzeşmesi

Komşu ünlülerin etkisiyle, bazı ünlülerin kendi özelliklerini ünsüzlere geçirmesi olayıdır.

3.1. Dudaklılaşma

Yuvarlak ünlüler komşuluğundaki ünsüzlerin dudak ünsüzlerine dönüşmesidir.[41]

---

[41] Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü,TDK Yay.,Ankara,1992,s.48.

v < g/ğ

dövēdik (II/1-87)

sovanı (I/12-98)

sovun (II/14-46)

v < y

kövü (II/1-52)

m < ñ

ġomşular (I/1-133)

3.2. Sızıcılaşma

Genellikle iç ve son seslerdeki patlayıcı ünsüzler sızıcılaşırlar.

-ş < -ç

genş (II/21-17)

geşmiŞ (II/-15-35)

hiŞ (II/18-8)

işgüväysi (II/8-7)

kaş (II/9-85)

kaştı (II/13-100)

sūtlaş (II/17-33)

üş (II/22-28)

-x- < -k-

çıxan (I/3-62)

delix (I/1-83)

doxudum (I/5-27)

Korxuyum (I/4-21)

oxuhuyum (I/1-4)

oxuntu (I/11-80)

sıxarlar (I/3-71)

yaxın (I/28-70)

yıxıyı (I/1-84)

yox (I/9-47)

4. Ünsüz- Ünsüz Benzeşmesi

4.1. İlerleyici Benzeşme

-nn- < -nl-

annadın mı? (I/27-13)

annaşıp (II/13-94)

annattığım (I/25-19)

-ll- < -ly-

fasille (I/1-31)

millar (I/29-19)

sandelle (I/7-73)

-şç- < -şç-

üleşçēz (II/22-53)

4.2. Gerileyici Benzeşme

-nn- < -nl-

yannız (II/13-52)

V. Eklerde ve Edatlarda Ünsüz Türemesi

1.-kine <ki

dedikine (I/15-26)

2.-m < -Ø

bilem (II/15-7)

VI. Ünsüz Düşmesi

1. Kök ve Tabanlarda

1.1. Başta Ünsüz Düşmesi

-Ø-<-h-

amırdan < hamur (II/5-203)

āne < hane (II/4-11)

ani < hani (II/4-19)

arp < harp (II/8-139)

ātıram < hatıram (II/12-190)

ava < Havva (II/8-126)

avızında < havuzunda (II/8-119)

āzır < hazır (II/8-155)

ēdiye < hediye (II/17-130)

ēpsini < hepsini (II/4-162)

ērkes < herkes (II/17-118)

ızlı < hızlı (II/6-106)

iç < hiç (II/6-112)

ikāyelē < hikāye (II/12-171)

oroz < horoz (II/8-109)

1.2. İçte Ünsüz Düşmesi

-Ø-<-f-

çite (I/2-68)

çittelere (I/19-101)

-Ø-<-h-

meşur (II/4-134)

mītarın (II/14-23)

tarana (II/5-155)

-Ø-<-k-

āşam (II/11-38)

āşam‿üstü (II/8-134)

-Ø-<-l-

bēki (II/22-93)

gēdi (II/2-189)

kaKar (II/18-76)

-Ø-<-n-

geşler (I/17-93)

piriç (I/8-29)

-Ø-<-r-

bi şey (II/4-143)

1.3. Sonda Ünsüz Düşmesi

-Ø-<-k

anca (I/21-41)

-Ø-<-l

nası (I/25-4)

2. Grup Düşmesi

Bir ünlü ve bir ünsüzün birlikte kaybolmasıdır.[42]

-Ø-<-zı

ıcık (I/7-169)

-Ø-<-on

pantol (I/21-26)

-Ø-<-ra

bayramdan son (II/9-113)

3. Eklerde Ünsüz Düşmesi

-Ø-<-n

-ke>-ken

ordāke (II/13-49)

uvāka (II/18-37)

[42] Gürer Gülsevin,a.g.e.,s.67.

yakāke (II/16-61)

-Ø-<-r

-yo>-yor

dönüyo (I/15-212)

eziyo (I/20-11)

ġaçıyo (I/23-10)

yutamıyo (I/22-25)

VII. Ünsüz Alternansı

d ≈ c

hinci (I/28-37)

hindiki (I/1-18)

h≈ g

haşgeşli (I/26-111)

haşheşlik (II/12-24)

r ≈ k

gadar (I/3-113)

gadak (I/4-42)

VII. İkizleşme

Kelime içindeki bir ünsüzün ikiz ünsüz haline gelmesidir. Daha ziyade diş ünsüzlerinde görülür.[43]

-çç-<ç-

güççük (I/5-120)

ıççık (I/7-66)

iççik (I/11-34)

kocca (II/16-91)

küççüklü (I/14-52)

-mm-<-m-

amma (II/13-98)

[43] Gürer Gülsevin, a.g.e.,s.68.

-nn-<-n-

yanna (I/4-12)

-ss-<-s-

essah (I/17-84)

yüssük (II/20-77)

-şş-<-ş-

aşşā (II/21-18)

döşşāndan (I/7-181)

eşşē (II/10-33)

eşşeklerin (I/13-61)

ġaşşīnan (I/3-107)

IX. Eskicil Şekillerin Saklandığı Örnekler

-k = -k

kölKeye (I/27-240)

-ñ = -ñ

deñişti (II/5-197)

deñiz (II/10-78)

ġoñşular (I/13-13)

ġóñül (I/27-78)

öñlüg (I/26-88)

öñünden (I/15-104)

yuñünden (I/15-119)

t-=t-

tikTiriverî (II/1-133)

X. Ünsüz Türemeleri

1. Başta Ünsüz Türemesi

-h-<Ø-

halla halla (II/4-77)

2. İçte Ünsüz Türemesi

-ş-<-Ø-

diyomuşşum (I/7-67)

-r-<-Ø-

bilerzik (I/23-24)

-v-<-Ø-

duva < dua (II/13-44)

3. Sonda Ünsüz Türemesi

-n<-Ø-

bilen (I/26-103)

öldürmeyincin (I/4-41)

-m<-Ø-

bilem (II/15-7)

XI. Ünsüz Tekleşmesi

İç seste, çoğu kere alıntı kelimelerde aslî ikiz ünsüzden birinin kaybolmasıdır.[44]

[44] Erdoğan Boz, a.g.e., s.73.

v<vv

evel (II/6-68)

evela (I/3-12)

kuvet (II/8-155)

XII. Başkalaşma

Yan yana veya uzaktaki benzer ya da aynı sesten birinin farklılaşmasıdır.[45]

l. -z< z-l

zelletli (I/27-102)

XIII. Göçüşme (Metathesis)

Bazı kelimelerde, daha sonra gelecek bir ünsüzün boğumlanma noktasının daha önceye alınarak söylenmesi demek olan "yer değiştirme", ses çıkışlarındaki boğumlanma noktalarının, kolaydan zora doğru sıralanmasından başka bir şey değildir. [46]Konuşmacı, hece veya kelimelere daha rahat bir şekil vermek, dolayısiyle konuşmayı kolaylaştırmak için bu yolu seçer.[47]

---

[45] Gürer Gülsevin, a.g.e.,s.73.
[46] Tuncer Gülensoy, a.g.e.,s.68.
[47] Tuncer Gülensoy, a.g.e.,s.69.

1.Yandaş Göçüşme

hm<mh

zehmeri (I/12-63)

lm<ml

çölmek (II/9-70)

gölmek (II/2-76)

rg<gr

örgendik (I/1-3)

sk<ks

eksiden (I/7-71)

ēksiler (I/26-68)

vl<lv

hāvla (I/29-55)

hevlā (I/15-102)

2.Uzak Göçüşme

r-l<l-r

ireli (II/9-49)

XIV. Karakteristik Olmayan Ünsüz Değişmeleri

1. Kelime Başındaki Ünsüz Değişmeleri

c-<j-

candarmalar (II/10-18)

f-<v-

fişnesi (I/5-107)

Furulurdu (I/11-90)

s-<z-

zabaha (I/27-206)

m-<v-

mefa (I/24-15)

mefāt (I/26-11)

h-<ş-

hindi (II/1-62)

2. Kelime İçindeki Ünsüz Değişmeleri

-f<-v-

ġayfeye (I/15-174)

-y<-ğ

buyday (II/8-125)

-s<-z

yüsüknen (I/19-40)

3. Kelime Sonundaki Ünsüz Değişmeleri

-Ç<-j

baraÇ (I/7-137)

-c<-ç

sac (II/16-69)

-z-<-s-

domatiz (I/27-101)

patetiz (I/15-99)

II.BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

I. EKLER

1. Çokluk Eki

+ l/nA(r)

Türk dilinde en yaygın çokluk şekli olan + lAr ekinin, iki temel görevi bulunmaktadır. Eke adını veren "çokluk" fonksiyonu, Eski Türkçe döneminde daha az görülmekte, diğer görevi olan "grup, kategori, sınıf" yapma fonksiyonu ise daha baskın görülmekteydi. Günümüz Türkçesinde ve ağızlarında da aynı durum söz konusudur. Hem isim kök ve tabanlarına, hem de iyelik ve / veya hal eki almış kelimelere eklenebilmektedir. Fonksiyon olarak yazı dilimizden farkı yoktur. Yazı dilimizden farklılaşan yönü, allamorflarının çokluğudur.

Biçimbirimleri

I.Bölge (Türkmen)	**II.Bölge (Muhacir)**
tabaklar (I/15-102)	sopalar (II/9-67)
otobüsler (I/1-6)	düğünler (II/15-45)
-	tarlalā (II/10-80)
-	dedelē (II/12-5)
saklallal (I/2-50)	-
odunnar (I/7-113)	-
düğünner (I/5-54)	-
-	kazannā (II/6-83)
-	gelinnē (II/14-86)

Çifteler yöresinde I. Bölge için +nar ve +ner, II. Bölge için +nā,+nē ve özellikle +lā, +lē çokluk ekleri karakteristiktir.

2. İyelik Ekleri

İyelik ismin kendisine tabi olan unsurlarla, kendisinin ilgili bulunduğu kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir. İyelik şekli bir bağlılık, bir aidiyet, bir mülkiyet gösterir. Türkçede iyelik kategorisi çekimlidir. Mülkiyet ifadesi için isimlere iyelik gösteren çekim ekleri getirilir. Türkçede tabi olan unsur tabi

olduğu unsurdan önce geldiği için mülkiyet ekleri de ismi kendisine tabi olan unsura bağladıklarından bu eklerin isimle münasebetini kurdukları kelime isimden önce gelir.[48]

Kişi		**Ek I. BÖLGE**	**Ek II. BÖLGE**
1.	**tk.**	**(I_4)m**	**(I_4)m**
2.	**tk.**	**(I_4)n/ñ**	**(I_4)n/ñ**
3.	**tk.**	**(s)I_4**	**(s)I_4**
1.	**çk.**	**(I_4)m(I_4)z**	**(I_4)m(I_4)z**
2.	**çk.**	**(I_4)n/ñ(I_4)z**	**(I_4)n/ñ(I_4)z**
3.	**çk.**	**lArI_4**	**lArI_4**

[48] Muharrem Ergin,a.g.e.,s.129-130.

KİŞİ	I.BÖLGE	II.BÖLGE
1.t.k.	zamanım (I/6-7)	kızım (II/2-6)
2.t.k.	ġızıñ (I/3-14)	evin (II/13-100)
3.t.k.	delî (I/3-94) çorbası (I/13-125)	bȯbası (II/1-7)
1.ç.k.	günümüz (I/1-17)	urbamız (II/4-97)
2.ç.k.	lafıñız (I/15-214)	mantolāñız (II/18-105)
3.ç.k.	şapḳaları (I/12-96) oyunnarı (I/13-83)	arabaları (II/12-156)

2.1. İyelik Eki Yığılması

Türkçede aynı ekler bazen üst üste kullanılabilmektedir. Üçüncü teklik kişi iyelik ekinin üst üste kullanılması durumunda, iyelik eki yığılması meydana gelmektedir.

birisi (I/25-39)

hepisi (I/1-18)

kimisi (I/17-124)

3. Hâl Ekleri

Hâl, ismin kendi dışında kalan kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir. İsimlerin, etrafındaki kelimelerle olan münasebetleri çeşit çeşit olduğu için birçok halleri vardır. Dillerde hâller ya isimlerin çekim şekli veya isim dışında kalan unsurlarla ifade edilir. Hâller umumiyetle ismin kendisine tabi olmayan unsurlarla münasebetini gösterir. Türkçede tabi olan unsurlar tabi oldukları unsurlardan daima evvel gelirler. Onun için Türkçede hâller isimlerin daima kendisinden sonra gelen kelimelerle münasebetini gösterir. Türkçede hâller tabiî çekimlidirler. Bu çekimler hâl çekim ekleri ile yapılır ki asıl isim çekim ekleri bu hâl ekleridir.[49]

3.1. Yalın Hâl (Nominatif Hâli)

Bu hâl ismin karşıladığı nesne ve kendisine tabi olan isim dışında hiçbir münasebet ifade etmeyen hâlidir.[50]

dost (I/10-27)

I.A. B.

dört (I/23-40)

ġına (I/4-88)

okul (I/12-3)

pazar (I/13-12)

---

[49] Muharrem Ergin, a.g.e.,s.129.
[50] Muharrem Ergin,a.g.e.,s.227.

şalvar (I/13-43)

II.A.B.

akşam (II/17-68)

bebek (II/10-33)

çavıŞ (II/9-15)

kaymak (II/18-61)

sıçan (II/6-3)

süt (II/7-58)

3.2. İlgi Hâli (Genetif Hâli)

+(n)In/ +(n)Iñ

İlgi hâli ismin bir isimle ilgisi olduğunu, kendisinden sonra gelen isme tabi bulunduğunu gösterir. İlgi hâli eki, isim veya isim görevindeki kelimelere eklenerek bu kelimelerin gösterdiği anlatımın başka bir anlama bağlanmasını sağlar.[51]

[51] Tuncer Gülensoy, a.g.e.,s.79.

Biçimbirimleri:

I.A.B.

gecenin (I/2-55)

gelinin (I/3-41)

ġoñşunun (I/4-62)

ġoyunun (I/7-146)

öñünün (I/29-42)

zamanın (I/4-35)

II.A.B.

ağanın (II/1-122)

cenāzenin (II/4-150)

inönnün (II/9-16)

komşunun (II/1-97)

köprünün (II/18-98)

okulunun (II/1-5)

3.3.Belirtme Hâli (Akkuzatif Hâli)

+(y)I$_4$

İsmin, doğrudan doğruya geçişli fiillerin etkisi altında olduğunu gösteren hâl ekidir.

Biçimbirimleri:

I.A.B.

būduyu (I/11-79)

çayı (I/29-80)

imzayı (I/29-88)

meyāneyi (I/1-138)

parayı (I/1-131)

sopayı (I/2-50)

türküyü (I/2-77)

II.A.B.

çōr̲bayı (II/6-83)

kuyuyu (II/18-117)

pazıyı (II/5-83)

tėreyāyı (II/10-68)

yuFkayı (II/2-24)

3.4. Yaklaşma Hâli (Datif Hâli)

+(y)A

İsmi, yaklaşma ifade eden fiile bağlayan hâl ekidir.

Biçimbirimleri:

I.A.B.

arabıya (I/13-14)

ġınaya (I/15-86)

hacıya (I/11-177)

kaliye (I/27-174)

köye (I/18-3)

oraya (I/25-7)

ortaya (I/3-60)

II.A.B.

arabaya (II/2-52)

cāmiye (II/13-13)

dereye (II/13-63)

ēlenceye (II/12-187)

hocaya (II/2-182)

māmudiye'ye (II/12-184)

uvaya (II/13-64)

3.5.Bulunma Hâli (Lokatif Hâli)

+DA

İsmi, bulunma ifade eden fiile bağlayan hâl ekidir.

Biçimbirimleri:

I.A.B.

burada (I/27-163)

cebinde (I/29-79)

ceyizinde (I/7-71)

ġapıda (I/27-239)

güneşte (I/3-108)

hapsanede (I/15-28)

köyde (I/25-41)

okulunda (I/28-4)

xırında (I/29-61)

II.A.B.

alt tarafında (II/3-17)

bizde (II/4-158)

cebinde (II/11-23)

düğünlerde (II/9-69)

kȫde (II/12-73)

ortalıkta (II/9-59)

tabaklāda (II/6-84)

üstünde (II/10-76)

3.6. Ayrılma Hâli (Ablatif Hâli)

+DAN

İsmin uzaklaşma ifade eden fiillerle ilişkisini gösteren hâlidir.

Biçimbirimleri:

I.A.B.

arkadan (I/20-31)

askerden (I/15-27)

aşşādan (I/20-19)

köprüden (I/7-138)

oğlan evinden (I/11-71)

piceden (I/7-125)

yimeklerden (I/8-79)

II.A.B.

çamırdan (II/15-72)

dağlādan (II/13-63)

hamırdan (II/4-143)

kadifeden (II/19-88)

köylerden (II/21-24)

kurudan (II/16-54)

oyunnādan (II/14-38)

3.7. Vasıta Hâli (İnstrumental Hâli)

+(I)lA/+(I)lA(n)/ +(I)nA(n)/ + lAyIn

İsmin, fiilin kendi vasıtasıyla yapıldığını gösteren hâlidir.

Tarihî dönemlerden beri hem vasıta hâli çekimi hem de zaman ve tarz zarfları oluşturma görevini üstlenen bu ekler, Türkiye Türkçesi ağızlarında çok farklı şekillerde bulunurlar. +(I)lA(n) şekli "ile" edatının ekleşmiş hâlidir. +In eki, Eski Türkçedeki kurallı ve yaygın vasıta hâli şeklidir. Türkiye Türkçesi ve ağızlarında daha ziyade oluşturduğu kalıplaşmış zarflarla yaşamaktadır. +leyin şeklinin başındaki "+lA" kısmı muhtemelen ile edatının ekleşmiş hâli olan yapıdan farklı ve Türk dilinin tarihî dönemlerinde de tespit edilen orijinal bir ek olmalıdır. Sonundaki "+yın" ise, eki genişleten bir pekiştirme morfemi olabilir.[52]

[52] Gürer Gülsevin,a.g.e.,s.92.

Biçimbirimleri:

+(I)nA(n)

arabalānan (II/13-70)

cipinen (I/7-65)

çadırınan (I/5-90)

dabrıkaynan (II/14-61)

davulunan (I/1-17)

ireçilinen (I/8-91)

tokacınan (I/1-50)

+(I)lA

kazanlarla (II/12-29)

parayla (II/12-57)

pisketle (II/12-185)

tavalarla (II/12-29)

yıldızörenle (II/12-128)

+ lAyIn

akşamleyin (II/2-181)

sabāleyin (II/6-91)

+(I)lA(n)

ayvanlālan (II/2-204)

kaymaklan (II/4-83)

killen (II/8-120)

tilkilen (II/9-143)

yūfkaylan (II/4-83)

3.8. Eşitlik Hâli (Ekvatif Hâli)

+cA

İsmin eşitlik ve benzerlik ifade eden hâlidir. Bu durum, eklendiği ad ile fiil veya cümlenin başka bir öğesi arasında karşılaştırmaya dayanan farklı niteliklerde eşitlik ilişkisi kurma durumudur. Bu ek zamanla bir yapım ekine dönüştüğü için ad çekiminde kullanılışı hayli sınırlanmıştır. Başlıca işlevleri nitelemede eşitlik, benzerlik, miktar ve büyüklükte eşitlik, göreceli eşitlik ve karşılaştırma göstermektir.[53]

Biçimbirimleri:

I.A.B.

suluca (I/7-163)

[53] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.25.

bolca (I/14-4)

güzelce (I/24-21)

II.A.B.

iyce (II/8-94)

güzelce (II/8-159)

kalınca (II/18-170)

3.9. Yön Gösterme Hâli (Direktif Hâli)

Bu hâl ismin yön gösteren, cihet ifade eden hâlidir. Bu hal ekli olup, eki yön ekidir.[54]Yön gösterme hâli ekleri daha çok yer ve yön ile ilgili yer ve zaman isimlerine gelerek fiilin yönünü belirtirler. Ancak, günümüzde kalıplaşmış olarak sınırlı sayıdaki birkaç kelimede görülen bu ekler, çekim eki olma fonksiyonunu kaybetmiş ve kelimenin gövdesi ile kaynaşmışlardır. Genel Türkçede yön gösterme hâli ekinin bu fonksiyonunu, yönelme hâli eki ve doğru, karşı, taraf, yan… vb. edatlar yarine getirmektedir.

Yön gösterme ET'de ,+garu/ +gerü/ +karu/ +kerü: +ra/ +re/ +ru/ +rü (+ry,+rII/+sar(y), ser(i)) ekleri ile yapılmakta idi. EAT'de, +ra/ +re/ +aru/ +erü, TT' de ise, +ra/ +re/ +ru/ +rü/ +arII/ +eri şekilleri yön gösterme hâli eki olarak kullanılmaktadır.[55]

---

[54] Muharrem Ergin, a.g.e.,s.228.
[55] Ahmet Buran, Anadolu Ağızlarında İsim Çekim(Hâl) Ekleri, TDK Yay.,Ankara, 1996, s.286.

Biçimbirimleri

-rA

I.A.B.

buralara (I/17-40)

oraya (I/1-97)

sōra (I/3-54)

şuraya (I/1-44)

II.A.B.

buraya (II/18-168)

oraya (II/16-56)

sōra (II/18-175)

şura (II/13-63)

-ArI

I.A.B.

içeri (I/11-202)

yokarı (I/2-120)

II.A.B.

dışarı (II/15-22)

3.10.Sebep Gösterme Hâli

-çun/ çün, Eski Türkçedeki uçın>üçin edatının öncesini kaybedip ekleşmesi ile ortaya çıkmış bir isim hâli ekidir.[56]

-çUn

I.A.B.

hazırlı̄ çin (I/26-100)

II.A.B.

olduğu çün (II/9-129)

[56] Tuncer Gülensoy,a.g.e.,s.85.

FİİL ÇEKİMİ

I.BASİT ÇEKİMLER

1. Görülen Geçmiş Zaman

-DI$_4$

Görülen geçmiş zaman kipi, özel kullanımları dışında, genel olarak fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan daha önceki bir zamanda bitmiş, tamamlanmış olduğunu gösteren bir zaman kesimini içine alır. Bu zaman kesimindeki oluş ve kılışın bitmişliğine, konuşan ya tanık olmuştur; bitmişlik onun gözleri önünde gerçekleşmiştir. Yahut da bu bitmişlik konuşanın kesin bilgi ve kanısına dayanmaktadır. Bu bakımdan konuşan tarafından görülmemiş olsa da gerçekleştiği görülmüş kadar kesin olarak bilinen ve kaynaklarda tarihe geçmiş bulunan belgeler bu kiple karşılanır.[57]

1.teklik

(-DI$_4$m)

[57] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.584.

I.A.B.

böldüm (I/4-74)

çāttım (I/1-146)

döktüm (I/23-61)

ezdim (I/27-176)

ġaldım (I/28-4)

geldim (I/12-4)

gettim (I/24-6)

gittim (I/5-3)

ġorktum (I/1-100)

uyudum (I/4-58)

II.A.B.

açmadım (II/12-189)

büyüdüm (II/16-3)

büyüttüm (II/5-167)

dedim (II/13-96)

durdum (II/15-29)

gittim (II/15-29)

gördüm (II/2-92)

kaçırdım (II/13-94)

okudum (II/14-27)

unuttum (II/3-54)

yaptım (II/22-45)

2.teklik

(-DI$_4$n/ñ)

I.A.B

alırdıñ (I/15-130)

bişiridin (I/8-40)

düşürdün (I/27-225)

geyerdiñ (I/12-96)

varırdın (I/15-130)

vurdun (I/15-176)

II.A.B.

ānadıñ (II/9-129)

buldun (II/19-53)

dizēdin (II/11-14)

kuruydun (II/14-91)

sürüdün (II/8-120)

3.teklik

(-DI$_4$)

I.A.B

arzalandı (I/22-32)

dikeldi (I/27-240)

duttu (I/28-7)

düştü (I/27-166)

ġaktı (I/7-81)

gitti (I/1-50)

ġordu (I/29-43)

öldü (I/1-112)

II.A.B.

alırdı (II/9-49)

döndü (II/13-71)

düştü (II/6-22)

geçti (II/14-96)

kalktı (II/4-70)

olurdu (II/6-22)

oturTu (II/18-18)

tuttu (II/18-21)

vēdi (II/1-117)

1.çokluk

(-DI$_4$k)

I.A.B.

böyüdük (I/11-32)

döktük (I/21-18)

duttuk (I/28-8)

giderdik (I/1-123)

gittik (I/11-33)

ġurtardık (I/21-19)

yaptık (I/14-93)

yurduk (I/1-50)

II.A.B.

alırdık (II/7-59)

büyüttük (II/2-199)

getirdik (II/6-53)

gidiyoduk (II/12-40)

gittik (II/1-31)

gördük (II/19-10)

unuttuk (II/1-124)

yaptık (II/15-12)

2.çokluk

(-dI$_3$n/ñI$_3$z)

I.A.B.

yidiniz (I/23-61)

II.A.B.

aldıñız (II/21-7)

duyduñuz (II/21-6)

3.çokluk

(-DI$_4$lA(r), -lA(r)dI$_4$)

I.A.B.

aldılar (I/29-19)

alıġoydular (I/4-22)

dirlerdi (I/7-31)

götürdüler (I/5-86)

verdiler (I/1-3)

yaparlardı (I/2-38)

II.A.B.

aldılar (II/4-62)

boyardılā (II/10-44)

dēlēdi (II/13-28)

geldiler (II/9-77)

patlatırlādı (II/2-203)

vēdilē (II/14-35)

2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

-(I 4)mI4ş

Kökeni bakımından –mIş/ -mUş sıfat fiilinden gelen duyulan geçmiş zaman kipi; fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak, konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren bir şekil ve zaman kalıbıdır.

Görülen geçmiş zamanla ile duyulan geçmiş zaman arasındaki en önemli fark, gerçekleşen olayı görüp görmeme, bilip bilmeme ve duyuma dayanma noktasında toplanmaktadır.[58]

1.teklik

(-mI4şI4m)

I.A.B.

doğmuşum (I/4-12)

sürünmüşüm (I/4-47)

[58] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.599-600.

II.A.B.

düşürmüşüm (II/22-76)

gelmişim (II/12-188)

koymuşum (II/2-195)

uyuklamışım (II/11-62)

2.teklik

(-mL4ş(s)L4n/ñ)

I.A.B.

çıkartmışsın (I/4-106)

vermişin (I/4-106)

vurmuşun (I/15-189)

II.A.B.

görmüşündür (II/12-110)

unutmuşuñ (II/2-118)

3.teklik

(-mI$_{4}$ş)

I.A.B.

oturmuş (I/11-180)

süpürmüş (I/11-202)

yakmış (I/2-77)

yemiş (I/5-70)

II.A.B.

çitmiş (II/2-85)

dōmuş (II/5-33)

huylanmış (II/1-88)

ölmüŞ (II/8-63)

1.çokluk

(-mI$_4$şI$_4$z)

I ve II. ağız bölgelerine ait metinlerde duyulan geçmiş zamanın birinci çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

2.çokluk

(-mIşInIz)

Duyulan geçmiş zamanın ikinci çokluk kişi çekimine yalnızca I. ağız bölgesine ait metinlerde bir örnekte rastlanmıştır.

ġuruymuşunuz (I/14-113)

3.çokluk

(-mI$_4$şlA(r))

I.A.B.

atmışlar (I/16-70)

gelmişler (I/5-91)

ġoymuşlar (I/11-179)

götürmüşler (I/11-186)

II.A.B.

batırmışlā (II/1-117)

çekmişlē (II/8-127)

gömmüşlē (II/8-141)

kaçmışlar (II/12-6)

konmuşlā (II/7-12)

koymuşlar (II/4-190)

öldürmüşler (II/13-123)

yerleşmişler (II/12-6)

3. Şimdiki Zaman

-(I_4)yo(r)/-(I_4)y(r)(I_4)

Hem şekil hem zaman ifade eden eklerden biridir. Hareketin şimdiki zamanda ortaya çıktığını bildirir. Standart Türkçede şimdiki zaman eki "-yor" dur.

1.teklik

(-yom, - (r)I $_4$m)

I.A.B.

diliyom (I/15-201)

doḳuyum (I/19-71)

dutturabiliyim (I/1-4)

söylüyüm (I/15-208)

II.A.B.

biliyerim (II/2-17)

gideyem (II/13-11)

unutuyom (II/18-3)

yapmiyerim (II/13-14)

2.teklik

(-yo(r)(s)(u)n/ñ -yI$_4$n/ñ

I.A.B.

biliyin (I/1-138)

ġırıyıñ (I/14-91)

gidiyosun (I/9-227)

götürüyün (I/17-93)

yoğuruyuñ (I/14-92)

II.A.B.

anlatamiyin (II/1-100)

biliyin (II/5-167)

doğruyosuñ (II/16-67)

yakıyon (II/18-35)

3.teklik

(-yo(r), -y(I$_4$)

I.A.B.

biliyor (I/14-137)

diyo (I/15-168)

dönderiyi (I/23-62)

ġonuyo (I/15-108)

oluyu (I/16-32)

sölüyü (I/16-53)

yıxıyı (I/1-84)

II.A.B.

duruyu (II/12-132)

geliyo (II/9-79)

gidiyi (II/1-12)

gidiyor (II/7-138)

yapmiyir (II/2-32)

1.çokluk

(-yoz, -yI$_4$(r)(I$_4$)z)

I.A.B.

alıyiz (I/4-75)

dātıyoz (I/25-3)

ediyoz (I/15-12)

gatıyız (I/17-110)

II.A.B.

çığıriyeriz (II/2-25)

diyoz (II/9-122)

dökiyeriz (II/11-90)

ekiyiz (II/15-17)

topliyiz (II/1-88)

unutuyoz (II/6-5)

yaziyiz (II/1-72)

2.çokluk

(-yonuz/-ynIz)

I.A.B.

salıyonuz (I/27-245)

seviyniz (I/27-232)

II.A.B.

gidiyonuz (II/18-103)

harcıyonuz (II/22-66)

3.çokluk

(-yolar, -y(I)lA(r))

I.A.B.

atıylar (I/1-13)

diyolar (I/7-21)

evleniyler (I/11-187)

getiriyler (I/11-77)

gidiyolar (I/13-15)

ısmarlıylar (I/8-109)

yapıyolar (I/7-52)

II.A.B.

bekliyolar (II/12-186)

geliylē (II/3-10)

yapıyolar (II/12-108)

yatıyolā (II/22-67)

4. Gelecek Zaman

(-A/I_4)CA(K)

-AcAk ekiyle karşılanan gelecek zaman kipi, henüz gerçekleşmemiş bulu nan; ancak, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın gelecekteki bir zaman kesiminde mutlaka gerçekleşeceğini bildiren bir kiptir. Yapılacak iş niyet hâlinde olsa bile, gerçekleşmesinde kesinlik bulunduğu için bu ekle kurulan gelecek zaman kipinde kesinlik vardır. Bu görev ekin aslî görevidir.

-AcAk eki yapısı bakımından sıfat fiil kökenlidir. Eski Anadolu Türkçesinin sonlarına doğru ortaya çıkan bu ek önce sıfat fiil olarak kullanılmış, daha sonraki dönemde şahıs ekleri ile genişletilerek gelecek zaman kipini oluşturmuştur.[59]

1.teklik

(-(A/I_4)(y)Cam)

[59] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.624.

I.A.B.

gidecem (I/23-38)

ġovalayacam (I/11-152)

kesmicem (I/22-44)

nāpacam (I/23-46)

oynaycam (I/4-89)

söyliycem (I/15-44)

II.A.B.

diycem (II/2-23)

söyleycem (II/3-15)

vercem (II/22-27)

2.teklik

(-(A/I_2)(y)Can/ñ)

I.A.B.

çağattırcan (I/12-43)

daḳacañ (I/19-40)

demiyecen (I/24-42)

yapacañ (I/20-67)

yidirecen (I/23-48)

II.A.B.

bulcañ (II/4-119)

gitÇen (II/11-58)

giycen (II/18-108)

olmaycan (II/3-34)

savuracañ (II/8-85)

3.teklik

(-(A/I_3)CAk)

I.A.B.

bakacak (I/15-214)

olacak (I/23-33)

olucak (I/19-108)

ölecek (I/1-145)

yapıcak (I/28-61)

II.A.B.

bağlıcak (I/1-14)

durlancak (I/2-147)

gidecek (I/7-104)

nolcak (I/5-44)

takilecek (I/7-32)

yapçek (I/18-63)

1.çokluk

(-(I_2)(y)CAz)

I.A.B.

I.ağız bölgesine ait metinlerde gelecek zamanın 1.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

II.A.B.

deycez (II/21-59)

gidicez (II/18-101)

kalcaz (II/12-169)

savırcaz (II/10-87)

sulaycaz (II/9-122)

2.çokluk

I.ve II. ağız bölgesine ait metinlerde gelecek zamanın 2.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

3.çokluk

(-CAklA(r))

I.A.B.

asacaklarmış (I/12-25)

gelecekler (I/23-48)

II.A.B.

alceklē (II/3-40)

dövcekler (II/12-188)

soracaklar (II/9-82)

sorcaklā (II/21-41)

vēceklē (II/3-39)

5. Geniş Zaman

-A/I(r)

Adından da anlaşılacağı üzere, geniş zaman kipi, geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman kesimindeki oluş ve kılışları içine alır. Her üç zaman arasında gidip gelen bir esnekliğe sahiptir. Ekte esas itibariyle "her zamanı" içine alan bir süreklilik işlevi vardır. Bu işlevi dolayısıyla sık sık yapılan alışkanlık ya da âdet hâline gelen veya her zamanı kapsayan ve genlik taşıyan oluş ve kılışlar hep bu kiple anlatılır. [60]

1.teklik

(-A/I_3rI_3m)

I.A.B.

ararım (I/1-5)

çıkarım (I/27-234)

giderim (I/23-6)

uyurum (I/28-22)

[60] Zeynep Korkmaz,a.g.e.,s.637.

II.A.B.

derim (II/10-16)

inerim (II/19-62)

satarım (II/11-16)

yazarım (II/3-52)

2.teklik

(-(I_3)(r)sI_3n/ñ)

I.A.B.

doğrarsın (I/29-97)

ġaparsıñ (I/15-138)

ġarıştırısıñ (I/15-138)

ġavurusuñ (I/1-138)

kavırısıñ (I/25-46)

saklanısın (I/25-33)

yuğurusun (I/29-97)

II.A.B.

anlatırsın (II/2-31)

gidēsin (II/1-4)

korsuñ (II/5-83)

olursun (II/7-102)

sararsın (II/4-115)

verisin (II/20-3)

yıkāsın (II/1-62)

3.teklik

(-A/I_4(r))

I.A.B.

acar (I/2-73)

arar (I/3-14)

dālır (I/3-30)

geçer (I/8-242)

getiridi (I/1-134)

ġıyar (I/3-30)

yoğuru (I/7-174)

yoğurur (I/7-162)

II.A.B.

bilir (II/6-22)

gidē (II/13-64)

görü (II/1-30)

götürür (II/6-54)

karşılar (II/4-162)

ōplar (II/4-129)

oturu (II/18-154)

pinēr (II/4-129)

1.çokluk

(-(A/I_4)rI_4z/-Ik)

I.A.B.

alırık (I/15-150)

çıkarız (I/16-58)

dātırık (I/5-116)

derik (I/1-138)

deriz (I/24-76)

soğuturuz (I/8-136)

yaparık (I/11-108)

yoğururuz (I/8-136)

II.A.B.

bölüşürüz (II/21-16)

gezeriz (II/1-133)

yaparız (II/2-24)

2.çokluk

(-arsınız)

II.A.B.

katarsınız (II/13-114)

I.ağız bölgesine ait metinlerde geniş zamanın 2.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

3.çokluk

(-(A/I$_4$)(r)lA(r))/(-(A/I$_4$)llAr)

I.A.B.

alıllar (I/11-74)

çārıllar (I/3-54)

doldurullardı (I/11-72)

döşeller (I/7-41)

götürüller (I/3-31)

indirirlerdi (I/3-43)

sarılırlardı (I/7-60)

sölellerdi (I/11-54)

varırlar (I/3-12)

verirlerdi (I/11-78)

yapallar (I/6-22)

II.A.B.

çağırırlardı (II/11-58)

kesēlē (II/5-194)

koyālā (II/7-21)

koyarlardı (II/4-177)

olurlarmış (II/12-157)

oturTurlā (II/17-22)

yirlerdi (II/11-34)

6. Fiillerde Olumsuzluk

	I.AĞIZ BÖLGESİ			**II.AĞIZ BÖLGESİ**		
GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN	**1.teklik** bıraxmadım	**2.teklik** yemedin	**3.teklik** ġabulėtmedi	**1.teklik** yaşamadım	**2.teklik** salmadın	**3.teklik** bırakmadı.
	1.çokluk ġomazdık	**2.çokluk** **Ø**	**3.çokluk** salmadılar	**1.çokluk** giymedik	**2.çokluk** **Ø**	**3.çokluk** istemediler
DUYULAN GEÇMİŞ ZAMAN	**1.teklik** oxumamışım	**2.teklik** **Ø**	**3.teklik** çığırmamış	**1.teklik** **Ø**	**2.teklik** **Ø**	**3.teklik** salmamış
	1.çokluk **Ø**	**2.çokluk** **Ø**	**3.çokluk** vermemişler	**1.çokluk** **Ø**	**2.çokluk** **Ø**	**3.çokluk** bulamamışlā
ŞİMDİKİ ZAMAN	**1.teklik** seçemiyom	**2.teklik** yimiyon	**3.teklik** gitmiyodu	**1.teklik** bilmiyom.	**2.teklik** bilmiyon	**3.teklik** dokunamıyomuş
	1.çokluk yapmıydık	**2.çokluk** salmıyonuz	**3.çokluk** beklemiyorlar	**1.çokluk** yapmıyoz	**2.çokluk** **Ø**	**3.çokluk** gelmiyolar

GELECEK ZAMAN	**1.teklik** kesmicem	**2.teklik** **Ø**	**3.teklik** **Ø**	**1.teklik** evlenmeycem	**2.teklik** olmaycan	**3.teklik** **Ø**
	1.çokluk **Ø**	**2.çokluk** **Ø**	**3.çokluk** **Ø**	**1.çokluk** **Ø**	**2.çokluk** **Ø**	**3.çokluk** **Ø**
GENİŞ ZAMAN	**1.teklik** söylemem	**2.teklik** bulamazsın	**3.teklik** çıxmaz	**1.teklik** bilmem	**2.teklik** bulamazsın	**3.teklik** gō̲rmezdi.
	1.çokluk ekmezdik	**2.çokluk** **Ø**	**3.çokluk** bakmazlardı	**1.çokluk** yidirmeyiz	**2.çokluk** **Ø**	**3.çokluk** vēmezlē

II. TASARLAMA KİPLERİ

Tasarlama kipleri, fiilin olumlu veya olumsuz yöndeki gerçekleşmesini; tasarlanan istek, emir, şart ve gereklilik kavramları içinde veren kiplerdir. Biraz daha açmak gerekirse; denilebilir ki, tasarlama kiplerinde, bildirme kiplerindeki gibi bildirme, haber verme biçiminde bir oluş ve kılış yoktur.Bu kipler daha gerçekleşmemiş olan, ancak gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanan kiplerdir.

Tasarlama kipleri, şekil gösteren belirli ekler ile kurulur. Bu ekler, haber kiplerinde olduğu gibi açık ve belirli bir zaman kavramı da taşımazlar. Ancak zaman öğesinden de tümüyle yoksun değillerdir. Çünkü, bu kipler konuşana ait bir eğilimi, bir isteği, bir emri ya da gerekliliği dile getirdikleri için gerçekleşme şartları

bakımından dolaylı da olsa yine belirsiz bir gelecek veya şimdiki zamanı içerirler. [61]

1. Şart Kipi

Şart kipi, fiil kök ve gövdelerine –sA şart eki getirilerek oluşturulur ve hareketin gerçekleşmesinin bir şarta bağlı olduğunu anlatır.

-sA

1.teklik

(-sAm)

I.A.B.

desem (I/28-38)

sölesem (I/11-23)

virsem (I/27-120)

II.A.B.

gitsem (II/22-27)

pişirsem (II/2-129)

[61] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.647.

yazsam (II/11-22)

2.teklik

(-san)

I.A.B.

dağıtsan (I/25-7)

ġuysan (I/7-180)

II.A.B.

baksan (II/18-115)

3.teklik

(-sA)

I.A.B.

görse (I/11-205)

olsa (I/8-246)

II.A.B.

getise (II/22-25)

olmasa (II/2-93)

1.çokluk

(-sak)

I.A.B.

yatsak (I/8-177)

II.A.B.

II. bölge ağzına ait metinlerde şart 1.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

2.çokluk

(-sAnIz)

I.A.B.

I. bölge ağzına ait metinlerde şart 2.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

II.A.B.

versenize (II/8-144)

3.çokluk

(-salar)

I.A.B.

baxsalar (I/17-75)

dolansalar (I/7-67)

II.A.B.

II. bölge ağzına ait metinlerde şart 3.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

2. Emir-İstek Kipi

1.teklik

(-Am/-AyIm/-AyIn)

I.A.B.

ġurban olam (I/24-76)

II.A.B.

bileyin (II/10-11)

gideyim (II/18-117)

göreyim (II/18-117)

2.teklik

(Ø)

I.A.B.

bak (I/14-111)

dur (I/4-46)

otur (I/4-44)

II.A.B.

git (II/8-140)

göm (II/8-140)

3.teklik

(-sIn/ñ)

I.A.B.

boşlasın (I/5-75)

işlesin (I/5-73)

kişnesin (I/5-74)

yapsın (I/5-108)

II.A.B.

çıksın (II/2-161)

gitsin (II/12-176)

yansıñ (II/1-118)

1.çokluk

(-AlIm)

I.A.B.

anladalım (I/11-247)

gelelim (I/3-19)

gidelim (I/15-212)

yapalım (I/8-37)

II.A.B.

bakalım (II/10-87)

çalalım (II/18-156)

deyelim (II/21-1)

verelim (II/9-46)

2.çokluk

(-In/ñ)

I.A.B.

gelin (I/15-175)

girin (I/15-174)

soḳuñ (I/15-174)

yapın (I/15-174)

II.A.B.

II. bölge ağzına ait metinlerde emir-istek kipinin 2.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

3.çokluk

(-sInlAr)

I.A.B.

demesinler (I/8-53)

II.A.B.

vermesinler (II/5-141)

III. BİRLEŞİK ÇEKİMLER

Birleşik çekim iki çekimli fiilin bir araya gelmesinden, birlikte kullanılmasından ibarettir. Birleştirilen iki çekimden biri bir şekil ve zamanı, diğeri de başka bir şekil ve zamanı karşılayarak birbirine bağlanan iki şekil ve zamanı birlikte ifade ederler. Bunun için tabiî, çekimli fiillerden birinin fiil kökünün belirli bir mana taşımaması, böylece birleşen iki çekimin tek bir fiil kökü etrafında toplanması lazımdır. Türkçede birleşik çekimde asıl fiil önce, ana yardımcı fiil sonra gelir.[62]

1. HİKÂYE

Fiillerin hikâye çekimi yaygın olarak fiil tabanı +zaman veya şekil eki +cevher fiili +görülen geçmiş zaman eki sırasına göre yapılır. Basit zamanlı çekimli bir fiilin gösterdiği hareketin görülen geçmiş zamanda oluştuğunu bildiren hikâye birleşik zamanda bu sıranın bazen bozulduğu görülür.[63]

1.1. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Görülen geçmiş zamanın hikâyesinde çekim sırası değişerek şahıs eki birinci zaman ekinden sonra gelir.[64]

---

[62] Muharrem Ergin, a.g.e.,s.320.
[63] Mehmet Aydın, Aybastı Ağzı,TDK Yyay.,Ankara, 2002,s.51.
[64] Mehmet Aydın, a.g.e.,s.52.

-dIydI

1. Teklik

(-dIydIm)

I.A.B.

aldıydım (I/8-198)

işlediydim (I/1-76)

II.A.B.

II. bölge ağzına ait metinlerde görülen geçmiş zamanın hikâyesi 1.teklik kişi çekimine rastlanmamıştır.

2. teklik

I.ve II. bölge ağzına ait metinlerde görülen geçmiş zamanın hikâyesi 1.teklik kişi çekimine rastlanmamıştır.

3. teklik

(-DIydI)

I.A.B.

aldıydı (I/19-63)

kesildiydi (I/4-41)

II.A.B.

didiydi (II/21-31)

gittiydi (II/5-189)

sūlediydi (II/21-31)

toplattıydı (II/21-29)

1. çokluk

I.ve II. bölge ağzına ait metinlerde görülen geçmiş zamanın hikâyesi 1.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

2. çokluk

I.ve II. bölge ağzına ait metinlerde görülen geçmiş zamanın hikâyesi 2.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

3. çokluk

I.ve II. bölge ağzına ait metinlerde görülen geçmiş zamanın hikâyesi 3.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

1.2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi, konuşan kişinin öğrenilen bir eylemi şimdi de hikâye ederek anlatmasıdır.

-mI$_4$şDI$_4$

1. teklik

I.ve II. bölge ağzına ait metinlerde öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi 1.teklik kişi çekimine rastlanmamıştır.

2. teklik

I.ve II. bölge ağzına ait metinlerde öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi 2.teklik kişi çekimine rastlanmamıştır.

3. teklik

I.ve II. bölge ağzına ait metinlerde öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi 3.teklik kişi çekimine rastlanmamıştır.

1. çokluk

I.ve II. bölge ağzına ait metinlerde öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi 1.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

2. çokluk

I.ve II. bölge ağzına ait metinlerde öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi 2.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

3. çokluk

I.ve II. bölge ağzına ait metinlerde öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi 3.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

1.3. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Şimdiki zamanda halen devam etmekte olan bir eylemin geçmiş zamanla birlikte anlatılmasıdır.

-(I_2)y(I_3)dI_3/-(I_2)yodu

1. teklik

(-(-I_4) y(I_3)d$ı_4$m/-(I_2)yodum)

I.A.B.

alıydım (I/4-87)

alıyodum (/15-26)

diyiydim (I/4-87)

diyodum (I/11-59)

işlediydim (I/1-76)

oynuydum (I/11-142)

sürüydüm (I/4-43)

II.A.B.

oturuydum (II/18-42)

süpürüyodum (II/18-33)

yıkıyodum (II/18-34)

2. teklik

(-(-I_4) ydI_4n)

I.A.B.

I. bölge ağzına ait metinlerde şimdiki zamanın hikâyesi 2.teklik kişi çekimine rastlanmamıştır.

II.A.B.

kuruydun (II/14-91)

veriydin (II/20-16)

3. teklik

(-(-I_4) y(I_3)d$ı_4$/-(I_2)yodu)

I.A.B.

alıyodu (I/24-54)

dātıydı (I/17-58)

oluydu (I/17-122)

seviyodu (I/27-11)

yanıyodu (I/20-3)

II.A.B.

çārıyodu (II/12-39)

oluyodu (II/18-174)

tutulıydı (II/14-64)

yaptırıydı (II/5-87)

1. çokluk

(-(-I_3) y(I_3)d$ı_3$k/-(I_4)yoduk)

I.A.B.

doxuyoduk (I/27-64)

gidiydik (I/11-253)

yapıyoduk (I/22-11)

yapmıydık (I/17-100)

yiyoduk (I/7-132)

II.A.B.

dikiydik (II/5-183)

gidiyoduk (II/12-40)

kavurıydık (II/10-65)

koyuyoduk (II/18-50)

pişiriydik (II/18-174)

ütüyoduk (II/18-175)

2. çokluk

(-ıyodunuz)

I.A.B.

I. bölge ağzına ait metinlerde şimdiki zamanın hikâyesi 2.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

II.A.B.

diyodunuz (II/14-41)

3. çokluk

(-(-I_3) ylA(r)d$ı_2$/-(I_3)yola(r)dı)

I.A.B.

alıyolardı (I/7-82)

boyuyolardı (I/13-47)

çıxarıylardı (I/16-9)

getiriylerdi (I/19-31)

getiriyolardı (I/27-42)

gidiylerdi (I/17-27)

istiyolardı (I/7-81)

oxutuylardı /I/17-24)

yapıylardı (I/19-31)

II.A.B.

diyolardı (II/20-52)

1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Gelecekte gerçekleşecek eylemlerin geçmişe aktarılarak anlatılmasıdır.

1. teklik

(-(/y)cādım)

I.A.B.

devam idecādım (I/27-11)

II.A.B.

oturmaycādım (II/13-47)

2. teklik

(-(y)cēdin)

I.A.B.

I. bölge ağzına ait metinlerde gelecek zamanın hikâyesi 2.teklik kişi çekimine rastlanmamıştır.

II.A.B.

vermeycēdin (II/13-99)

3. teklik

(-(y)cēdi/cādı)

I.A.B.

olacādı (I/4-23)

gelecēdi (I/11-181)

yenecēdi (I/3-60)

II.A.B.

vēmeycēdi (II/7-34)

I. ve II. bölge ağzına ait metinlerde gelecek zamanın hikâyesi 1-2 ve 3.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

1.5. Geniş Zamanın Hikâyesi

Geniş bir zaman diliminde gerçekleşecek eylemlerin geçmişe aktarılarak anlatılmasıdır.

1. teklik

(-rdIm/-AdIm/-IdIm)

I.A.B.

alıdım (I/28-22)

ġalırdım (I/1-107)

oynardım (I/28-23)

örerdim (I/1-79)

yatardım (I/28-31)

II.A.B.

dikēdim (II/9-133)

duyādım (II/2-118)

gidēdim (II/10-60)

oynādım (II/5-59)

saklādım (II/7-85)

2. teklik

(-rdIn/-AdIn)

I.A.B.

binerdin (I/19-101)

giderdin (I/19-102)

keserdin (I/1-36)

örterdin (I/19-17)

sallardın (I/17-39)

yapardın (I/1-36)

II.A.B.

dizēdin (II/11-14)

giderdin (II/11-42)

kaçādın (II/1-97)

kazanırdın (II/11-15)

yapādın (II/14-91)

3. teklik

(-rdI/-AdI/-IdI)

I.A.B.

bişerdi (I/1-38)

bişiridi (I/7-43)

getiridi (I/8-108)

kesilirdi (I/3-67)

yenirdi (I/1-71)

II.A.B.

alırdı (II/9-49)

çalādı (II/12-87)

giyirdi (II/6-64)

koyardı (II/5-194)

yakādı (II/11-44)

1. çokluk

(-rdIk/-AdIk/-IdIk)

I.A.B.

alırdık (I/8-117)

bişiridik (I/8-117)

eğiridik (I/15-122)

ġaldırıdık (I/22-16)

giderdik (I/11-134)

paklardık (I/8-116)

II.A.B.

alıdık (II/9-135)

atardık (II/11-17)

çakardık (II/12-88)

çekēdik (II/10-78)

geydiridik (II/13-84)

oynādık (II/15-22)

2. çokluk

(-AdI(ñ)Iz)

I.A.B.

I. bölge ağzına ait metinlerde geniş zamanın hikâyesi 2.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

II.A.B.

yapādıñız (II/5-99)

3. çokluk

(-rlArdI/-llAldI/- llArdI/- llArdIn)

I.A.B.

atallardı (I/2-55)

bağlallardı (I/3-39)

çağrırlardı (I/23-34)

daḳarlardı (I/23-24)

dökellerdi (I/12-107)

ġatallardın (I/15-78)

giyerlerdi (I/19-87)

saklallaldı (I/2-50)

verirlerdi (I/23-35)

yumururlardı (I/24-68)

II.A.B.

çağarırlardı (II/11-58)

dēlēdi (II/4-68)

dikēlēdi (II/7-44)

kesÇeklēdi (II/5-194)

koyālādı (II/7-21)

yaparlardı (II/10-33)

yollālādı (II/9-44)

2. RİVAYET

Hikâye çekiminde olduğu gibi asıl fiil ile cevher fiilinin duyulan geçmiş zamanın birleştirilmesiyle oluşturulan rivayet birleşik zamanı basit zamanlı çekimli bir fiilin gösterdiği hareketin duyulan geçmiş zamanda ortaya çıktığını bildirir. [65]

2.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

I. ve II. bölge ağzına ait metinlerde öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti 1-2 ve 3. teklik kişi, 1 ve 2. çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

---

[65] Mehmet Aydın, a.g.e.,s.52.

3.çokluk

(-mIşlArmIş)

I.A.B.

ekmişlermiş (I/15-3)

varmışlarmış (I/1-101)

II.A.B.

II. bölge ağzına ait metinlerde öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti 3. çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti

I. ve II. bölge ağzına ait metinlerde şimdiki zamanın rivayeti 1 ve 2. teklik kişi çekimine rastlanmamıştır.

3.teklik

(-Iyomuş)

I.A.B.

dövüşüyomuş (I/15-172)

gidiyomuş (I/15-167)

oluyomuş (I/6-42)

ölüyomuş (I/17-114)

II.A.B.

yapıyomuş (II/13-128)

yaşıyomuş (II/13-122)

I. ve II. bölge ağzına ait metinlerde şimdiki zamanın rivayeti 1. çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

2.çokluk

(-yomuşunuz)

I.A.B.

ġuruymuşunuz (I/14-113)

II.A.B.

II. bölge ağzına ait metinlerde şimdiki zamanın rivayeti 2. çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

3.çokluk

(-IyolA(r)mış)

I.A.B.

anlıyolarmış (I/15-197)

II.A.B.

II. bölge ağzına ait metinlerde şimdiki zamanın rivayeti 3. çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

2.3. Gelecek Zamanın Rivayeti

I. ve II. bölge ağzına ait metinlerde gelecek zamanın rivayeti 1 ve 2. teklik kişi çekimine rastlanmamıştır.

3.teklik

(-cāmış)

I.A.B.

I. bölge ağzına ait metinlerde gelecek zamanın rivayeti 3. teklik kişi çekimine rastlanmamıştır.

II.A.B.

arıcāmış (II/1-10)

I. ve II. bölge ağzına ait metinlerde gelecek zamanın rivayeti 1-2- ve 3.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

2.4. Geniş Zamanın Rivayeti

I. ve II. bölge ağzına ait metinlerde geniş zamanın rivayeti 1ve 2.teklik kişi çekimine rastlanmamıştır.

3.teklik

(-rImIş)

I.A.B.

ağlarmış (I/11-204)

dolanırmış (I/11-185)

gidermiş (I/4-60)

II.A.B.

gelirmiş (II/7-11)

toplarmış (II/12-127)

I. ve II. bölge ağzına ait metinlerde geniş zamanın rivayeti 1ve 2.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

3.çokluk

(-rlermiş)

I.A.B.

I. bölge ağzına ait metinlerde geniş zamanın rivayeti 3.teklik kişi çekimine rastlanmamıştır.

II.A.B.

giderlermiş (II/11-59)

3. ŞART

Fiil zamanlarının üzerine ek fiil ile birlikte gelerek oluşturulan şart şekli, aslında cümlenin yüklemini oluşturmaz. Zarf tümleci yapar. Bu yüzden cümlede zarf yapan şart ekinin zarf fiil olarak değerlendirilmesi gerektiği çeşitli araştırmacılarca dile getirilmiştir. Çifteler yöresi ağızlarına " şart birleşik çekimi" aşağıdaki gibidir:[66]

3.1. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

3.teklik

I.A.B.

(-diyse)

getirmediyse (I/24-12)

[66] Gürer Gülsevin,a.g.e.,s.126.

I. ve II. bölge ağzına ait metinlerde görülen geçmiş zamanın şartı 1-2. teklik,1-2 ve 3. çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

3.2. Duyulan Geçmiş Zamanın Şartı

I. ve II. bölge ağzına ait metinlerde duyulan geçmiş zamanın şartı 1-2 ve 3. teklik,1-2 ve 3. çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

3.3. Şimdiki Zamanın Şartı

3.teklik

(-ıysa/-yosa)

I.A.B.

satılıysa (I/9-65)

yatmıysa (I/3-85)

II.A.B.

biliyosa (II/11-30)

I. ve II. bölge ağzına ait metinlerde şimdiki zamanın şartı 1ve 2. teklik,1-2 ve 3. çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

3.4. Gelecek Zamanın Şartı

3.teklik

I.A.B.

ġuyalacāsa (I/8-98)

II.A.B.

koycāsan (II/4-177)

I. ve II. bölge ağzına ait metinlerde gelecek zamanın şartı 1ve 2. teklik,1-2 ve 3. çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

3.5. Geniş Zamanın Şartı

1.teklik

(-rsam)

II.A.B.

kalırsam (II/10-22)

2.teklik

I.A.B.

yaparsan (I/7-178)

II.A.B.

vurulursan (II/11-15)

3.teklik

(-rsa)

I.A.B.

olursa (I/8-94)

II.A.B.

kazanırsa (II/9-67)

1.çokluk

(-rsak)

I.A.B.

bakarsak (II/12-88)

I. bölge ağzına ait metinlerde geniş zamanın şartı 1ve 3. teklik,1-2- ve 3. çokluk; II. bölge ağzına ait metinlerde 2 ve 3. çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

IV. Katmerli Çekim

i- fiilinin arka arkaya iki şeklinin birden asıl fiil yapısına eklenmesiyle oluşturulan çekimdir.

1. Geniş Zamanın Rivayetinin Hikâyesi

3.teklik

I.A.B.

bağlallarmıştı (I/17-125)

2. Geniş Zamanın Rivayetinin Rivayeti

3.teklik

I.A.B.

anlatırmışmış (I/11-215)

V. EK-FİİLİN ÇEKİMİ

Bütün isim ve fiil şekillerinin sonuna gelerek onlardan birleşik fiiller yaptığı için ana yardımcı fiil, isimleri fiilleştirdiği için de isim fiili dediğimiz i- fiilinin tek başına kök olarak kesin ve belirli bir mânâsı yoktur. Aynı şekilde hiçbir isim veya fiil gövdesi meydana getirmez. Yalnız yanına geldiği isim veya fiil şekli ile birlikte açık bir mânâ kazanır, belirli bir vazife görür.[67]

1. Görülen Geçmiş Zaman

1.teklik

(-(y)dIm)

[67] Muharrem Ergin,a.g.e.,s.314.

I.A.B.

ġızıdım (I/17-74)

yaşındaydım (I/4-48)

II.A.B.

biridim (II/15-12)

3.teklik

(-I_3dI_3)

I.A.B.

çoğudu (I/5-23)

varıdı (I/6-56)

yoğudu (I/21-29)

II.A.B.

gibidi (II/2-135)

iyidi (II/2-173)

1.çokluk

I.A.B.

ōleydik (I/24-32)

I. bölge ağzına ait metinlerde ek fiilin görülen geçmiş zamanının 2. teklik,1-2- ve 3. çokluk; II. bölge ağzına ait metinlerde 2.teklik, 1-2 ve 3. çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

3.teklik

(-(I)mIş)

I.A.B.

ġadınmış (I/9-29)

varımış (I/2-3)

II.A.B.

zėnginmiş (II/8-125)

I. ve II. bölge ağzına ait metinlerde ek fiilin öğrenilen geçmiş zamanının 1ve 2. teklik,1-2 ve 3. çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

3. Geniş Zaman

1.teklik

I.A.B.

pişmanım (I/8-197)

II.A.B.

kōlüyüm (II/3-7)

2.teklik

I.A.B.

oğlansın (I/11-186)

II.A.B.

fabrika mısın (II/22-66)

3.teklik

I.A.B.

güzeldir (I/15-229)

II.A.B.

kırmadır (II/5-78)

1.çokluk

I.A.B.

türkmeniz (10-3)

türkmenlerdeniz (I/10-11)

2.çokluk

I.A.B.

deliganlısınız (I/25-23)

gençsiniz (I/25-23)

3.çokluk

I.A.B.

karabağlılardır (I/10-6)

II. bölge ağzına ait metinlerde ek fiilin geniş zamanının 1-2- ve 3.çokluk kişi çekimine rastlanmamıştır.

4. Birleşik Çekim

4.1. Rivayet

3.teklik

(-mIşmIş)

I.A.B.

lülemişmiş (I/11-91)

sādıcıymışmış (I/11-121)

GÖREV DEĞİŞTİRİCİ EKLER

I.Fiilimsiler

1.Ad Fiil (Mastar) Ekleri

Ad fiil, fiilin ad şekli yani bir kılış, bir durum veya oluşun adıdır. Bunun için fiilleri ad fiillerden biri ile anarız. Ad fiilin bu çeşidine mastar (infinitif) adını veririz.

Türkçede –mek, -me, -iş ekleriyle yapılan üç türlü ad fiil vardır. Bunlar hepsi kılış adı sayılırlar.

Ad fiillerde kişi anlamı olmadığı gibi zaman anlamı da yoktur. Aralarında az çok anlam ve kullanış farkları vardır. [68]

-mA Eki:

-mA eki, fiilleri ad biçimine sokan ve çok kullanılan bir ektir. –mA ekiyle kurulan kılış adları da öteki adların taşıdığı bütün özelliklere sahiptir. İyelik, çokluk ve ad çekimi ekleri olabilir. Tamlamalara girer. Cümlede özne, tümleç, yüklem görevleri yapabilir.[69]

---

[68] Tahsin Banguoğlu,a.g.e.,s.

[69] Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri, TDK Yay., Ankara, 2009,s.216.

I.A.B.

işleme (I/17-147)

örtme (I/19-88)

sarma (I/6-8)

şaxalaşma (I/13-71)

yardımlaşma (I/13-22)

yāzma (I/14-49)

II.A.B.

büyüme (II/13-22)

dōlma (II/20-26)

gitme (II/11-57)

kīyma (II/22-74)

saklama (II/21-36)

-mAk Eki:

-mAk ekiyle kurulan fiil adları tıpkı öteki adlar gibi iyelik ve ad çekimi ekleri alabilirler. Edatlarla grup oluştururlar. Cümlede özne, nesne, tümleç ve yüklem olabilirler. Yalnız belirtili ad tamlaması kuramazlar. Belirtisiz ad tamlamasında

tamlayan görevindedirler. Öteki adlardan farklı olarak –mA- olumsuzluk eki alırlar. Ancak +lAr çokluk eki almazlar.[70]

I.A.B.

ālatmak (I/26-73)

ġazanmak (I/10-30)

karşılamak (I/8-226)

sōlemek (I/15-206)

yemek (I/12-99)

II.A.B.

anlatmak (II/2-138)

çalışmak (II/2-93)

düzmek (II/1-36)

elemek (II/18-142)

kovalamak (II/20-46)

titiremek (II/8-64)

[70] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.215.

-Iş/Uş Eki:

Iş/Uş eki de fiilleri ad kalıbına sokan ve çok yaygın kullanılışı olan bir ektir. Başlıca özelliği, kılışın tarzını gösteren ad olmasıdır. [71]

I.A.B.

açılış (I/13-68)

II.A.B.

atış (II/9-16)

2. Sıfat Fiil Ekleri

Sıfat fiil, fiilin zamana bağlı olarak kavramını sıfatlaştıran bir şeklidir. Zaman anlatımı taşımaları yönünden ad fiillerden ayrılırlar. Sıfat fiillerin hepsi lügatimizde sıfat ve ad olan pak çok kelime vermişlerdir. Donuk isim olarak zaman anlatımını kaybetmiş görünen bu fiil üremeleri sıfat fiil işleyişine geçince ait oldukları zamanı belli ederler.[72]

Sıfat fiiller bir yandan ismi niteledikleri için sıfat, öbür yandan da özne, nesne, tümleç aldıkları için fiil olan kelimelerdir.[73]

---

[71] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.217.
[72] Tahsin Banguoğlu,a.g.e.,s.422.
[73] Haydar Ediskun,Türk Dilbilgisi,İstanbul,1985,s.2.249.

-An Eki:

Geniş zaman ifade eden bu ek eskiden beri en geniş ölçüde kullanılan bir partisip ekidir. Şekil ve zaman eki durumuna geçmeyen, daima yalnız partisip eki olarak kalan bir ektir.[74]

I.A.B.

doḳuyan (I/19-77)

giden (I/23-37)

veren (I/24-8)

yapan (I/16-63)

yürüyen (I/20-45)

II.A.B.

döven (II/6-87)

duyan (II/12-98)

gelen (II/1-151)

seven (II/7-115)

yapan (II/9-49)

[74] Muharrem Ergin,a.g.e.,s.334.

-Ar Eki:

Ek, Eski Türkçede çoğunlukla sıfat olarak ve geniş zaman ifade eden yüklem ismi olarak kullanılan fiilimsiler türetir. Olumsuz şekli olan –mAz ekiyle daha çok sıfat ve olumsuz yüklem ismi olarak kullanılan sıfat fiiller yapılır. Bu ekle oluşturulan sıfat fiillerin isim göreviyle kullanılmaları daha az görülür. [75]

Ekin zaman ifadesi, şimdiki zaman ve gelecek zamanı içine alır ve daha çok hareketin devamını, kalıcılığını ifade eden belirsiz bir geniş zamandır.[76]

I.A.B.

ġaynar ġazan (I/27-253)

-AcAk/-IcAk/-UcAk Eki:

Gelecek zaman ifade eden bir ektir ve şekil-zaman eki durumuna geçer.

I.A.B.

olacak (I/23-33)

[75] Ahad Üstüner,Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri,TDK Yay., Ankara, 2000,s.163.
[76] Ahad Üstüner, a.g.e.,s.163.

II.A.B.

açıcak (II/6-55)

-dIk/ -dUk Eki:

-dIk/ -dUk sıfat fiil eki geçmiş zaman anlamlı sıfat fiiller türetir. İçinde bulunduğu cümlenin anlamına bağlı olarak geçmişte tamamlanmış veya geçmişte başlamış ve halen sürmekte olan hareketleri ifade eder. Bütün Anadolu ağızlarında muhtelif şekillerde isim, sıfat, hareket ismi ve zarf olarak en sık oranda kullanılan sıfat fiil ekidir.[77]

II.A.B.

bildiğim (II/13-41)

öldüğü (II/17-112)

-mIş / -mUş Eki:

Türk dilinde Eski Türkçe döneminden beri yaygın bir şekilde kullanılan sıfat fiil ekidir. Zamanla öğrenilen geçmiş zaman kavramı taşıyan fiil kipi görevini de yerine getirerek sıkça kullanılan bir ek olmuştur.[78]

[77] Ahad Üstüner, a.g.e.,s.96-97.
[78] Ahad Üstüner, a.g.e.,s.147.

-mIş/-mUş eki, Anadolu ağızlarında en çok öğrenilen geçmiş zaman fiil çekimlerinde karşımıza çıkar. Sıfat fiil eki olarak, cümlede sıfat ve isim olarak kullanılan geçici kelimeler türettiği görülür, fakat ekin türettiği bu tür kelimelerin sayısı azdır. Cümlede özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci ve yüklem görevleriyle yer alabilmektedir.[79]

II.A.B.

okumuş (II/17-134)

-AsI Eki:

Gelecek zaman ifadesi taşıyan bir sıfat fiil ekidir.

Eskiden –ġası, -gesi şeklinde olan bu ekin –ga, -ge gelecek zaman partisip eki ile –sı,-si iyelik ekinin birleşmesinden çıktığı anlaşılmaktadır.[80]

I.A.B.

ġaynıyasıya (I/15-158)

gelesiye (I/23-39)

---

[79] Ahad Üstüner, a.g.e.,s.149.
[80] Muharrem Ergin,a.g.e.,s.337.

II.A.B.

gelesiye (II/11-14)

gidesiye (II/7-104)

3. Zarf Fiil Ekleri

Bağ fiiller, fiil kök ve gövdesinden teşkil olundukları halde, bağlaç niteliği taşıyan, fazla olarak nefislerindeki eylem kavramından dolayı yan cümleciklerde yüklem görevi alan kelimelerdir.[81]

Yüklemin hareketini zaman, miktar, tarz, sebep gibi çeşitli yönleriyle sınırlandıran veya izah eden zarf fiiller, değişik fonksiyonlarda bulunmadıkları, yalın halleriyle kullanıldıkları için, sıfat fiiller gibi tanınmaları zor olmayan fiilimsilerdir.[82]

Bağlaç veya zarf oldukları için isim soylu kelimeler arasında sayılırlar; ancak yüklem olabilmeleri, fiillerden türemeleri, hareket ifadesi taşımaları dolayısıyla fiillere yaklaşırlar. Zaman kavramı taşımazlar. Çekim kabiliyetinden mahrumdurlar. İyelik eki almazlar. Zarf fiillerin büyük kısmı, belirli eklerle fiillerden türetilir. Bir kısmı da sıfat fiil veya mastar ekleri gibi farklı eklere bazı edatların veya zaman la, yerle ilgili kelimelerin ilavesiyle teşkil edilir.[83]

---

[81] Kaya Bilgegil,Türkçe Dilbilgisi,İstanbul,1984,s.283.
[82] Ahad Üstüner, a.g.e.,s.11.
[83] Ahad Üstüner, a.g.e.,s.13.

3.1. Asıl Zarf Fiil Ekleri

-(y)A/I$_3$

I.A.B.

arayı arayı (I/10-24)

güle güle (I/8-246)

savıru savıru (I/11-180)

II.A.B.

uvā uvā (II/18-43)

-(y)ArAK

+dAn eki ile genişletilmiş şekli de kullanılmaktadır.

I.A.B.

diyerek (I/8-8)

hoplayarak (I/8-237)

koşarak (I/8-237)

olarak (I/26-105)

olaraktan (I/15-28)

uçarak (I/1-108)

II.A.B.

çalarak (II/17-120)

deyerek (II/18-138)

olaraktan (II/4-79)

-(y)I$_3$ncA

I.A.B.

çalınca (I/8-178)

diyince (I/21-13)

girince (I/15-198)

olunca (I/15-106)

sorunca (I/5-177)

varınca (I/11-213)

II.A.B.

çıkınca (II/12-171)

darılınca (II/19-47)

eşince (II/12-128)

geçince (II/6-6)

-mAdAn

I.A.B.

dokumadan (I/22-45)

gitmeden (I/28-21)

ölmeden (I/27-192)

soḳmadan (I/15-181)

uyumadan (I/20-16)

II.A.B.

bitmeden (II/1-9)

doyurmadan (II/16-41)

görmeden (II/21-3)

kalmadan (II/1-102)

-(y)I$_4$p

I.A.B.

açılıp (I/29-51)

buruşup (I/3-108)

duzluyup (I/7-151)

dürüp (I/8-197)

gidip (I/2-21)

II.A.B.

büküp (II/20-8)

durup (II/22-79)

kıyıp (II/2-25)

sō̄leyip (II/5-152)

-sA+kişi eki

I.A.B.

desem (I/28-38)

seversen (I/25-50)

II.A.B.

bulursak (II/21-50)

dēsen (II/13-43)

-kAnA

I.A.B.

binerkene (I/13-50)

çağarıkana (I/29-67)

çalışırkana (I/2-69)

derkene (I/12-24)

giderkene (I/14-71)

3.2. Birleşik Zarf Fiil Ekleri

Bazı ekler aslî görevleri dışında diğer ek veya edatlarla birleşerek fiillerden geçici zarflar yaparlar, böyle kurulmuş yapılara birleşik zarf fiiller denir.

AsI+(y)e

I.A.B.

diyesiye (I/4-46)

ġoyasıya (I/12-147)

yırtılasıya (I/26-107)

II.A.B.

gidesiye (II/7-104)

AsI(+(y)e) kadar

I.A.B.

bitiresiye ġadar (I/27-13)

ġaynıyasıya ġadar (I/15-158)

dAn kArI/ke(y)li

I.A.B.

ondan kēri (I/29-8)

ondan keyli (ı/26-96)

Dı+kişi eki mI

I.A.B.

ġurudum mu (I/3-69)

kaktı mı (I/1-132)

yardık mı (I/27-103)

II.A.B.

tuttu mu (II/9-109)

geçti mi (II/11-63)

oldu mu (II/11-15)

kalktılar mı (II/11-17)

dI$_3$kÇA

I.A.B.

didikçe (I/27-254)

ġaynadıkça (I/22-30)

vurdukça (I/22-44)

dIK+iyelik+dA

II.A.B.

geldiğinde (II/1-30)

dIK+iyelik+dAn

I.A.B.

gurulduğundan (I/4-12)

II.A.B.

kırıldığından (II/7-13)

dIK+iyelik için

II.A.B.

oldū için (II/13-42)

dIK+iyelik gibi

I.A.B.

annattığım gibi (I/25-19)

geçtiği gibi (I/2-75)

dIK+iyelik zaman

I.A.B.

buldūmuz zaman (I/20-21)

gerdiğin zaman (I/20-10)

yenecē zaman (I/14-116)

II.A.B.

geldî zaman (II/6-117)

dIK+DAn sōna

I.A.B.

dikildikten sōna (I/11-81)

yindikten sōna (I/8-117)

II.A.B.

gēldikten sōna (II/4-163)

-r gibi

I.A.B.

mayalar gibi (I/8-136)

mak +için

I.A.B.

karşılamak için (I/8-226)

II.A.B.

akmak için (II/13-62)

II. Çatılar

Çatı, özne veya nesnenin fiilin gerçekleşmesindeki farklı durumları belirtmek üzere fiil tabanına, fiil çekiminden önce fiil türeten belirli eklerin getirilmesiyle meydana gelen değişik görünüşteki fiil şeklidir.[84]

[84] Zeynep Korkmaz,Gramer Terimleri Sözlüğü,TDK Yay.,Ankara,1992,s.35.

1.Oldurgan-Ettirgen

1.1.Oldurgan

Geçişli fiillerin fiilden fiil türeten bazı eklerle geçişli hale getirilmesiyle oldurgan çatı kurulur.

-DI$_4$r-

I.A.B.

bindirdiler (I/26-10)

doldurullardı (I/11-72)

ġıldırıllar (I/3-31)

giydirillerdi (I/3-39)

oynadırdık (I/6-47)

II.A.B.

dedirttiriyo (II/22-25)

geydiridik (II/13-84)

-Ar-

I.A.B.

çıkardıllardı (I/14-116)

II.A.B.

çıkarılādı (II/8-118)

-Ir-

I.A.B.

bişirirlerdi (I/15-92)

II.A.B.

savırcaz (II/10-87)

-(I)T-

I.A.B.

ġuruTullardı (I/14-107)

II.A.B.

kurutur (II/16-54)

1.2.Ettirgen

Ettirgen çatı yapma, etme bildiren geçişli fiiller ile olma bildiren geçişsiz fiilleri; yapma, yaptırma ve ettirme bildiren geçişli fiillere çeviren bir çatı türüdür.[85]

-Dır-

I.A.B.

dönder (I/27-202)

yandır (I/27-200)

II.A.B.

öldürmüşler (II/12-123)

[85] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.555.

-(I)T-

I.A.B.

ālatmak (I/26-73)

okuttum (I/12-6)

II.A.B.

kokuturlar (II/4-153)

2.İşteş

İşteş çatı, ünlü ile biten fiil kök ve tabanlarına –ş- ekinin, ünsüzle bitenlere, dil ve dudak benzeşmesine uyan bağlantı ünlüsü almış –(I)ş-/-(U)ş- ekinin getirilmesi ile kurulur.[86]

2.1.Birliktelik

Bir işin, bir eylemin birden fazla kişi veya özne tarafından toplu olarak hep birlikte yapıldığını gösterir.[87]

[86] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.553.
[87] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.553.

I.A.B.

ağlaşıyollar (I/27-75)

meleşir (I/27-130)

şaxalaşma (I/13-71)

toplaşırdı (I/13-19)

2.2.Karşılıklılık

Bir işin, bir eylemin birden fazla kişi tarafından karşılıklı olarak yapıldığını gösterir.[88]

I.A.B.

dövüşürdük (I/11-134)

halelleşiyim (I/12-26)

paylaşıyodu (I/13-14)

II.A.B.

bölüşürüz (II/21-16)

üleşçēz (II/22-53)

yōluştuk (II/13-102)

[88] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.554.

3.Edilgen

Etken fiillerden –(I)l-/ -(U)l ve –(I)n-/-(U)n- ekleri ile kurulan fiiller edilgen fiillerdir. Bu fiillerin oluşturduğu çatı da edilgen çatıdır.[89]

(-I$_3$l)

I.A.B.

açılırdı (I/14-102)

biçilirdi (I/20-4)

dövülüyō (I/13-94)

yapılıyı (I/20-54)

II.A.B.

edilir (II/17-74)

veriliyi (II/4-153)

yakılırdı (II/12-12)

yapılırdı (II/12-154)

[89] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.546.

-(I_3) n

I.A.B.

alınırdı (I/17-26)

delinmez (I/27-233)

oKunurdu (I/1-27)

II.A.B.

kapandı (II/4-43)

oynanır (II/12-154)

4.Dönüşlü

Yapılan işin yapana döndüğünü veya bir işin kendi kendine yapıldığını ya da olduğunu gösteren bir çatı türüdür. Dönüşlü çatıda yapılan iş, yapana yani özneye döndüğü için cümlenin öznesi hem yapan hem de yapılan işten etkilenen yani nesne durumundadır.[90]

I.A.B.

gondu (I/15-223)

[90] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.550.

II.A.B.

yaşlandık (II/12-117)

KELİME YAPICI EKLER

I.İsimden İsim Yapan Ekler

İsimden isim yapma ekleri isim kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan yapım ekleridir. Bu ekler isim köklerine, isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler. Yani isimden isim yapma ekleri isimden isim yapma eklerinden ve fiilden isim yapma eklerinden sonra gelebilirler. İsimden yapılmış isimlerin manaları yapılmış oldukları isimlere umumiyetle çok yakından bağlıdır ve onlarla ilgili yer, meslek, topluluk, vasıf, bağlılık, aitlik vs. gibi nesneler ifade eder.[91]

1.+Cak

II.A.B.

oyunÇak (II/7-80)

[91] Muharrem Ergin, a.g.e.,s.154.

2.+cIk

I.A.B.

açcık (I/29-103)

biricik (I/4-62)

ıcık (I/7-169)

ufacık (I/22-5)

II.A.B.

danacık (II/19-19)

güçücükken (II/2-203)

incecik (II/18-151)

pidecik (II/7-98)

3.+cI

I.A.B.

boyacı (I/27-70)

çalgıcı (I/13-83)

ġınacı (I/13-44)

yabancı (I/3-3)

II.A.B.

mānici (II/11-20)

santıralcı (II/3-51)

sayacı (II/21-6)

4.+dAş

I.A.B.

arġadaşlar (I/4-20)

ġardaşım (I/4-52)

ġardeş (I/24-3)

kardeş (I/14-12)

II.A.B.

kādeşlere (II/4-26)

kardaşımnan (II/2-25)

5.+ka

başka (I/14-49)

başka (II/1-183)

6.+gil

I.A.B.

annemgil (I/7-186)

babamgil (I/29-76)

dedemgil (I/25-54)

ġayınnamgil (I/17-99)

II.A.B.

anacîmgil (II/1-143)

iñemgile (II/1-141)

7.+lak<+la-k

yuvarlak (I/20-9)

yuvarlak (II/20-72)

8.+LI$_4$

I.A.B.

allı (I/26-44)

konyalı (I/26-15)

köylü (I/7-168)

tuzluca (I/25-49)

yeşilli (I/26-44)

II.A.B.

bulgurlu (II/4-89)

ėtli (II/1-45)

kōlü (II/9-121)

rāmetli (II/11-51)

saplı (II/2-168)

şatafatlı (II/1-20)

9.+LI$_4$k

I.A.B.

başlık (I/26-49)

căhillik (I/27-157)

çifçilik (I/2-9)

çocukluk (I/29-77)

ġariplik (I/29-76)

gözlükler (I/28-37)

günlük (I/5-79)

güzellik (I/2-74)

işlik (I/27-159)

mėrtlik (I/27-147)

nişanlık (I/29-3)

öñlüg (I/26-88)

II.A.B.

beşlik (II/12-12)

cahillik (II/10-27)

fakirlikmiş (II/12-53)

gilinlik (II/10-43)

haşheşlik (I/12-24)

komşuluklar (II/11-42)

mezarlık (II/12-131)

rāmetlik (II/10-15)

reçberlikle (II/14-45)

sahurluk (II/2-169)

şenlik (II/10-38)

yokluklāla (II/22-46)

10.+(I)ncI

I.A.B.

birinci (I/21-3)

dördüncü (I/21-3)

ikinci (I/9-7)

II.A.B.

beşinci (II/6-110)

üÇüncü (II/4-176)

üşüncü (II/13-8)

yedinci (II/3-15)

11.+cAz

I.A.B.

ġadıncāz (I/3-15)

12.+şAr

I.A.B.

ikişer (I/25-10)

II.A.B.

beşer (II/12-176)

üçer (II/16-98)

13.+sI$_3$z

I.A.B.

emirsiz (I/15-28)

ġaşıksız (I/7-167)

ıssızıdı (I/11-148)

izinsiz (I/15-27)

susuz (I/4-73)

II.A.B.

çalgısız (II/18-68)

davulsuz (II/13-69)

işlemesiz (II/7-28)

pacasız (II/7-32)

yakasız (II/7-32)

II. İsimden Fiil Yapan Ekler

İsimden fiil yapma ekleri isim kök ve gövdelerinden fiil yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler isim köklerine, isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler. Yani, isimden fiil yapma ekleri isimden isim yapma eklerinden ve filden isim yapma eklerinden sonra gelebilirler. Fakat bu ekler gövdelerden fiil yapmakta çok az kullanılır, umumiyetle köklerden fiil yaparlar.[92]

1.+A-

I.A.B.

benzemesin (I/20-34)

oynardı (I/13-39)

yaşasın (I/8-182)

II.A.B.

kanardı (II/10-83)

[92] Muharrem Ergin, a.g.e.,s.179.

2.+Al-

I.A.B.

çoğalmışlar (I/5-92)

dikeldi (I/27-240)

düzeldik (I/11-44)

3.+(A)r-

I.A.B.

ġararmaz (I/4-64)

ġızarı (I/7-43)

II.A.B.

delirmiş (II/2-137)

yeşeriyor (II/7-125)

4.+Ik-

I.A.B.

biriktiridik (I/8-115)

5.+lA-

I.A.B.

başlardı (I/11-80)

haşlardık (I/8-38)

hatırlattın (I/11-59)

izlerim (I/4-111)

toplanıllardı (I/11-74)

yağlarsın (I/6-17)

yollamış (I/4-22)

II.A.B.

bellerdi (II/12-26)

sulaycaz (II/9-122)

6.+lAn-

I.A.B.

evleniyler (I/11-187)

II.A.B.

yaşlandık (II/12-117)

7.+lAş-

I.A.B.

aralaştı mı (I/25-33)

paylaşıyodu (I/13-14)

yardımlaşma (I/13-22)

II.A.B.

asrileşti (II/2-51)

kalabalaştı (II/1-1452

yerleştiriyeri (II/13-31)

III. Fiilden İsim Yapan Ekler

Fiilden isim yapma ekleri fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler köklerine, isimden yapılmış fiil gövdelerine eklenirler. Yani, fiilden isim yapma ekleri isimden fiil yapma eklerinden ve fiilden fiil yapma

eklerinden sonra gelebilirler. Türkçedeki isimlerin büyük bir kısmını bu şekilde fiilden yapılmış isimler teşkil eder.[93]

1.-Ak+

I.A.B.

ġaçak (I/23-16)

pıçak (I/22-31)

yatak (I/19-59)

II.A.B.

uçak (II/21-42)

yatak (II/22-39)

2.-Az+

I.A.B.

boğazıma (I/4-46)

[93] Muharrem Ergin, a.g.e.,s.184-185.

3.-ce+

II.A.B.

ēlenceye (II/12-187)

îlence (II/18-156)

4.-Ç+

I.A.B.

inanç (I/1-101)

5.-elek+

I.A.B.

çökelek (I/7-138)

6.-enek+

I.A.B.

gelenek (I/9-65)

görenek (I/3-52)

II.A.B.

gelenek (II/20-41)

görenek (II/7-81)

7.-mAcA

II.A.B.

bilmece (II/16-81)

8.-GAç+

II.A.B.

salıngaç (II/4-129)

9.-GI+

I.A.B.

büzgülü (I/8-214)

çalgıcı (I/13-39)

örgü (I/6-65)

II.A.B.

saygı (II/11-66)

sevgi (II/11-66)

10.-I+

I.A.B.

dizi (I/14-51)

yazı (I/27-146)

II.A.B.

dakı (II/17-40)

koşu (II/9-46)

11.-(I)k+

I.A.B.

dilik (I/27-180)

II.A.B.

yırtık (II/18-109)

12.-(I)m+

I.A.B.

dātım (I/28-8)

eğtim (I/16-22)

II.A.B.

bölüm (II/12-89)

takım (I/11-55)

yarım (I/19-42)

13.-In+

I.A.B.

ekin (I/10-20)

gelin (I/11-74)

II.A.B.

oyun (II/4-67)

satın (II/4-142)

14.-untu+

I.A.B.

oxuntu (I/11-80)

15.-GIn+

I.A.B.

yorgun (I/27-84)

16.-maÇ/-bAç+

I.A.B.

ovmaç (I/6-22)

saklambaç (I/25-33)

17.-mAn+

I.A.B.

değmen (I/1-122)

ō̄retmen (I/29-86)

II.A.B.

dirmen (II/18-175)

göçmen (II/5-25)

18.-mIr+

I.A.B.

yağmur (I/13-137)

II.A.B.

yāmır (II/13-62)

19.-sI+

I.A.B.

giysi (I/7-82)

20.-(y)IcI

I.A.B.

oxuntucu (I/3-28)

II.A.B.

alıcı (II/1-21)

korucu (II/2-173)

IV. Fiilden Fiil Yapan Ekler

Fiilden fiil yapma ekleri fiil kök ve gövdelerinden fiil yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, fiilden yapılmış fiil gövdelerine ve isimden yapılmış fiil gövdelerine eklenirler. Yani fiilden fiil yapma ekleri isimden fiil yapma eklerinden ve fiilden fiil yapma eklerinden sonra gelebilirler.[94]

1.-AlA-

I.A.B.

ġovalayacam (I/11-152)

II.A.B.

kovalamak (II/21-46)

[94] Muharrem Ergin, a.g.e.,s.200.

2.-mA-

I.A.B.

demesinler (I/8-53)

dutturamadım (I/4-46)

ġalmadı (I/23-47)

gelmedi (I/4-52)

II.A.B.

alamadık (II/1-17)

bėğenmedim (II/22-37)

vēmezlēse (II/1-4)

yapmadık (II/5-99)

3.-(I)n-

I.A.B.

alınmıyodukine (I/13-19)

GÖREV VE ANLAM BAKIMINDAN KELİME ÇEŞİTLERİ

I.İSİMLER

1. İsim Çekimi

1.1.Çokluk

Çokluk; belirli ekler, bazı son çekim edatları, yahut belirli vasıflarla ifade edilebilir. Çokluk eki, tek tek fertlerin yahut iş ve hareketlerin çokluğu söz konusu ise kullanılır.[95]

I.A.B.

çoraplar (I/1-79)

dönemler (I/2-26)

ġarılar (I/1-27)

Kızlar (I/2-25)

II.A.B.

ādetler (II/11-75)

[95] Mehmet Akalın, Eski Türkçenin Grameri,TDK Yay., Ankara,2007,s.62.

çocuklā (II/4-44)

mėndillē (II/7-64)

okullā (II/4-43)

onnā (II/7-43)

1.2.İyelik

İyelik ekleri, adın karşıladığı nesnenin kime ve neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren ve adlar ile adlar arasında bağlantı kuran eklerdir.[96]

I.A.B.

akrabalarımızı (I/8-74)

benim (I/1-12)

ġızların (I/1-6)

köyümüzün (I/1-42)

II.A.B.

buban (II/3-44)

bubası (II/6-52)

dayım (II/22-13)

[96] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.259.

kızım (II/1-86)

1.3.Hâl

Ad çekimi ekleri cümlede adlar ile fiiller arasındaki geçici anlam bağlarını kurmak üzere adların girdiği durumları karşılayan eklerdir.[97]

I.A.B.

bolvadın'dan (I/11-25)

buraya (I/14-13)

orda (I/14-123)

yağ (I/8-58)

yazıları (I/9-11)

II.A.B.

evinde (II/6-35)

komşundan (II/1-97)

masaya (II/7-22)

taş (II/6-3)

yuFkayı (II/2-24)

---

[97] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.23.

1.4.Tamlama

1.4.1.Belirtili İsim Tamlaması

Birinci unsuru ilgi hâli eki taşıyan isim tamlaması belirtili isim tamlamasıdır. Birinci unsur belirtme görevi yapar. Belirtili isim tamlamasında tamlayanla tamlanan arasında ekle sağlanan geçici bir ilişki kurulmuştur. Belirtili isim tamlamasının unsurları yer değiştirebilir. Belirtili isim tamlamasının unsurları arasına başka unsurlar da girebilir. Belirtili isim tamlamasının tamlayan unsuru da belirtili isim tamlaması olabilir.[98]

I.A.B.

anamın deyzesi (I/11-36)

birinin adı (I/8-165)

cāminin etrafı (I/13-62)

ġazanın başı (I/11-105)

gelinin duvā (I/14-102)

innesinin ucu (I/12-71)

kadının kuyusu (I/8-227)

şahmeranın hanımı (II/15-171)

[98] Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi,Akçağ Yay., Ankara, 2007,s.43-44.

II.A.B.

dedenin adı (II/19-10)

emine'nin ekini (II/12-4)

gelinin anası (II/2-87)

ilkokulun kapısı (II/22-51)

sobanın üstü (II/5-86)

teknenin içi (II/12-114)

1.4.2.Belirtisiz İsim Tamlaması

Birinci unsurunda ilgi hâli eki bulunmayan isim tamlaması, belirtisiz isim tamlamasıdır. Bu tamlama belirsiz, genel bir nesneyi, bir türü karşılar. Belirtisiz isim tamlamasının iki unsuru arasında daimi bir ilişki mevcuttur. Tamlamada iki unsur arasına başka bir unsur giremez ve unsurlar yer değiştiremez. Bundan dolayı nesne adı olarak kullanılmaya en elverişli kelime gruplarından biri belirtisiz isim tamlamasıdır. Belirtisiz isim tamlamalarının tamlayan unsuru bir cümle olabilir.[99]

I.A.B.

ġaryola daKımı (I/5-13)

ġına günü (I/5-38)

göce taranası (I/6-52)

istiklāl savaşı (I/8-175)

---

[99] Leyla Karahan,a.g.e.,s.44-45.

köy börē (I/7-36)

piriç pilavı (I/8-29)

şehriye çorbası (I/8-29)

un taranası (I/6-51)

yaprak dolması (I/8-39)

yayla çorbası (I/8-33)

II.A.B.

dünür ekmē (II/2-36)

et Pidesi (II/2-25)

hayvan sürüsü (II/3-30)

kuzu eti (II/1-62)

mayıs inkiĺābı (II/22-81)

motur arabası (II/20-55)

pancar tarlası (II/1-125)

tava ekmē (II/2-40)

yol üstü (II/21-46)

1.4.3.Zincirleme İsim Tamlaması

Bazen tamlayan grubu, bazen tamlanan grubu, bazense her iki grubu da birden kendilerine münhasır birer isim tamlamasından oluşmuş olan isim tamlaması türüdür.

I.A.B.

anġora' nın gúr sesi (I/27-26)

at arabasının üstü (I/15-60)

dev ġızının bacısı (I/11-194)

macir kızının cilvesi (I/10-35)

oğlanın ġına gecesi (I/4-88)

yörük kızının aşıklısı (I/10-36)

II.A.B.

ev sahiplerinin gelinleri (II/18-76)

ibrām ağanın avlusu (II/1-122)

kız ėvinin akrabası (II/6-88)

padişahın kızının ismi (II/12-3)

2.İsim Yapımı

2.1.İsimden İsim Yapımı

I.A.B.

askerlik (I/25-3)

ekmekli (I/19-22)

muhtarlık (I/16-38)

yemekli (I/19-22)

zäncirli (I/17-51)

II.A.B.

datlı (II/20-26)

ėtli (II/1-45)

fakirlik (II/1-86)

köylü (II/4-11)

sayacı (II/21-6)

şehitlî (II/19-9)

2.2.Fiilden İsim Yapımı

I.A.B.

öğretmen (I/16-7)

ölü (I/1-145)

II.AB.

örtme (II/8-81)

yāmır (II/21-25)

II. SIFATLAR

Türkiye Türkçesinde çok geniş bir yeri olan sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir. Sıfatın anlam ve işlev bakımından kendi varlığını ortaya koyabilmesi için mutlaka bir adın önünde bulunması ve o adı nitelemesi veya belirtmesi gerekir. Sıfatlar bağlı bulundukları adlardan ayrılıp yalnız başlarına kaldıklarında iyelik, çokluk ve ad çekimi eklerini alabilirler. Ancak, o zaman da sıfat olmaktan çıkıp ad grubuna girerler.[100]

1.Nitelik Sıfatları

Nitelik sıfatları, canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır.[101]

I.A.B.

acı biber (I/19-142)

al işliğim (I/21-19)

diri göce (I/24-76)

ġara örtme (I/19-88)

[100] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.333.
[101] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.361.

II.A.B.

beyaz gelinlik (II/6-60)

kırmızı şılaklı (II/5-126)

parlak älbise (II/5-132)

yėşil hīrka (II/11-49)

yūksek tepeler (II/7-91)

2.Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları, niteleme sıfatlarından farklı olarak varlıkları niteleme değil belirtme işlevi yüklenmiş olan sıfatlardır. Bu işlev ya adları işaret etme, gösterme; ya sayısını, miktarını bildirme, ya sorma yahut da belirsizlik gösterme biçiminde karşılanır. Buna göre de belirtme sıfatları kendi içinde dört alt gruba ayrılır.[102]

2.1.İşaret(Gösterme) Sıfatları

Gösterme sıfatları sıfat olarak kullanılan gösterme zamirleridir. Adlara geldiklerinde nesneyi göstererek belirtirler ve ona mekânda, zamanda veya tasavvurda uzaklığına göre bir yer tayin ederler.[103]

---

[102] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.385.
[103] Tahsin Banguoğlu, a.g.e.,s.351.

I.A.B.

bu ev (I/17-99)

bu köy (I/18-3)

o hisab (I/25-11)

şu ağaç (I/22-40)

II.A.B.

bu kafa (II/22-16)

bu saya (II/21-8)

o meciler (II/21-54)

şu çocū (II/9-87)

şu gelin (II/11-48)

2.2.Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları, adları sayı gösterme yoluyla belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar aslında birer sayı adı iseler de adlar önünde artık tam bir sıfat görevi yüklenmişler, kalıcı birer sıfata dönüşmüşlerdir.[104]

[104] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.387.

2.2.1.Asıl Sayı Sıfatları

Asıl sayı sıfatları, dolayısiyle asıl sayı isimleri bunlardır. Diğer sayı sıfatları, sayı isimleri bunlardan yapılmıştır. Bu sayı isimleri ya tek kelime hâlinde, ya sıfat tamlaması veya sayı grubu olarak kelime grupları hâlinde bulunurlar.[105]

I.A.B.

bir havta (I/24-69)

dörT harf (I/29-85)

iki gişi (I/25-10)

on beş gün (I/25-21)

üç gün (I/6-7)

II.A.B.

bi tava (II/1-47)

on kişi (II/12-177)

on sekiz ay (II/15-28)

on yėdi yaşında (II/14-17)

yirmi kişi (II/12-177)

[105] Muharrem Ergin,a.g.e.,s.249.

2.2.2.Sıra Sayı Sıfatları

Sıra sayı sıfatları, asıl sayı sıfatlarına –IncI, -UncU eklerinin getirilmesiyle nesnelerin derecelerinin sayısını gösteren sıfatlardır.

I.A.B.

birinci çocuk (I/21-3)

ikinci sınıf (I/9-7)

II.A.B.

dördüncü avşamı (II/13-96)

üşüncü oğluyun bubamın (II/13-8)

2.2.3.Üleştirme Sıfatları

Üleştirme sıfatları, sayıları bölüştürme yoluyla belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar ünsüz ile biten sayılara +Ar, ünlü ile biten sayılara +şAr ekinin getirilmesi ile oluşturulur.[106]

I.A.B.

birer dene (I/25-14)

---

[106] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.391.

ikişer dene (I/25-14)

II.A.B.

beşer lira (II/12-176)

ikişer metre (II/7-33)

2.2.4.Topluluk Sayı Sıfatları

Topluluk sayı sıfatları, adın gösterdiği varlık ve nesneler arasında bir yakınlık, birliktelik ve topluluk bulunduğunu gösteren sıfatlardır. Bu sıfatlar asıl sayılara +(I)z/+(U)z ekinin getirilmesiyle kurulur ve o sayıya bir topluluk anlatımı kazandırır.[107]

II.A.B.

ekiz çocuk (II/11-64)

2.3.Soru Sıfatları

Varlıkları soru yoluyla belirten sıfatlardır.

[107] Zeynep Korkmaz, a.g.e.,s.393.

I.A.B.

ġaç yaş (I/7-7)

II.A.B.

kaç kişi (II/17-92)

2.4.Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik sıfatları nesneleri belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnelerin dış vasıflarını, bilhassa sayılarını, miktarlarını belirsiz olarak bildirir, belirsiz bir şekilde ifade eder.[108]

I.A.B.

bazı harfler (I/8-6)

her gün (I/3-83)

II.A.B.

bi okumuş insan (II/17-134)

her ev (II/20-65)

[108] Muharrem Ergin,a.g.e.,s.254.

3.Sıfat Tamlaması

Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur.

Sıfat unsuru+isim unsuru=sıfat tamlaması

Sıfat tamlamasında ana unsur isimdir, sonda bulunur. Sıfat, yardımcı unsurdur; ismin önünde yer alarak ismi tamamlar. Yani sıfat tamlayan, isim tamlanan unsurdur. Bu tamlamada, isim ve sıfat unsuru eksiz birleşir. İki unsur da gruplaşmayı sağlayan herhangi bir ek taşımaz.[109]

I.A.B.

bi güççük ayna (I/6-37)

domurçuk güller (I/27-144)

duzlu deri (I/4-63)

II.A.B.

mor koyun (II/18-158)

nişanlı kız (II/20-48)

[109] Leyla Karahan, a.g.e.,s.48-49.

III. ZAMİRLER

Ardında bir nesne veya kimse kavramı olan dolayısıyla bir adın yerini tutan kelimeye zamir denir. Zamirler her halleriyle adlara benzerler. Onlar gibi çoklulanırlar, isim çekimine uğrarlar ve ad takımlarına girerler. Ancak zamirler bu hallerde birçok yapı farkları ile adlardan ayrılırlar. Zamirler söz içinde de adların aldıkları bütün işleyişleri alırlar. Kimse, nesne, yüklem ismi olurlar, çekim halleriyle cümlede isimleme olurlar.[110]

1.Şahıs Zamirleri

Bunlar varlıkları şahıslar hâlinde ve temsil suretiyle karşılayan kelimelerdir. Bütün varlıklar üç şahıs altında toplanır, üç şahıs teşkil ederler. Bunlardan birincisi konuşan, ikincisi dinleyen, üçüncüsü adı geçendir. Her varlık şahıs olarak ya konuşan ya dinleyen veya adı geçen durumunda bulunur. Konuşan, dinleyen, adı geçen bir tek varlık ise teklik birinci, ikinci, üçüncü şahsı; birden fazla varlık ise çokluk birinci, ikinci, üçüncü şahsı teşkil eder.[111]

[110] Tahsin Banguoğlu,a.g.e.,s.356.
[111] Muharrem Ergin,a.g.e.,s.265.

	TEKLİK			ÇOKLUK		
	1.KİŞİ	**2.KİŞİ**	**3.KİŞİ**	**1.KİŞİ**	**2.KİŞİ**	**3.KİŞİ**
YALIN	ben(I/27-141) ben (II/18-9)	sen(I/4-105) sen(II/2-108)	o(I/1-24) o(II/3-40)	biz(I/1-107) biz(II/4-91)	siz(I/22-18) siz(II/13-101)	onnar(I/1-38) onnar(II/1-110)
BELİRTME	beni(I/27-81) beni(II/17-7)	seni(I/5-36) seni(II/1-14)	onu(I/6-22) onu(II/16-68)	bizi(I/4-19) bizi(II/5-36)	sizi(I/21-13)	onları(I/8-48) onnarı(II/1-27)
YÖNELME	bana(I/28-24) baña(II/20-45)	señe(I/4-105) saña(II/17-129)	oña(I/11-32) ona(II/14-60)	bize(I/8-195) bize(II/5-183)	size(I/11-178) size(II/13-86)	onnara(I/1-79) onnara(II/12-175)
BULUNMA	bende(I/24-3) bende(II/11-35)	sende(II/11-35)	onda(I/14-93) onda(II/22-52)	bizde(I/11-61) bizde(II/4-96)	**Ø**	**Ø**
AYRILMA	benden(I/15-27) benden(II/1-26)	senden(I/2-74)	ondan(I/8-203) ondan(II/1-98)	bizden(II/6-106)	**Ø**	onnardan(I/15-50) onlardan(II/4-102)
EŞİTLİK	**Ø**	**Ø**	**Ø**	**Ø**	**Ø**	**Ø**

VASITA	bennen (I/4-89)	senne (II/22-52)	onnan(I/15-123) onnan(II/4-62)	biznen(I/20-33)	**Ø**	**Ø**

2.Dönüşlülük Zamirleri

Dönüşlülük zamirleri, şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür şahıs zamirleridir. Bunlara dönüşlülük zamiri denmesinin sebebi, zamirin yapılan işin yapana dönüşünü gösteren bir işlev yüklenmiş olmasındandır.[112]

I.A.B.

kendi (I/3-11)

kendimizden (I/3-113)

kendine (I/3-11)

II.A.B.

kendi (II/22-52)

kendimin (II/18-27)

[112] Zeynep Korkmaz,a.g.e.,s.415.

kendisine (II/14-99)

3.Soru Zamirleri

Kişi ve nesnelerin yerini soru yoluyla tutan zamirlerdir.

I.A.B.

kim niynesin (I/8-69)

kimden yolladıysa (I/4-22)

II.A.B.

kimisini boyālādı (II/8-75)

4.Belirsizlik Zamirleri

Kişi ve nesnelerin yerini belli belirsiz tutan zamirlerdir.

I.A.B.

herkes sufra getiridi (I/1-132)

kimisi hevlā ġordu (I/15-103)

II.A.B.

birisi oturudu başına (II/9-56)

5.İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri, nesnelerin yerini işaret yoluyla, göstererek tutan zamirlerdir.

I.A.B.

burda (I/2-4)

şu (I/3-114)

II.A.B.

orda (II/9-82)

şurda (II/12-122)

IV. ZARFLAR

Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir.[113]

[113] Zeynep Korkmaz,a.g.e.,s.451.

1.Hâl Zarfları

Bunlar hal ve tavır ifade eden zarflardır. Her isim hal zarfı olarak kullanılabildiği için bu zarflar sayılamayacak kadar çoktur. [114]

I.A.B.

ōle ikram edellerdi (I/8-93)

seke seke bōle oynallardı (I/13-80)

yalınız yatmaz (I/11-163)

yavaş yavaş yirdik (I/3-118)

II.A.B.

çabıcacık binayı yapiyesin (II/15-74)

güzel olur yemeklēmiz (II/16-24)

kerpiş sıcak oliye, yazın serin oliye (II/15-78)

2.Azlık-Çokluk Zarfları

Bir kılış ve oluşun veya bir vasfın miktarını, derecesini belirtmeye yarayan zarflardır. [115]

---

[114] Muharrem Ergin,a.g.e.,s.261.
[115] Tahsin Banguoğlu,a.g.e.,s.372.

I.A.B.

annem de çok bişiridi (I/7-43)

hiç ġız oğlanı oğlan ġızı görmezdi (I/5-35)

pilav pek yoğudu (I/5-49)

II.A.B.

bileziklerim pek çoktu (II/1-37)

panayırda biraz gezdik (II/22-14)

3.Yer-Yön Zarfları

Bu gruba giren zarflar, fiildeki oluş ve kılışın yerini ve yönünü belirleyen zarflardır. Ya yer ve yön gösteren adların zarf olarak kullanılmalarından yahut da yer ve yön gösteren kelimelerin bazı ad çekimi ekleri alarak zarflaşmalarından oluşmuştur.[116]

I.A.B.

o ġadıncāz geri gelir (I/3-15)

II.A.B.

gitÇemişlē aşşā dȯru (II/7-12)

---

[116] Zeynep Korkmaz,a.g.e.,s.498.

4.Zaman Zarfları

Zaman zarfları bir oluş ve kılışın zaman içindeki yerini bildiren, daha açık bir anlatımla, fiillerin, sıfat fiillerin ve zarf fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözlerdir.[117]

I.A.B.

anası babası ġoymazdı evelden (I/8-149)

en çok aslanlı gelirdi biliyin mi eskiden (I/11-245)

hindi artık ġaldırdılar (I/8-109)

II.A.B.

sabah onu çıkarısın tepsilere (II/18-152)

yämēni veriydin hēr āşam (II/11-38)

V.EDATLAR

Edatlar mânâları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına mânâları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Fakat mânâlı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suratiyle bir gramer vazifesi görürler.

[117] Zeynep Korkmaz,a.g.e.,s.495.

Edatlar; ünlem edatları, bağlama edatları ve son çekim edatları olmak üzere üç çeşittir.[118]

1.Ünlem Edatları

1.1.Ünlemler

Bunlar his ve heyecanları ifade etmek için içten koparak gelen edatlarla tabiattaki sesleri taklit eden edatlardır. İfadeleri ses yapılarına dayanır. His ve heyecanlarla tabiattaki seslerin ses hâlindeki tezahürleridir.[119]

1.2.Seslenme Edatları

Sadece hitap vasıtası olan edatlardır.

I.A.B.

şimdi onnar nērde yav eskiler o şeyler yā (I/20-41)

vay o çox zevkli (I/11-142)

yavu şimdi o zaman bizi de zorunan götürürlerdi (I/17-16)

---

[118] Muharrem Ergin,a.g.e.,s.348.
[119] Muharrem Ergin,a.g.e.,s.349.

II.A.B.

āman mare bu ne (II/22-46)

ay bunnā geldilē istemē (II/1-7)

bırak ulen demiş, hanıma mektup yazarım (II/3-52)

yavu kavırma dē be insan halla hala (II/4-77)

1.3.Sorma Edatları

Sorma ifadesi taşıyan edatlardır.

I.A.B.

acabā verecekler mi (I/3-13)

o nasıl bi şėy (I/11-133)

tālibin babasıydı hani (II/21-6)

II.A.B.

acep ne olácēk yārin hallerî (II/7-126)

var ya onnar hani giydiriylē ya (II/14-55)

1.4.Gösterme Edatları

Şahıs veya nesneleri göstermek için kullanılan edatlardır.

I.A.B.

aha baḳ saya dedikleri (I/13-93)

emme sōna işte güççük geldim (I/12-4)

II.A.B.

aha şimdiÇik turgay'ın düğünde giycēm diyem de bana güliyelē (II/8-28)

işte te ōle kırk gün sōna da düğünüm ōldu (II/17-8)

1.5.Cevap Edatları

Onay veya red ifadesi taşıyan edatlardır.

I.A.B.

hayır hayır hayır. evelā aile büyüğünden ölmüş şudur budur varsa genelde onun ismi koyulurdu (I/8-153)

he, burdayıḳ biz (I/13-7)

II.A.B.

āyır āyır dîl (II/17-21)

tabi canım (II/2-54)

2.Bağlama Edatları

Bunlar kelimeden küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil veya mânâ bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında bir irtibat kuran edatlardır.[120]

2.1.Sıralama Edatları

Arka arkaya gelen kelime, kelime grubu ve cümleleri "ve" anlamında birbirine bağlayan edatlardır.

I.A.B.

o esnada işte kömür ve yağdan dolayı da orta kayardı (I/8-238)

II.A.B.

tilkilen sansara kul ėtti beni (II/9-143)

[120] Muharrem Ergin,a.g.e.,s.352.

2.2.Denkleştirme Edatları

Birbirinin yerini tutabilecek iki kelime, kelime grubu veya cümleyi birbirine bağlayan edatlardır.

I.A.B.

tavuk tüyü veyahut da tavusġuşunun tüyünden (I/26-43)

II.A.B.

sēn de para veya yāzma, hāvlı veriydin ona (II/20-16)

2.3. Karşılaştırma Edatları

Karşılaştırılan iki veya daha fazla kelime, kelime grubu ya da cümleyi birbirine bağlayan edatlardır.

I.A.B.

hemi ġızını öldürdü hem i de dokuS sene damda yattı (I/4-108)

II.A.B.

millet āy ne ėtini kesē ne danasını (II/1-45)

2.4.Cümle Başı Edatları

Cümle başında bulunarak, cümleleri birbirine bağlayan edatlardır.

I.A.B.

eğer daha fazla diyseniz giderim başamı alır da (I/11-83)

fakat dōdü ondan sōna o getti (I/11-27)

II.A.B.

ama şimdi yetmiş hāne yahut da atmış hāne (II/15-54)

2.5.Sona Gelen Edatlar

Kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları kendilerinden önceki veya sonraki kelime, kelime grubu veya cümlelere bağlayan edatlardır.

3.Son Çekim Edatları

Bunlar işletme vazifesi gören edatlardır. İsimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hâllerini yaparlar. Son çekim edatları isim unsuruna ekli veya eksiz olarak bağlanırlar.[121]

I.A.B.

buraya bir kadın kuyu yapmış su ihtiyacanı karşılamak için halkın (I/8-226)

dur tevide getti diyesiye ġatlak buradan ġapı ġadar sürünmüşüm (I/4-46)

şindiki gibi bäle uzun muzun yoğudu (I/14-44)

II.A.B.

kırma olurdu evel (II/20-26)

onları takarlādı önceden (II/4-104)

[121] Muharrem Ergin,a.g.e.,s.366.

VI. FİİLLER

1.Fiillerde Zaman

2.Fiillerde Kip

3.Fiillerde Çatı

4.Fiillerde Olumsuzluk

Fillerde olumsuz yapıyı kuran –mA ekidir.

5.Birleşik Fiiller

Birleşik fiil bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. [122]

[122] Muharrem Ergin,a.g.e.,s.386.

5.1.Bir Hareketi Karşılayan Birleşik Fiiller

Bu birleşik fiiller, Bir isim ile bir fiil unsurunun birleşmesinden meydana gelmiştir. Fiil, ya bir ana yardımcı fiildir ya da sözlük anlamı dışında kullanılan bir başka fiildir.[123]

5.1.1.Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Bu tip birleşik fiillerde "et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun-" yardımcı fiilleri kullanılır. Asıl unsur olan isim başta, yardımcı fiil sonda bulunur. Yardımcı fiil, bir çekim görevi yaparak anlamı üzerinde bulunduran isim unsurunu fiilleştirir.[124]

İsim+eT-

I.A.B.

dåvet ėderdi (I/15-45)

ġabul ėtmedi (I/15-27)

II.A.B.

āyret ediyom (II/9-84)

---

[123] Leyla Karahan,a.g.e.,s.73.
[124] Leyla Karahan,a.g.e.,s.73.

İsim+eyle-

I.A.B.

muhabbet eyledi (I/15-182)

İsim+kıl-

I.A.B.

namazı ġıldırıllar (I/3-31)

İsim+ol-

I.A.B.

amáliyat oldu (I/23-36)

ġurban oluyum (I/12-69)

peydah olduydu (I/3-47)

II.A.B.

gelin olmak (II/7-138)

hasta olursun (II/7-102)

İsim+ver-

I.A.B.

meyil vermen (I/25-23)

söz virip (I/27-205)

5.2.Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller

Bu birleşik fiiller, zarf fiil eki taşıyan bir fiil unsuru ile bir tasvir fiilinden kurulur. Ana unsur başta, tasvir fiili sonda bulunur. Anlamı üzerinde bulunduran unsur –A,-I,-Ip zarf fiil eklerinden birini taşır.

"Bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-,yaz-," yardımcı fiilleri asıl fiile yeterlik, ihtimal, tezlik, devamlılık, beklenmezlik, yaklaşma gibi anlamlar kazandırır.[125]

5.2.1.Yeterlilik Fiili

Bu yapı, asıl fiil üzerine "-a/-e" zarf fiil eki ile "bil-" yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşur.[126]

---

[125] Leyla Karahan,a.g.e.,s.77.
[126] Mustafa Özkan-Veysi Sevinçli,Türkiye Türkçesi Söz Dizimi,Akademik Kitaplar Yay., İstanbul,2009,s.67.

I.A.B.

dutturabiliyim (I/1-4)

verebilirim (I/13-103)

II.A.B.

alabilirsin (II/1-14)

bilebilcek (II/9-110)

5.2.2.Tezlik Fiili

Asıl fiil üzerine "-ı,-II/-u,-ü" zarf fiil eki ile "ver-" yardımcı fiilinin getirilmesi ile yapılır.[127]

I.A.B.

atıver (I/19-114)

ġaldırıviriyo (I/15-217)

gelivirdi (I/25-17)

II.A.B.

deyiveriyim (II/1-17)

---

[127] Mustafa Özkan- Veysi Sevinçli,a.g.e.,s.68.

piniverdim (II/12-188)

tikTiriverî (II/1-133)

yuduvēmiş (II/2-30)

III.BÖLÜM

CÜMLE BİLGİSİ

I.Yüklemlerine Göre Cümleler

1.İsim Cümlesi

Yüklemi isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu olan ve ek fiil i- ile çekime giren cümleye isim cümlesi denir. İsimler, sıfatlar, zamirler, mastarlar, edatlar, zarflar; isim hükmünde olan kelime grupları isim cümlesinin yüklemi olabilir. İsim cümlelerinde hüküm bildirişi ek fiil ile sağlanır.[128]

2.Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimli bir fiil olan cümleye fiil cümlesi denir. Şart kipi hariç sekiz fiil kipi ile temel cümle kurulabilir. Fiil cümlelerinde yüklemler; basit, birleşik ve çatı (etken, edilgen, ettirgen, işteş, dönüşlü) eklerini almış fiillerin çekimli şekillerinden meydana gelir.[129]

---

[128] Mustafa Özkan- Veysi Sevinçli,a.g.e.,s.137.
[129] Mustafa Özkan- Veysi Sevinçli,a.g.e.,s.141.

II. Anlamlarına Göre Cümleler

1.Olumlu Cümle

Yargının gerçekleştiğini anlatan cümleler, olumlu cümlelerdir. Böyle cümlelerin yüklemi yapma, yapılma veya olma bildirir.[130]

I.A.B.

benim zamanımda üç gün düğün oluyodu. (I/6-7)

ġaç yaş aha ġırk bir doğumluyum işte.(I/7-7)

ilkokuldan ikinci sınıfa on beş gün gēttim.(I/9-7)

piriç pilavı bişerdi, fasille bişerdi, yaprak dolması bişerdi bunnarı yapallardı.(I/8-29)

II.A.B.

beni de o zaman çavıŞ yaptılar.(II/9-15)

bizim zamānımızda çōrba yapālādı.(II/7-48)

bizim zamanımızda üj gün üj gece düğün olurdu.(II/6-75)

ōle bi şeyler yoktu.(II/10-12)

---

[130] Leyla Karahan,a.g.e.,s.103.

2.Olumsuz Cümle

Yargının gerçekleşmediğini anlatan cümleler, olumsuz cümlelerdir. Böyle cümleler yapmama, yapılmama, olmama bildirir.

"-mA-" olumsuzluk eki, "değil", "ne… ne…" edatı ve "yok" ismi, cümlenin anlamını olumsuz yapan unsurlardır.[131]

I.A.B.

ben de bilmiyorum. (I/5-41)

ben ġaç yaşını bilemiyim de nikā́h dutmadı yalınız.(I/11-48)

beni vuran ġayınbabam il değil. (I/5-72)

harman savruldu da tozu bilene ġalmadı. (I/4-100)

II.A.B.

çölmekte ne vāmış o zaman bilmiyom.(II/12-89)

ilkokulun kapısı nası bilmiyom.(II/22-51)

kızların arasına karışıp da türkü felan sōlemedim.(II/11-25)

o zamanki çiyizlē bi başkaydı, şimdiki gibi değildi.(II/4-58)

oyunnarı iŞ bi değişen olmadı.(II/14-38)

---

[131] Leyla Karahan,a.g.e.,s.104.

3.Soru Cümlesi

Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümlelerdir. Olumlu veya olumsuz soru şeklinde kurulabilirler. Soru anlamı soru eki, soru sıfatı, soru zamiri, soru zarfı ve soru edatı yardımıyla sağlanır.[132]

I.A.B.

atatürk' ü seviyniz mi?(I/11-232)

bi hiḱâye anladıyım mı sana?(I/12-17)

hortu biliyin mi sen?(I/11-138)

sahurda ne yerdiniz?(I/14-118)

II.A.B.

ben bu dört uşā nası büyüttüm biliyin mi?(II/5-167)

çubık atādık şōle ne denirdi ona?(II/6-4)

ná alıp kaçmaca dēdilē ona?(II/5-61)

yazsam bir mektup versem cebinde taşır mısın?(II/11-22)

[132] Mustafa Özkan- Veysi Sevinçli,a.g.e.,s.156.

4.Ünlem Cümlesi

Bu cümleler insanların duygularını, coşkularını, hayretlerini anlatan cümlelerdir.

I.A.B.

ulusu yurdu, odur yaratan ! (I/8-195)

II.A.B.

yüksek yüksek tepelere kız vermesinler! (II/5-141)

III. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

1.Kurallı (Düz) Cümle

İster isim olsun ister fiil olsun yüklemi sonda bulunan cümleye kurallı cümle denir.[133]

Cümlenin ana öğesi olan yüklem, genellikle cümlenin sonunda yer alır. Yardımcı öğeden ana öğeye doğru diziliş, Türk cümle yapısının temel özelliğidir. Yüklemi tamamlayan öğeler yüklemden önce gelir. Yükleme en yakın öğe, genellikle belirtilmek istenen öğedir.[134]

---

[133] Mustafa Özkan- Veysi Sevinçli,a.g.e.,s.167.
[134] Leyla Karahan, a.g.e.,s.100.

I.A.B.

gede kūtesi yapardık.(I/29-92)

oxumam yazmam var, manisa' da öğrendim.(I/28-3)

şimdi acık ırahata erdik.(I/27-227)

II.A.B.

küçükke poşetle yemiş toplārdık.(II/20-65)

on yėdi yaşında ėvlēndim.(II/14-17)

para saklama oynārdık.(II/21-36)

2.Devrik Cümle

Yüklemi sonda bulunmayan cümleler, devrik cümlelerdir. Bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirde ahenk endişesi diğer öğelerin olduğu gibi yüklemin de yerini değiştirebilmektedir. Devrik cümleler sözlü dilde yazılı dile oranla daha çok kullanılmıştır.[135]

I.A.B.

arpalar şeynen biçilirdi makineynen biçilirdi bizim çocuklūmuzda.(I/20-4)

ben akisar' da yaptım askerlîmi.(I/18-9)

zebze yoğudu ki ġızım yā.(I/21-41)

---

[135] Leyla Karahan, a.g.e.,s.100.

II.A.B.

düğünler ilk öne kızı istemē şey gönderilerdi bizde, dünür.(II/9-40)

evel yoktu ya tatlı.(II/8-104)

motur filan yök baştan hiç.(II/7-102)

Çifteler Yöresi Ağızlarının İncelenmesi Ve Türkçenin Zenginleşmesine Katkıları

Dil bilimi araştırmalarına göre, her yazı dili bir ağız temeline dayanır; yani başlangıçta o lehçenin bir ağzı durumundadır. Diğer ağızlardan farklı tarafı, kültür ve siyaset merkezinde yaşayanlar tarafından kullanıldığı için statü kazanmış olması ya da herhangi bir sebeple imtiyazlı bir konumda bulunmasıdır. İstanbul ağzı veya İstanbul ağızlarından biri, İstanbul gibi önemli bir kültür merkezinde konuşulduğu için statü kazanmış ve Türkiye Türkçesi yazı dilinin esasını teşkil etmiştir.* Bununla birlikte Türk dili çok zengin bir ağız varlığına sahiptir.

Hızla gelişen ve değişen teknolojinin bir sonucu olarak tüm dünyada ağızlar yerini kültür diline bırakmaya başlamıştır. Teknolojinin getirdiği olumsuzluklar Anadolu ağızlarına da yansımaktadır. Türk dili için eşsiz bir dil malzemesi ihtiva eden ağızlar giderek unutulmakta, kayıt altına alma şansı yakalanamadan yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden birinin hızla gelişen ve insanları tüketim toplumuna sürükleyen teknoloji olmasının yanında derleme çalışmalarıyla ilgili sıkıntılar da söz konusudur.

Özellikle derleme çalışması esnasında araştırmacıların en sık karşılaştıkları sıkıntılardan biri, kaynak kişi bulma problemidir. Mülakat yapılacak kaynak kişinin taşıması gereken belli şartlar olduğu gibi konuşması sırasında da tamamen doğal davranması araştırmanın güvenirliği ve geçerliği açısından oldukça önemlidir. Fakat çoğu kez konuşmacı anlattıklarının kayıt altına alındığını bildiğinde konuşmasını değiştirmeye çalışmakta tabiri caiz ise kibarlaşmaktadır. Bu da elde edilen malzemenin aslına uygunluğuna göle düşürmektedir. Yine derleme yapılacak alanın

* Leyla Karahan, Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili-Ağız İlişkisi,2000 yılında Çeşme'de yapılan Türk Dili Kurultayında sunulmuştur.

coğrafî şartları, etnik yapısının çeşitliliği, yörenin göç verme potansiyeli gibi sorunlar da araştırmacıların çalışmalarını sekteye uğratan sorunlar arasındadır.

Türkiye Türkçesi ağızları, Türk kültürü ve Türk dili açısından çok köklü bir zenginliktir. Çünkü dil ve kültür birbirinden beslenen iki kaynaktır. Yörelerin örf ve âdetleri, yemekleri, gelenekleri, folkloru kısacası kültürüne ait her iz dilde yansımasını bulmaktadır. Bu sebeple her yörenin ağız özelliklerinin belirlenmesi hem kültürün hem de dilin gizli kalan yanlarının aydınlatılması açısından Türkoloji yolundaki önemli adımlardandır. Türkçe ve Türk dili öğretmenlerinin, öğrencileri yaşadıkları yörenin ağız özellikleri hakkında bilgilendirmeleri fakat yöre ağzının yeni öğrenilen dil bilgisi kuralları ile Standart Türkçe konuşmaya ket vurmasına da engel olmaları gerekmektedir. Eğitim ve öğretimin ilk basamaklarından itibaren öğrenciler hem kendi yörelerinin ağız özelliklerini bilen hem de İstanbul Türkçesine hakim bilinçli bireyler olarak yetiştirilmelidir.

Türk dili ve Türk kültürü ancak söz varlığı korunduğu ve sahip çıkıldığı sürece canlı bir kişilik kazanarak geçmişten geleceğe aktarılmaya devam edecektir.

SONUÇ

Bir yörenin ağız özellikleri ile o yörenin etnik yapısı arasında önemli bir ilişki mevcuttur. Bizim araştırma sahamızı da Çifteler yöresinde bulunan 9 Türkmen ve 7 Muhacir köyü oluşturmaktadır. Her iki ağız bölgesinde de birbiriyle benzeyen ve ayrılan özellikleri tespit edilmiştir. Ses, şekil ve cümle bilgisi özelliklerini inceleyerek sözlüğünü oluşturduğumuz Çifteler ve yöresi ağzı bizi şu sonuçlara ulaştırmıştır:

1. Yöre ağzında Standart Türkçeden farklı olarak, kullanılan bazı ünlü ve ünsüzler şunlardır: ā,ē,ī,î,ō,ȫ ,ū,ǖ,á,í,ó,ú,ȧ ,ė,ȯ ,å,ı°,ă,ĕ,ĭ,ŭ,ä, ġ,ĝ, ķ ,ḱ ,Í,ñ,r̲ ,x,Ç,F,K,P,S,Ş,T

2. Her iki bölge ağzında da uzun ünlüler kullanılmakla birlikte "r" ünsüzünün erimesi ile oluşan uzun ünlüler özellikle II. A. B. nde sıkça görülmektedir.

çocuklānı (II/2-119)

dizginlēni (II/1-89)

duvarlāmıza (II/7-43)

ellēnden (I/14-19)

ġadınlānkı (I/3-99)

3. II. A.B. nde "h" ünsüzünün özellikle kelime başında düştüğü görülmektedir. Muhacir ağızlarında "h" ünsüzünün düşürülmesi karakteristiktir.

āzır (II/8-155)

ēdiye (II/17-130)

ēpsini (II/4-162)

ērkes (II/17-118)

ızlı (II/6-106)

iç (II/6-112)

ikāyelē (II/12-171)

oroz (II/8-109)

4.Hem I hem de II. A.B. nde "r ve l" üsüzleri ünsüzleriyle başlayan kelimelerde "başta ı-i ünlüsünün türediği" görülmektedir.

ırāt (I/1-84)

ıscak (II/10-69)

ilān (I/7-74)

ilāna (I/6-22)

ilimon (I/19-113)

ireçil (I/5-104)

irengini (I/3-101)

iresimini (I/7-16)

5.Kelime başında ve ortasında ġ < k, d < t ötümlüleşmesi özellikle I.A.B.nde yaygındır.

ġ < k

ġadıncāz (I/3-15)

ġan (I/4-42)

ġapıyı (I/3-32)

ġardaşım (I/4-52)

ġaşşīnan (I/3-107)

ġızım (I/19-32)

ġolum (I/4-43)

ġoñşunun (I/4-62)

ġōrktu (II/13-97)

ġoyun (I/14-13)

d < t

daḳ arlar (I/29-29)

dakım (I/27-48)

daş (I/1-122)

datlı(I/29-28)

dîze (I/7-21)

dutturabiliyim (I/1-4)

duz (I/29-103)

6.Ünsüz benzeşmesi her iki ağız bölgesinde de görülmektedir. nn<nl benzeşmesi II. A.B. için karakteristiktir.

düğünnē (II/20-37)

gelinnē (II/1-21)

naylonnarı (II/21-25)

oyunnarı (II/14-38)

torunnām (II/2-137)

7.Çokluk ekinin II.A.B.nde "lā ve lē" şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

tarlalā (II/10-80)

dedelē (II/12-5)

8. –iken zarf fiil ekinin çoğu yerde I.A.B.nde -kAnA şeklinde kullanıldığı da görülmektedir.

binerkene (I/13-50)

çalışırkana (I/2-69)

derkene (I/12-24)

giderkene (I/14-71)

9.I.A.B.nde aynı sözcüklerin tekrarıyla kurulan ikilemelerin çokça kullanıldığı görülmektedir.

çeşit çeşit (I/28-54)

dilîk dilîk (I/23-40)

10. I.A.B.nde i- fiilinin ünlüsünü koruduğu ve yuvarlak ünlülü kelimelerden sonra geldiğinde yuvarlaklaştığı görülmektedir.

betonudu (I/23-18)

çoğudu (I/27-103)

yoğudu (I/4-77)

11.I.A.B.nde geniş zaman I.çokluk kişi çekimi için zaman zaman "–Ik" şeklinin de kullanıldığı görülmektedir.

alırık (I/15-150)

çıkarık (I/16-58)

dātırık (I/5-116)

derik (I/1-138)

12. Geniş zaman 3.çokluk kişi çekimi iki ağız bölgesinde farklılık göstermektedir. I.A.B. nde geniş zaman 3. çokluk kişi için "–ller" şeklinin kullanıldığı görülmektedir.

alıllar (I/11-74)

çārıllar (I/3-54)

doldurullardı (I/11-72)

döşeller (I/7-41)

götürüller (I/3-31)

13. Yörenin özellikle I.A.B. nde "m" li toplu tekrarların oldukça fazla kullanıldığı görülmektedir.

pontul montul (I/29-73)

giyimimiz müyümümüz (I/4-18)

yilek milek (I/7-186)

uzun muzun (I/14-44)

ayna muynu (I/17-31)

altun multun (I/27-60)

14.Çifteler ve yöresinde:

beKmėS (I/7-3)

bişir- (I/8-29)

eyi (I/12-6)

gice (I/28-8)

onun üçü (I/15-29)

vir- (I/15-80)

gibi Eski Anadolu Türkçesine ait kelimelerin yaşadığı görülmektedir.

Sonuç olarak, Çifteler yöresinin I ve II. ağız bölgeleri arasındaki farklardan en önemlisinin geniş zaman çekiminde olduğu görülmektedir. II.A.B. nde "r" ünsüzü özellikle kelime sonunda düşmekte ve öncesindeki ünlüyü uzatmaktadır buna rağmen "r" ünsüzü I.A.B. nde korunmaktadır. Bazı ünsüzlerde ve şimdiki ile geniş zaman eklerindeki ses değişimleri yörenin iki ağız bölgesine ayrılmasında belirleyici unsurlardır.Buna göre :

I.A.B. (Türkmen Ağızları) ni: Arslanlı, Alikel, Kadıkuyusu, Körhasan, Ortaköy, Sadıroğlu, Sarıkavak, Yenidoğan, Çatmapınar.

II.A.B. (Muhacir Ağızları) ni: Abbashalimpaşa, Saithalimpaşa, Zaferhamit, Orhaniye, Başkurt, Dikmen, Eminekin oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Ağız Araştırmalarında Derleme Teknikleri, TDK Yay., Ankara, 1999

Ağız Araştırmaları Çalıştayı, TDK Yay., Ankara, 2008

Atabay&Çam& Özel, **Türkiye Türkçesinin Sözdizimi**, TDK Yay., Ankara, 1981

Aydın Mehmet, **Aybastı Ağzı**, TDK Yay., Ankara, 2002

Banguoğlu Tahsin, **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ankara, 2007

Bilgegil Kaya, **Türkçenin Grameri**, Ankara, 1964

Biray Himmet, **Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim**, TDK Yay., Ankara, 1999

Boz Erdoğan, **Afyon ve Yöresi Ağızlarında Ünlüler**, AKÜ Sos. Bil. Der., C: II, S.1, Nisan, 2000

Bozkaplan Şerif Ali, **Aruz ve Ünlü Uzunluğu**, VI. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı, Ankara, 20-25 Ekim 2008

Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, TDK Yay., Ankara, 2009

Buran Ahmet, **Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri**, TDK Yay., Ankara, 1996

Caferoğlu Ahmet, **Anadolu Ağızlarındaki Metatez Gelişmesi**, TDAY Bellten., 1955

Caferoğlu Ahmet, **Anadolu Ağızlarından Toplamalar**, TDK Yay., Ankara,1994

Caferoğlu Ahmet, **Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I**, TDK Yay., Ankara,1994

Caferoğlu Ahmet, **Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II**, TDK Yay., Ankara,1994

Caferoğlu Ahmet, **Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler**, TDK Yay., İstanbul,1951

Caferoğlu Ahmet, **Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri**, TDAY Belleten, 1964

Caferoğlu Ahmet, **Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar**, TDK Yay., Ankara,1995

Caferoğlu Ahmet, **Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar**, TDK Yay., Ankara,1994

Caferoğlu Ahmet, **Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler**, TDK Yay., Ankara,1995

Caferoğlu Ahmet, **Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar**, TDK Yay., Ankara,1994

Coşkun Volkan, **Türkiye Türkçesinde Ünlüler ve Ünsüzler**, TDAY Belleten, 1999, C: I-II, S. 42

Coşkun Volkan, **Standart Türkçedeki Ünsüzlerin Akustik Özellikleri ve Görüntüleriyle Boğumlanma Yerleri Bakımından Sınıflandırılması**, TDAY Belleten, [2003] 2001, C: I-II, S. 44

Demir Necati, **Ordu İli ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ankara, 2001

Johanson Lars , çev. Nurettin Demir, **Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler**, TDK Yay., Ankara, 2007

Düzenleyen Cem Dilçin, **Yeni Tarama Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara, 1983

Ercilasun Ahmet Bican, **Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri,** Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni, TDK Yay., Ankara, 1995

Erdem Mehmet Dursun, **Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine**, International Periodical Fort he Languages, Lierature and History of Turkish or Turkic Volume 3/3 Spring 2008

Ergin Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yay.,İst.,2000

Erten Münir,**Diyarbakır Ağzı**, TDK Yay.,Ankara, 1994

Gabain A. Von, çev. Mehmet Akalın, **Eski Türkçenin Grameri**, Ankara Üniv. Basımevi, 2000

Gemalmaz Efrasiyap, **Erzurum İli Ağızları**, TDK Yay., Ankara, 1995

Gencan Tahir Nejat, **Dilbilgisi**, TDK Yay., Ankara, 1966

Gülensoy Tuncer , **Kütahya Ve Yöresi Ağızları**,TDK Yay.,Ankara,1988

Gülensoy Tuncer- Aklaya Ercan, **Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası**, Akçağ Yay., Ankara, 2003

Gülensoy Tuncer,**Türkçe El Kitabı**, Akçağ Yay., Ankara, 2000

Gülsevin Gürer, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, TDK Yay., Ankara, 2007

Gülsevin Gürer, **Uşak İli Ağızları**, TDK Yay., Ankara, 2002

Günşen Ahmet, **Kırşehir ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ankara, 2000

İleri Canan, **Eskişehir Alpu İlçesi Merkez Ağızları**, 2009

İleri Canan, **Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ankara, 2008

İlker Ayşe, **Batı Grubu Yazı Dillerinde Fiil**, Ankara, 1991

Kalay Emin, **Edirne İli Ağızları**, TDK Yay., Ankara, 1998

Kalay Emin, **Edirne İli Ağızlarında Şimdiki Zaman Çekimi**, TDAY Belleten, Ankara, 2003

Karahan Leyla, **Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar**, Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni, TDK Yay., Ankara, 1999

Karahan Leyla, **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**, TDK Yay., Ankara, 1996

Karahan Leyla, **Türkçede Söz Dizimi**,Akçağ Yay., Ankara, 2007

Karahan Leyla, **Yükleme, İlgi Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler**, 3. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı, 1996

Korkmaz Zeynep, **Bartın ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ankara, 1994

Korkmaz Zeynep, **Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında**, TDAY Belleten, 1953

Korkmaz Zeynep, **Nevşehir ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ankara, 1994

Korkmaz Zeynep, **Güney- Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)**, TDK Yay., Ankara, 1994

Korkmaz Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri**, TDK Yay., Ankara, 2007

Korkmaz Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara, 2007

Olcay Selahattin, **Erzurum Ağzı**, TDK Yay., Ankara, 1995

Özkan&Sevinçli, **Türkiye Türkçesi Söz Dizimi**, Akademik Kitaplar Yay., İstanbul,2009

Sağır Mukim, **Anadolu Ağızlarında Ünlüler**, TDAY Belleten, 1995

Sağır Mukim, **Anadolu Ağızlarında Ünsüzler**, TDAY Belleten, 1995

Sağır Mukim, **Erzincan ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ankara, 1995

Selen Nevin, **Söyleyiş Sesbilimi Akustik Sesbilimi ve Türkiye Türkçesi**, TDK Yay., Ankara, 1979

Sev Gülsel, **Tarihi Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri**, Akçağ Yay.,Ankara,2007

Üstüner Ahad, **Anadolu Ağızlarında Sıfat- Fiil Ekleri**, TDK Yay., Ankara, 2000

Zülfikar Hamza, **Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri**, Ömer Asım Aksoy Armağanı, Ank, 1978

http://www.cifteler.bel.tr/?page=belediye_ekonomi

http://www.cifteler.gov.tr/dc/haberdetay.asp?ID=2

IV.BÖLÜM

METİNLER

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

1

Konuşan : Rukiye BADAK

Yaşı : 66

Öğrenim Durumu : Yok

Derleme Yeri : Alikel Köyü

Konusu : Sohbet

-Okula gittin mi teyze?

hiç gitmedim. hocaya verdiler işte pat çat orda örgendik biraz çat pat işte bäzı oxuyum dutturabiliyim bäzı dutturamıyım işte teleFonnarı neyi hep bu ġoca köyü ararım, ġızları ararım, hep ararım hepsinde, hani äle pek şeylîĝîm yok. şēre neye gitsem bile bak otobüsleri neyi hep bilirim. ġızların xanġısına nası otobüs gidiyi hepsini bilirim, xanı şaşırmam o ġadar.

- Seni nasıl gelin getirdiler teyze?

beĝni mi, eskiden şey var□ ıdı tavık lilē, alnına altın Çizeller, älbise beyaz yoĝudu eveli benim günümde. alnıma bō̄le tavıklülē şeyi Çizdiler allı yeşilli, āltınnarı Çizdiler, yazmaları bĕlĕ atıylar her tarafına.

- Senin gençliğinde düğünler nasıl olurdu?

vallă bizim günümüzde ġışın olurdu, ġarda ġışTa. olurdu xanı davulunan zurna hindiki gibi değil ki o zaman iyiyidi hepisi.

- Düğünler kaç gün sürerdi, kına gecesi ādetleriniz nelerdi?

üç gün āynı üç gün olurudu. ġına gecesinde hiçbi şiy yapılmazdı. işte yemek verilirdi ġına gecesinde, yemek verirdi ġ evi hindi o KaKTı, hindi o yok.

- Kına gecesinde maniler, türküler mi okunurdu?

oKunurdu oKunmaz mı, ġarılar ällerine tefi alırdı tefinen sölĕllerdi.

- Tarlalara neler ekerdi köylü bu köyde?

pātatis, pāncar, gündoğdu, fasille, hepsi olur. en çok da pancar ekilirdi.

- **Düğünlerde hangi yemekler yapılırdı?**

ēskiden ġuru fasille ney mēşur udu, ġuru fasille yapılır ıdı. aynı gene et bol udu eveli,ġoyun kendinden idi,ġoyun keserdin çokça yapardın her şey olurdu. sarma sarardın, kelem sarması sarardın. şimdi yaprak sarılīyi, pirînç, fasille, onnar bişerdi.

- **Köyünüzün suyu nerden gelirdi?**

āman köyümüzün suyu ne geziyidi varaġızım bizim günümüzde ġañaldan getiridik, süzerdik süzēnen, ġañaldan destilernen sırtımızda getiridik o ġarda ġışta. akan su pis dāĝ idi de süzerdik işte yōsun musun olurdı içinde ondan sona, şuraya bi çeşme yapıldı ben ġızıkan.

- **Çamaşırları da mı kanalda yıkardınız?**

yō ġuyuları vardı herkeşin ġapısında ġuyuynan yıkardık, ġazan ġurardık şōraya ġazannan yurduk tokacınan. öle öle işte günümüz geşti gitti ġızım.

- **Kışa hazırlık için neler yapılırdı?**

aynı hindiki gibi iştē. yapardın birez ġuru diri. tarana ġarardın, tarana bişiridin, ġarardın , ġurudurdun.

- **Ne katardınız içine tarhananın?**

dene yoğort, yumurta ġatardık, yuğuruduk, bastırıdık, zabāca mayalanĭdı zabānan dökerdik.

- **Nasıl pişirirdiniz peki?**

ıslarsın āşamdan, ġarıştırısın ġarıştıra ġarıştıra ġaynatırsın bişirisin. kere yaĝnan yarpız yakarsın üstüne burcu burcu. eveli her şeyin bedi bereke͡Ti varıdı. çok iyiyidi. şimdi deli cırlan ot yağ.

- **Onu anlamadım bir daha söyle teyze.**

deli cırlan ot yağ diyim, äle diyim işte ot yağ, bedi yok bereketi yok. eveli kere yağlar burcu burcu gatılırdı her şeye yenirdi burcu burcu. yemäne ġatardın, ġatmerini äderdin tėl tėl dökülürdü.

- **Gençliğinde el işi yapar mıydın?**

yapardım, ne işlemeler işlediydim vay vay vay. hāĺā o yastıklarım duruyu. beş däne minder işlediydim. eveli bunnar mı vardı bizim günümüzde? yastık dolandırılardı duvarların diplerine onnara "dolay" derdik. dolay işlerdik. ġaryola etē işlediydim, çoraplar örerdim, hep keñdim ördüm keñdi çorabımı.

-Hangi motifleri yapardın çoraplara?

ū neler yapardık. delix çiftme delî ġordūk, sığırsidî deller onu ġordūk, nėler nėler nėler. hindikiler ırāt, çamaşırı makine yıxıyı.

-Köyde türbe falan var mı burada?

burda yok. tekge var.

- Hıdırellezlerde ne yapardınız?

orȧ ya gidērdik işte, tekkeye, mıxlıkaya var.

- Özelliği ne?

valla yatır var orda dellerdî. gece āşamdan zabā ġ ımış daşlara, ȭle dellerdi orda. burda da işte yatırlar var üş dene mi dört dene mi yatār oraya da iştē gidiyin bi şiyler baĝlıyın para ġoyuyun inancına göre bak, ġayın babam felç ōldu tekkeye götürün dediler, gittik ġaynanam da oraya uyumuş, ġak demişler ġaynanama hasten iyi oldu al da git demişler üryasında. KaKTım diyi ġaynanam bi ġorktum diyi hava da tiseliyi varmışlarmış yanına esahtan da iyileşmiş. her şeyin başı inanç, inanacān.

- Ben daha önce orayı koruyan bir yılan varmış diye duymuştum, öyle mi?

var var, yılan var. tābi orda gṏ rmedik biz de hanı görenler sölüyü. bi ġarı var□ ıdı aşa köyde ben ġız□ ıdım teyzemin yanında ġalırdım giderdim, bi ġadın var□ ıdı tekkeye uçarak gider ordan uçarak gēri gelir□ imiş. hēr gėce bak hēr gėce. uçarak gider oraya yastıyı ġ imiş dellerdi onu hep. ävinin içinde bi şiyÇik yoĝudu, ġuru ġayalama bi daş evin b ıdı ortalıkta ocā yākardı ocān başında oturudu. hėç allahtan şöle bi kilimi keçesi evin işte bi döşesi yoĝudu. o daş evde öldü gitti.

- Köyünüzde komşuluk ilişkileri nasıldı?

çok äyiydi dā ben hiç bi ġoñşumunan ġavga etmedim.

- Köyünüzde dibek taşı var mıydı?

varıdı bulgur dṏ verdik. biri ta yokarı mahallede biri şurdaydı. eveli bulgur ġaynaTırdık ġazanlarınān, ġaç ġazan bulgur ġaynaTırdīk, onu ġuruTurdūk, dökērdîk. getirir ayıklardık daşını seçerdik bi de çektiridik. biz ġızıkana değmenlerde zabā ġadar bulgur çekērdik. altı ġız bir olurduk giderdik āşamnan çekērdik.

- Cenaze ādetleriniz nelerdi?

eveli cenāze ădetlerî aynı cenāze KaKardı, ıskat çevrilirdi ıskat KaKtı.

- Iskat ne demek?

para verirlerdi, çevirillerdi bõle ällerinde parayı, okuyanā, mezārini ġazanā, suyunu dökene para dağıTırlardı. ondan sōna cenāze kāktımı herkes sufra getiridi. hindi o kāktı, bide dağıtıyolor. eveli iki üş gün sufra daşınırdı bi cenāze evine, ġomşular getiridi hiç cenāze evinde yemek Pişmezdi. hep ġoñşular getiridi.

- Helva yapılır mıydı?

yapılırdı, ġara hávla derik ya. un hávlası yapardık, ġavurusuñ meyāneyi ondan sona şerbetini de ġaynatır dökersin.

- Çocuklara ad nasıl verilirdi?

valla biz ġaripidik işte eveli, ġayınbabam anasının adını ilK ġarısı õlmüş onun adını ġōydu. bi de ġız üç günlūdü hastalandı, sapsarı oldu mum gibi şey dedim ġayınbabama ölü ġarının adını ġodun da aha çocuk ölecek dedim, niye ġodun ölü ġarının adını dedim, ondan sōna çāttım ġayın babama. git ocā sönesinin ġızı dedi bäne. adın elinde ne var dedi. ad bi boñcuk dedi, bi şiy olmaz, ġorKma dedi. onu o ġodu.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

2

Konuşan : **Bekir BADAK**

Yaşı : **70**

Öğrenim Durumu : **İlkokul**

Derleme Yeri : **Alikel Köyü**

Konusu : **Sohbet**

1 - **Köyün adı nerden gelmiş?**

2

3 bu köyün adı ġ ali varımış. o nėrden geldîni ne bilen eden yok.
4 burda eskiden ören var şurlarda orda üş beş hāne bi köy varmışmış alikel ismi ordan
5 ġalmış.

6

7 - **Çiftçilik mi yapardın amca?**

8

9 hē, ben çifçilî bıraktım şimdi. eskiden tābi çifçilik.

10

11 - **Tarlaya neler ekerdiniz?**

12

ne ekeceĝēz patetis ekērdik, kelem ekērdik eskiden, suvan ekērdik, būday ekērdik, arpa ekērdik, bunnānan gündōdu ekerdik ayçiçē düvennen sürülürdü nerde biçer şimdi, yabalānan harman savrılır bekārlānan çuval çēk üf deliceynen saman. atımız vārdı, atlar sap getiridi atlar, düven sürerdi.

Gençliğindeki bayramlar nasıldı?

bayramlar çok ēyiydi. şimdi bayramların hiç Ꞇadı Ꞇuzu ġalmadı. akrabā çok güzeldi. herkes herkese gidip geliyodu.

Bayramlarda gençler neler yapardı?

gezerlērdi bayramlarda Kızlar da çıkārdı deliġanlılar işte bayramlar gezellerdi. çok iyi bi dönemler, çok iyi bi bayramlar yapılırdı yăni.

Düğünlerde hangi oyunlar oynanırdı?

davulunan zurna vardı şimdiki gibi bi şey yok. kemān vardı. babam rāmetliĝe bigün amcamın abdil' in düğünü oluyu çeketi başına geçirdiler "şeytan çık oyunu" şeytan çık, babama da dediler ki biz öyle diyācēz sen de çıkmam çıkmam diyācēn. ordan çeketin ġolundan bi ġuva suyu getirdiler bi döktüler bi çıkıyı amma hani şeytan çıkmıyodu? düğünler işte ō̄ le olurdu yā.

Deve falan yaparlar mıydı?

37

38 deve yaparlardı, evet.

39

40 - **Nasıl yaparlardı?**

41

42 kilim örter, halı örtellērdi, iki îsan ağaçtan bi şey KaFasına bi şey çan dollallardı ohō.

43

44 - **Çocukluğunuzda hangi oyunları oynardınız?**

45

46 körebe oynardık, yūsük oynardık.

47

48 - **O nasıl bir oyun?**

49

50 çapıtlar toplanırdı onun altına saklallaldı kim bulursa onu yatırılardı vur sopayı gāli
51 bezlernen.

52

53 - **Top falan var mıydı çocukluğunda?**

54

55 çok seyrekti. süllüsümük oynardık. o kemiĝi gecenin karanlığında atallardı kim
56 bulursa onun başına çökülürdü. o kemiĝi onun elinden almıya, zoruncı alınır o kemik
57 onun elinden. oyun yāni.

58

- O kemiğin bir özelliği var mı?

yā ġızım bi ġoyun kemiĝi, ne kemik yāni bi şey o husüsü bi kemik ġoyun kemiĝi olurdu. gece oynanırdı ay ışīnda. çoġ äyi bi oyundu. çallılar gelirdi burıya peynirnen dēşilirdi.

- Sizin çocukluğunuzda ayakkabı var mıydı?

varıdı ayakkabı felan. tarlaya giderkene babalarımız felan çarık giyerdi. ıslallardı akşamdan sabānan giderkene çite giderkene, makineye giderkene. onların özelliği ona hiçbi şey batmāzdı, yarmāzdı, hafîfti, orda ġurudummu çalışırkana hemen ayaklarını suya sokallardı geri yumuşardı o ne güzel.

ay bulut altından tez gelir geçer

sevdiğim göğsünü kötüler acar

geçer bu güzellik senden de geçer

yeşil çimenlerin geçtiği gibi

bi zamanlar bi deliġanlıya sevdîni vermemişler de o da bu türküyü yakmış bu çevrelerde, gerçek olmuş işte.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

3

Konuşan : **Döne GÜVEN**

Yaşı : **73**

Öğrenim Durumu : **Yok**

Derleme Yeri : **Alikel Köyü**

Konusu : **Sohbet**

- Doğma büyüme bu köylü müsün teyze?

doğma büyüme bu kȫ lüyüm, anam babam da buralı. yabancı bi şiy yok bizde.

- Okula gittin mi hiç?

okulum yox ġurana gettim onu da güççȗdüm.

- Köyünüzde kız nasıl istenirdi eskiden?

eskiden ġız nası mı istenir, yavrım işte meselā bi ġızı istiyecekler kendi kendine münāsıp gördüler. evela varırlar bi ėlçi salallar filanın ġızını talip olacāk acabā verecekler mi bi ağızların ara deller. bi yāşlı Kişi gelir meselā onun anasının babasının ağzını arar işte felan filan senin ġızıña tālip hani vermek tarafındaysanız düñür gelecėkler. ondan sōna onnar da düşünēm Taşınām deller o ġadıncāz geri gelir. ámme erkek emme ġadın oğlan evine sȫ ler. ondan sonna zăten bi gün belirlenir. o gún gelir meselā çarşamba pėrşembe neyse oğlan evi gelir allān emri peygamberin ġavli oğlumuza istiyik. onnar da allah yazdıysa biz de verdik derler, ondan sona ġız

gelir o ebenin dedenin elini öpėr ondan sonna gėri işte şu gún gelelim meselā bi söz yapalım.

- **Düğünler nasıl olurdu?**

düğünde de çene oxuntu dağıtıllar. dāveti, hani sen şu K aTı getirdin ya o zaman bi mētre bāsma, iki metre bāsma herkeşin akrabasına göre yaKınlīna göre, ġız tarafı da ayna dātırdı şõle güççük güççük aynalar. ġız tarafı ayna dātırdı oxuntu aynı oxuntu gibi işte, dāvetiye yerine. gún gelir ondan sōna çarşamba gúnu beyrak ġaxar. o zaman üş gün oluydu düğün bazar günü gelin inerdi. cumertesi günü ġınası olurdu, oxuntucular gelirdi ġayli davul dümbek çalınırdı āşamı oynanırdı. üş gün yemek ġaynardı. ondan sōna düğün bittimi işte gelin günü, bazar günü gelini indiren bi Tā yemēni yiyen gider bi dā oxuntular dālır, āşam olur hoca gelir niḱ ah ġıyar ya āşam olur yastıynan da dāmādı şėye götürüller cāmiye, orda namazı ġıldırıllar, ondan sōna tekbir ala ala getiriler. cāmi horantesı getirir ondan sōna açallar ġapıyı dāmādı ġorlar örter ġapısını hadi allah ġolaylık versin deller gideller düğün biter. bizim düğün bäleydi işte.

- **Geline ne giydirirlerdi, gelinlik mi?**

gelinlik yerine gene aynı düz älbise. yalınız önüne duvak ardına duvak bäle çeşitli. başına bäyle bi şapka giydirillerdi başına dolallar bağlallardı yazmaları sallarlardı bäle dȯ vak başında bäle tozak dikellerdi o tozak da. hanı tavuk tozakları var ya onu eveli boyallarmışıdı dikellermişti bi çapıta bõle dikilirdi o. süs olsun diyi gelinin yüzünü örtellerdi bi ardından bi önüñden. gelin kimseyi görmēzdi, ālece babasının evinden mindirirler getirirler indirirlerdi.

- **Seni neyle gelin ettiler teyze?**

46

47 olduydu sėyrēdi de varıdı. mezarı dolandık
48 geldiydik.

49

50 - **Neden mezarı dolandırırlar, anlamı nedir?**

51

52 ne bilim äle bi gelenek görenek işte. babān evindem çıktınmı dolandırıp getirirler
53 yavrım mezardan. uğurumuş işte o da bi. hayırlı uğurlu bi şiymiş o da sabah olur
54 ondan sōra gene yemek bişer yaxın ġoñşulānı çārıllar gelini getiriller orta yėre
55 ġadınlar oturu şėle şėle bi yasta atallardı şimdi ele dēl de gelini üstüne otutturular üş
56 kere dolandırılar supanekeyi oxutular geline bi oğlan çocūġı gız çocū bi ahtaraç bi
57 eline de bi oxlaĝan, oğlan öñünden ġız ardından öñündeki şey var ya meselā ȭ rtü alır
58 atar arkasından da oğlan atar gelinin duvā açılmış olur. ondan sona gelinin başına
59 bi yazma bağlarlar oynadılar kaxan parasını taxar ondan sōnacīm gelin eve gider.
60 ondan sōnacımına ortaya da gāri yemek mi yenecēdi loKum şeker mi dükülecēdi o iş
61 Ꞇe bittimi ondan sona gelen ġoñşulara gelinin hediyesin ġorlar. çōrap, yāzma,
62 okunun behrinde, namazlā, düreller düreller gelen ġoñşulara eline veriller çıxan
63 gider. gāri gelin hayırlı uğurlu ossun. bizim düğünlerimiz bäle bitiydi yāvrım.

64

65 - **Düğünlerde hangi yemek yapılırdı?**

66

67 düğünlerde ġoyun kesilirdi, çorba olūrdu, etli küFte yapallardı, pilav bişirillērdi.

68

69 **- Etli köfte nasıl yapılırdı?**

70

71 hani şimdi ġızardık ġızardık yiyyiniz ya hah onu bēle sıxarlar sıxarlar ġorlardı.
72 düğüsü fazla olurdu, ėt de olurdu. suyu ġaynaꞆıllardı içine tökerlerdi bişerdi
73 yağınnan duzunnan ona dirlerdi etli küFte diye. yanına hoşaf olurdu işte, üzüm
74 hoşafı.

75

76 - **Gelin inerken hangi maniler okunurdu?**

77

78 "gelinim gelinim gelin ana ossun bastığın atlaS ossun", ne bilîm ne ossun, onu ġoca
79 ġarılar sölerdi ya ben onu bilmiyim.

80

81 - **Gençliğinde Ramazan aylarında neler yapılırdı?**

82

83 herkeş hamır keserdi ġadıncana hamırı ġızārdırdı. her gün sahurda herkeşin bildî
84 yemek o hamır aşı olurdu, içine de bulgur atallardı, yağını dökellerdi, hoşaFını
85 yapallardı ağzını çalardı allā ėder yatmıysa o zaman genç ġızlar çorap
86 örürdü.

87

88 - **Sen el işi yapar mıydın eskiden?**

89

90 çorap örerdik.

91

92 - **Hangi motifleri koyardın en çok?**

93

94 çėşit çişit delî olurdu onun. alȧ ştırmalı delî aynalıx delî dellerdi. tersli düzlü toru
95 ġorlardı. torlu çorap dellerdi örülüdü o zaman işte.

96

97 - **Motiflerin anlamları var mıydı?**

98

99 tābi ġadınlānkı ġısa boylu olurdu. erkeklerinki uzun boylu olurdu dize ġadar, ġadın
100 çorabı bi ġarış olur ucuna da ters düz ġordun ona ġadın çorabı dellerdi. sineK ġorlardı

ġara ipten biyazın üstüne sineKli dellerdi. aynı sineK irengini ġorlardı. bäle çeşitli de örülürdü hani ya.

- Kışa hazırlık için neler yapılırdı?

daş, Kaba ġabak darlada irdi mi doplar gelirdik onun da ġaPūnu soydurudu anamgil bize. ġabā yarardık içi ġalırdı içini ak būle ġaşşīnan alırdık çekirdēni bi şiy ġomazdık. şapka gibi olullardı. onnar biraz güneşte durudu buruşup yumuşadı mı būle ġurdele gibi kesellerdi, ondan sōna urgana asardık ġururdu o ġışın onun sarmasını yapardı annem bize aynı bu kelem sarması gibi yapardı ama o topalak olūrdu. fasille ġurudurduk yeşil fasille, batlıcan, dō̄ ĝme, bulgur onnar da gene ġış ġatī olurdu, ġış yiyecēmizi bir hep geñdimiz yapardık. şimdi hazıra bindi ġızım. turp ekērdik, kelem ekērdik, pırası Filan hep kendimizden yetişirdi hanı ondan sōna da ġış çıxasıya gadar "kipir kipir" yer oturudun. şu bitecek ġayġısı yōdu.

- Kipir kipir ne demek?

kipir kipir yiyip oturiyin işte yavaş yavaş yirdik. bizimki bäle yāvrıºm.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

4

Konuşan : Tevhide KAYA

Yaşı : 84

Öğrenim Durumu : İlkokul

Derleme Yeri : Alikel Köyü

Konusu : Sohbet

1 - **Teyze kaç yaşındasın?**

2

3 seksen dörT

4

5 - **Hangi köyde doğdun?**

6

7 alikán

8

9 - **Doğma büyüme oralı mısın?**

10

oralıyın. ne ders istiysın söle de veriyim. atatürk doğumluyum ben. cumhuriyet'in ġurulduğundan sōna doğmuşum ben hėsap et ordan bu yanna ne geldi neler geşti neler ändi neler ġalktı neler ġondu yavrum.

- Okula gittin mi?

beş sene okula gittim, beş sene bi sene de yidek gittim. öğretmen okuluna istediler babam bēn vėrmem dedi. vėrmiyėcēm dedi. geldiler giyimimiz müyümümüz paytonnan geldiler bizi hamidiye okuluna götürmiye geldiler. 3 ġız 2 oğlan götürmėye geltiler. arġadaşlar gidiyi, oğlanlar gidiyi hafızın odadan dinliyler valla inneci geldi diyiler. ben inneden Korxuyum. anam bi ağıt goyuvėrmiş sülüyman habar yollamış kimden yolladıysa haFız bu ġızları yazdırdı. alıġoydular yavrum gideydim şimdicik çocuklarımın hēpsi de mihendiS olacādı, doktur olacādı. amma gene de allah rāzı olsun ki bax torunlar oxudular. yavrım eben yaşlı, ġafanızı ağrıtmıyım. ben ähtyar bi adamın ne sölerseniz ben sizi dinniyim siz de beni dinnen oldu mu?

- Oldu. Ben seni dinlemeye geldim zaten teyze. Çocukluğunda hangi oyunları oynardın arkadaşlarınla?

ip atlardım, salınġaç dönerdim. sekiz dene ağna ō̄ retmen bizi aldı gitti ilk 23 nisan bayramı oluydu o zaman. herkeş sırasınnan inne ġoşusuna çıxtıx. elli metre ġaçacıyık. birisi ġurnazımış ben de taxtım amma yitişemedim. o ġıza bahşiş verdiler. bi ondan sonracımına başörtüsü mü verdiler pabıç mı verdiler, bi şeyler dağıttılar hani o zamanın hediyeleri o ġadardı. ōlanlar ġoşup gittiler, ondan sonracımına dört dene kişi bele birbirine girer, yapılır. o bunun üstünden öte yanna atlar. çotulum eşşek denir oña. onnara da verdiler bi şey.

38

39 - **Eline ne oldu teyze?**

40

41 on üç yaşındaykana kesildiydi bu. allah öldürmeyincin ölünmiyi. alikel'den eşkişēr'e
42 varıncaya gadak fişk fişk fışk bu damarlardan ġan yirmi dört saatta axtı da cenab-ı
43 allah öldürmüyüncün ölünmüyü. ġolum gesilmiyeydi atları sürüydüm de Çızıyı
44 dutturamadın diyi emmim ırahmatlık gel dedi. sen dedi şuraya dümene otur da ben
45 dah diyim beygirlere dedi. burdan başladıx şu köşiye vardıx şuraya gelinci gelebē
46 boğazıma taxıldı bu ġol getti. recēp dur dur tevide getti dur tevide getti diyesiye
47 ġatlak buradan ġapı ġadar sürünmüşüm, ġopmamış bu kopartıyım baba dedim bi sinir
48 ġaldı. bi ay on gun hastānede yattım. eşkişēr'de on üç yaşındaydım işte. ānerdim
49 aşşāya. tarladan köye geldik, köyde soydular çıxarttılar her taraf ġan su bäle atTılar
50 beni arabȧ ya beygir arabasınnan bēkle allah'ım bēkle allah'ım söz vaktınnan açılıyı
51 tām bu vakıTa ġadar bekledik. mahmudiye' ye ġadar, ġan duruy mu axıyı boyna
52 axıyı ondan sona adam gelmedi birisi arabanın yanına geldi ġardaşım dedi o dedi her
53 îsana çıxmaz dedi. var oña dedi, vur ġapısına dedi köpēnden içeriye girememiş daş
54 toplamış, daşı atmış. adam çıxtı geldi. ābey dedim benim ġolum kesik dedim ġan
55 axıyı dedim eğer sarabilecēsēn aş dedim saramıyacāsān bizi hîç eĝleme dedim bax
56 biz şimdiyene ġadar eskişēr'e varacīdık dedim. bayıldım, ben uyuyı°
57 itmen dedim. araba bekliyik şimdi geçecek birazdan geçecek
58 taksi geçersē posta geçersē ne onnar uyudu ne ben uyudum. bi araba geliyi babā
59 dedim. ey dedi. bi araba geliyi dedim süllü dede' nin arabası gibi zingirdekli bi araba
60 dedim o bizi götürür dedim öyle mi edem yavrı°m dedi. äle dedim. o da gidermiş
61 eşkişēr'e demirçiymiş kömüre gidermiş attı bizi, eskişēre varıp hana varasıya ġatlak
62 biricik araba ġarşı gelmedi. direkmen götürdü hana indirdi ġodu adam bizi, ġoñşunun
63 biri bax duzlu yıxıyalım dedi duzlu deri soralım dedi hîç bi şiy olmaz bozulmaz dedi,
64 ġararmaz dedi, ġararmadımıydı da dedi onnar çocūn ġolunu kesmezler dedi. yaptık
65 hadi äleyse sārdık yaptık doxtura gettik hepsi de bele āzı açık ġaldı. Kırk sekiS saatte
66 dediler bu yara hîÇ leke almadan dediler buraya nası geldi bu adam? ōn beş günde
67 dā ġan devam etti, hēp geldi çürük ġan devam etti. gesiyim mi ġolunu dedi kesersen
68 senin elinde dedim. babam bi kere geldi para yox nasıl gelecek. geşti ġapının

yanından baba nereye gidiyin gel buraya dedim geri döndü geldi boynuma sarıldı bi ağladı bi ağladı. yavrum dedi ben seni tanıyamadım sen beni tanıdın dedi ağliyi. ağlama baba dedim benim ġolum iyi oldu dedim duttu ġolum ġayrına dedim ġırmaştırıyım dedim. allah öldürmedimi ölmiyin yax. bi öksüze vardım, samanlığa gelin oldum allah öldürmüyüncü kimse ne aç ġalıyı ne susuz ġalıyı. bi çörē ikiye böldüm oruç duttum, ālem bäne vermiyi ki yiyim. karının biri dedi ki çeşmenin başında su alıyiz Koma Koma nışannın geliyi dedi. Kāsı mısın benim varacāmın dedim ġarıya ben bi tek ġolnan dedim. señe ilazım mı dedim. yazı yazılmış o adamlar bäñe dünür geldi. vardıx, biricik tabax yoğudu biricik tabax cenab-ı allah'ın verimine ġarar olmaz ġızım. neler gördüm neler geçirdim. ellere çorap ördüm, ellere terzilik ettim, ellere fırın yaktım, ellere duvar yaptım. dört dene inē sağardım.

Gençken mani, türkü okur muydun?

türkücüydüm ġızlara türkü çārırdım, def çalardım, oynatırdım onnarı.

" si…dim dul ġarının dununu

istemezdim parasını pulunu

ardına düsürmüş üÇ beş ġulunu"

diyiydim alıydım defi älime bō̄ le türkü çağrıydım. kerimin düğünü oluyı° dēf çalıp oynadık. neyse oğlanın ġına gecesinde oynadıx oynadıx oynadıx, ġarının amıcasının ġarısı. bennen oynaycan mı, dedi. oynaycam dedim. gel buraya dedim. hoppala ġovalıyım onu. haydā vasfiye oynā oyna vasfiye oyna vasfiye bi o dönüyü bi ben dönüyüm. abduraman baxıyı camdan gülüyü

"garşıda duran oğlan

bıyığın buran oğlan

süsü gösel olmasın

95 altın ġazan oğlan" dedim. ölesiye ġadar başıma KaKtı onu benim.

96 " deliKTen baxan oğlan

97 sümüğü sarxan oğlan

98 çalım para etmiyi

99 altın ġazan oğlan" dedim.

100 " harman savruldu da tozu bilene ġalmadı."

101 "avıºçladıkları küller altın olsun."

102

103 - **Döne Kız' ın hikāyesini biliyor musun teyze?**

104

105 babası vurdu, öldürdü o döne' yi. señe sādıç olmuş sen de barnānda yüzū çıkartmışsın
106 vermişin, eyvah gırīndan getirdi senin ġız diye analıx, şişiriyi adamı. o da bi maşa
107 vuruyu kellesine öldü gitti ġız. bi metro ġar varıdı atlarnan arabalarnan aradılar gızı.
108 babası dokuS sene damda yattı, hemi ġızını öldürdü hemi de dokuS sene damda yattı.
109 ölünce de ġörkmuş götürmüş samanlā samanların altına. ġokmaya başlayınca ġuyuya
110 attı geñdini diye götürmüşler ġuyuya atmışlar.

111 "3 metre ġarda izin izlerim

112 dönem gelir deye yolun gözlerim

113 zonguldak damında….."denk getiremiyim yavrıºm geçti gitti ġonuşamıyım.

114

115 - **Sen tanır mıydın, gördün mü Döne' yi?**

116 kızı görmez miyim. köylümüzün ġızı. köyümüzün çocū ėl dėğilidi ki. ebemin öp öz
117 bölesinin çocukları.

118

119 - **Türküyü kim yakmış?**

120

121 babasının ağzından damdan yaxtılar. babası ağıT etTi, babasının ağıtlarını türkü
122 yaptılar. hėr alikel' in düğününde o dönü' yü söleller. o dönü' yü söleller bi de ondan
123 sōna. suvermezli döne var.

124

125 - **O Döne' ye ne olmuş?**

126

127 onu da analıx sevdîne vėrmemiş o da kendini ahırda āsmış. onunku da āyrı. o iki
128 döne' nin ağıdı şele ciğerlerini deler. o başladımıydı istersen ağla istersen ağlama.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

5

Konuşan : **Naciye BIYIK**

Yaşı : **64**

Öğrenim Durumu : **İlkokul Terk**

Derleme Yeri : **Arslanlı Köyü**

Konusu : **Sohbet**

1 **- Okula gittin mi hiç teyze?**

2

3 dört sene gittim de dō̄ rdü bitirmeden işten ayrıldım. ō̄ le yaptılar babalarımız eskiden
4 ḱ ātip mi olacín, salmadılar napalım.

5

6 - **Neyle gelin getirdiler seni?**

7

8 o zaman aT arabasınnan, yaylıynan. moturlar varıdı da ırahmetlik ġayınbabam taksi
9 çığırmamış gelini alıp ġaçarlar diye.

10

11 - **Çeyizinde neler vardı, neler yapardınız eskiden?**

12

13 ēskiden namazlığa, çuval yaparlardı. işte ġaryola daKımı, böyle şeyler vardı. Ṯantel
14 işlemeleri, eskiden fazla bi şey yoğudu ki.

15

16 - **Çorap örer miydiniz?**

17

18 örerdim, yün çorap örerdik. annem örerdi.

19

20

21 **- Yünü nerden alırdınız?**

22

23 babamın ġoyunu çoğudu

24

25 - **Kilim de dokur muydunuz?**

26

27 doxudum, halı da doxudum namazlığa doxudum.

28

29 - **Kilimlere hangi motifleri koyardınız?**

30

31 çomçalı, aynılı dirlerdi kilimlere.

32

33 - **Senin gençliğinde köyünüzde düğünler nasıl olurdu?**

benim gençliğimde hiç ġız oğlanı oğlan ġızı görmezdi. gelir düñür olurlardı annan baban eğer gȭnü olursa virirdi seni sormazdı bile saña o zaman. aynı bȭle olurdu. sen görmeden gelirdin. şu gün düğün odununa giderlerdin eskiden ondan sona pėrşembe gúnü bayrak ġaKardı. cuma gúnü o gün boş gún dirlerdi cumārtesi ġına günü, ġınaya giderler ġız evine.

- Ne giyerdi gelin kına gecesinde?

geline o zaman bȭle şėy yoğudu ġızım. saya giyerdik o zaman, irtesi gün tozak. tozak vururlardı gelin gúnü başımıza. duvak açma ādedi varıdı gene Komşuları toplayıp, ȭleydi bizim gúnümüzde.

- Düğünlerde hangi yemekler yapılırdı?

o zaman fasille, sārma, pilav pek yoğudu o zaman çir yapalardı.

- Çir nedir?

erik, ġara erik onu ġurudurlardı çir yapalardı düğünnerde. hoşaf gibi iştē hoşaf gibi olurdu. fasille, sarma o zaman pilav çok iyi bilmezlerdi. mesela birinde gördün mü onun gibi yapardın.

58 - **Düğünlerde köyünüze has hangi oyunları oynardınız?**

59

60 āşam oldu mu ataş yakarlardı ortalā. bō̄ le lamba falan yok işte. irkekler ġız elbisesi
61 giyerdi oynarlardı. o ġızı gaçırılırdı, köçek yaparlardı. güzel olurdu eskinin düğünleri
62 silahlar atılırdı.

63

64 - **Türkü, mani var mı hatırında, söylesen bize?**

65

66 " Kuyular ġazdırdım māden ġuvalı

67 boyalı ė olur?

68 bu sefer almazsa aldī ġ olur?"

69 " māşerim aynılı fener

70 ġurşunu yemiş çark gibi döner

71 güverçinin ġanatları çil değil

72 beni vuran ġayınbabam il değil

73 açın ġapıları poyraz işlesin

74 ġır atlarım arabada kişnesin

75 bu ällerim terbiyeyi boşlasın"

76 ġarının tarlası çayırdur çayır

77 al sazı durnayı düğüne bayır

78 sunayı düğüne niye getirdin

79 bir günlük ……

80 ġarının tarlası çayıra yakın

81 gelin her ėvrāmda leke varısa

82 hökümet önüne ot ……

83

84 - **Köyün adı neden Arslanlı olmuş?**

85

86 aslan daşı varımış bizim burda. bi aslan daşı sōna aslan daşını çifteler'e götürdüler.

87

88 - **Eskiden kimler yaşarmış burda?**

89

90 dedelerimiz gelmiş burıya ġıl çadırınan ta şō dağlara çadır ġurmuşlar. ondan sōna işte
91 gelmişler. bi samanlık bi böyük yer varıdı yapmışlar orda oturmuşlar. inā bi yana
92 bağlamışlar, kendileri bi yandā, saman bi yanda sōna çoğalmışlar, köy böyūmüş.

93

94 - **Bayramlarda neler yapardınız?**

95

96 bayramlarda eskiden yemekler yapılırdı. üÇ gün o yemek bitmezdi. yimiş
97 dondurulurdu.

98

99 - **Yemiş dondurması nedir?**

100

sütlaç ondan sōna börek dürellerdi, içine ireçil dökellerdi ēskiden. şimdi biz baklava yapıyok artık.

- Hıdırellezlerde neler yapardınız?

hıdırellezlerde bi dede olurdu, hērkes ona çapıt bağlardı, hērkes birer horuz verirdi. pilav yapardık etli pilav. herkeş meselā yanına ġayısı olan ġayısısın, fişnesi olan fişnesin toplarlar. herkes yuka yapsın hıdırelleze çıkarılır. dökersin çāyırın üstüne güzelce oturusun.

- Arife günleri gözleme mi yapardınız?

yağlı yaparlardı.

- Onları dağıtan çocuklara ne verirdiniz?

ülüş dātırık, çocuklar eskiden bici bici topluyok dirlerdi. ağıt gibi bi şey sō̄ lüyüm.

" bindim moturuna çık diye

bakın dostlar ……..

gel eşim dön gel sen de evine

evlatların güççük bakar senin yoluna…"

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

6

Konuşan : **Esma AVCI**

Yaşı : **78**

Öğrenim Durumu : **İlkokul Terk**

Derleme Yeri : **Çatmapınar Köyü**

Konusu : **Sohbet**

- Okula gittin mi hiç?

okula gittim ya oxutmadılar.

- Senin zamanında düğünler nasıl yapılırdı bu köyde?

benim zamanımda üç gün düğün oluyodu. zabah namazına ġadar bō̃ le cıngıllarınan sarma sarılıyodu ince barmak sarma sarılıyodu. fasil bişiyodu her vakit, çorbamız fasilleydi.

- Börek de yapılır mıydı?

13 tabî.

14

15 - **Böreği nasıl yapardınız?**

16

17 yūka açarsın onun üç bi altına döşüysün üç bi altına bi yağlarsın. ondan sōra
18 ōvmacını ġorsun ortasına.

19

20 - **Ovmaç nedir?**

21

22 aynı yukadan, onu bi ilāna, ovmaç yapallar yukanın içine. ondan sūna börēn ortasına
23 ġorlar aynı onun üzerine yağlallar fırına süreller, orda bişer börek annadın mı
24 yavrım? eveli ō̄ leydi.

25

26 - **Düğünde geline ne giydirirlerdi?**

27

28 geline gelinlik olusa giydirirlerdi. gelinlik olmazsa nişanlık giydirirlerdi.

29

30 - **Senin zamanında var mıydı gelinlik?**

31

32 vardı emme ben gelinlik giymedim.

33

34 - **Gelinlikler beyaz mıydı?**

35

36 biyaz, tavuk tuzāna bō̄ le boyallardı duvak yapallardı. alnına zenÇir filan ġorlardı,
37 şurasına bi güççük ayna takallardı.

38

39 - **Ayna koymanın anlamı nedir?**

40

41 ben de bilmiyorum.

42 h: aydınlık oluyomuş.

43

44 - **Sizin adınız ne teyze?**

45

46 h: hamide köroğlu benim adım.

47 eveli dömbek çalardık, ġızları oynadırdık.

48

49 - **Kış için hangi hazırlıkları yapardınız?**

50

51 hamır kesērdik, yuka yapardık. ġışlık, tarana yapārdık, un taranası yapardık, göce
52 taranası yapardık.

53

54 - **Bu köyün kadınları neler giyerdi eskiden?**

55

56 saya varıdı. biz çocūduk, ġuyruklu saya dirdik.

57

58 - **Köyünüzde komşuluk ilişkileri nasıldı?**

59

60 birlik vardı, dirlik vardı, harman vardı. eveli düven sürerdik, atlar önde. hemi irkek
61 olurdun hemi ġadın.

62

63 - **Gençliğinde el işi yapar mıydın?**

64

65 örgü örersin, terlik örersin, fanile örersin, ō̄ le işleme mişleme bilemem yavrum.
66 tantel öremiyodum. irençberdik sığır ardında, sıpa ardında başımızı ġaşıyamıyoduk.
67 şimdi hayatım iyi çok şükür bakanım var yatıyom kalkıyom.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

7

Konuşan : Saniye PEKMEZ

Yaşı : 70

Öğrenim Durumu : İlkokul

Derleme Yeri : Çatmapınar Köyü

Konusu : Sohbet

1 **- Teyze adın ne?**

2

3 Saniye beKmėS.

4

5 **- Kaç yaşındasın?**

6

7 ġaç yaş aha ġırk bir doğumluyum işte.

8

9 - **Doğma büyüme bu köylü müsünüz?**

10

11 bu kȭ lüyüm. bu köyde doğdum bu köyde duruyum.

- Okula gittin mi teyze?

gittim, beşte. diplomam da var. ġurana da gittim. diplomayı da didim atmış yaşından sonra elime geçti nāPıcam yırttım. iresimini aldım, yırttım attım. bökez de duttum ġurana merag̀ ittim. çok merām vardı ġuran öğrendim. ġurana varınca ō retmen hoca didi seni diploma olmuyuşun talebe olacān didi. mecbur gittik şiye, ben sā çok gō zel anlaTırım hepsini, milli eğitime gittik. orda bēle bana ondan sōna didi önüme virdi ḱ ādı köye gittik, orda halı dokuduk bilmem ne dirken ben hepsini yazdım ġodum. arada da senin gibi dolanıyo diyo ki bana " dîze işi bitirmiş oturuyo" diyolar. bėn yazıyom biliyom ya ġāri diploma aldık tekrar, talebe oldum. bi sene de ġurana gittim. allah ġabul itsin.

- Sizin gençliğinizde düğünler nasıl olurdu köyünüzde?

valla bu köyün düğünū çalgılı oludu. önce düñür gelillerdi üş dört kişi. sözünü alılar, tekrar bi suFra yemek hazırlardık.

- Kızı verdikleri nasıl anlaşılırdı?

ana baba virişin Kimse bi şey yapamıyodu. annesi babası, sözünü o viriyodu sen ġarışmıyodun. baban anan diyodu ben seni şu filan oğlana virecām diyodu viriyodu, ō leydi. çarptım çamır yapışır duvara dirlerdi. ondan sōna işte oturmaya gelillērdi. ġaynana bi bohça hazırlardı. ġor giyecek falan, acık börek dürer gelirdi. köy ādeti köy börē olurdu biliyon mu?

37

38 - **Yok. Nasıl yapardınız?**

39

40 ay köy börē çok güzel olur ya yapan yok şimdi. onu bȭ le yuka açalar, arasına yukayı
41 yağnan iyce ȯ vmaç gibin yapallar on ekmān arasına bi döşeller onu bȭ le közde bȭ le
42 bişirirlerdi. ġırk elli dene bişirillerdi börek, börek bu kadar yığılırdı inanın. annem de
43 çok bişiridi. alt üs yapallardı nası ġızarı. onun üstüne de helva dökellerdi düğünlerde,
44 hoşaf yapallardı yimek şey yapalardı. üş gün üş gėce çalġı olurdu. ġına gicesi olurdu,
45 nişan yapallardı, yani eski düğünler bi dēşikti.

46

47 - **Düğünlerde bu köye has oyunlar var mıydı?**

48

49 vardı var, arabasının üstüne binellerdi bȭ le biri oğlan biri ġız oludu başını neyini
50 örter, ellerinne şıktık şıktık arabanın içine yatarlar kakarlardı, arabanın üstünde.
51 paltaynan bȭ le tıraş edellerdi. hanı oyun çıkarıllardı, ġaşıklarnan oynallardı. ne güzel
52 düğünler olurdu yavrum eskiden. şimdi hiç. dans yapıyolar şık şık herkeş çıkıyo.
53 ġadınlar oynardı. ėrkekler ġarışmıyodu biliyon mu, çalgıcı çalardı biri düdük çalardı
54 biri dömbelek çalardı biri ġırnata çalardı üş gün üş gice çalallardı. ay ȭ le bi
55 düğünner olūrdu.

56

57 - **Mani okurlar mıydı?**

58

59 hē ġına günü ġızın başına ġına yakarka māni okurlardı. hanı ağıt yakallardı ġız
60 giderken. boynuna sarılırlardı ȭ le ağlallardı, hindi ağlıyan da yok, ȭ leydi işte.

61

62 - **Neyle gelin getirdiler seni?**

63

64 valla eskiden at arabası, yāylı vardı. örnekli kilimler oluyu ya kilimi bȭ le bürürlerdi,
65 arkasına da gapānı yapallardı örnekli kilimden. ama beni cipinen getirdiler. o yini
66 çıktıydı. evimiz de yakın şōrda, hemen orda bindirdiler buraya indirdiler. aman ıççık
67 daha dolansalar diyomuşşum bi bak hele.

68

69 **- Kızın çeyizinde neler olurdu?**

70

71 gelinin ceyizinde yaptī olurdu. yatak, yorgan virirlerdi. eksiden bȭ le oğlan tarafı hiç
72 ġarışmazdı. meselā üş bin nira başlık viriyodu saña baban ne virirse, bi ġat yatak
73 viriyodu, bi ġāryola, iki sandelle. hanı fazla ėşya yoğudu acık bakır eşya oluyudu.
74 ırbık, ilān, güyüm., bakır tava, sūra, bakır zini ȭ le virirlerdi. bana halı aldıydı babam
75 böyük halı. duvar yastıkları oluyudu o zaman duvarlara Çiziliyo ya, iki dāne yastık
76 virdilerdi. onnarın bȭ le üstüne sergi işliyodun, bėyazdan ġaneFçe sergiler istiyodun,
77 aplika iş ne alıyodun.

78

79 **-Başlık parası istenir miydi?**

80

81 tābi istiyolardı eskiden, bizim günde varıdı. sōna başlık ġaktı gayrı. bi tane böyük
82 altın alıyolardı geline, üstüne başına giysi alıyolardı o zaman hazır da yok, terziye
83 diktiriyodun her şeyi. ġoluna ġolcak diktiriyodun, ġayınnam iş dutar diye pişkir
84 mişkir diktirmiş. ben gitmeden elbise dikildi, ayakkabı alırlardı işte ayāna. daha bi de
85 arabalara yol çıkardı. amcan, dayın olursa ona yol viririerdi para, ona yol dirlerdi. yol
86 mul ġaktı ġayrı.

87

88 - **Geline ne giydirirlerdi?**

89

90 geline gelinlik yoğudu, bēle elbisesinin üstüne. ha onu sō̄ lüyüm, duvak, bäle tavuk
91 tozāndan allı yişilli renġarenK boyamışlar burasına da bō̄ le sēç dirler gümüşten
92 sallanıyo onu duvā vurullardı onun aralarını da ġırep olurdu hanı ġırepler ġirepleri uc
93 uca bağlallardı bō̄ le bō̄ le bō̄ le sallalardı. burasına üzerlik sokalardı. bi de güççük
94 oyna sokallardı gelinin başına. gelinin yüzü hiç görünmēzdi.

95

96 - **Üzerlik neden takılır?**

97

98 nazar olmasın diye, bi de güççük ayna sokallardı duvā bi tane akrabā gelini
99 "duvardı". o duvuyana patik gibi heybe gibi bi hediye virirlerdi. yüzü hiç
100 görünmezdi gelinin. ellerine bō̄ le ġına yakarlardı. işte ō̄ le.

101

102 - **Düğünlerde hangi yemekler yapılırdı?**

103

104 kuru fasille bişirirlerdi, helva basarlardı, sarma sararlardı, et bişirirlerdi, börek
105 dürerlerdi, börēn üstüne bazısı ireçil dökerdi. güzel olurdu düğünner.

106

107 - **Teyze sen de yakmışsın kınaları**

108

109 kınaları yaktım emme ıslak akşama yuyum dedim ġoya.

110

111 - **Çocukluğunda kış gecelerinde nasıl vakit geçirirdiniz?**

112

113 ā eskiden ġış geceleri odunnarı babam getirirdi ġapıya dağdan yığalardı. zobayı
114 yakardık, saÇ zobaydı, nohut odun yakardık. ne güzel mısırı patladırdık, nohut
115 ıslardık, ġavurıdık, ġavurga ġavurıdık būdadan, mėrcimekten nası yirmişik dişlerimiz
116 çatır çatır. annem mayalı bazlama iderdi. bō̄ le ne güzel hamırı yoğuruduk haşaşlı
117 şeyli, ġoyunumuz neyimiz olurdu hayvana bakardık işte.

118

119 - **Masal da anlatılır mıydı?**

120

121 masal anladırlardı, eskiden her yirde oda vardı. köyün içinde odalara çöküşürlerdi
122 ėrkekler. bō̄ le düğünner, ġına giceleri neyi odalarda oluyodu biliyon mu? ġız başı
123 dillerdi o zaman orda oynaşırlardı. akşam ġına gicesinde masal ne sō̄ lellerdi. anam
124 keloğlan dirdi. keloğlan varmış keloğlan değirmene gitmiş de un üğütmüş diye
125 anladırdı. çocuğu bilmiyoduk. piceden tarkıt attı gitti dirlerdi. çocuk inanırdı. neyse
126 tarkıt bilmiyok ki.

127

128 - **Kışa hazırlık icin neler yapardınız?**

129

130 pırasayı alır köşeye bastırıdık, bi çuval patatiz. bi vıçı turşu, ağaç vıçı da torşu biber
131 turşusu. o zaman domatiz neyin yoktu. biber turşusu kurallardı o zaman. o zaman
132 salça yapmayı neyi bilmiyoduk, ėrkek ne getirse onu yiyoduk. bahçe yoğudu, su
133 yoğudu ėvlerde, su ġuyuları vardı.

134

135 - **Dere var mı köyünüzde?**

136

137 var dere var ya alt yanda akmıyo. üst yanna baraÇ oldu ya deremizde her sene yazın
138 su akardı aha bu köprüden. çökelek basardık, ġoyunumuz olurdu ināmız olurdu onun
139 yoğordunu alırdık pendir yapardık. yağlı yōğurdu beriye alırdı annem. derilere
140 tertemiz basardı onu, yayardı yayıklarnan tereyağ bi yanna çıkardı, ayranını da
141 ġaynatırdık ġazanlarda onu böyük torba yapardık torbanın içine ġuyar ağzını bağlar
142 onu bastırıdık daşlarınan o bō̄ le ne güzel olur çökėlik çökėlik. çökelî sōna annem onu
143 süzdü mü üfelerdi içine çörekotu ġatardı ayrıyetten tüylü derileri vardı ġısa ġısa
144 tüyü,ġorlardı onu deriye çökėlî basardı. ġışın çökėlîk daha iyi oludu. hanı ġayrı
145 bulamıyok da, ġùzunemiz olurdu patetiZ atardık. makarna kesilirdi, her şėy çoğudu
146 ġızım, doğalıdı o zaman. bi ġoyun gesiyodun ġavırması varıdı, ġoyunun ġara ėtini
147 güneşe sererdik tilbir tilbir olurdu.

148

149 - **Tilbir tilbir ne demek?**

150

151 et et, et bō̄ le parça parça ġuruyo ya, tokmānan düvellerdi, ezerlerdi. alayağ duzluyup
152 duzluyup basıyolardı yämā ondan atarlardı güzel oludu o. mal melāt çoğudu, her
153 şeyler doğaldı o zaman.

154

155 - **Bu köyün en meşhur çorbası nedir?**

156

157 sütlü çorba, şimdi ġırmızı mercimek ne yapıyok daha çok. makarna kesiyok, bir avıç
158 mercimek bişirisin. içine, salçaynan nane ġavuru içine dökersin çorbası çok güzel
159 olur. adı onun dutmaç çorbası, ġarnı yarık yaparsın, ġuru fasille, bulgur pilavı, bak
160 bulguru yim beş ölçek bulgur ġaynatırdı annem ġaynadırdı, ġuyardı, incesini ayrı
161 yapardık ondan sarma sarardı. yuka iderdik hēr şiyimiz yukaydı. yukayı bir ilēn
162 hamır yoğurur iki gün sōna bi dā yoğuru iderdik. yukayı iderdik yukanın üstüne

bulgur pilavını bişiridik içi mercimekli suluca bişiridik. tahta suvralar oluyo ya hanı onun üstüne äkmā üç büküm yapardık büküm büküm dört beş dört beş bükerdik, bir ilān basardık. bi ilān da mayalı çöreġ iderdi anam. mayalı bazlama hindi daha bişirecek olursa pilavı onu sererdik üstüne suluca bişiri dökerdik bō̄ le elimiznen yirdik. yanına da bi çanak turşu. elnen yirdik bulgur pilavını ġaşıksız biliyon mu? köylü köFtesi yapardık. köylü köFtesinde ėt olmuyo. sāde o bulgurun incesi dügürünen, un ġatarsın, ıcık su, bi tane suvan doğrarsın incecik içine suynan onu yoğurusun ıcık yuvarlarsın bō̄ le kırar kırar atar annem, meyane ġavırırdı.

-Gözlemeyi nasıl yapardınız?

gözleme bi gelen oldu mu hemen hamırı yoğuru ocakta düzen hazırıdı. saç var bişirecek oklā tahta var. hemen annem götürüdü bir ilān bi iderdi valla işleme gimi ġızarıdı. şu ġadar şu ġadar açarsın içine yağı ġuyarsın bir tarafına şöle ġaparsın. ondan sōna bi de oklağaynan giri açarsın onu. bi altına bi üstüne yağ dökersin. ġanefçe gibin ġızarır gözleme. haşhaşlı yap düz yap nası yaparsan yap. başka şey ġuy içine yāni patetiS ġuy, mayalıya da ġuyarsın hanı mayalıdan yaptın mı ıspanak gavı°r, ne ġuysan ġuyarsın yāni. gözlememiz neyimiz meşurudu ġızım. onu unutmuşum. sōna bi gelen oldu mu bō̄ le mindar ne yoktu. adet ġoca yatak döşşāndan bi döşek gelenin altına döşek atallardı.

- Ne giyerdi kadınlar eskiden?

elbise giyerlerdi, kendi dikerdi annemgil, picama ne sōnadan çıktı. bō̄ le yilek milek yoktu adet ġoyunumuz vardı yuñumuz vardı annem patik örerdi “şaşon” örerdi şō̄ le uzun uzun biyazdan örerdi çızġı ġordu āzılarına, rėnġ ġordu. şaşon şele şu ġadar oluyudu. bō̄ le iki dere çızġı ġordu burasına bi doğru bi tersten örerdi biyazdan ev yuñundan örüyodu.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

8

Konuşan : **Şerife BÖCÜ- Ramazan BÖCÜ- Dursun BÖCÜ**

Yaşı : **80 - 60 - 56**

Öğrenim Durumu : **İlkokul – Öğretmen - İlkokul**

Derleme Yeri : **Kadıkuyusu Köyü**

Konusu : **Sohbet**

1 - **Teyze adın ne?**

2

3 şėrife böcü

4

5 ramazan böcü: şerife böcü de "şirif" derler. hanî az evel söyledim ya türkmende bi
6 konuşma tembelliği vardır. kelimelerdeki bazı harfler daima atılır.

7

8 ben şerife diyerek yazdım bana hēp şirif derler.

9

10 - **Kaç yaşındasın teyze?**

11

12 sekSen

Senin gençliğinde köyde düğünler nasıl olurdu?

düğünner şennikler oludū yāni siftah ġız istellerdî, virirlerdi, alırlardı, şennikler olurdū, yemekler yidirilirdi.

O şenliklerde hangi oyunlar oynanırdı?

vallā o oyunnarı unutdum. türkmen oyunnarını oynallardı. bizim köyümüz bilhassa çok güzel oynardı.

ramazan böcü: hayrullum derlerdi, kıydalama derlerdi, biraz daha hareketli oyunu. doğru derlerdi o daha ağırdan böyle

Düğünlerde hangi yemekler pişerdi?

piriç pilavı bişerdi, fasille bişerdi, yaprak dolması bişerdi bunnarı yapallardı.

Hangi çorbalar yapılırdı?

şehriye çorbası oludu, yayla çorbası oludu, eks yayla çorbası oludu.

-Nasıl pişirilirdi yayla çorbası?

yayla çorbasını nası yapalım. yayla çorbası būdaynan olurdu. būdayı bi gün evel haşlardık. yoğurdu torbadan sözdürüdük, yoğurdunan ikisini özer, ġarıştırıdık. biraz yumurta ġoyardık içine, üstüne de sōna nāne tereyağ döker ǒle olurdu. onu yāni ġarıştıra ġarıştıra bişiridin, yayla çorbası ǒle oludu.

- Gelinlere kına gecesinde ne giydirirlerdi?

gelinlere ġına gecesinde ayrı bî ġına geceliği yaptırılardı. yāni boydan rekli, gelin günü de gelinnik giydirilerdi yāni beyaz.

ramazan böcü: beyaz değil canım dur bakam dur dur. ġızım dovaḳ daḳarlardı gelinlere. tavuk tüyünden tozaklar vardı. renk renk onları boyarlar gelinlerin alnına onu ġoyarlardı.

siyeç dakarlardı gümüşTen bǒle zäncirli

ramazan böcü: başında bi gümüş şapka olurdu. belinde bir gümüş ġuşak durdu. hanî falanca gelinine bi gümüş daḳamamış demesinler. gelin eve girmeden evel tereyağ ġoyarlardı önüne sürerdi odanın kapısına.

- Anlamı ne?

58 anlamı: bu eve yağ gibi sıvanıp kalacām yani bu evden dışarı çıkmıycām,
59 kaynaşacām, o anlamda. yaylı arabayla gelirdi.

60

61 - **Sen neyle gelin geldin teyze?**

62

63 ben de arabaynan geldim kilim örtülü arabaynan. yaylı değil de bayā arabaydı biziki.
64 az sōna yaylıya döndü benim günümde yoğudu yāni.

65

66 - **Kaç yaşında evlendin sen teyze?**

67

68 on altı. eveli ő leydi şimdi yirmiyi geçiyi. eveli hindi on altıyı geçti mi hindi evde
69 ġaldı kim niynesin derlerdi, bakmazlardı bir zaman.

70

71 - **Senin çocukluğunda bayramlarda neler yapılırdı?**

72

73 küçüklüğümde de annemiz elimize bir laylon torba virirdi annemiz. şeker toplardık,
74 oña akrabalarımızı dolanıdık. kendimiz çocukluK aralarında birlenir bi yerlerde oyun
75 yapardık işte ő le böyük yirleri dolaşırdık.

76

77 - **Bayramlarda neler pişirilirdi?**

78

79 vardīmız yirlerde mi? işte o söylediğim yimeklerden bişiren ġordu bi de börek
80 dürellerdi bāzıları evelden.

O nasıl olurdu?

onu yukadan yaparlar ziniynen bişirirler yāni çocuklara viren viri de virmeyen virmez.

İçine ne koyulurdu?

yağ, yağnan bişirirlerdi.

dursun böcü: yağnan, yuFka, çaynan, ireçelinen yenirdi.

helva ġorlardı. tabā ġuydularmıydı, reçel dökellerdi ǒle ikram edellerdi. yāni akrabaların olursa ėderdi, yabancılar pek ėtmezdi.

Gözlemeyi nasıl yapardınız?

bǒle hamuru yoğuruduk gene yağnan aynı. içine haşeş ġuyalacāsa haşeş ġuyardık. başka bişeyler ġuyulacāsa peynir Filan ondan ġuyardık. bazan da ǒle yapardık yāni ǒle nazlı ġızım işte.

Cenaze ādetleriniz nelerdi?

103

104 cenazeyi yīkalardı bi ġadın yīkardı, kefînnēr

105

106 - **Komşular yemek getirir miydi?**

107

108 evelden getirirlerdi ya şimdi ġaldırdılar, getirmiyik. evelden çok yimek getiridi
109 akrabalar yani evler dolardı. hindi artık ġaldırdılar. şimdi bi pasta ısmarlıylar,
110 dādıylar işte bu. arıyık o günleri de yok ġaldırdılar.

111

112 - **Hıdırellezlerde neler yapardınız?**

113

114 bir duvar dibine yāni bizim köyümüzde bi boş yire. öte beri hepimiz götürüdük. birer
115 tavuk gütürüdük, bulgur, yāğ ġolumuzdan ne ġopuyusa oraya biriktiridik yāni. orda o
116 tavukları paklardık güzelce bi etli pilav bişiridik. paraynan da dükkāndan çerez
117 alırdık, fıstık öteberi bi sürü. onu dā çocuklara dādırdık arxaya yindikten sōna,
118 yimeğin yanına ġōşular hoşaf getiridi, yoğurt getiridi yāni pilavı şenlendirillerdi.
119 daha tek pilav olmazdı. içinden düva bilenler dúvāyı okurdu, ō̄ le hıdırillez yapardık.
120 eveller çok güzelidi de hindikiler olmuyu olmuyu unuttum canım ġızım.

121

122 - **El işi neler yapardın gençliğinde teyze?**

123

124 dantel örerdim, örnekli patikler, çok patik örerdim, paspas örerdim, işte bō̄ le
125 yapardık.

126

127 - **Kışa hazırlık için neler yapatdınız?**

128

129 odununu hazırlarsın, tarana yapardık işte bunnarı yapar hazırlarıdık yāni ġışa

130

131 - **Tarhanayı nasıl yapardınız?**

132

133 taranayı göceden yapardık yoğordu süzdürüdük, göceyi o diri yarmayı ġaynaTırdık.

134

135 dursun böcü: yarmayı iyce bişiririz, patlar o yarma iyce. ondan sōna yoğurda karıştırı
136 soğuturuz. akşamdan yoğururuz bastırırız yoğurt mayalar gibi üstüne de bi tül ġapar,
137 orda ġurur.

138

139 - **Nasıl pişirirdiniz?**

140

141 dursun böcü: ıslatırız akşamdan, başka bi yerde de mercimek ıslatırız, onu tekrar
142 ezersin eriyinceye ġadar, mercimē ġaynaTır içine de acı biberlerden atarsın. biberli
143 yağlı sos yapar, servis yaparsın.

144

145 - **Çocuklara ad nasıl koyulurdu?**

146

147 çocuklara ad isterse kendisi ġordu yāni anası babası.

148

149 ramazan böcü: anası babası ġoymazdı evelden. ana baba ġor mudu evelden.

150

151 evelden ġorlardı bāzı niye ġomasın?

152

153 ramazan böcü: hayır hayır hayır. evelā aile büyüğünden ölmüş şudur budur varsa
154 genelde onun ismi koyulurdu. 1 - 2 çocuğun olduğu günlerin özelliğine göre mesela
155 kız oldu salı günü oldu adı sāniye olurdu. efendim arife günü erkek çocuk oldu mu
156 ārif' ti. kız çocuk oldu arife' ydi. bayram günü ya da bayram haftasında oldu adı
157 bayram'dı.

158

159 işte sen bayram günü oldun "bayram" oldun ha.

160

161 ramazan böcü: ailede böyle büyüklerin nezaretinde olurdu. eğer o ailede büyük dede
162 nine yoksa yakın komşudan birisine çocuğu kundağa sarar götürürler, bunun adını
163 koy derlerdi. anneye babaya hiç sormaz yāni adı ne olsun. bunun adını şu koyun
164 dediler mi onun adı o olurdu yāni annenin babanın çocuk adı koymada hiç söz hakkı
165 yoktu. ben dört çocuğumdan ancak birinin adını koyabildim diğer üçünü koyamadım.

166

167 **-Okula gittin mi hiç teyze?**

168

169 gittim.

170

171 ramazan böcü: okur-yazardır ta ilkokulda okuduğu şiirleri falan bilir.

172

173 - **Var mı hatırında mani, şiir, masal?**

174

175 istiklāl savaşı' nda bi şiirim varıdı, hocalarım da sō̄ ledirdi. yarım:

176 " istiklāl savaşı' nda

177 uzanıp yatsak da bayraḳ altında

178 boruyu çalınca yarım borazān

179 hemen toplanırıḳ bayraḳ altında

180 hiç tasalı görmez bu yērlēr

181 yiğitler ölürken bile gülerler

182 yeter ki yaşasın ė oğlu ėrlēr

183 ġalbimiz çırpınır bizi andıḳ Çā

184 gözlerde zaferin nuru yandıḳ Ça

185 üstümde bayraḳ dalgalandıḳ Ça

186 ġöñlümüz rahat ider bayraḳ altında!"

187 bō̄ le yarım, uzunudu bu yāni.

188

189 - **Maşallah teyze ağzına sağlık. Ne güzel hatırında tutmuşsun maşallah.**

190 atatürk

191

192 türk' ü ölümden odur ġurtan türkün dileği bu memleketî

193 odur yeniden türklüğü ġuran onun ereği cumhuriyetî

yaptığı ordu, düşmanı ġovdu yüce yüreğî ile ettî

ulusu yurdu, odur yaratan ! türklüğe vatan bize armağan!

bi haritam varıdı yāni türkiye haritası. ona hindi oldu pişmanım dürüp de alıp da gelmedîme, ėvime çakardım. kendim yaptım da yāni not aldıydım. okulda ġaldıydın okulu da başka yere yıktılar arada hiçlendi gitti. haritaya daha acırım yani.

- **Köyünüzün kadınları ne giyerdi eskiden?**

benim çocukluğumda saya giyellerdi. üç dilikli saya oludu ya ben bile geydim ondan. altında bi donu varıdı, paçası büzmeli, üstünde de ona yakın bi gömlē varıdı, ō̄ le atlet Filan değil de dōru gömlek dėlme giyerdik döşü işlemeli neli yāni o sayayı Filan bō̄ le ittin mi buradan görünüdün o işlemeli onun üstüne bi entere giyerlerdi. entere de āynı döşü dedik de biçimi başkaydı yāni onun üstüne de iki saya, saya dirdik biz ona şeyleri olurdu bō̄ le dolandırıdık aşşā.

ramazan böcü: şeyden yapılma ġutni ġumaştan yapılma. kadife, ġutni ġumaş.

beline de ġuşak bağlanırdı çıbık çıbık ġuşaklar oludu ya üstüne de bi güzelce pişkir ġuşanırlardı. kollara da ġolçak daḳ arlardı, ġolcā bazı daḳ arlardı bazı daḳ mazlardı. öñü arkası büzgülü basmadan Tepelik derlerdi, zäncirleri oludu bō̄ le, keten oludu üç ġulaklı gerçek gümüş para oludu. depelik te zaten gümüş zäncirlere daḳ ılı satılıdı bō̄ le, onnar gümüş oludu, îne îne yaprıkları olurdu, o keteni ġadınlar örtünmezdi gelin oluncu örtünürdü.

219 - **Ayağınıza ne giyerdiniz?**

220

221 ayāmıza da herkeş dumuna göre. ayakkabı alıdı, lastik alıdı, kimî topuklular oludu
222 ondan alıdı.

223

224 - **Köyün adı neden Kadıkuyusu?**

225

226 ramazan böcü: buraya bir kadın kuyu yapmış su ihtiyacını karşılamak için halkın.
227 ankara yakınlarında āsî yozgat denilen yerden nereye gidiyosun. kadının kuyusuna
228 gidiyorum. kadının kuyusu kadının kuyusu derken "kadıkuyusu" olarak değişmiş.

229

230 yaylada cıkrā binerdik. şimdî ortaya bi ağaç dikerdik bo̅ le onun ağacın başını
231 onarıdık, ona bi göbek ġorduk, bi de uzun yapardık döşeme gimin bo̅ le de bî go̅ le
232 geçiridik. biraz kömür ġorduk oraya bî allece, ġarnı ağrıyan oraya
233 gelidi yāni su dağalsın diye. o çok modaydı yaylada.

234

235 ramazan böcü: şimdi uzun bi ağaç kızım tahtaravalli gibi ortasını delerlerdi yere bi
236 kazık çakarlardı kazığın ucuna onu geçirirlerdi iki ucuna birer kişi terslemeyin
237 binerdi. koşarak hoplayarak o onu havaya kaldırır, o onu havaya kaldırır, o esnada
238 işte kömür ve yağdan dolayı da orta kayardı böyle.

239

240 oraya ıcık kömür ġodun mu ġayli ġ alleye giderdi. çok minelerdi.
241 ġarnımda su var bazı, mîdem ağrıdı mı diyim yakın yirlerde bi cıkrık olsa da binsem
242 geçer o diyom. eski yörelerin yöresi çoğudu.

243

244 - **Sağol teyze, ağzına sağlık**

245

246 sen de güle güle notlarını al.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

9

Konuşan : Yeter AVUKAT – Selahattin AVUKAT

Yaşı : 62 - 70

Öğrenim Durumu : İlkokul Terk - İlkokul

Derleme Yeri : Ortaköy Köyü

Konusu : Sohbet

1 **- Teyze adın ne?**

2

3 yeter avkat

4

5 **- Okula gittin mi?**

6

7 gîttim. ilkokuldan ikinci sınıfa on beş gün gēttim.

8

9 **-Okuma yazma biliyor musun?**

10

11 biliyim şeyi taklim filan iyi kötü kendime ġadar böyük yazıları filan oxuyum.

12

13 **-Neyle gelin getirdiler seni?**

14

15 otubüsnen.

16

17 **-Eskiden bu köyde düğünler nasıl olurdu?**

18

19 düğünner dört beş gün sürērdi. dāvet verilerdi akrabalar toplanır, danışırdī, dāmat
20 ġaldırma filan olurdu. bi nışan yapılırdı.

21

22 **-Kına gecesinde geline ne giydirirlerdi?**

23

24 kırmızı älbise gäyilirdi.

25

26 **-Köyünüzdeki tekkenin özelliği ne?**

27

28 vallā yāvrım asırlarcā sarı lāle diyerek ġoya erişmişlermişmiş bilen yox. sarı Íāle deyi
29 erişmiş ġadınmış ġayrı neyse. harp zamanı hani ya olmuş bi şeyler.

30

31 **-Köylü gider mi oraya?**

32

33 giderler, yağmır duāsına filan çıkarlar, ziyaret iden ziyaret ider.

34

35 **-Türbede bir yılan varmış, orayı korur kötü insanları korkuturmuş, doğru mu?**

36

37 ben görmedim yavrım. belkit ȫ ledir.

38

39 selahattin avkat: şimdi ġardaş yılan varımış.

40

41 **-Senin adın ne amca?**

42

43 selattin avkat.

44

45 **-Sen kaç yaşındasın?**

46

47 yetmiş. ȫ le dėrler ya aslı yox onun.

48

49 **-Tarhana yapar mıydınız?**

50

51 yapardıx.

52

53 **-Nasıl yaparsınız, pişirirsiniz?**

54

55 dene satılır, ġabī soyulmuş. ġaynadırsın, börtletirsin, ġarıştırarak ġaynadırsın.
56 ġaynıyasıya ġadar ġarıştırırsın, ístiyen nāne “perseler” üstüne yağlı yoğurttan oluyu
57 ya.

58

59 **-Köyün kadınları eskiden ne giyerdi?**

60

61 saya giyerdi yavrım.

62

63 **-Hangi kumaştan olurdu?**

64

65 bazarda ne satılıysa ondan, ġadifē, çuhā, ġuşak bağlallardı önüne. gelenek äleydi
66 zahar.

67

68 **-Eskiden bayramlarda neler yapardınız?**

69

70 bayramlar yavrım. ramazanlık günde ceyran yōdu. o zaman herkes oruç dutardı yedi
71 yaşından, on iki yaşından sōna. mübarek günde davet verilirdi herkeş gücünün
72 yettiğince. bayram ġecesî sevap diyi hocalara yemek giderdi sufralarınan. arafa
73 günleri çöreğotu atar çörekler yapılırdı, dağatılırdı.

74

75 **-Niye çörekotu atılırdı?**

76

77 sevap içü.

78

79 **-Hurma var mıydı?**

80

81 her zaman içü bulunurdu.

82

83 **-Eskiden kış gecelerinde nasıl vakit geçirirdiniz?**

84

85 bahçada yetişen ġabaklardan “tagelli” datlısı yapılırdı, hedik yapılırdı.

86

87 **-Hedik nedir, nasıl yapılırdı?**

88

89 būdadan bişirirlerdi. mísírdan yapalardı hedik. çerez, ġara üzüm olurdu.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

10

Konuşan : **Hulusi DALLI**

Yaşı : **58**

Öğrenim Durumu : **İlkokul**

Derleme Yeri : **Ortaköy Köyü**

Konusu : **Sohbet**

- Köyünüzün halkı Türkmen değil mi?

türkmeniz, karabağlı türkmeni derler bizlere, karabağlılık da bizim orta asya'dan gelirken başımızda gelen oba beyi vefat etmiş, ölmüş. ölünce yas olmuş başlarına kara bağlamışlar. karabağlı ismi de ordan geliyo ki türkiye' de ēn büyük aşîret karabağlılardır. ġarstan tut muğla'ya ġadar bu ġoridorda urfa'dan erzincan'a ġadar eşkişehir' den konya' ya ġadar geldikleri yerden bi ġısmı burıya geliyo. belKi de osmanlı'dan önce gelmiş, selçuklular da anadolu' ya geldiklerinde burdaki türkler yardım etmişler yani. hemen akabinde bilecik' te osman bey'in burayı ġurması yani mantıken de bu bō̄le düşünüyüm kı° burda türkler varmış ki yardım ėtmişler. o türkmenlerdeniz, türkmeniz.

-Sizin gençliğinizde cirit atılır mıydı burada?

15 ben çok ufakken at yarışları falan yapılırdı.

16

17 **-Köyünüzde anlatılan hikāye, efsane, masal var mı?**

18

19 türküsü var.

20 " yeğin olur alikel'in ekini

21 top top olmuş döne kızın kekili

22 oğlu mıstafa da dāvā vekili

23 aman emmiler .....

24 arayı arayı dönemi buldum

25 guyuda buldum..."

26

27 dost bulunmaz

28 " dost bulunmaz aşk ile meşk ile

29 bulamazsın hayāĺ ile düş ile

30 zengin olmaktan zordur dost ġazanmak

31 eğer sevmesini bilmezsen" aklımda bō̄ le ġaldı.

32

33 ah bu kızlar

34

35 macir kızının cilvesi türkmen kızının kara gözlüsü

36 kürt kızının sevdası yörük kızının aşıklısı

37 çerkez kızının edası laz kızının emine' si

38 öldürecek bu kızlar beni öldürecek bu kızlar beni.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

11

Konuşan : **Hüsniye FISTIK**

Yaşı : 77

Öğrenim Durumu : **İlkokul Terk**

Derleme Yeri : **Ortaköy Köyü**

Konusu : **Sohbet**

1 **- Adın ne teyze?**

2

3 adım hüsniye fıstıx.

4

5 **- Kaç yaşındasın?**

6

7 yetmiş yedi.

8

9 **- Hangi köylüsün?**

10

11 alikel. ortaköylüyüm. dōma büyüme anam babam hepisi oralı.

-Okula gittin mi hiç?

gittîm.

-Kaça kadar gittin?

ikiye ġadar gittim amma ġaste maste fırla gidiyi. biliyim, oxuyum.

-Sonra neden devam etmedin?

sōnasını sölesem gülersin yāni o zamannar bi çox fākirlik vardı yavrım. ben saxlamıyım. fākiridik ayāmıza ayaKabı bulunmuyudu, elbise bulunmuyudu yavrım hep herkeşler äleydi. yāni ő retmen geldi bolvadın' dan geldi ő retmen. amma bilmüyüm o ġadar titizidi o ġadar dő dü bizi yāni niye dő dünü herellemiyim bilene. fakat dő dü. ondan sōna o getti, sōna bi ġadın ő retmen gēldi. ġadın ő retmen de veziyete baKtı ki köylüyük hepimiz malımız maşakatımız perişanlık var, saxlamıyım biz ā değilik bē değilik ondan sōna o da ġodu gitti mi, ē ikincide ġaldım. ben ikiye geştiydim ikide ġaldīm. amma elime geçen ḱ āğıtları da hiç bıraxmadım yāni, bilmiyim oxudum, oxudum, oxudum hepsini biliyim. ne yazık ki eski yazıyı oxumamışım oña çok pisman oluyum. bele yavrım, sona bidā da biz böyüdük ġızım babam salmadī. babam yemlik derik yāni tarlaya gittik, ordan topladık geldik. buram bő le şişti, iççik çıban oldu. allahīm ızdırabım arttī. babam, anam üstüne yörüyü yörüyü niye saldın, ġış günü ġış ağacı o zaman da daha bi sulu sepkin oluyu ya ġışlar. ondan sōna benim anamın deyzesi varıdı. deyzesinin ġızınnan bize oturmaya gelmişler ġızı ısmān abla getir demiş biz bunu demiş delelim ġurtulsun. bele var bayā

bele var. yumı°şak üstü pıtır pıtır ediymiş yāni bax ona aklım ermiyi tarlaya gittîmi biliyim, cacık kazdīmı biliyim. fakat onu bilemiyim. ta ben ġaştım mezere ġadar, vardılar duttular beni yatırdılar bele çalmışlar bıçā bi de bele çalmışlar cileti. ondan sōna bi dā yavrım ordan depti, şordan depti, burdan depti beni veram etti. ben ġatiyen bi yandan bi yana dönemezdim. yavrım, ġafamı dönderidîm gövde dönmezdi. babam dönderidi, babam baxtı ırāmetlik. bu da bele yavrım. ondan sona da yavrım elin ġapısına düştük ezildik bozulduḳ , ezildik düzeldik eyle eyle, eyle eyle ömür bitti.

- Kaç yaşında gelin oldun teyze?

ben ġaç yaşını bilemiyim de niḱ āh dutmadı yalınız. gelinlik çamaşırlarım buraya ġadar geldi ġısaldı demek ki ufak vermiş babam beni babam zāten ufak verdi.

-Neyle gelin getirdiler seni?

yaylıynan. o zaman yaylı varıdı. bindîmi biliyim endîmi biliyim gerisini bilmiyim. ama ġapıya gelinci hanı ġaynanamı çox titiz sölellerdi çalıştıx, çabaladıx bu hallere geldik.

-Gençliğinde düğünler nasıl olurdu teyze?

onu da sölüyüm dur. hatırlattın yānı bi şey var mı var mı diyodum. düğünner ġızım ilkin gorücü gelirdi, bitirirlerdi, vermezse yalvarırlardı, verirlerse alıllardı. ondan sōna bi nışan taxallardı ayax açması vardı bizde.

- O ne demek?

ne demek mi; şimdi sözü aldılar ya sen èltisi, görümcesi, evin içi sadece geliller gelin ġızı görürlerdi. ondan sōna büyük bir helva yedirirlerdi. ondan sōna hindi şerbet adı şerbet. ondan sōna ġızım düğün ġuruludu.

- Kına geceleri nasıl olurdu?

ġına gecelerimiz hindi oğlan evinden gündüz ġına yaxıylar ya davar gelirdi onu yüzeller, doğrallar, doldurullardı ġına gècesine de gelillerdi. ġına gècesi ekmek verillerdi bizde. etini gice gelen ġına gicesine yidirillerdi. ondan sona sabānan da gelin alıllar giderlerdi. ērtesi gün bizde duvax açallardı, toplanıllardı da duvā açallardı. duvā kestikleri hayvanın bāşını davar olsun, sığır olsun, başını bişirillerdi. ona da ekmek verillerdi bax nası hakedellermiş şimdi düşünüyük de yāni. hindi getiriyler bi bide üş gün. bazar günü bayrak gaxardı. bayrā ġaldırıkana bi ġaba üzüm ġorlardı ġara üzüm, ārpa, būda verirlerdi birinin eline biri bayrax dutardı biri onu dolandırıllardı köyü. ondan sona bayrā getiriller ġapıya dikellerdi. arpayı būduyu da saçallardı. düğün bele başlardı. ertesi günü oxuntu dātıllardı bax, bayrax dikildikten sōna tekrar geri dāvete milleti toplallardı. ondan sōna ertesi gün de tekrar giri nışan ekmē verillerdi. ne bilîm üç gün dörT gün düğün olurdu. benim bildiklerim yaptıKlarım, eğer daha fazla diyseniz giderim başamı alır da.

-Geline ne giydirilerdi?

ġırmızı ġadife giydirirlerdi, gelin olacağı günü hindi gelin olurkana ġına gicesi var ya ġına gècesi senin altının ziynetin varsa sādıca taxallardı, sādıcı donadıllardı. sen aynı

bu giysilernen oturudun. ondan sōna sādıç soynurdu ertesi günü sen o ġırmızı ġadifeyi giyerdin al duvax Furulurdu. al duvax dedinmi buraya bi lüleklerden yapmışlar amma tavık lülemişmiş o zamanlar, arkan öñün hanı görüynüz ya bazı tėlevizyonlardā aynı öleydik biz. ġırmızı ġadife, ġırmızı ayaKKabı, başına bi fes ġorlar fes ġaymasın diye burdan bi dülbent getiriller çeneni çatallar. ondan sōna bi dā başını düzelTiller.

- Başlık parası alınır mıydı?

başlık parası varıdı yavrım, amma babam ne aldı ne itti bilmiyim. başlık parası varıdı yavrım da o da yėtmezdi, yāni o başlık parasını da giri sandīna, arabana yüklellerdi ġızım.

-Düğün yemekleriniz nelerdi?

yemekleri düğün keynevsi olurdu. hindi aşçı deniyi o zaman keynevi diyik, köy keynevisi varıdı. getiridin ġadını otutturudun ġazanın başına ġadın bişirir eder yapar. hizmetçiler de varıdı kendi evin adamlarından ondan sona bi nışan ekmē dökellerdi, geri dönellerdi, dökellerdi de dökelerdi. hiç ġazan ocaktan inmezdi. ġazanlānan pişerdi amma küfte yaparık etli, etleri bele pilav üstüne ġomazlardı zatın benim günümde bulgur bişerdi, etler de tabānan ġonurdu.

-Ne çorbası yapılırdı?

çorba yoğö rt çorbası yapılırdı, arpacık yapılırdı, piriç yapılırdı o zamannar çorbamız buyudu. dāmatı ata bindirillerdi, gelin inenden sōna yavrım. dāmaTın başına sarıx sarallardı, enteri giydirirlerdi. ama o çox äyiydi bax onu çox seviydim.

-Hangi oyunlar oynanırdı?

onu sōrma, o çox, hindi yox. düğünde hepisi köroğlu da oyna, ġıydalaķ derik o oyunumuz var, düz oyunumuz var, giri çäkil köroğlu var, giri çėkil ġızı ġızı var. neler varıdı o zaman hayrullum varıdı, ne oyunnar varıdı o zamannar.

- Gıydalak nasıl bir oyun?

sektirme.

-Çocukken hangi oyunları oynardınız?

çocukken hiç sorma. duvar diplerinde gelin gelin oynardıx.

-O nasıl bir oyun?

o nasıl bi şėy, gelin düzerdik basma parçalarından bebek yapardıx, bazı bi de dövüşürdük saş yolmasına giderdik. ordan toplaşırdıx yemlē giderdik. bayā yemlē gittîmizde de deliġanlı ġızıdık. ondan sōna toplardık bi şeye oraya bi ērek ġurardık.

136 oturudu herkeş çıxısını açardı dürüm eder durukana durukana döğüşürdük. bilmiyim
137 çok zevkli günlerimiz oldu ġızım, hindi o zevk yok. hindi oxuyu çocuklar bıkıyı
138 oxurkana. yāni biz hort oynardıx. hortu biliyin mi sen?

139

140 **-Bilmiyorum. Nasıl oynanır?**

141

142 vay o çox zevkli. benim ġızlarım gelin oldu ben hort oynuydum. ondan sōna
143 bilmiyim artıx alibey' in ġarı ġatiyen bizi vuramazdı hemen getiridi deynē bastunu
144 ayāyın altına deynek geldi al ġız seni vurdum deyi ġazanırdı. o hort ġızım hindi senin
145 deynēn benim deynēm onun deynē ġoca sopalar olur onu bele ġorlar ġoluna çizeller
146 atarsır arkasından götün götün gider kimin deynēne basarsan onu yerdirirsin, ortaya
147 bi daş ġorlar o daşı vurular, yuvalallar o daşı yuvarlayıp getirip yuvasına ġoyasıya
148 ālem deynēni hortlar sen gene ġaçarsın sağa sola. ıssızıdı yāni hindiki gibi ġalabalık
149 değilidi yavrım. emsal'e dedim hadi ocā bi mercimek ġo yavrım dedim. hımm, dedi.
150 abam ėtme dedim, sen de dedim suyunu ġoy hamırını kesiyim salām. anam oturuyu
151 kölgede duvar başında, bizi saldı içeriye. gene yalvardım yapmadı. körmün yap didi
152 anam sene dedi, dedi. haydi, oklān ortasından dutmuşum bunu ġovalayacam diye
153 ġapıdan gendimi bi attım, oklā ikiye ġırıldı. hindiki gibi git çarşıdan bi dene al gel
154 yox. gitti anama şıḱ āt etti. anam geldi. valla oklānın gırīnan epey beni dȭ dü. neren
155 yedi neren yemedi. vallaha anam çoK dȭ dü beni. bir evde iki ġız biri inne biri biz.

156

157 **-Kına gecesinde mani söyler miydiniz?**

158

159 var manimiz yok değėl ġına gicesinde.

160 " çattılar çattılar ocak daşını

161 Kurdular Kurdular kara ġazanı

mavi atlas, inneler batmaz

gelinim elin oğlu yalınız yatmaz

gelinim ġ olsun" bu ġadar ġalmış aklımda.

-Masal, hikāye de anlatır mıydınız?

anlaTırdık yavrum vallaha anlatmaz değilik anlaTırdık da masal çoğudu o zaman hindi masallar unutuluyu yāni.

"ġara çadır ġurulu gördüm

açmış başın, tökmüş saçın" meselimiz çox ama uzūn.

-Olsun teyze uzun olsun.

bildiğim ġadarınca var:

" bi yaşlı ġadın varmış, ġadınnan adam varmış onnar hacıya gideceklermiş eskiden de hacıya giderken evde deliġanlı ġız ġoymazlarmış yani hepsini everirler giderlermiş. onu da everememişler. Kızlarını diyelim ki size amānet etmişler bu ġız size amānet olsun. yaşlı adamnan yaşlı ġarı da ocā süt ġoymuşlar ġızım sen bunu bişir biz gelesiye. oturmuş altına bi oturak ġoymuş savıru savıru bişirimiş. amān demiş bu da mı gelecēdi başıma demiş çork yılan atlamış boğazından ġızın. hindi günden güne günden güne bunun ġarnı şişmiş aynı hamile ġadın gibi. süt diyi bağarmış yılan ġarnında ona süt ġoymuşlar ġızın āzını açmışlar axmış inmiş getmiş yılan. bi zaman sona dolanmış gelmiş. ana ana ana dilliymiş. ardı önü sıra dolanırmış. o da gayli anasınmış ona. gelmiş anası babası almışlar ġızı eve götürmüşler sōna o, ana beni everin. sen oğlansın ama yılansın sene kim gelir? yā

demiş siz everin. ġızın biri de dimiş ki ben oña varacām demiş. evleniyler bu sıyırıp atıyı yılan ġavını oluyu bi deliġanlı. deliġanlı olandan sōna bu hep saxlı giyinmiş saxlı gezmiş. ata binmiş gelmiş. birine demiş aha demiş ġız benim ġocam bu işte demiş. adam Kaç git de onun donunu yax demiş. hemen gidiyi ocā atıyı donu onun bi parçası ġalmış. burnuna gitmiş koKusu ġaça ġaça varıyı ki kucaklasa ki ayāna bi demir çarıx eline de bi demir asa çıxıp gidiyi vara vara bi dev köyüne varıyı. köye varıncı ondan bi dev ġızı bunu sahipleniyi, onnan evleniyiler. adamında da yatığı varmış nasıysa. dev ġızının bacısı yatī alıyı suya varıyı ġadın da arıyı arıyı varıyı çeşmenin başına oturuyu. çeşmenin başına oturuncu ġadın yalvarıyı o yatağından bi su ver de bi ıcıcık āzıma axıtıyım diyi vermiyi ġız. ġız anlatıyı onu evde, diyi ki nōlursun diyi git oña suyu ver de gel diyi. suyun içine yüzüğü atıyı. suyu içerken yüzük āzına geliyi. nişanlısının yüzüğüymüş. ondan sōna o geliyi kimseye görünmeden ġöñlünü ediyi eve aliyi. amma dev ġızı şüpheleniymiş. neyse düğüne giderlermiş sünger beynen dev ġızı giderkene ġıza derlermiş " sil, süpür, süpüme" allah allah hem sil süpür hemi nasıl süpürme? o da dānışırmış sünger bey' e sil süpür de saş demiş içeri. silmiş, süpürmüş, saçmış. senin demiş sünger bey' imden dilin var. tekrar giri gitmişler oraya bi ġazan ġurmuş gelesiye bu ġazanı gözyaşınla doldur dimiş dev. ağlarmış çıs gidermiş gözde ne yaş olur kî? señikî gelmiş nōluyu, demiş. bir bakır su biraz da tuz atıylar baksa görse ki gözyaşı. başlıyı ġāri eziyet itmeye. bunu oğlan alıp ġaçıyı eski ġarısını ordan. alıp ġaçıncı bi çeşmiye varıylar oraya duruylar, dev ġızı adam gönderiyi ardılarından adam gönderinci biri su oluyu birisi de taş oluyu. dev ġızı bilirmiş. gelenler diyi vay biz bi çeşmeye dek geldik ne lezzetli suyu var ne datlı görünüşü var. gidi ġızıdı demiş vura ġıra geleydiniz dermiş ama olmamış. tekrar ikinciyi yollamış o zaman bi bahçe olmuşlar. ne oldularsa üçü, at da gölgelik olmuş. onun altında bekçi de otururmuş. aynı gelmişler gene aynı ele görmüş aynı anlatmışlar. ordan bi salata ġopartmış ġızın barmānı yemiş gidenler. Ḱābe yoluna varıylar, Ḱābe yoluna varınca bunnar tekrar giri biri yılan oluyu biri çayan oluyu at gavax oluyu varıyı varsa ki biri yılan biri çayan biri gavax. ömür ġıyāmet demiş bele dolanın durun demiş. eski adamlar anlatırmışmış Ḱābe yolunda da varmışmış. ben bunnarı kitaptan da oxurdum.

218 **- " Döne Kız" varmış, ne olmuş ona?**

219

220 bax bax bax nėrelere gidiyi, tā atla domaköy' e, ilā ġızım benim. döne ġız da bizim
221 günümüzde oldu o da vallā yavrum döne ġız ağaç köy' e bi ġızın sādıcıymışmış.
222 oğlanın biri bi yüzük vermiş. o zaman gümüş yüzük varıdı gelin ġızlara daxılan.
223 ġızın analī da analıx kendi anası değil o zamana ġadar ġızın barmānda yüzū görmüş.
224 babası ġızım bu ne, demiş. baba arkadaşımın yüzū benim dēl. baba, vuruyu maşayı
225 cuma günüymüş günnerden o cumadan dönene ġadar ölüyü ġız onu samanlā
226 saxlamışlar. ġar bi metre ne aha bäleydi ġatiyen gimse yürüyemezdi, gezemezdi. üç
227 ay yattı ben gelin oluncu o ġar. üç aydan sōna o ġızı atmışlar ġuyuya bi ip örgü
228 saçına dolalıymış, ayānda lastik mes varmış. kuzular meleşiyke halk biliyo onu
229 amma tābi biz attık demiyi. koxusu gelmiş, koxusu gelinci demiş ki burda bi koxu
230 koxuyu demiş baksalar ki ġız. hökümet adamları geliyi, babası ağıt yakiyi.

231

232 atatürk' ü seviyniz mi? ta okuldan ġalma bu benim, bax aḳ lımda.

233 " türk' ü ölünden odur ġurtaran

234 odur yeniden türklüğü ġuran

235 atamızsın sen adımız senden

236 yürür izinden sana inanan

237

238 **-Sizin köyde bir de tekke varmış onun özelliği ne?**

239

240 onun anlamı adını mı soruyun beñe adı sarı lele

241

-Neden sarı lale?

sarı ġız ölmüş orda adı Íāleymiş. ġadın da var erkek de var yavrum ama neyin nesi neyin fesi bilen yox. oranın tapısıº aslanlıdaymış. en çok aslanlı gelirdi biliyin mi eskiden. bi îsan başından geçenneri sölüycek olusa " deryalar mürekkep olsa, ağaçlar ġalem olsa yāni bitmēz." bende maceralar çox, sen bende iki gún ġal, hemi anladalım hemi yatalım.

-Ben seni bize götüreyim o zaman. Ağzına sağlık teyze sağol, çok güzel şeyler anlattın.

ġızım sen de sağol, güler yüzlü ġızım benim, datlı ġızım benim. daha anlatırım ben sene amma, kengere gidiydik kenger ġazıp geliydik, domalana gidiydik. neler macera çoxda.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

12

Konuşan : **Döne DÖNMEZ**

Yaşı : **82**

Öğrenim Durumu : **İlkokul Terk**

Derleme Yeri : **Sadıroğlu Köyü**

Konusu : **Sohbet**

- Okula gittin mi hiç teyze?

üş sene okudum. ilkokulu biz okuduk. atatürk' ün ilk yarattī okul eğitmen okuluynan biz okuduk üç sene. emme sōna işte güççük geldim elime şîy almadım, okumadım, çalıştım, hanı yazıları unutmam da gene emme çocuklarımı bütünnen kendim eyittim. Küççūken Kendim okuttum. hindi bilmediklerini öğredirdim öñünden okurdum emme hindi seçemiyom ġayrı.

- Eskiden çocuklara hikāye masal anlatır mıydın?

ohō olmaz mı, hepsini anladırdık. eveli hiḱ āyeynen masalınan ō̄le öğredirdik çocuklara. televizyon mu vardın evveli kendimiz de öleydik dayılarımız vardı. çağarıdık, getiridik āşam oldun muydu ġopardık dayı ille gel mesel oku bize.

14

15 **-Var mı hatırında hiç masal, hikāye?**

16

17 bi hiḱ āye anladıyım mı sana?

18

19 **-Anlat teyze.**

20

21 babası ölmüş, anasıynan bi oğlan çocū ġalmış. bu oğlan çocū her kimsenin tavīnın
22 hollūndan yumurtayı çalar gelirimiş. çalar gelirimiş anası da bunu getirme yavrım
23 demezmiş, ikisi de yermiş yumurda derken tavā başlamış. tavī çalarkan çalarkan tavī
24 getirimiş anasıynan yerimiş, derkene bi gün pādişahın tavlasından atını çalmış.
25 yaKalamışlar, götürmüşler idam etmişler, asacaklarmış. anamı demiş bi getirin de bi
26 anamnan halelleşiyim hiç olmassa demiş. anasını getirmişler. gel ana gel ana, sarıl
27 ana sarıl ana sarılmışlar neyse. ana demiş dilini uzaT da bi emiyim demiş. anası dilini
28 uzadıp da uzadıvirince dilini hemen dişinnen ġapmış. ġarı başlar ġurtarın beni diye
29 tepelerimiş ayaklarınan. dutmuşlar ġurtarmışlar niye ȫ le ettin ōlum, demişler. hindi
30 dimiş anam bana demiş yumurda çaldım yumurda çalarkan demedi ki bu günah
31 yavrum getirme demedi. ben bunu yaptım dimiş. geri döñdüm tavık çaldım anamnan
32 yidik demiş. tavık tavık derken demiş ġoyun çaldım, sığır çaldım, mal çaldım anam
33 demedi baña ōlum etme bunu bu günah bu yavrım olmaz demedi baña demiş.
34 anamdur benim ġatilim demiş. ondan sōna ōlanı bırakıp anasını asmışlar. bu mesel
35 işte.

36

37 **-Çok güzelmiş, bu masalın adı ne?**

38

39 bu masalın adını bilmiyom ġurban olduğum işte.

40

41 **- Mani, türkü var mı hatırında?**

42

43 türkü mü çağattırcan baña oldu mu hindi. türküyü fiyetiynen çağarırım.

44 “durmuş da yeşil gül gibin

45 öpüyüm dēdikçen gerdan uzādır

46 ben sāyım boyūna ġurban olūrūm da

47 ġurban olūrūm

48 zābah ne saliniysin

49 cāfa yėr fis dutmaz ne sîlînirsin de

50 ne sîlînirsin

51 beñim gözüme höy gȭ rünȳsün

52 yōluña ȭ lürüm ġayrı da

53 ȭ lürüm ġayrı

54 dȭ ne ġuşanmış damġalıñ öñnüġ

55 nānan señi bāña vėrsin bir günlȳK”

56

57 **-Ağzına sağlık teyze, sesin de çok güzelmiş maşallah.**

58

59 güzelidi sesim de geşti ġayrı ġurban olurum.

60

-Seni nasıl gelin getirdiler?

ben buraya gelin gelirkene zehmeride görümcemin oğlu adil varıdı. bi de öteki görümcemin oğlu, bi de enişte mız, görümcem varıdı. onnar getirdi beni, zehmeride geldik.

-Senin çocukluğunda kış akşamlarında neler yapılırdı?

gızım ġurban oluyum hindi ordaykan odun getiridik, zabānan giderdik ġaynamnan ġar ossun, soğuk ossun odun getiridik, at sürerdik ele ekin ekerdik kayınam ivil ivil işli, innesinin ucu gümüşlü derdi. şimdi o gelinnerin urbasını biçerdi hanı aşçılīnı yapardı. rahmetlik pek datlıydı ġayınamı pek sevellerdi. saatin üçünde mantara giderdik hepimiz.

- Mantarı nasıl pişirirdiniz?

sāde haşılarsın yoğortlarsın ō̄ le bişirisin, yumurta ġırarsın, yağnan, salçaynan, sovannan pörselersin ō̄ le idersin pek gözel olur da. heç yemedin mi?

-Senin anlattığın gibi yemedim.

her yerden buranın mantarı çok gözel olur dā. bi de şöle şöle ġávur mantarı olur o dā üş senedir neye ki. o zaman yumuşādı ġar çok yağıyıdı. o ġarlar emiyodu, yumşuyodu torpaklar mantar şō̄ le ġıyamet gimi çıKardı.

hindi ġar yāmıyo, ırāmet pek o ġadar yāmıyo torpaklar aynı şȫle oldu ġurban olduğum.

-El işi neler yapardın teyze?

kilim doḳurdum. heybe doḳudum. kilim doḳudum. namazlā doḳudum. görümümünen doḳurduk. sen görsen bunu aḳla iş dēl dėrsin.

-Ne giyerdiniz eskiden?

o zaman saya giyiniyoduḳ. başında keteni olur, şapḳa geyerdik şapḳa vardı eveli gelin şapḳaları varıdı onu geyerdiñ. ondan sōna başına ketenini örtünürdüñ. örerdik saçları. bi daldan bi dala örürdüñ ġızların saçlarını. hindi badılcan yemē bişirmiş biliyon mu badılcanı doğramış, biberi doğramış, sovanı doğramış, tomatesi doğramış yağ dökmüş, ıcık da su ġuymuş haydin yemek yemek. ġayrın benim yėmēm neydi bilmiyon. o yämē Kim bişirdi ġız dedi. allah belānızı versin dedi. utandım hacıdan dedi. eveli patetizi soyup da doğrayıp bişirmeyi bilmezlerdi. ġabīyınan ġaynadırlardı, onu soyallardı ȫle çorba yapallardı. eveli ȫleydi bacı ȫleydi.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

13

Konuşan : Zehra DÖNMEZ – Nebi DÖNMEZ

Yaşı : 42 - 56

Öğrenim Durumu : İlkokul - İlkokul

Derleme Yeri : Sadıroğlu Köyü

Konusu : Sohbet

- Okula gittin mi teyze?

beşe ġadar gittim.

-Doğma büyüme bu köylü müsün?

he, burdayıḳ biz.

-Senin gençliğinde köyünüzde düğünler nasıl olurdu?

şimdî arabalar çoK o zaman hep yatılīna geliniyodu. aynı pirşembe gün başlıyodu, pazar gün bitiyodu. yatılīna geliniyodu iki üç gün düğün oluyodu. ēvlerde hep hiç

gelenner giri gitmiyodu. ev ev köylerde hep misafirliğe götürüyolardı ġoñşular yatmaḳ içi. herkes paylaşıyodu. şimdi hep gelenner arabıya geri binip hemen beklemiyorlar geri gidiyolar.

-O dört gün boyunca neler yapılırdı, mesela perşembe günü ne yapılırdı?

ġoñşular toplaşırdı yuka yapallardı. o zaman satın ekmek çok alınmıyodukine o zaman ekmek şey fazla yōdu. hep ekmek yapmaynan günümüz geçiyodu hep ekmekleri yukaları yapardık yapabiliyosa fırını olannar bi de somun yaparlardı. yukā, somun o zaman hep biterdi. yardımlaşma çoğudu, hanı hiç satın ekmek yoğudu o zamanlarda benim aklım irdînde. bō̄ le teneke şeylerde helva gelirdî. yenilenin Falan bi dadı şeyi oluyodu. bō̄ le aşçı Falan yoğudu. meselā bi ġoñşu köyün içinden kim yemek iyi bişiriyo onu getirirler otuturlardı. aşçı bile yoğudu. herkes birbirine yardım ėderdî.

- Kına geceleri nasıl olurdu?

ġına giceleri āynı, şimdi de aynı heç bi dēşikliği yoḳ . ġınacı giderdi.

nebi dönmez: desēna adamı suya basıyolar.

kimini ıslallardı, cezā verilerdi. eziyet ederlerdi.

nebi dönmez: çalġı sōradan çıktı, aşçı sōradan çıktı. oğlan evinde bi zurna başka yoğudu. ġız evinde de ġadınnar ġonu ġoñşu toplanır definen çalardı oynadırdı. yeni düzenner sōnadan çıktı.

hiç çalgıcı yoğudu, tefinen herkes oynardı ō le düğün oluyodu.

- Kına gecesinde geline ne giydirilerdi?

ekseri şalvar, bō le ġırmızı ġadife şalvalardan, ekseri duvaḳ vurulardı. şalvar da hanı şu tozaḳ lardan, her şėylerden. ayna daḳ arlar burlarına tavūn tüylerinden būle ġali onu boyuyolar mıydı?

nebi dönmez: boyuyolardı. renK renK boyarlar onu.

burayı daḳ dılardı biliyon mu, rek rek bō le tozaḳ lar bō le etrăFına dolandırırlar. var bi tane aslında da hanı bulabiliyosanız ata binerkene betül albayın şeyi var ya.

nebi dönmez: ġolaysa baḳ getir hocanız görsün bi de onu.

beş altı senelik hădîse hiç şey yapmadık. şimdî bō le iki tane saya giydirdik, eşşeklere bindirdik bacıları tefi ġudumeyi aldılar ellerine bō le çala çala hepimiz türkü sō lüye sō lüye hep dolandıḳ. vardıḳ hiç gelinlik giydirmediler duvaḳ vurdular ata bindirdik.

nebi dönmez: eskiden şimdi meselā gelinlerde beyaz duvaḳ vuruluyudu. ama geçmişte al vurulurdu. başlarına meselā tavuk tuzaḳ larından tuzaḳ yapılırdı. al duvaḳ vurulurdu. şimdi al duvaḳ falan kalktı yāni modada. beyaz geydiriyo.

62 ata bindirdik gene o eşşeklerin üstüne o sayalı bacıları bō le şenlînen, türküynen hep
63 köyü dolaştırdık, cāminin etrafını, mezarlığın etrafını. yāni biz hani daha bėş altı sene
64 şeyinde yaşadıḳ bunu.

65

66 **- Geleneklerinizi yaşatıyorsunuz yani.**

67

68 nebi dönmez: aslında olsa o eski şeyler daha güzel, daha doğal gerçekten. geçen
69 pazartesi günü saya geydirdik, efe yaptık bacılarımıza saya geydirdik oynaTTıḳ
70 açılış vardı kamaraya çekilmedi mi onnar?

71

72 evelden yardımlaşma, ne güzel işi dutma, gülüş şaxalaşma, çok yāni olurdu.

73

74 - **Köyünüzün meşhur oyunları nelerdir, mesela düğünlerde ne**

75 **oynarsınız?**

76

77 vallaha eveli sekellerdi, köroğlu oynallardı çok, oyunnar da güzelidi.

78

79 **- Köroğlu' nu erkekler mi oynardı?**

80

81 ġadınlar falan sekerdi. erkek de oynardı ġadınnar falan seke seke seke bō le
82 oynallardı hep.

83

nebi dönmez: eski oyunnarı oynamıyolar şimdi. çalgıcı mesela geliyo zaten hazırlanmış oyun havası çalıyo adam oynuyo işte düz oyun. iki hava üç hava değiştiri çalgıcı aslında o çalgının havası, oyunu aynı oyun, değişmiyo yāni.

- Saya nasıl bir kıyafet?

ben saña gösteriyim.

nebi dönmez: üç etek.

baḳ burda sayalarnan baḳ. aha baḳ saya dedikleri. baḳ yuḳa yaparḳana. burdā soḳu var, soḳu da bulgur dövülüyō. soḳu dedîmiz bu daş bō̈le elinde de toKmaḳlarnan, bulgur dövüyorlar. baḳ abbas'ın düğün baḳ.

- Bu tozaktaki tüylerin anlamı nedir?

bū süs. amma bu tozaḳ da işte duvaḳ duvān anlamı bu.

nebi dönmez: aha bu kitabı ver, hocānım alsın.

verebilirim, alırıḳ biz bidā buluruḳ.

106 **- Teşekkür ederim sağolun.**

107

108 bizi hatırlarsın.

109

110 nebi dönmez: hatīra olur. hocam bu saña bi şey.

111

112 **- Evet, bu bana bir jest oldu, teşekkür ederim. Düğünlerde eskiden hangi**
113 **yemekler yapılırdı? Sarma sarılıyor muydu o zaman?**

114

115 nebi dönmez: tābi sarılıyodu. sarma varıdı.

116

117 ekserî börek yaparlardı herkes toplaşırdı. ġoñşulardan da gelirdî. börek olurdū. sarma.

118

119 **- Nasıl yapardınız o böreği?**

120

121 bō̄ le hamırı yuğurulardı, düz açallardı, onu sāde yağnan yapalardı bō̄ le bükme gibi
122 falan değil. yuka şeklinde tepsiye döşeniyo hiçbi şey atılmazdı ama onun içine. sāde
123 börek dirlerdi. pilav olurdu. gine herkes ġoyunu falan olan keserdi.

124

125 nebi dönmez: tārana çorbası olurdu. bizde hālā var.

126

127 **- Nasıl yapasınız tarhanayı?**

128

129 būdadan olan, yarma derik biz. onu ġaynadırsın, haşlarsın nohudu da haşlarsın,
130 süzülmüş yoğordunan ikisini ġararsın, ġarıştırdın mı ondan sōna suyunu ġur onu
131 ġarıştıra ġarıştıra ġaynadırsın. artık çorba hāline geldi mi yarpız derik, yarpızı da
132 yüzüne yakarıK. tārana çorbası derik biz oña.

133

134 **- Yağmur duası yapılır mı köyünüzde?**

135

136 nebi dönmez: yapılıyı yāni şeyine göre, yağmır bol olursa şükürcelik duasına
137 çıkıyolar. yağmur olmazsa yağmur duasına çıkıyolar hani. civar köyler toplanıyo Íāle
138 dede' ye çıkıyo. bazı köylü kendi köyünde toplanıyo, ġurbanlar kesilir, pilavlar
139 yapılır. ġadın erkek çoluk çocuk herkes gider ġarışık.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

14

Konuşan : Hatice GÖKALP – Müberra GÖKALP

Yaşı : 77 - 37

Öğrenim Durumu : Yok - Lise

Derleme Yeri : Sadıroğlu Köyü

Konusu : Sohbet

- Okula gittin mi hiç teyze?

gētmedim hēç zır cāhil, hēç getmedim. ilkokul ne görmedim. annemiz ölmüş bize bolca hızmet yaptırdılar.

-Köyün adı neden Sadıroğlu?

bunnar ġurmuşlar buruyu ġuzum işte. kimse yoğumuş dēmi gelmişler üş ġ ise ġurmuşlar burayu. burada bidā sōra dıştan gelmişler hep ondan onnarın ismi ġuruluyu, onnar ġurmuş buruyu.

müberra gökalp: battal sadıroğlu, ārif sadıroğlu, mehmet sadıroğlu bunnar üç kardeş kurmuşlar. köye ilk gelmiş, buraya ġoñmuşlar. hepsinde ġoyun, sürü, bütün tarlaları bō̄ le hep çevirmişler burası sadıroğlu çiftliği diye geçiyo aslen.

- Seni neyle gelin getirdiler teyze?

beñi mi? beñi şimdi ġaçırdılar. amıcam ırahmatlık küserdi babama ġızardı. getirdiler de sulḳ oldu. beñ de ellēnden alacām derdi. biz de geldik ġayrı gelenden sōna getsen ne? äle yuttuk ġuzum işte.

- Sonra düğün falan yapıldı mı?

yapmadılar, düğün Filan yapmadılar.

- Kaç yaşındaydın gelin olduğunda?

ōn yedi.

- Senin gençliğinde bu köyde düğünler nasıl yapılırdı?

düğünner ġuzum üç gün düğün oludu. bi gün bayrak ġaldırıllardı çalgıynan filan ġaldırıllardı. bi gún ġınası bi gún gelini üç gün yapılıdı. bäle salon filan yōdu evde yapılıdı üç gün. düğün oludu.

35

36 - **Kına gecesinde ne yapardınız?**

37

38 ġına gecesinde de aynı äle, ġınasını yakallardı bäle toplu ġoñşu ġaldımıydı, bäle çöm
39 et yīmazlardı. kendi kendilerine ġınasını yakallardı sōna geri annesine yatırıllardı
40 gelini.

41

42 - **Ne giydirirlerdi geline?**

43

44 şindiki gibi bäle uzun muzun yoğudu, ġolsuz mulsuz yoğudu, ġollu geydirillerdi
45 giderdi elbisiyi.

46

47 - **Gelinin başına ne takarlardı?**

48

49 gelinin başına mı? gelinin başına işte yāzma, baş ō̄ rtü, yoğudu äle başka bi şey hani
50 ya. başörtü alırdı bäle yazma. daḳ ısın mı diyin. daḳ ısını daḳ allardı aynı ele altın
51 alıllardı işte eveli boğaz altınıydı bilezik yoğudu. boğaz altını bäle bi dizi daḳ ıylar.
52 böyüklü küççüklü daḳ ıylar suratlı altın oludu. başaklı dellerdi, sarı lira dellerdi, sarı
53 lira da işte beşi birliğin ġüççū̄.

54

55 - **Geline kemer takarlar mıydı?**

56

57 uḳ u halana daḳ tılarıdı. uḳ u hala iki ġızıdı, babası da zengin idi. o daḳ tıydı altın.
58 altınıdı altın ġuzum. altınıdı bäle belinde.

59

60 - **Düğünlerde hangi oyunlar oynanırdı?**

61

62 oynallardı. işte düz oyun oynallardı bäle ġollarını bäle ede ede bi de dirsekli çalgıda
63 da veriyler vuruylar ya. äle oynallardı ġaşīnan oynallardı.

64

65 - **Mani okunur muydu?**

66

67 hē oxurlardı.

68

69 **- Var mı hatırında mani?**

70

71 varıdı ya. gelin giderkene mani oxurlardı geline. gelinlik azıdı o zaman gelinlik
72 geymezlerdi ġuzum. bäle şindi nası elbise varısa bäle al duvaḳ vurullardı. gelinlik
73 şindi moda oldu ġāri.

74

75 **- Gelinin yüzüne pul yapıştırırlar mıydı?**

76

77 tel yaparlardı. tėl tėl bō̄ le uzun tėl dırnaḳ lā da tėl varıdı işte.

78

79 **- O telin anlamı nedir?**

80

onu alıylar makaraynan işleyler bäle de onu ġıvradıylar mıvradıylar boydan ayā daḳ ıylar geline, ġırmızı geydiriyler duvaḳ da ġırmızı tėl de ele sallanıyı eleydi.

- Düğünlerde hangi yemekler yapılırdı?

düğünnerde her yemē yapardıḳ. bamya corbası her şeyi yapardıḳ işte. küfte yaparlardı etli küfte yapallardı ya topak topak ġoca ġoca.

- Nasıl yaparlardı onu?

o etli küfteyi şēle yapıylar işte. ġıyma, yumurta ġırıyıñ, ekmek öfeliyin, yapıyın. bi dā yoğuruyuñ yoğuruyuñ. onun bişmesi ġolay yapandan sōna. suyu ġaynıyı ġaynadī zaman yaptık ya küfteyi atıyık içine ġayri beş on daḳ ḳa ġaşta bişiyse onda bişiyi. evelki yemekler äleydi. hindiki yemekler zătı çok dürlü.

müberra gökalp: aş bişirenlere keynevi denirmiş ya eskiden onu filan söyle.

aççıyı şindiki gibi erkek getirmezlerdi ġadın gelidi.

- Yemek pişirenlere hediye verirler miydi?

verillerdi verillerdi. parasını verillerdi sōna da gene gelinin duvā açılırdı. köy içinden olullarsa yazma yālık verillerdi.

104

105 **- Et kurutuyormuşsunuz, nasıl pişirirdiniz onları?**

106

107 etleri iplerde ġuruTullardı. üstüne bez ata ata ġuruTullardı. şindi olsa valla yemez
108 gençler onu. etin bi ġabasını yerlerdi, onu ġışın ġuzum yıkallardı. ıslallardı geri
109 ġavurullardı yemek yapallardı onnarı. kemîni ġaynadırlardı bi torba asarlardı şoraya
110 yoḳ arlara duzlarlar, aşarlardı onu gene ġışın ġaynadırlardı aynı gene ġaynaması
111 olurdu. ama şindi olsa yemek onu. her şeyden tîsiniyim bak ya.

112

113 müberra gökalp: hani kelem turşusu falan fıçılara ġuruymuşunuz ya onu anlat.

114

115 durşuyu ġurardık fıçılara. biber yapmazlardı kelemi dörde bölellerdi atallardı ġoca
116 fıçının içine. yenecē zaman onu çıkardıllardı, ġıyarlardı, ġorlardı.

117

118 müberra gökalp: sahurda ne yerdiniz?

119

120 sahurda hamır yaparlardı ya işte şehriye diyiler ya, ġoca ġoca kesellerdi diyim şindi
121 äle olmuyu diyim geline anladıyım. şehriye diyelek, ıramazanlık diyelek onu
122 kesellerdi, ġavırırlardı. şindi ocakta ġavırıyın bak onu da sacı ġara sacın dışını
123 yurlardı içinin çukur yerini orda ġıvarırlardı. bi dā ona da yemek ġoduḳ ları zaman
124 yanıḳ oludu, hoşaf yaparlar onuynan içellerdi.

125

126 **- Ne hoşafı yapardınız en çok?**

127

128 ġayısı, üzüm, äle yapallardı ġuzum işte. varıdı her şey boludu amma äleydi işte.

129

130 “ mezerimi yol üstüne ġazmışlar

131 döne diye ġuyu ġuyu gezmişler

132 hep babamdan sezdiler” diyelek türküsü varıdı işte

133

134 “tarladan geliyim elim boş değel

135 sallanma sevdiğim ġo̅ ñüm boş değel

136 bir gözeli bir kötüye vermişler

137 allah da biliyor ona eş değel.”

138 “ uzun ġavak uzamışın dal gibi,

139 açılmışın bahçadaḳ ı gül gibi,

140 ne duruyon asla ġaram el gibi,

141 ben seninim ġazanılmış mal gibi”

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

15

Konuşan : Cafer ÇAKAL – Halime ÇAKAL

Yaşı : 69 - 67

Öğrenim Durumu : İlkokul - Yok

Derleme Yeri : Sarıkavak Köyü

Konusu : Sohbet

- Köyün adı neden Sarıkavak olmuş?

hikayesi yok, ġavak varmış burda ekmişlermiş. yāni zamanla çok eskiden o ġavakların ismi olaraktan sarıġavak ġoymuşlar ölece ġalmış.

- Hıdırellezlerde neler yapılır?

hıdırellezde pilav verilir, ayran verilir, datlı verilir.

- Ne tatlısı olur?

ekseriyetle tulumba tatlısı olur. pilav ikram ediyoz, tatlı ikram ediyoz.

13

14 **-Oyunlar oynanır mı?**

15

16 oyun yapılmaz sadece bol bol düā olur, mevlüt okunur. bȭle yağmır düāları olur,
17 bütün düa oxunur yāni ȭle.

18

19 **-Askerliğinizi nerde yaptınız?**

20

21 ėrzurum' da yaptım. ondan sōna tokat' a geldim, orda ġaldım.

22

23 **-Askerliğimizde unutamadığınız bir anın var mı?**

24

25 askerliğimde bi araba devirttim. çöp arabaları vardır alayın içini temizler. çöp
26 alıyodum nöbetçi subayı dedikine gel dedi gelirkene ıcık arabayı devirttik, subay
27 ġabul ėtmedi benden izinsiz çıktı dėdi. baña bir hafta hapıslık geldi askerden
28 geldikten keyri bi hafta burda çiftelerde hapsanede yattım. ceza olaraktan. emirsiz
29 çıkmış oluyom yāni onun üçü halbüysem o çıkarttı inkar geldi ben de ġazā yapınca
30 bu kez de para vėrdim.

31

32 **-Senin adın ne teyze?**

33

34 helime çakal.

35

-Sen okula gittin mi?

halime çakal: gitmedim. uzaksındı babam salmadı beñi okula. ben oxumadım ġızım, bėni salmadı.

- Sizin gençliğinizde düğünlerde neler giyilirdi, kaç gün düğün yapılırdı?

halime çakal: ilk günü gelin olan ġızın asbadını giydirillerdin. sādıç giyerdi gelin olan ġızın asbadını, ġınacı geldi gittimiydi geleneklerimizi söyliycem ben sana ya. ġınacı geldi gittimiydi sādıc ėvine dåvet ėderdi. oxuntularnan barabar gelin olan ġızı orda sādıç çıkardırdı. gelin olan ġıza giydirirlerdi asbadları o asbadınan da gelin olur giderdi ġız. o asbadınan da götürürlerdi. al duvaķ vurullardı hindi bėyaz giydiriyolar. o zaman al duvaķ varıdı, ġırepler olurdu yuka yuka, tozaklar olurdu boyalı allı, yişilli, başına sarallardı, al fės giydirirlerdi. bazı tėlevizyonlarda fės giyiyolar ya şō̄ le bō̄ rü pancaklı hıh onnardan giydirirlerdi. ona fės dirlerdi onun üstüne Tozak vurulardı. ō̄ le bayā tavīn böyükTozaklarından boyarlardı, siyek dirlerdin oña, ayna sokarlar gelinin burasına ġıraplar bağlarlardı, yüzünü örtellerdi.

- Ayna neden koyulur, anlamı nedir?

halime çakal: aydınlık ossun diye gėlinin yiri aydınlık ossun diyin ayna sokarlardı. böylelikçe gelin olur giderlerdi.

- Seni neyle gelin getirdiler buraya?

halime çakal: at arabasınnan, at arabasının üstüne yaylı ġorlardı. emirdağ kilimleri oluyu ya örnekli kilimler onlarınan süslellerdi, yaylının üstüne örtellerdi. içine iki ġadın binerdin, gelini de yanına alırdı. at arabasınnan ġoşu yapa yapa alıllar gelillerdi oğlan evine.

- Mani falan okurlar mıydı?

halime çakal: türkü çağarırlardı, o zaman çalgı yoğudu türküynen oynallardı düğünde. türkü söylellerdi türküynen oynallardı.

cafer çakal: o türkülerden bilmiyon mu sȭ le en önemlisi o saten.

halime çakal: ne biliyim unuttum gittim hacı.

cafer çakal: gene vardır az çok şȭ le gene, ya bi türkü sȭ lersin yāni.

halime çakal: " biner atın iyisine

gider yolun ġıyısına

çığırın ġızın dayısını

"ġ olur" diyi bȭ le emmisini dayısını ġatallardın bȭ le xañı yas idellerdi. ġoñşular gelir duvānı açardı gelin geldiğnin zabāsı ġoñşuları doplarlardı, düğün sahibi yimek virirlerdi. duvānı açarlardı gelin de ġakar herkeşin elini ȭ perdi. ȭ lelikle şeyderlerdi xanı ya düğünü ȭ le çatladıllardı.

-Başlık parası istenir miydi?

halime çakal: alıllardı, para alıllardı, ġına günü ġına davarı getirillerdi, ġız tarafı oğlan tarafı gelincesi, ġınaya gelincesi yimekler hazırlardı, ev halġı alıllardı oğlan tarafından, ő le gelenekler varıdı xanı ya.

-Hangi yemekler yapılırdı?

halime çakal: bő rek dürellerdin eveli, ġara üzümden hoşaf yaparlardı yanına, ondan sōnă dene fasille bişirirlerdi. ne diyim saña bulunan yimeklerden pirinç pilavı ădet değildi bizim günümüzde, sōna ădet oldu. ő le biraz bi şeyler bişirirlerdi. oğlan tarafını buyur iderlerdi, ġadınnarı, irkekleri değil de ġıdannarı ġına ekmē verirlerdi. ő le geleneklerimiz varıdı yavrım.

- Köyünüzün en meşhur yemeği nedir?

halime çakal: bulgur pilavı bişirirdik, hamır geserdik ġızım, patetiz yėmā yapardık. gene dene fasille bişiridik, düğünün gibin mevlüdün gibin bi şeyin oldumuydu börek dürerdik. yuFka açar açar arasını yağlardık. xanı sac üstünde bişiridik ya köz üstünde börek dürerdik. o börekten parça parça ġuyardık böyük şő le tabaklara üstüne hevlā ġorduk. ağda gezdirirlerdi kimisi, kimisi hevlā ġordu üstüne, yanına üzüm hoşafı ġordu öñünden de ondan sōna onu fasille yėmā virirlerdi. patetiz yėmā yaparlardı. xanı ya pirinç pilavı yoğudun xanı ya pirinç pilavı sonra ădet oldu, pirinç pilavı ădet olunca o börek ġaktı, börek ădeti ġaktı o zaman. hindi devir değişti. düğünnerde eveli et mēşurudu. et dabaklarnan ġonurdu, et ayrı ġorurdu xanı ya. hindi pilavın üstüne

ġonuyo eveli et ayrı ġonurdu tabak tabak ġorlardı. herkeş yiyebildiği ġadar suFralarda yirdi xanı, ayrı tabak ġuymazlardı.

- El işi yapar mıydınız?

halime çakal: çorap örerdik, ıstar doḳurduk, namazlā doḳurduk, ondan sōna çuval doḳurduk. çorap örerdik irkeklere bō̄le diz ġapāna ġadar ġadınlara örnekli çorap örerdik bō̄le.

-İpleri nerden alırdınız?

halime çakal : ġoyunnarın yúñünden yapardık, ėğiridik onnarı. boya alırdık, boyardık. hususu boyacılar olurdu, ō̄le ıstar doḳuyok didim ya kilimlerin meselā namazlāların iplerni emirdağ' na götürürlerdi. anamız babamız orda boyadırlardı. çoraplık ipi de ayrıyetten eğiridik ince ip, onu da bağlardık. o iplerin, doḳunacakların içine o da onda çişitlice boyanır gelirdi. onnan da çorap örėrdik.

- Bayramlarda neler yapılırdı eskiden?

halime çakal : ġızlar ġızlarnan gezerdi. herkeşin ġızı çıḳardı alaylanırlardı. bi sürü olullardı señin ġapı beñim ġapı oñun ġapı gezellerdi. bayram gezellerdi. el öperlerdi, onnar da ufak ufak ġınalı şekerler olurdu ġaba şekerler boyalı onnardan şeker ikram ėderlerdi birer dene alırdıñ. ellerini öper geçerdin. her eve varırdın ondan sōna bazıları da yoğort filan ġordu. ne bi şeyler ġordu yimiş dolması gibin.

-Yemiş dolmasını nasıl yaparsınız?

halime çakal: südünen yimişten yapardık onu, ben gene yaparım her zaman. südü bişirisin, yimişi yīkarsın acık doğrarsın şō̄ le ondan sōna süt ġaynar olu, ġaynar südü ġuyarsın, ġaşīn götünnen iyce ėzersin o iyce ġoyuca ėzildimiydi onun üstüne ıcık duru süt daha ġuyarsın onu ġarıştırısıñ ağzını ġaparsıñ, hemen on daKKaya varmaz o daş gibin donar ġalır. onu soğudursun ne güzel yirsin.

-Kışa hazırlık için neler yapardınız?

halime çakal: hamır keserdik, çuvallarnan patetiz alırdık, dene fasille alırdık, yoğō̇ rt irkerdik derilere bō̄ le. ondan çökerik peynir yapardık, tireyāmız olurdu, bulgur ġaynadırdık, tarana yapardık.

-Tarhanayı nasıl yaparsınız?

halime çakal: cög̱ e alırık, cög̱ eyi ġoynadırıḳ aynı pilav halinde cög̱ eyi ġoynadırıḳ yoğordunan içine acı biber atarıḳ , nohut atarıḳ , ondan sōna yoğururuḳ yoğordunan āşam yoğururuḳ zabā ġadar durur zabah da alırıḳ şoraya temiz çarşaf üstüne bō̄ le sıḳ ar sıḳ ar ġoruḳ xanı ya. sarma gimin sererik, ġuruduḳ alır çuvalımıza ġuyarıḳ ondan sōna yiriḳ .

-Nasıl pişirirsiniz tarhanayı?

halime çakal: āşamdan ıslarsın zabā ġadar ıslanır onun yarması ıslanır hemi yoğordu ıslanır, zabah da onu elininen parçalarsın, ėzersin xanı ya ondan sōna ġorsun ocā,

158 suyunu ġuyarsın. ġaynıyasıya ġadar ġarıştırısın ġarıştırısın, ġarıştırmadınmıydı damar
159 damar olur, dadı ġalmaz. içine ıcık da sėversen mercimek atarsın, sėversen acı biber
160 atarsın. acılı seviyosan. narpız vardur yağın içine narpız atarsın içine dökersin güzel
161 olur. yiriḳ xanı ya.

162

163 **-Çocuklara masal anlatır mıydın teyze, var mı hatırında?**

164

165 halime çakal: hindi bi varımış bi yoğumuş. allāmızın ġulu çoğumuş. çok dimesi
166 günahımış. bi avcı° varımış. avcı° her gün ġaḳ armış ava giderimiş. bir gün gece
167 ġaḳ mış ava gidiyomuş iki yılan birbirinen dövüşüyomuş. bi aḳ yılan bi ġara yılan,
168 iki yılan dövüşüyomuş. dutuyo bu baḳ ıyo yılanların durumuna şu diyo ġara yılan aḳ
169 yılanı öldürecek, ġara yılanı vuruyum da diyo aḳ yılanı ġurtarıyım diyo. dutuyo
170 avcı° bi silah atıyo. atıncası o da tesadüf aḳ yılana değiyo ikisi de delā kaçıyolar
171 bunnar. adam da geçip gidiyo avına. varıyo o da şahmeranın hanımıymış bu aḳ yılan
172 da öteki de dostuymuş, onlān dostunnan dövüşüyomuş. varıyo beni diyo filanca avcı°
173 vurdu, diyo şahmerene. ō̄ le diyincesi āşamınan diyokine iki yılan çıkartıyo gidin
174 diyo ġayfeye vardımıydı kiminiz ayakkasına girin napın yapın diyo o diyo avcı°yu
175 soḳ uñ gelin diyo. gönderiyo bu. geliyolar hindi o görmeden ġayfenin bi darafına
176 duruyolar hindi. adam da geliyo giriyo, girincesi bu ne yaptın, ne vurdun, ne ittin
177 diye tăbî ordakıları soruyo. sorunca yav diyo ben böğün bi işe ġavuştum diyo bi aḳ
178 yılanlan bi ġara yılan diyo kapışmış dövüşürlermiş diyo, bi baktım vaziyete diyo şu
179 ġara yılan aḳ yılanı öldürecek, ġara yılanı vuruyum da aḳ yılanı ġurtarıyım diye bi
180 silah attım diyo. aḳ yılana mı değdi ġara yılana mı dēdi bilemedim diyo. ikisi de delā
181 girdi. ben de ġodum gittim diyo. hindi o yılanlar da dinliyomuş bunu. adamı
182 soḳ madan ġoyup gidiyorlar. varıyolar şahmerenin yanına. adam diyo bō̄ le bō̄ le
183 muhabbet eyledi diyo cō̄ mātta, mecliste diyo biz de soḳ madan geldik diyo. ō̄ le
184 deyincesi kim o aḳ yılan ġara yılan kimimiş derkene hindi ne ġadar yılan varsa
185 topluyo zabahtan jandırma çıḳ arTıyo diyim ġayrı. adam gene ġakmış ava gidiyomuş
186 önüne geçiyo. seni diyo şahmeren çağırıyo. sen gidecîn diyo. ō̄ le diyincesi tamam,
187 gidiyim diyo. bi de varıyo ġapıdan giriyo ki evin içi şahmeran köşede oturuyomuş

188 bilinden alt yanı yılanımış üst yanı îsanmış. yılan içeri doluymuş. adam ürksüyo tābî.
189 gel gel diyo hiç korḳ ma gel bi şey itmezler saña diyo. yanına oturtuyo dünān benim
190 hanımı vurmuşun. nası senin hanımı, diyo adam biroş oluyo. o arada ak yılanı nası
191 vurdun, diyo. şahmerenim diyo ben diyo bo̅ le diyo tesavit dek geldim. ġara yılannan
192 dövüşüyorlarmış. ġara yılan aḳ yılanı öldürecek ġara yılanı vuruyum da aḳ yılanı
193 ġurtarıyım diyi bi silah attım xanġısına dēdi de bilemedim. hiç mi dēmedi gene
194 bilemedim. ġodum gittim diyo. ġaḳ diyo şu yılanların içine bak ġara yılan
195 xanġısıysa bul da çıkart sen. adam ġakıyo, hepsini ġaldırıyo, bakıyo bunun içinde
196 yok diyo. nerde ġara yılan var, nerde ġara yılan var? filanca dul ġarının oğlu ġara
197 yılan var diyolar orda. birbirinin dilinden anlıyolarmış gayri ya. o̅ le diyincesi gidin
198 diyo çağrın gelin o ġara yılanı. çağrıyolar geliyolar, ġapıdan girince yılanların içine
199 ġayıyı ġara yılan ya buluyolar onu gayrı. tamam diyo bu yılan diyo. tamam diyolar.
200 gel sen burıya yanıma otur diyo. benden dile dileyecānı diyo. o̅ le diyincesi ben diyo
201 canının sağlığnı diliyom ne diliyim senden diyo. o̅ le diyince aç ağzını diyo. ağzını
202 açıyo bu ağzına üç sefer tükürüyo git diyo sırrını ġarıya bildirme diyo. her şeyin
203 dilinden anlarsın diyo. adam ġakıyo gidiyo. ġuş dilinden anlarmış. köpek ürse sözüm
204 yabana, dilinden anlarmış. afsınlandı ya, her şeyden anlarmış. bir gün oluyo ġarısı
205 bunu sıkıştırıyo. sen diyo köpek ürüyo gülüyon, ġuş civildiyo gülüyon diyo, sen niye
206 gülüyon diyo. o̅ le diyincesi ben söylemem, git benim üstümden diyo adam, so̅ lemek
207 istemiyo. ġarı üsteliyincesi xadı diyo sen xırını yak, baña bi ekmek yap sıcak ekmek
208 ben de ġoyunu ġatıyım geliyim de diyo, geleyim de söylüyüm diyo. adam ġoç
209 götürüyomuş. ġoyunu ġatmaya o da xırın yakmaya durmuş. adam bana sırrını
210 so̅ liyecek diye ekmek yapmıya. bi de o arada hindi iki ġoyun geliyo ġarşılıyo ġoçu.
211 ġarşılıyıncası alıyorlar ġoçu yörüyolar. bi duvar varımış duvardan ġoyunlar atlıyo
212 ġoç kalıyo giride. ġoç galıncası ġoyunlar giri dönüyo da meliyo. atla gel de gidelim
213 davara diyo. o̅ le diyincesi ben diyo ağam gibi ġarı ağazlı dälimkine diyo sizin
214 lafiñıza bakacak diyo, ben atlamam ya ayām ġırılı ya başım diyo, ġoç ġoyuna. o̅ le
215 diyincesi adamın ağarına gidiyo. hindi ġoyunu ġoça ġatıyo giri geliyo. hanım hanım
216 diyo yaptın mı äkmā diyo, yaktım xırını hemen atacām diyo baḳ baḳ alım xırının
217 ısınmış mı diyo. ısındı diyi baḳ arḳ ana arkasından ġaldırıviriyo ġarıyı xırının içine,
218 yiyo içiyo muradına ėriyo böle bitiyo.

219

220 **-Güzelmiş, ağzına sağlık teyze.**

221

222 " dağ başında gėzen ėvliya

223 geldi bi ġuş ġondu bizim avlıya da bizim avlıya

224 dėdim ġadir mevliya

225 biri ėvlat biri dėvlet biri yār" tamam mı?

226

227 **- Sesin güzelmiş teyze.**

228

229 cafer çakal: güzeldir, güzeldir. biliyo türküleri ya sō̄ lemiyo.

230 halime çakal: hacı valla aḳ lımda yok ha, dersim diyincesi sō̄ ledim.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

16

Konuşan : **Abdil AKSOY**

Yaşı : **77**

Öğrenim Durumu : **İlkokul Terk**

Derleme Yeri : **Yenidoğan Köyü**

Konusu : **Sohbet**

1 - **Amca, doğma büyüme bu köylü müsün?**

2

3 dōma böyüme bu kȭ lüyüm.

4

5 - **Okula gittin mi hiç?**

6

7 gettim. vallā üçe ġadar oḳ udum heralda. o zaman okullar yeni açıldı tābi öğretmen
8 gelirdi bu sene giderdik bi soluk gittikten sōna öğretmen gederdi. velhāsıl
9 bitiremedik. yaş doluncū valla on beş yaş mıydı ġaçıdı çıxarıylardı. öğretmen
10 olmuyunca her sene bi soluk gettik ammā beşi bitiren olmadı. Saten o zaman da
11 heralda üçüdü, üçe ġadarıdı heralda.

12

13 -**Ne işle uğraştın gençliğinde?**

14

15 çifçilik.

16

17 **-Askerliğini nerde yaptın?**

18

19 askerlîmi köteya' da yaptım, izmir' de yaptım. diyarbakır' da yaptım. şindi kötāya'da
20 zaten havacıyıdım. ondan sōna işte okur-yazarlī olan, bele senin gibi okur-yazarlī
21 olanları yazdılar, ilkokul terk bayā oKumuş oluyudu o zaman. bizi birezimizi seştiler
22 eğtim görenden sōna mayın ġursuna gönderdiler.

23

24 **- Kaç yıl askerlik yaptın?**

25

26 iki.

27

28 **-Köyün adı nerden gelmiş?**

29

30 vallā bu köyün adī kesin olarax yėrli bu köy eski değil yani, eski yerli köyler,
31 sōnadan gelme değil. ġarabağ' dan gelme dirler aslımız. türkmen. türkmen diyince
32 bazen de yanlış oluyu yāni, yalınız bizim türkmen geçer.

33

34 **- Kim koymuş köyün adını, neden Yenidoğan?**

35

vallā köyün adī eski, yenidoğan dā yeniden ġondu onu ġorken ben de vardım ġondu. biz emirdağ'ındaydıx. afyon' a bağlıydıx sōnadan yitmiş dörtte mi geştik ne geştik. eşkişē're geçtik, şēre geçinci muhtarlıKlar değişti. üç köyün bi muhtarı varıdı. şimdi her köyün bi muhtarı oldu. o köy doğanay biziki ondan sōna ġondu. yenidoğan eski adı domaköy esas ha.

-Köyünüzde türbe falan var mı?

tekke var şurda.

-Özelliği nedir?

vallā onun özellî tekke ora yāni Íāle tekkesi dėrler, yāni içinde kim yattığı da belirsiz yānı. adı mēşur.

-Hangi zamanlarda gidilir oraya daha çok?

başına bi şey gelen gider, başına gelenler sölüyü, gidenler yāni. hıdırellez' de giderler.

-Tekkede ne yaparlar Hıdırellezde?

du aėderler, yağmur du a sına çıkarız orıya. hepsine çıkarız yani.

59

60 **-Dilek dileyenler bir şeyler bağlarlar mı oraya?**

61

62 yā yā, oraya bağlamıylar da şurlarda varıdı bağlallar. o bi inanç bağlallar. yalınız
63 tekke çok ismi geçiy ya yapan belli değil.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

17

Konuşan : Döndü AKSOY – Solmaz AKSOY

Yaşı : 75 - 47

Öğrenim Durumu : İlkokul Terk - İlkokul

Derleme Yeri : Yenidoğan Köyü

Konusu : Sohbet

1 **- Teyze senin adın ne?**

2

3 döndü.

4

5 **- Döndü çok buralarda. Sen kaç yaşındasın?**

6

7 aynı dedeninen eveli belli değilidi ya. dutturabilesiye olmuş, aynı dedeninen işte ele.

8

9 **- Sen hiç okula gittin mi teyze?**

10

11 okula ben bi hafta giderdim. bi dā gitmezdim. ele ele bunun dedî. gibi işte öğretmen
12 yoktu. bi dā da salmadılar ele ġaldım heçbi şiy bildiğim yok.

13

14 - **Niye göndermemişler seni okula?**

15

16 abdil aksoy: yavu şimdi o zaman bizi de zorunan götürürlerdi.

17

18 **-Neyle gelin getirdiler seni?**

19

20 eveli bi yaylı varıdı, yaylıydı yavrum.

21

22 **-Senin gençliğinde düğünler nasıl olurdu, buranın düğün ādetleri nelerdi?**

23

24 üç gün düğün oluydu bax. dāvet veriylerdi bi mevlüT oxutuylardı. ärtesi gün ġına, ġız
25 ävine ġınaya gidiylerdi, nışan veriylerdi yemek ġına yaxıp geliylerdi. ertesi gün gelin
26 alınırdı.

27

28 **- Kınada ne giyerdi gelin?**

29

30 ne aldılarsa giyerdi işte, älbise giyiliydi. hep ġadife enteriydi canım. al duvādı. bō̄ le
31 ayna muynu daxallardı. altın Çizellerdi ġayrı sō̄ lüyüm. hepsini altın axçe yapıylardı
32 bele, alıylardı o yanına o yanına bi de şele şey varıdı taxıylardı zäncirli bō̄ le şuralānı.

33

abdil aksoy: bilezik değil beş altın ortasında böyük altın. bişibirlik denirdi oña. beş altın yerine.

- Kemer falan takmadılar mı sana?

kemerimiz yoğudu yavrum. şalvarıdı bēle ġara ġadifeden, ġuşādı bēle sallardın bi yanını ondan sōna gümüş dokalar, şėyler varıdı. Taxallardı buralara. gümüşten bele zäncirli zäncirli daxıylardı süs işte.

-Ayağınıza ne giyerdiniz?

bayā ayakkabı.

- Başlık parası var mıydı?

varıdı.

-Ne verdi sana amca?

vallā geçmiş gün bilmiyim yavrum. ne verildiyse. hē.

-Düğünlerde hangi yemekler yapılırdı?

piriç pilavı, bamya çorbası, et, hoşaf, ġara üzümüdü. o zaman ġara üzümden hoşaf oluyudu. böğür kesiliydi bȫle, bi de hısım akraba ġoyun, toxlu getiridi hediye. oğlan evine oxutunun yamacı oğlan evi de elbiselik nelik dātıydı. ele hanı akrabalāna yavrım. bunar da bele hediyelik getirilerdi. bėle davılınan köyün içiyse onu davılınan getirlerdi. bele o sēmen oludu altı yedi dene o sēmennerin dalına veridin. alıgelidi bi de bāşış verillerdi o sēmennere. para para.

-Mani okur muydu kızlar?

oxuylardı.

-Döne kız varmış, onun hikāyesini biliyor musun sen?

o ġız bi yerden yüzüx daxınmış, babası da dimiş nerden daxındın bunu. ne olduysa bi vuruyu adam bi gún yüke saxlıyı, bi gún samanlā derken ġuyuya atmışlar.

-Babası mı atmış?

ġayrı bilmiyim işte diyim ya ben o vakıt ġızıdım. orda sōna bele millet yaza ġarşı ġoyunnanı otladırkan orıya baxmışlar mı naptılarsa bi de baxsalar kı orda ġızın ölüsü. bax nası duydun sen onu?

-Türküsü yok mu onun, türküsü de var.

80 bilmiyim, deden biliyodur belkim.

81

82 **-Gerçek değil mi bu olay?**

83

84 essah yavrım, diyim ya burada. anası yoğumuştu. analīmış yā.

85

86 **-Kışa hazırlık için neler yapardınız eskiden?**

87

88 aynı işte. tereyağı, pendir, tarana ederdik, bulgur, düğü, büber, ƀ aldırcan işte.

89

90 **-Kendiniz mi yapardınız bulguru?**

91

92 evet, evet onnar ne ezgiler doluydu. ġaynadıyın, onu seriyin ġuruduyun, giri onu
93 götürüyün dȭ dürüyün. eveli şennînen ġarılar, geşler doplanırdı bēle bağrış çığrış
94 türküynen sazınan gece düvellerdi.ġurudurduk, çektiridik, giderdik. ya ġarılar gendi
95 çexiydi gece. ya makine olannar makine çekiydi.

96

97 **- Tarhanayı nasıl yapardınız?**

98

99 solmaz aksoy: taranayı bunnar yapmazdı. bu eve düşmüyü diyi ġayımamgil
100 yapmazdı. deniyi yapmıydık. unu, yoğordu süzdürüyün biraz duruyu dadını alıyo,
101 ondan sōna bibēr, domatîz ne varısa ne atarsan sōvan, nāne, baharat dolduruyun onu

102 yoğuruyun. biz iki gún durduruduk. durduran üç gün beş gün bi hāfta durdurularmış.
103 ondan sōna onu seriyin şeyin üstüne orda ġuruyu öfeliyin eliyin oluyu un taranası.

104

105 **-Nasıl pişirirdiniz, pişirirken bir şey ekler miydiniz içine?**

106

107 ekiliydi, nāne, samsırax. güzel oluyu amma.

108

109 solmaz aksoy: tereyağ ekersin yakarsın önce bi üstüne nānesini biraz da ġırmızı
110 biber. bişip de indirdikten sōna samsırā ġatarsın biştikten sōna gatıyız samsırā.

111

112 **-Diğer tarhana neden düşmezmiş?**

113

114 solmaz aksoy: yani mal ölüyomuş yaptıkları zaman.

115

116 o deneden oluyi deneyi bişiriyin nohut atiyin, mercimek atiyin, gene aynı yuğuriyin
117 bēle. onu hemen döxüyün bēle topak topak edip şeylerin üstüne. o bō̃ le Kuruyo
118 Kuruyo, ıslaniyi ondan sōna ġarıştırı ġarıştırı bişiriyin.

119

120 **- Gençliğinde ne giyerdiniz, bu köyün kadınları ne giyerdi?**

121

122 şalvarıdı, yazma, dülbent aha bele. şēle ġara şarpalar oluydu ya.

123

124 solmaz aksoy: şerpme varımış. kimisi boncuk örermişti. boncukları dışına gelirmişti.
125 bu alnına şöle bağlallarmıştı bō̄ le yāni.

126

127 **-Onun anlamı neydi, niye takılırdı?**

128

129 solmaz aksoy: heralda çok çalışıldīna bu düşmesin diye mi heralda ēle yazma açılıp
130 düşmesin diye.

131

132 bi de ġaftan varıdı dā hanım ġaftan, ġaftanı bilisin dē mi?

133

134 **-Çocukluğunda hangi oyunları oynardınız?**

135

136 köroğlu oynardıḳ , yoğort çaldım oynardıḳ , düz oynallardı ġaşînan.

137

138 **-Nasıl oyanardınız peki?**

139

140 köroğlunu seKe seKe oynallardı bēle, yoğort çaldımı da hopluyup hopluyup
141 oynallardı.

142

143 solmaz aksoy: çıttırma derlerdi arkasına onu oynallardı.

144

145 **- El işi yapar mıydın eskiden?**

146

147 işleme yavrım, minder işleniydi, ġırlent işleniydi, dolaylar işleniydi aha bele.

148

149 **- Dolay nedir?**

150

151 dolay yastıxlar var ya duvarlara çiziliydi ya onun biyazları üstüne örtüliy ya onun
152 etekleri işleniydi dantel çekiliydi.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

18

Konuşan : **Ali ÇAYAN**

Yaşı : **81**

Öğrenim Durumu : **İlkokul**

Derleme Yeri : **Körhasan Köyü**

Konusu : **Sohbet**

1 **- Köyünüzün adı neden Körhasan' mış amca?**

2

3 gözü kör adam varımış ismi de hasan' ımış. beñim ismimi ġoñ bu köye demişler, o
4 adamın ismini ġomuşlar. bu köyün adamı kördür sen bakma. körasan diye ondan
5 ġalmış.

6

7 **-Askerliğini nerde yaptın amca?**

8

9 ben akisar' da yaptım askerlîmi. otuz ay yaptım.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

19

Konuşan : **Hamide GÖNÇ**

Yaşı : **76**

Öğrenim Durumu : **Yok**

Derleme Yeri : **Körhasan Köyü**

Konusu : **Sohbet**

- Okula gittin mi teyze?

gitmädim gitmädim. okulu nerde göriyin?

- Kaç yaşında evlendin?

ben evlendîmi bile bilmiyim, ġaç yaşında oluyo.

Şimdi kaç yaşındasın?

ē yaşım vardır tā bayā ġızım, vardırım vār. azdımız mı anamızdan doğalı yaş yaşıyik.

12

13 **-Neyle gelin getirdiler seni buraya?**

14

15 beni mî? ben burda gelin oldum. arabaynan, arabaynan. şō̄ le munübüsler vardı ya cip
16 cip derlerdi eveli ya onnan. tel duvak mı vardı yüzünü bō̄ le örterdin nemi. bō̄ le
17 başına duvak doldurulardı.

18

19 **- Düğünler senin gençliğinde nasıl olurdu burada?**

20

21 davulunan olurdu nasıl olı°cak yemēnen, yukaynan ekmekli yemekliydi. sen nėrde
22 öğretmenlik yapiyin?

23

24 **- İzmir' de.**

25

26 hē, izmir'de.

27

28 **-Kına gecesinde neler yapılırdı eskiden?**

29

30 fıstık, şekēr, lōkum, piskevit yapıylardı. yukā, yemek getiriylerdi. ekmek yaparkene
31 napıcak ġızım işte, āynı eski zaman nolacak.

32

33 **-Geline kına gecesinde ne giydirirlerdi?**

34

35 şālvar. ġadife şalvar, entare üstüne, ō̄ le yapallardı.

36

37 **-Ne takarlardı?**

38

39 ālтın, bi yüsüknen bi de daḳ arsan bilezik daḳ massan yok. varısa daḳ acañ yoğusa ne
40 daḳ acañ?

41

42 **-Gelin günü ne giyerdi gelin?**

43

44 gelin günü şalvarı çıkarıdın elbise giydirirlardı. başına bō̄ le tėl duvaḳ . aynı ēskisi
45 gibi bura gibi tėl duvaḳ oludu. bō̄ le teli çok yapallardı sallanıdı. bō̄ le dē mi emine?
46 bi de üstüne duvaḳ diyin ġırep örtellerdi.

47

48 **-Gelini çıkarırken para falan isterler miydi?**

49

50 isteme mi "ġapı parası" 50 ver, 100 ver, 20 ver, ne verirsen alıdı.

51

52 **-Kim isterdi?**

53

54 ha senin gibi ġız çocukları gelidi sādıç oludu gelinin yanda hē o zaman istellerdi.

55

56 **-Kızların çeyizlerinde neler olurdu?**

57

58 lastik, pala, yatak, iki halı üç halı ne alısan alıdın.

59

60 emine çayan: halı ne geziydi o zaman, kilim kilim.

61

62 kilim kilim deden ırāmetlik buna üş kilim aldıydı. vallaha üş deneydi.

63

64 **-El işi yapar mıydın gençken?**

65

66 çorap ne yapacañ çorap, inne iplik nen vardı. eskiden bo̅ le şey mi vardı.

67

68 **- Kilim dokudun mu teyze?**

69

70 yōK ġızım doḳ umadıḳ . anam ırāmetlik doḳ urdu gine ıstar doḳ uyum derdi.

71

72 **-Ne derdi?**

73

74 ıstar derdi ıstar.

75

76 emine çayan: kilim doḳ uyanların şeyi var ya tezgaha, iplere ıstar doḳ uyum derlerdi.
77 böyle kendileri boyardı otnan, o renk olurdu nası oluysa o alır o şeyi ıstar derlerdi. o
78 zaman vurdukları şeye.

79

80 **-Çoraplara en çok hangi örnekleri koyardın?**

81

82 düz ġordun, bō̄ le kilim deseni naḳ ış ġordun.

83

84 **-Köyün kadınları ne giyerdi eskiden, senin çocukluğunda?**

85

86 şalvar, şalvar giyerlerdi. aha bō̄ le gölmek. başlarına aha bō̄ le yazma alıllardı. ġara
87 örtme varıdı onnan çıkallardı. şimdi başına bi yazma alıyın yörüyün.

88

89 **-Tarlaya ne ekerdiniz?**

90

91 ēkin, fasille, ġabak, bostan, ne ekersen olurdu.

92

93 **-Patates?**

94

95 patetis ekmezdik, şindi çıktı patetis ġızım. pancar bile yoğudu o zaman dē mi emine
96 yoktu pancar?

97

-Alışveriş için nereye, neyle giderdiniz?

çitteler'e. at arabasınan, motur yoğudu ki o zaman dıgıdıḳ dıgıdıḳ binerdin arabaya yallāh. olursa giderdin olmazsa bi ġoñşuya biner giderdin. o zaman fakirlikti ġızım. hindi bō̄ le ürüslük mü vardı? hindi hemen biniyin arabalara biş dakkada alıyın ihtyācını görüyün. şēre giderlerdi at arabasınnan. öküz ġoşar giderdi.

-En meşhur yemeği ne buranın?

en meşur yimē ne olucak pātlıcan, fasille, bibēr, makarnā, ġızartmā ne yapacan. en meşur arabaşı hah arabaşı.

-Onu nasıl yaparsın bir tarifini ver bize teyze.

arabaşını özüyün, içine duz atiyin, tavī da gaynatiyin, tavī da kesiyin ilimon da döküyün suyun içine atı atıver. kesiyin bıçānan.

-Hamurlunun içine neler katılıyor?

bi şey ġatılmıyo dōru su ġatılır. suynan unu ġarıştırıyin bişiriyin. biber atıyin acı biber seversen sevmezsen ne atıcın.

-Çamaşırı nerde yıkardınız?

121

122 çamaşırı sakarı' da yıkardık. ataşı, ġazanı ġaynadırdık fokuduķ fokuduķ ġaynardı
123 ġazan. bi de toķ aç, vur allah vur. nerde yuycan ġızım, ėveli çeşme mi varıdı?

124

125 **- Saçlarınızı örer miydiniz?**

126

127 örerdik, pelik yapardık. örerdik bi de pelik yapardık bȫ̄ le örerdik dā bi de darardıķ
128 bȫ̄ le.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

20

Konuşan : **Hamza ÇAYAN**

Yaşı : **51**

Öğrenim Durumu : **İlkokul**

Derleme Yeri : **Körhasan Köyü**

Konusu : **Sohbet**

atmışlarda çocūduk ben atmış doğumluyum. beş altı yaşında, altı yaşındayken dedem öldü. eskiden tābi köylerde şey yoktu ceryan buraya yetmişlerde geldi. lamba yanıyodu ġaz lambası, o da koku yapıyodu. tābi ġaz lambası. harman olurdu. būdaylar, arpalar şeynen biçilirdi makineynen biçilirdi bizim çocuklūmuzda. dızġarayı daḳ arlar dızġaranın arkasına düven bāllanırdı.

-Dızgara nedir ?

şō̄ le saçları var yuvarlak, kesici yāni yuvarlak o saçlar dönüyo onu geriyon bō̄ le gerdiğin zaman daha kesici oluyu. sapı ġıyıyı bu yāni arkasında düven var düven de o sapı eziyo onu harman yerine getirirlerdi. sapı dökerlerdi harman yerinde moturnan işte bėygirnen, bėygirnen de yapan vardı atınan, bāzıları atları ġaçırırdı. düvenner falan ġırılırdı. ondan sōra sap olduktan sōra toplarlardı tınası, tınas derlerdi ona ben çocuktum tābi o zaman görürdüm ben savururlardı. rüzgār beklerlerdi. poyraz çıksın da savuralım diye. poyraz çıkardı, savururlardı onu. deneyi gece sabā ġadar

durmazlardı elerlerdi ġalburnan işte dene çekerledi. ondan sōna tekrar geri uyumadan geri giderlerdi sapa, yetmişlerde yetmiş kaçıdı bilmiyom da ondan sōna bu biçim işi bitti yāni düven işi bitti. biçerlere vermeye başladılar bu sefer de tuman çekmeye başladık. yani bize sap tuman çınnattırırlardı. arabaya çıkardık aşşādan dirgennen yüklerlerdi. delice derdik geniş yaparlar da üstüne her yerin toz şey zāti. sakarıya giderdik yüzmiye biz fırsat buldūmuz zaman ġaçardık geri bulurlardı giderdik arabaya sap çınnatırlardı. bize tuman içi zāti biz görükmezdik ki çocuğuz. ondan sonra selim yeniköy' de görmüş bu dırmīnan topluyu sapı tumanı tarlada yapıyı hani geri geri tumanı toplanıyıdı ya dediler bu deli dediler, yav böyle şey mi olurmuş, dediler babalarımız işte. halbuysi deli olan kim, biz dēmi kendileri. o adam akıllı adam orda sapı topluyu saman yapıyı hiç kendini üzmüyü. neyse bir iki sene o öyle yaptı. sōradan yapmaya başladılar bu sefer köylü hep öyle yapmaya başladı. hiç tā sap getirme yok tarlada dırmīnan yani boranayı daḳ ıylar motura geri geri topluylar. hatta halamın oğlu vardı ferit onun arkadaşı vardı o zaman işte yetmişlerde bilmiyom da sene ġaştı yetmiş küsür işte. yetmişlerde eskişehir'de beraber oḳ urlardı onnan o buruya bi ġaç sefer geldi o çocuk şeyli şerefiyeli o. tuman topl

edecem derken çocuk düşüyü o şeyin içine o çocuk yandı o zaman yani bilmiyom. hatta gelirdi bize burda ġalırdı. ferit de biznen hani aynı akreniz o çocūnan da hani yaşımız benzemesin aynı. öldü yandı o çocuk o zaman şerefiye' de feridin arkadaşıydı. o ferit de halamın oğlu şimdi almanya' da o. bizde de burda işte samanı çekerdik ondan sōna samanı da samanlığa getirirdik eskiden. tōz zāti sıcak bi taraftan şey bi taraftan çok ēziyet çîle böyle var ya yāni o şekil çileydi. anam hamır yoğururdu, eşşek arabası vardı bizim. eşşē binerdik biz arabayı ġoşardık hamırı götürüdük fırına. samannan yaḳ arlardı ama o ekmekler ne lezzetli olurdu. haşhaşlı yapardı var ya o haşhaşlıyı yimėye doyamazdın bō̄ le yā, ō̄ leydi yā. şimdi onnar nērde yav eskiler o şeyler yā. ēskiden eski ġadınnar hep çileydi zāti hamır yoğururdu, bulaşığı bi taraftan, çamaşırı bi taraftan, ġazanı ġorlardı ġazan ġaynardı, çamaşır yıḳ ārdı, ġali çilenin bin bir türlüsü bō̄ le ya şimdi, yāni nelēr nēler bō̄ le ya.

44

ondan sōna işte yetmişlerde o çıḳ tı sōra yürüyen saman makinaları çıktı. şimdi moturun arkasına daḳ ıyın araba da romorka da üzerini ġapatıyın tarlada yapılmaya

47 başladı bu sefer de dediler o küllü yā onu işte hayvan mı yirmiş işte şȫ le olur bȫ le
48 olur. bu sefer bir iki sene onu da yaptırmadılar. yav işte ne yapmıyın dē mi ne ġadar
49 cahil köylü ġafası mı diycēz artık cahillik mi diycēz ne diycēz artık. ondan sōna
50 herkes onu yapmaya başladı. bu sefer ondan sōna samanlığa motura taḳ ıyın. şey
51 çıktı üfürücü samanlā hiç girme yok üfürücüyü ġoyuyun traktöre moturnan ġuyruk
52 bilinnen içeri üfürüyü getiriyin arabayı çekiyin arkadan zencirnen samanı döküyü o
53 makinede içeri atıyı samanı el vurma yok ondan sōna balyeler çıktı şimdi balye
54 yapılıyı artık hanî saman da bitti toz işi de bitti.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

21

Konuşan : **Ebubekir Sıddık ÇİL**

Yaşı : **69**

Öğrenim Durumu : **İlkokul**

Derleme Yeri : **Çifteler Merkez**

Konusu : **Sohbet**

- Adını kim koymuş amca?

hē orası derin ġızım şindi yā. babamın yirmi birinci çocuğu dördüncü ayleden, adımı hamit hoca varmış şeyde körhasan' da yav hocam demiş bizim çocuklar hep oluyu ölüyü oluyu ölüyü buna bi isim ġoy demiş kitap açıyı ebūbekir sıddık, tālibin babasıydı hani.

-Öyle koymuşlar adını. Unutamadığın bir askerlik hatıran var mı?

acemiliğiz ya gel dedi yā şȭ le çıkalım dedi bizi çağardı. çıktık altı eskişehirli olduk gāri eskişehirli de işte şurdan burdan ordan sōna bi onbaşı çağardı bizi gelin buraya didi. getmedik bi dā gelin didi gene gitmedik. ondan sōna bi asker gönderdi. gelin sizi çavuş çārıyi açın eliñizi didi. unutmadığın diyince, açın eliñizi dedi. şabettin şȭ le yapıyı Komutanım ben başka bölükten başka bölükten diyi ġaynım ġaynım.

-Yunanlar gelmiş mi buraya kadar harp zamanında?

yȯnan gelmiş. babam harp yapmış istanbul' da şey de izmir' de yȯnan'ı döktük ġurtardık dedi. yȯnan' ı dökünce denize, ağlardı al işliğim şēyde ġaldı murad dağında derdi.

-Ne kaldı diyordu?

al işliğim, gömlek yāni, hatta otuz iki otomafil derdi asker getirmiş şey yȯnan, yiyecek, işicek getirmiş hem söylerdi hem ağlardı rāmetlik. arabaları esir alınca gömlek, pantol, babut bi giymiş birini de bėygirin üstüne atmış. komutanı demiş ki len oğlum seyitgāzili, o zaman seyitgāzi' ye bağlıydı ya māmudiya da yoğumuş. seyitgāzili demiş bu mekāre beygiri mi demiş suvāri beygiri mi demiş. efendim demiş ḱāh mekāre olur ḱāh suvāri olur demiş. yaşā yaşā demiş bu sefer de. yoğudu diyi yāni.

-Çocukken hangi oyunları oynardınız amca?

oñ kişi olurdu beşimiz bi tarafa beşimiz bi tarafa, beş kişi saklanırdı, saklandīmız yere geri meselā ġale olurdu. buna bu yandan giderdik o yandan gelirdik hemen buraya geldik mi biz ġazandık. ondan sonā bi dā saklanırdık ama yakalandıkmı ġulaklarından dutarlardı kişnedirlerdi çocukları, ılkı ona derler.

-Sebzeyi nerden alırdınız?

40

41 zebze yoğudu ki ġızım yā, harmandan harmana anca görürdük biz harmandan
42 harmana anca ekerdik de ona göreydi. domatisi harmanda yirdik baldırcanı, fasilleyi
43 ȫ leydi.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

22

Konuşan : **Ayşe KAVAK**

Yaşı : **43**

Öğrenim Durumu : **İlkokul**

Derleme Yeri : **Çifteler Merkez**

Konusu : **Sohbet**

- Neler oynardınız eskiden, çocukluğunda arkadaşlarınla, kardeşlerinle?

bi sehēr abam vardı annemin ablasının ġızı o bize ġoyun moyun sağdırıdı. ondan sōna şişelere sağardık ġoyunu şöle şöle şişeleri vardı ya belki satı ebenin vardır, onnara ondan sōna ufacık tabakları ġorduk ġayli annemden ondan yoğort mayası alırdık ya süt bişirirse sütün üstünden çalārdık öğredir salardı eve. oynardık yāni. o öğredirdi bize o büyük oldūna.

- Onlardan oyun mu yapıyordunuz siz?

hē oyun yapıyoduk canım, onu annem yapıyodu ya hani pėynir yapardı, yoğort onnardan çalarıḳ biz de onun gibi yapmaya.

- Sizin oyunlar çok ileriymiş.

he he. işte o büyük oldūna o öğredirdi, yatardı ġoyun ġoyunu ġaldırıdık. onnarı o tutardı siz sağın derdi o bilemezdi, sağardık işte içine dışına.

- Arabaşı nasıl yapılır?

arabaşını tavuk suyuynan yapılıyı, sen yimiyon mu sevmiyon mu?

-Ben onu yutamıyorum.

yutamıyon mu bizim imren gibi o da yutamıyo da çîniyi bāzı. dedesi de diyi ki çiğnenmez imren onu güzel yud diyi. arabaşı yapılır ġı. gel de yapıyım ben säne.

- Nasıl yaparlar onu?

arabaşını mī ? arabaşını un ġorlar, işte suynan onu bō̄ le yoğuruyu da o ġaynadıkça ġıvamına geliyi yāni. döküyon döktükten sona da şey yapar hani pıçaknan, kimi un ġavuruyı ama onun suyuna, et suyu oldu mu iyi olur.

-Eskiden yengenin size anlattığı masal, hikâye falan var mı öyle köyde anlatılan, bildiğin?

36

37 he, babannäm anladırdı masal, anladıyım.

38 bi adam bekār durmuş bi ġadın da orda bekār durmuş, ġadın ġurnazmış şimdi adam
39 ġoynu ġapatmış gēlmiş eve paltayı almış, ona ağaç kėsmeye gitmiş. ġadın da ondan
40 önce çık ağacın birinin dibine o bakārmış acaba şu ağaç mı iyi şu ağaç mı hangısı
41 düzgün diye, şurdan bağarırmış ġadın da " varırık vururuk, astar keseni yirik" aslında
42 gitse belkit de ġadını görcek orda, bi dā olmuş gene bağarmış, atmış paltayı ġaçmış,
43 bakmış ġarı ġaçıyı hemen geri gitmiş. ben demiş kilim de istemiyim ıstar da
44 kesmicem, yav neyin nesine demiş paltayı vurdukça bağırdı der. " varırık vururuk,
45 ıstar kesesi yirik" babānmem bunu anladırdı gülerdi, ġarı da o kilim dokumadan
46 ġurtulmuş derdi babānnem.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

23

Konuşan : **Sultan ÇİL**

Yaşı : **65**

Öğrenim Durumu : **İlkokul**

Derleme Yeri : **Çifteler Merkez**

Konusu : **Sohbet**

1 - **Amcaya nasıl istediler seni?**

2

3 amcanın istemesi şȭ le oldu. ābimnen askere gittiler havācı oldu, kütahya' ya gittiler.
4 daha asker olmadıydı amcanı getirdi izinli ābimnen bölükleri ayrı. ābime demiş ki
5 babam geldi izin aldı bayram izini. kurban bayramıydı izine gideceğem köye
6 şabeddin bi diyeceğen var mı bi isteğen var mı? ben de giderim demiş, çocukluk.
7 ġaçıp maçma demiş gine amcan askerliğin yanar. olur diyi, bi diyeceğem yok filan
8 diyi selam söle diyi, akşam oluyu şabeddin ābim bölükte yatmaya diye çıkıylar,
9 tuvalet varmış afedersin çıkıyı varıyı hemen taksi dutuyu taksi de dîldi paytonudu
10 eveli, paytona biniyi o ġaçıyo o ordan eşkişēre geliyi eşkişērden amcandan eveli köye
11 gēldi, ābim buradan da gine bi arabacı dutuyu köye gēldi. neyse bekir de gelecēdi dedi.
12 düneğen dedi. ābiyim amcannan çıktı gēldi.

13

14 - **Kaçtığından haberiniz yok sizin, askerden kaçtığından?**

15

var haberimiz ġaçak oldūnu. tābi bȫle bȫle yaptım. amcannan geldiler anam çörek etti. ben çay may demlettim onnara ābim bäne bȫle yaptı. ayakkabıları çamır ġış günü. ayakkabılānı falan yıḳ adım yerleri süpürdüm āramız bizim betonudu, ayakkabıları da yīkanıyı, halbüse benim ġalbimde bi şey yok, ben bekir ābi diyim canım ābimin arġadaşı. on beş gün sōna dünür geldiler.

-Nişanda ne getirdiler hediye?

nişanda ġurban oluyum işte iki āltının olurdu, bilerzik bi sarı lira daḳ arlardı, sarı lira zāti bi tane daḳ ılırdı. bāsma, çamaşır, ātġı, ġadife şalvar, yemēnen olurdu nışan. hısım akraba daḳ ıya dutarlardı ġızı altının var bilerziğin var. bütün altın daḳ ılıyo, o zaman iki metro basmayı alan yola düşerdi, valla öyleydi. çanak, çömlek, çencere, alemiyon çencere bizde düğünde atılırdı.

-İyi bi hediye, düğünde atılıyor.

iyi bi ağır hediye, bolca alemiyon çencere vardı. yalınız işte hısım akraba yemē çağırırdı gelin olacak ġızı akrenlerinnen gidersin mesela köyün ġızı da maalle ġızı olurdu, ġomşu ġızları giderlerdi orda ȫlennen çağrırlardı akşama çağrırlardı yirdin sādıcın kimise hediyeyi ona verirlerdi. sādıç sensin benim sādıcım ya sen getirisin alimüyon çencereyi. señe hediye verir annen sen getirisin öyleydi. amáliyat oldu ġaynām. gelip giden oluyu çocuklār da güççük işte, işe yarıyan bi çocuk yoğudu dede de mantı istedi. mayalı hamır yoğurdum onu da fırına gidecem. ben duz diyelek lili ġomuşum. ġoydum ben fırına gittim dedim ben gelesiye hamır yumuşasın yāzdım, āttım, zoba da hazır hemen. kenarları dilîk dilîk dilindi. ana didim benim hamır niye bȫle oluyu didim. duzu çok mu attın yōsa, dedi. yāptım dürdüm amma döküyüm hamırı saldım makarnayı hamır köpürüp kakıyı zobanın üstünden daşıyı, o zaman aygaz yoğudu dışarda. amanın hamır oldu bėmbeyaz şȫle kar gibi, yalınız köpürüyü.

ondan sōna döküyüm döküyüm ġabarıyı şeyidiyi iyi kötü, yȯ karıya çıktıydım, onnar cumādan geldi bi de köy imamına gē hoca gidelim bize demiş o da hacı amca ne var, bėmbeyaz yėdiler, çay da iştiler. onnar da hasta olsa ben nāpacam bi de onu düşün. ġalmadı mı amma ġalır canım. başıma geldi işte. bi dā ġutuyu ayırdım ġāli. ben onu dökecem de ġayınnam didi ne yidirecen gelecekler didi. onda mesela yap bi çay peynir ġoy, çay ġoy yemek yapamadım dē mi ya vallā yirmi dört saat yürek küpürtüsü çektim. gece ġarnım ağrıyı diyecek olan mı, istifar ėder olur ya, yapınca yapar. zehirli, galibā yoğort ġurtardı. bi şey olmadı.

-E onlar da hiç anlamıyor yerken, tadından.

amma annamadılar acıkmışlar. ȭlen geçti cumadan geldiler şimdiki gibi muhabbetinen de yidiler.

-Çok güzel olmuş demişlerdir.

tābi çok güzel oldu dediler. güzel olmuş eline sağlık dedi, bacı dedi hoca. ben de āfiyet olsun dedim. demedim hamırı yidiniz demedim. ġalan hamırı, döktüm amma ġıymatı ġalmadı. güççükten gelin oldun mu valla elin adamı kör tavȧ dönderiyi.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

24

Konuşan : **Fadime GÜNÇAL**

Yaşı : **77**

Öğrenim Durumu : **Yok**

Derleme Yeri : **Çifteler Merkez**

Konusu : **Sohbet**

- Seni neyle gelin getirdiler teyze?

yavrum gelin gelmedim. ben yalanı söylemem. bänim başıma bende bi ġardeş varıdı hortlasın, çanakkale harbe gitmiş. şükri derler allah şăhit bak hem burdan vurulmuş hem burdan ayā bō̃le. bėş dene ġoyuna beñi bir gece bir çobana göttü. allah şăhit doḳuz gün durdum. ne yanına gettim ne yanına vadım ne yanıma gettim. gerisin geri beni bi ġardaşım daha vardı. o da doḳuz günden sona gēldi. beni aramaya arkama topal da beni veren de geldi. biz öyle bi yaḳındık. sen dedi buraya kim getti dedi. arkamdan gelen ġardaşım. ġardaşım getti ya dedim. burda durucîk. biz dedi. ġaraġol va kümbetin işinde ölüdürücükler birbirlerini bizi dedi birbirimize ġırdırma, ben seni geri götürüm pişman oldum. öyle diyesim, şurdan eve gitmiyem. ē ne diyen bēn ġardaşım. bēn seni bi gece getirmediyse şumşekler atsın yalanım benim başıma. gelin olmadım ġızım. bu vardığım adama da dört dāne ġarıdan sōna ġaştım ġızım, ġaştım. iyi kötü üş dene dört dēne çocuğum oldu. ömrüm geşti ġızım, askere yolladım oğlanlarımı napan ėyi bu güne geldik ev yaptık, dam yaptık, kimseden mefa yok. başka var mı sorucuğun?

17

18 **- Var var daha başlamadık ki, sizin oranın düğünleri nasıl olurdu?**

19

20 bak diñlē.bō̄ n perşem, dün perşembeydi dē mi? āşam ġına yakarlar ġızın ġınası vadı,
21 ağıt ederler bi de ġıza güzelce ġına yakarlar niyse bir hāvta gezer ġız çarşamba gün
22 ġız hamamı yaparlar ȯ ğlan bi yere ġız bi yerde hamam yaptırırlar. anası älbise alır,
23 hamam şeysine hamam günü gäycē älbiseyi ana alır.

24

25 **- Kızın kendi annesi alır.**

26

27 annesi alıyo hē, ondan sonā çarşamba gecesi gene eline ayāna ġına yaḳ ılır. zülüf
28 keserler. ġızı doyururlar sabah da orucu olur. allah bir bak yalanım yok, di mi gelin?

29

30 g: eveli ō̄ leydi.

31

32 sizi bilmem biz ō̄ leydik, biz ō̄ leydik ise ġızı oruc ederler ġarnını
33 doyururlar, ġınacılar gelir meselā āşamdan anā orda yatarlar ġınacılar. sabahtan gelin
34 arabaları gelir ġurban olam. halıyı gererler ġapıya dōru tā valla bak kimse görmeycek
35 āl, yėşil, emi al dē mi ġız? oraya varıp orayı da āmin, āmin, āmin, dē mi. ānā
36 imiş balayı ġī
37 nėy, ġarının biri ne dedî ġevurcuymuş, gevurcu ölün ġalaydı gevurda parası olan
38 deyo gider deyo balayına. aman paran başınızdan ġálaydı bāri.

39

40 g: töbe de töbe bak.

41

42 demiyecen sus bá, yalan mıyın yavrım.

43

44 **-Başlık parası isterler miydi eskiden?**

45

46 vallā vardı. ellām āz çok vardı dē mi? veren veridi vermiyen vermezdi.

47

48 g: başlık parası varıdı yavrım hāle de var. hāle de var. hemi de bayā aynı afedersin
49 mal satar gibî zorunan pazarlık ede ede var bāşlık ġapı parası alırlardı, yavrım eveli
50 yā, emmi yolu alırlardı, ġardaş yolu alırlardī yol mu yōdu.

51

52 **- Kim alıyor onları kızın kardeşleri mi?**

53

54 g: kız tarafı alıyodu eveli her şey oluyodu. şimdi de var da.

55

56 **-Hangi yemekler yapılırdı sizin zamanınızda?**

57

58
59 olur. ondan sona fasille, ġara hēlva dē mi ġız? ondan sona hā börek.
60 böreklerimiz mēşurdu gelin.

61

62 **- Nasıl yapardınız onları?**

63

64 neyi?

65

66 **-Böreği**

67

68 böreği mi? e böreği gözelce yumururlardı, şurlarım valla yara olmuş böreklik
69 yumuru, bir havta yemek verirlerdi. seyman vardı sēyman ō deliġanlılar bir havta
70 yemecilerdi gelinim. silahlar omuzlarında, oduna giderlerdi. silahlarnan bayrak
71 diktirmeye silahlarnan, ondan sona gelin inerken çat çat çat, hindiki gibi değildi
72 yavrım yerine göre silah atılırdı.

73

74 **-Keşkek nasıl yapılırdı?**

75

76 keşkek, biz diri göce deriz eyce, gözelce döverler. ġurban olam gelin şō̄ le ettinmiydi
77 tokmānan döverlerdi eveli sōna linkler çıktı link deriz dē mi ġoca daşa bizim kō̄ yde
78 de var.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

25

Konuşan : **Şevki SARAÇ**

Yaşı : **68**

Öğrenim Durumu : **İlkokul**

Derleme Yeri : **Çifteler Merkez**

Konusu : **Sohbet**

1 **- Unutumadığınız bir askerlik hatıranız var mı?**

2

3 askerlik hātırāsı çok. hindi ben erbaşım urfa alayda yemek dātıyoz, erbaş dimenin
4 manası, maksat, görevi öretmen gibi tālim, terbiye, silah nası atılı, nası tutulu, nası
5 siper olunu onu õ retip hemi de yemek yirken herkes bõ le masalara cizildī zaman
6 yemekleri dātır. ne ġadar böyük ġaravanalarnan gelir ġali, helkelernen, ne gadar bunu
7 ġarıştıralak dağıtsan dāhi arkadaki masa arkadan gelen son tertipler oturu oraya onar
8 adı oña onnara ġuş diller. bak aynı okulda okuyosun yeni vardınmı ıcık yani sizi
9 giriden dutallar. hindi yemek dātıyoz konar oturu birinci māsıya yemēn yālısını, birer
10 portagal düşüyosa onar kendi ikişer dene alır yetmezse. aşādakılar da iki gişiye bi
11 portaġal yir, ikiniz bölüşün dir. o hisabı şimdi benim vijdānım ġabul etmezdi. bana
12 geçtimi sıra nöbet çavuşluğu tabi sıraynan çavuşa göre haftada bi geli dört günde bi
13 geli otakı çavuşların onbaşının mevcuduna göre ben şimdi yemek dādırkan
14 garıştırdım garıştırdım ġuydum, portoġal herkeşe birer dene meselā, şimdi o arada
15 ben onara dā dādırkan onnar kīfine göre yemek alıyolar. bõ rümden iyi bi kakan oldu,
16 vuran oldu yāni. benim elimde de kepce āzına, burnuna bastım kepçeyi, o arada

nöbetçi amiri gelivirdi. noluyo? valla komutanım bana sorma, tabi o ġuş diyok ya onnar didiler şevki çavuş aldımı nöbet çavuşlığın adāletli dağıdır, onara geçtimi aynı benim ilkinki annattığım gibi yemēn yüzünü alıyi, iki portakal düşüyosa, birer portakal düşüyosa onnar ikişer alır bize bi portakal ikiniz bölüşün dir. terfiyeden dutup da yırtıp alıp on beş gün de disiplin cezası virdi nöbetçi amiri.

" zalım gurbetinin garı ya çekilir ya çekilmez

gençsiniz, deliganlısınız her güzele meyil vermen

ya sevilir ya sevilmez."

hayat, ne hayat mekteplerinde okuduk yiğen.

-Çocukluğunuzda hangi oyunları oynardınız?

ay gördü oynardık.

- Nasıl oynanır?

saklambaç. şimdi saklanısın, herkes saklanı, ebe olan ordan aralaştımı ebeyi takip ider aceleyle geli oraya sobi yaparsın. aynı eski oyunnarın eşi de burda. bi de sēkme.

-Aşık oynamaz mıydınız?

yō, o ġumar işi, onu bek oynamazdık. sōna sekme, böyle altı dere çızık. sōna ipten atlama. hatta ġızın birisi hopluya hopluya ayāna ġaraġuş indirdi inme indirdi, zōrlamadan. sōna zadırōlu köyünün bunu yāz mantarı çok önemlidir. zehirsizdir,

doğal mantar hattā bizim köyde ġayfe var yiğen yāni çifteler'de öyle löküs ġayfe yok. yāni araba araba mantar getirilerdi.

-O mantarın özelliği nedir, nasıl pişirilir?

onu pilava ġatarsın, et kibi tat virir, sāde ayrı et gibi kavırısıñ suvan dō̲r ar, tomatis dō̲r a, biber dō̲r a ġavırısın. et gibi de yersin. et gibi de onun bişirirken suyu da çıkar, çok güzel tatlıdır yāni, burda hindi satılan mantarı da közün üstüne ġorsun göbēni de ġoparı duz ekersin. orda kendi göbē suyunan dolar tuzluca onu da öyle ıcıklarsın işte. seversen ō̲ le yersin.

-Adını kim koymuş amca?

dedemgil ġomuş, şavkı ġomuşlar. halk arasında şavkı diller ya nufus kādında şevki' dir.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

26

Konuşan : **Feride YÖNTEM**

Yaşı : **70**

Öğrenim Durumu : **Yok**

Derleme Yeri : **Çifteler Merkez**

Konusu : **Sohbet**

- Kaç yaşında gelin oldun teyze?

on bèş.

- Neyle gelin getirdiler?

moturuna. evelce sādece eyer ġorlardı beygirin üstüne eyere mindirilerdi, iki kişi beygirin başını çekerdi, öbürü gelin duvaxlı mindirilerdi yanarında da adam tutardı. götürülerdi teslim ederlerdi. ondan sōna at arabasına döndü gelin mindirmek ordan onnar bitti yani traktör çıkıncın traktöre bindirdiler yāni remorka o da bitincin taksiler çıktı ġayri.

-Hangi oyunları oynardınız çocukken?

14

15 è koçi oynuyadıx oynuyadıh işte. konyalı filan oynarlardı.

16

17 **-Yok yok, ben çocukken diyorum evcilik mi, saklambaç mı, bebeklerle mi**
18 **oynardınız?**

19

20 bëbēk në geziye à ġuzum. bizim gunúmüzde bëbēk ne gēziyi. bezden yapıyadıx, ēksi
21 çapıtlardan yapıyodıx e onununan oynayadıx işte çocuklūx. hindi ne var hindi, hindi
22 hēr şey var. allah bi de can virse tamam.

23

24 **-Senin gençliğinde düğünler nasıl olurdu?**

25

26 şimdi bacım genciken bax bunun genşliğinde meselā cumartesi günü değil de pazar
27 gunú başlārdı, perşembe gunú bitērdi. perşembe başlārdı pazar gunú biterdi yāni.
28 öteki de uç gün sürüyedi hani ġısa tātil.

29

30 **- O dört gün boyunca neler yapılırdı?**

31

32 yav şimdi saten iki gún üç gún sıkı oluyu ondan hārici gelişigözel işte gelip geden
33 ortalī hazırlıyollar.

34

35 **- Kına gecesinde sen ne giymiştin teyze?**

36

bizim başımızda şey varıdı, ġına gecesi ġaftan geydirdiler. saya derler hani ya. biz ġaftan derik onu geydirdiler. ondan söylücāmına gëlin gettiğin gunú de gene āynı ordan başına bi cia bağlalar bī al atalar ġötürüler.

-Cia nedir?

tavık ciası gibi bi cia oluyo, hindikiler ő̄le deal ki. tavuk tüyü veyahut da tavusġuşunun tüyünden b ő̄le yeşilli allı onun lilēn tüyü onnardan yapmışlar o zāten böle bi dutam burıya balalar.

-Başlık parası istemişler mi senin için?

canım başlık oluyadı. bėnim babam fakırıdı.

-Sen güzelmişsin ama çok mu istemişler?

emme ben gözelidim ya ādam öte yanda para vermediler ki taksit dediler taksitte ġayboldu gitti.

-Düğünlerde hangi yemekler yapılırdı?

çorba yapılırdı, sarma saralardı, ët bişirillērdi. Patetis gurlardı.

59

60 **- Düğünlerde hangi oyunlar oynanırdı?**

61

62 vallā düğüñnerdē oynıyalardı işṫ e. leğēn çalallardı bizimkileri o zaman ġız evinde
63 filan davul yoğuduki oğlan evinde da davul yoğudu, oğlan evi bi oda dutardı. orda
64 çalardı davulu, ġız evi oğlan evi ġadınnar ederdi düğünü.

65

66 **-Mani okur muydunuz, var mı hatırında?**

67

68 ēksiler oxuyudı da hindi yox o, o hindi yox, "ġīz anam ġīz bacım da hanı bunun
69 anası, hanı bunun bacısı" bele deyin işte māni ġız överlerdi.

70

71 **-Kız övmek ne demek?**

72

73 e işte gız överlerdi. ālatmak içürü. yāni kızı ağlatmak içi meyit sölüyolar işte ġıza
74 anası, babası, ġardaşı bilmem ne filan dedi mi o geliyo ġızın boğazına sarılıyo
75 ağlaşıyollar.

76

77 "ëllerin yaḳ ışığı

78 hatladı getti ëşiği

79 surfada ġaldi ġaşığı" deyin eleydi hīndikiler ele dęal anam.

80

-Eskiden neler giyilirdi?

fıstan geyerdik, enterè giyiyedik, sonra da şalvar giyiyedik. güçüklümüzde fıstan giyiyedik.

-Önlük takar mıydınız?

canım mıstan geydimmi güççüklükte öñlüg bağlamazdık ki. şalvar oluncun öñlümüz olurdu.

-Başınıza ne giyerdidinz?

başımıza katen atınıyodık canım. atkı atınıyodık. çeki bālıyadık başımıza. yazın filan aynı. hanı televozonda çıkıyo ya onardan geyerdik biz. bizim gúnümüzde bele zilif kesellerdi, kekil keserdik bō̄ le anımıza gëlin olduğumuz belli olacak. zilif ederdik şō̄ le şuralara kesērdik ondan keyli annımıza keserdi gëlin olduğu ondan bëlliydi yā.

-Kışa hazırlık için eskiden neler yapardınız?

Ḳış hazırlī çin aynı yaz hazırlīnı ġışın da yirdik. biz hāmır keserdik, undan bulamac ededik töbeler ossūn. un corbasī yarma ederdik būdadan, onu bişirirdik, topala ederdik, hamır keserdik işte buyudu. yazın da beleydi ġışın da beleydi. bu büberleri bilen heç ne buluyodun yazın bilene bulduğun yoğudu. güñümüzde bunnar yoğudu, şimdi hepicī var. eskiden çarık varıdı. gön vaṙ ya hayvan gönü hayvan gönünü

ayağna göre bō̄ le ederler deleler bō̄ le daḳ arlar onununa ayakkabı olarak giyerlerdi. çobannarda bēle pontül filan ne geziyedi. ip doxurdux. kara ipten toxurduḳ da çobannar onarı yırtılasıya geyerdi.

-Hamur işi neler yapardınız?

haşgeşli oluyodı, sacın üstünde ederdik. şimdi ġatmer yapalar, tahanın kendisini hamıra karıştırdın dā onu yālıyollar ordā bayā şimdī aynı āzında kıtır kıtır dağalır gider o. bazlama derler şele yuvarlak çörek yapalardı, pampı derdik yani bizde bazlama deniyo burda onnardan yapılırdı. her yerde meselā aynı bi ismin dēşik adı oluyu.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

27

Konuşan : Döndü ÖZDEMİR

Yaşı : 72

Öğrenim Durumu : İlkokul

Derleme Yeri : Çifteler Merkez

Konusu : Sohbet

1 **- Teyze, okula gittin mi?**

2

3 gittim.

4

5 **- Kaça kadar okudun?**

6

7 bėşe ġadar okudum şādetlemeyi aldım.

8

9 **-Sonra neden devam etmedin okula?**

10

11 sōra devam idecādım da anamnan babam hākkımı yidi. hocalar beni çok seviyodu. şu
12 pençereleri süsledīniz. grafon ḱādı var ya onardan elbīseyi giydirilerdi. atatürk' ün

13 iresmi ilimdeydi sağ golumda, annadın mı? bėşi bitiresiye ġadar ben onu elimden hiç
14 düşürmedim. ēzberim da var daha benim.

15

16 **-Var mı hatırında bir Atatürk şiiri?**

17

18 söyliyecām daha o ezberim de söyliyecām.

19 “ lozandan bugúne

20 gılıçlar girdi ġınā

21 ġalemler çıktı ġındān

22 müjdeler bekliyok

23 bu ikinci akındān

24 éski yöney değişti

25 yeni yöney lozan’ dı

26 anġora’ nın gúr sesi

27 tā oraya uzandı

28 áhĺāk áhĺāk yolu pek dardur

29 saḳ ın haḳ kım var dime

30 hak yoḳ vazife vardur” iyi mi?

31

32 **-Çok güzel, maşallah, hafızan çok kuvvetli teyze. Neyle gelin getirmişler seni?**

33

ben mi? alduvānān geldim. yāylı at arabaya mindirdiler üstünü süslediler bȭle, at arabaynan geldim. eskiden gideri ȭleydi. duvā vurulardı başımıza gözümüzü de bağlalar bindirirlerdi. yāni dimek istedīm oğlan ġızı ġız oğlanı işīnin azına atlamıyınca görükmezdik.

-Düğünler nasıl olurdu sizin gençliğinizde?

dúğün şȭle oluyodu. pėrşembe günü oğlan evinden bayrak kaldırıyollardı. oraya ġurban kesiyulardı. onu ġız tarafına getiriyolardı ġına gicesi yidirmek uçuru annadın mı? ondan sona o bayrā dikellerdi. orıya nişan gicesi yapallardı ġına günü yapallardı. ondan sona üçünçü günü de gelinini alır giderdi adam.

-Nişanda geline ne giydirirlerdi?

nişanda mı?ȭle hindiki kimīn soyun giyin yōdu sādece bi dakım giydirirlerdi. bizimkileri sayaydı böle dilikli, üc etek bȭle tüm yoğudu onnarı giyiyoduk aman hindiki ádet ġolay ya.

- Başınıza ne takardınız?

eski al fesler var ya, onarı giydirir, keten dirdik keten bālardık. elli iki elli üç metre giyim varmış arkamızda, nası daşırdık bilimizde ġuşak iki dene saya dillerdi, entere dillerdi amān.

58 **-Ne takmışlardı sana, çok altın taktılar mı?**

59

60 altın nirdeydi gúmüş bile dakmadılar. altun multun yōdu o zaman.

61

62 **- Gençliğinden el işi neler yapardın?**

63

64 tamam, dokuma doxuyaduḳ biz, şō̄ le çuval dirdik onarı doxuyoduk, seççade
65 doxuyoduk, eskiden cehizler onnarıdı. dört çuval, dört namazlā doxuduk mu tamam
66 bu ġızın eşyası tam oldu hadi gelin olacak.

67

68 **-İpleri nerden alırdınız?**

69

70 ipleri ēĝriyoduk ġoyunnarın tüyünden bi de boyacı getiriyorlardı, boyacı boyuyudu.
71 ġazanda onnarna doxuyoduk.

72

73 **-Kış gecelerinde neler yapardınız, nasıl vakit geçirirdiniz?**

74

75 kōmşularnan bōl bōl türkü çārırdık televizon yoğudu.

76 " haydin ġızlar emirdağ'na ġara gidelim

77 ayvadan usandık nara gidelim

78 buranın gözeli ġóñül eğlemez

79 ġóñül eğleyecek yire gidelim

emirdağ yelin öte bakıyo

ġız senin efkarın beni yakıyo

domur domur olmuş ta terin akıyo

al benim mendili sil uğrun uğrun

gel yorgun yorgun”

-Hangi yemekler yapılırdı düğünlerde?

dúğünnerde mi? en büyük yimekleri börek dürellerdin, ġoca ġoca saçların ġıyıların arasında. ōnun üstüne de helvaynan ireçili ġatarlar gezdirirlerdi. çir erik oludu. çirlemiye ġuyur dillerdi ġara erik, onu vurulardı ocā ġaynadırlardı, ġoca ġoca ġazannara bi ġızı gelin idecekleri zaman çirlemeye buyur onun adı çirlemeydi, en meşur onu yirlerdi. sarma yapallardı ġara yaprakdan, çōrba, bunnarı yapallardı.

-Çocukken hangi oyunları oynardınız?

sekme oynardık, bō̄ le çızardık elimize daşı alırdık bol bol bapıç yırtardık. ne biliyim yorulmazmışık o zaman.

-Kısa hazırlık için neler yapardınız?

tarana yapārdık, ġaynadırdık, bahçadan domatiz doplar ġurudurduk, ġış geldinmi de pırasa yēmēnin içine ġatardık. zelletli oludu. hepsi kendi bāçamızda oludu yāni dimek

103 istediğim. haşhaş ekerdik şō le birini yardık mı bi sürtüm gelidi, māsul çoğudu. bō le
104 satın alma bazara gitme yoğudu. ġaḳ ardı çelke boyu. şimdi aḳ ıl arttī, bereket KaKtı.

105

106 **-Tarhanayı nasıl yaparsınız?**

107

108 taranayı, göceyi bir gün eveli āşamdan ġaynadırıḳ . yoğordunu, biberini, bir haFtada
109 anca olur. emme zelletli oluyo.

110

111 **-Masal geldi mi aklına teyze?**

112

113 " măniyi baştan söyle

114 güzeli ġaştan söyle

115 ġarnımın aşlığı var
116 ekmekTen aştan söyle"
117 "mănici başı mısın
118 cefahir daşı mısın
119 saña bi măni virsem
120 "çibinde daşır mısın?"

121

122 " dağdan geldim dād kimi,

123 kolları budaḳ kimi

124 eğilir bi su içer

125 beğirir oğlak kimi" ne bu?

126 “ geçi”

127

128 “ suna suya düşmüş te ġuzġun dolaşır

129 anası babası ālar meleşir

130 al duvā ġançalara dolaşır

131 dürzü nerden aldın sen bu gelini

132 çevresi oyalı tälli gėlini”

133

134 **- Suna’ ya ne olmuş?**

135

136 sunā, suya dūşmüş al duvānan, gelinniklernen düşüyo ondan sōna anası babası da
137 ālasıya oña göre türkü yakıyolar.

138

139 “ yāmır yādı yirlere

140 ben ah didim yalan geldi illere

141 ġursun daşa çarptı da giriye döndü

142 hiçkimse bilmedi ciğerim yandı

143 domurçuk güllerim açmadan soldu

144 ġader bō̄ leymiş kime ne diyim

145 ax annıma ġara yazı yazıldı

146 tüfek îcad oldu da mėrtlik bozuldu

147 ġader bō leymiş kime ne diyim.”

148

149 “evimizin öñü nout harmanı

150 hiç ġalmadı dizlerimin dermānı

151 anan ġavırımış da baban irmanı

152 seni benden ayırdı hey nazlı yārim

153 ālama yar sil gözüyün yaşını

154 ana da bul sen yanıyın işini

155 bėyaz işlik giymiş de odur yaḳ ışan

156 bu zālım cāhillik îsana dúşman

157 alırsın kötüyü olursun pişman

158 son pişmannık fayda itmez

159 boynuna vurunmuş da bėyaz yaḳ alıḳ

160 sėnde yok ya bende var analıḳ

161 zālım anan virmezse

162 sen orada ben burada yaşarıḳ ” iyi mi?

163

164 “ yanar döner tiyarenin ġandili

165 yire düştü başçavışın mendili

166 yanġın ataşlardan ġurtar kendini

167 ayrılmıyalım

168 makine yörüdü de ēkin biçmiye

169 yări el eyledim hudud giçmiye

170 oturduk yărinen bir ġărfil ġurduḳ

171 zahmeri ayında alıp ġaçmıya”

172

173 “kaleden kaliye şahin uçurdum

174 ahınan vahınan ömür geçirdin

175 yăre şeker ezdim de şerbet içirdim

176 ō̄ le bō̄ le olur türkmen gözeli

177 ayrıldım yărimden ālar gezerim

178 yörü gözel didim de yörüdemedim

179 pēşleri dilikten giridemedim

180 on bėşinde fidan boylu yăr sevdim

181 onu da kendime yar idemedim, mal idemedim”

182

183 “ekeller su ġavaḡ ını

184 Pençereye ġodum gül tabağını

185 asker oldum ben askere gidiyom

186 öptürme kötüye gül yanağını

187 trene bindim de tren salladı

188 doḳ tur binbaşısı ciğerimi elledi

189 olursun diyi giri köye yolladı

190 sō̄ le doḳ tur sō̄ le ölecek miyim?

191 ölmeden silayı görecek miyim?”

192

193 “evinize varamadım sürüden

194 señin aşKın beni burdan deliden

195 çıkan Tānelerde sen de eliden

196 yiğidim ayrılmıyalım

197 dúşmanın lafına yalan diyelim

198 ġalenin altı tandır

199 yandır allah’ ım yandır

200 ġızlar küsmüş gidiyo

201 dönder allah’ ım dönder

202 ġ olur?

203 ham demir gú olur?

204 āşamdan söz virip de

205 olur?”

206 türkü

207 “yörü gözel görü yolundan ġalma

208 her yüze güleni dost olur sanma

209 ölümden ġorḳ up da sen geri durma

210 iken nazınan gelir

211 evimizin öñü bir dölüm dikme
212 dikmeñin içine bağ bostan ekme
213 yiğit ol sevdiğim ayrılmıyalım”
214
215 “ eline yakınmış bayram ġınası
216 askere gidenin ağlar anası
217 ciğerinden yanası,
218 üç aylar içinde ayırdı bizi
219 yăr ikimizi”
220
221 “ mardin’in ġalesi mermerden direk
222 ağlar anneler dayanmaz yürek
223 izin vir yüzbaşım annemi görek
224 düşürdün bu yerlere ey zalım fėlek”
225
226 çille çektim burda, şimdi acık ırahata erdik.
227 “ işte ben gidiyom ġalın dostalarım
228 unutmayın benim yirmidur yaşım”
229 “ana beni yollamadın mı
230 ay oldu da özlemedin mi?
231 ġızım gelir diyi gözlemedin mi?
232 deperim deperim depe delinmez
233 çıkarım bakarım siĺa görünmez
234 ġurbet ilde ġalanın halı bilinmez”
235

236 **-Sen çok mu zor ayrıldın köyünden?**

237

238 çōk zor ayrıldım çōk. ġapıda bi asmamız varıdı, gō̄ r asmada üzümler böyle böyle.
239 ġaynana dikeldi asmanın altına kölKeye ġayrı. bō̄ le bizim evemiz gerimli.

240

241 āsmalar sizi ēkmedim mi didi

242 dibinize sular dökmedim mi didi

243 ne diye siz benim ġolumdan dutup da salmıyonuz,

244 niye salıyonuz diyar-ı ġurbete didi.

245 asmalar da üzüm yoḳ didim

246 yosmalarda gözüm yoḳ didim

247 ġak gidelim ġaynana

248 buralarda gözüm yoḳ didim

249 ġalsın bu üzümler ġalsın ġayrı didim

250

251 “Kaynanayı napmalı

252 ġaynar ġazana atmalı

253 yāndım yāndım didikçe

254 altına cıra soḳ malı”

255

256 **- Kaynanan çok mu çektirdi sana?**

257 yok yok benim ġayınnam iyiydi allah var, ben geldim döşek atıldı öldü ġaKtı.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

28

Konuşan : **Yusuf ÖRDEK**

Yaşı : **70**

Öğrenim Durumu : **Yok**

Derleme Yeri : **Çifteler Merkez**

Konusu : **Sohbet**

- Okuman yazman var mı amca?

oxumam yazmam var, manisa' da öğrendim dörd ay ġaldım. askerken öğrendim ali okulunda iki ay ġaldım iki ay da tuġayda ġaldım. ordan da atladıḳ ay da orda ġaldım. oldu altı ay. ondan sōna anġara' ya bakanlığa atladım. ben dosyayı oraya atlattım. anġara' da on bir buçuk ay ġaldım. ondan sōna duttu bize bi inḳılap çıktı ya ya ya şa şa şa cemal gürses çok yaşa dāvasından bizi dātım yaptılar. Tekirdağı'nda bi gice ġaldım. ondan sōna duttuk biz malġara keşan'dan babam istanbol' da çoban dutmıya gidiyo. orda da üşütme geçiriyo istanbol' dan geliyo köyden istanbol' a ġ ay sōna da hastalandım. beni ġomutanlar yolda Felan ġalırsın didi bi haFta sabā ondan sōna teksirē aldım geldim.

- Tarlaya neler ekersiniz?

tarlaya ben arpa ekiyom, būda ekiyom annadın mı? bu sene işte gene arpa ekecem būda ekecem.

- Kaç kardeşsiniz?

biz üç idik. iKisi öldü, ben demirbaş ġaldım. āskere gitmeden evde ġoyun güderkene evde, ġoyun uyurum da zarar yapar diye ġaşıkları elime alıdım kölgeminen oynardım. hayvan gider zarar yapar diye annadın mı, ondan sona askerde bax teşkilata baḳ bunnarı üş Takım aldım. onnarı bana vermediler orda bi ġunduracıya aldırdım ben bunnarı iki takımı altın çıḳtı bō le iki takımı altın. orda bavulda kitli onnar. aha şimdi bunnarı bō le barmāna daḳarsın yiğenim, ben türkiye' de namım var işte diyom ya.

- Nerden öğrendin zillerle oynamayı?

askerde, kendim. ben berbatım. ben yatardım masaların üstüne tikrar masanın üstüne giri dönerdim. bacām arzalandı. ondan sōna yapamıyom. ġız benim dülbün nerde?

eş: dülbünü napıcîn?

bāḳ ġız burlardaydı, görsün yiğennerim bi. eski radyo bāk burda ēski radyo, eski radyom dā duruyo. hinci gözlükler neler var neler çeşit çeşit, foterlere bi baḳ, elbîselere bi baḳ, ne desem yalan benim teşkilatım ben türkiya' de namım. sona şu tesbik hacıdan gelme ırak – iran daşı. yav diyolar türkiye' de sen bunu nirde buldun

da aldın diyolar. baḳ gözlüklere baḳ çeşit çeşit. gördün mü şimdi dayıyın ne olduğunu?

- Eskiden düğünler nasıl yapılırdı?

eskiden düğünneri ōlannar meselā bi yere düñür gidecek olunnar ġızı bō̄ le şindiki gibi değil ya suya giderdi, ya şorda kapıda giriden görürdü. şindi el ele dutuşuyorlar, dans oynuyorlar, düğün oynuyolar düğünner bō̄ le. eskiden bayrak ġaldırıllardı bō̄ le bi kamara falan da yoktū. İşte olusa bî iresim makineleri vardı falan filan yāni annadın mı? eskiden şōnnar vardı ġırmızı doxurlardı onnarı, kilimler. şimdi laylon çıktı iş bitti.

-Düğünlerde hangi oyunlar oynanırdı?

düğünde o zaman kürdün ġızı dillerdi, lekten oyunu vardı. kadınnar ġali çeşit çeşit oyunnar vardı.

-Gençliğinizde kış gecelerinde neler yapardınız?

uzun geceler, o zaman pacalardan biz bizi ġovuġ derlerdi. onnara salallardı, torba sallallardı içine būday ġorlardı, arpa ġorlardı geşler satarlardı. lokum piskevet alıllardı başka ne yapıcak.

- Askere uğurlamalar nasıl olurdu?

halı vaktı olan beş altı gişi toplanırdı çalġı dutardı, oynallardı, davıl çalardı, ġaşık işte vırt zıt, o zaman bu ziller Filan nerde, yoktu o zaman.

- Yemeğe alma var mıydı?

yemā alırlar tabi askere giderkene meselā ġoñşu yaxın ġoñşuları iki üş gün evel sen dirsin benim eve gel öteki dir benim eve gel orda girderler yimek yirlerdi falan filan işte. adam zabahtan ġakardı dizililerdi. köyde üş beş gişi olursa hoca bi dúa èderdi o zaman at arabası vardı. eskiden at arabasına binerlerdi. sonradan posta çıktı postaya bineller giderler. hindi o devirler hep yalan oldu.

I. AĞIZ BÖLGESİ

TÜRKMEN KÖYLERİ

29

Konuşan : **Dudu BACAKSIZ**

Yaşı : **76**

Öğrenim Durumu : **İlkokul Terk**

Derleme Yeri : **Çifteler Merkez**

Konusu : **Sohbet**

- Nişanda geline ne giydirirlerdi?

sayaynan çıxıyoduḳ. gelinnik nişanlık yoḳ. bi de çantı ġoyuyulardı. iki ġulp tavuk tüyü dikiyolardı.

-Çantı nedir?

çantı çantı, tabaḳ tabaḳ. ondan kēri üstüne bi ġ üş de tavīn ġuyrūnda tozaḳ var ya ondan şurıya dikiyolardı. şurıya otutturuyolardı bi duvānı açıyolardı. gelinin sandığında çerez vilan varsa ġoyuyolardı yeniyodu. ā ilîni versin işte bu.

-Başlık parası istiyorlar mıydı?

çōk hemi de çōk.

-Senin için ne kadar istemişlerdi?

bana bi millar para aldılar. bi millar o zaman bi millar para var ya çok para. hindi ucúz millar o zaman çōk paraydı. gelin gelinnik yapıyodu, herifin ġayınana ġayınbabanın yanında ekmaḳ yemiyodu, su içmiyodu. hindi ver elini deñiz ver elini balō.

-Eskiden kız isteme nasıl olurdu?

senin ġızını bizim ōlana mināsip gördük geldik derler. ondan kēri, onnar da bi ġonuşalım, danışalım derler yavrum. işlēne gelisē çārırlar gel verecîk derler. verenden kēri ağaz datlılī içerler, şerbet içerler. ıvırı zıvırı ġonuşur altını gümüşü ġonuşulur ondan kēri nişannı düğünnü ġonuşursun nişan daḳ arlar düğün ederler.

-Nişan takma nasıl olurdu?

nişanı nası mı daḳ arlar, gelin ġızınan oğlanı otuttururlar ġalabalıḳ döşüne ilgiler altın daḳ an, basma daḳ an, kúpe daḳ an daḳ ar.

-Gelin kız ne giyer nişanda?

37

38 nişannılık giyer.

39

40 **-Senin zamanında var mıydı nişanlık?**

41

42 benîki ġaftanıdı ġaftan. ġaftanın iki dena siyi varıdı. öñünün önnüğü varıdı siyleri
43 burıya arkaya çemrerdi. ondan kēri önnūnü daḳ ardıḳ , başına da şurıya çançı ġordu.
44 tabaḳ , onun etrāfına da tavīn tüyünü dikerlerdi. öñüne de bi ġırmızı örterlerdi.
45 gelinnik işte onnan çıkardı. anasının elini öper, ġardaşı ġuşānı bağlar dutar elinden
46 arabıya bindirir.

47

48 **-Araba var mıydı senin zamanında?**

49

50 araba ne arıyo? binde bi taksi varıdı dē binde biṙ zenginnerde onu da görünce
51 ağzımız açılıp ġalıyodu taksi var diye.

52

53 **-Düğünlerde neler pişilirdi?**

54

55 düğünnerde mi, düğünnerde sarma bişerdî, çorba bişerdî, hāvla basarlardı, börek
56 yaparlardı.

57

58 **-Börek nasıl yapılırdı?**

59

börē ġadınca dört dene yaparsın. ikisini altına ikisini üstüne haşeşlersin ziniye dümdüz döşersin xırına verisin, xırında bişer. onu kesersin, ōrtasını açarsın bi tabaḳ ta ireçil ġorsun, böránan bandıran yir bandıran yir.

- Kına gecelerinde hangi maniler okunurdu?

benim bi türkücüm varıdı benim bi türkü olsa oldu bu. ondan kēri, benim türkücü türküyü çağarıkana bi de yanında çocuk varıdı dur len yaşı ġara gelesice doḳuz babalı derdi, otur yanına derdi. çocuk bi ālardı ḱah gülerdi ġarı da türküsüne devam ėderdi.

-Çocukluğunda bayramlarda neler yapılırdı?

bazı xistan bulamazdık sırtımıza geymiye ōle pontul montul yoḳ. hindiki gimi babam bi top ġumaş getiridi. anam zabā ġadar kimine köynek, kimine ondan kēri xistan dikerdi, zabenen giydirirdi yāvrum. KaKardık elimize kimisi patetis veridi ġoñşuların kimisi ėlma veridi. xıstık, xındık nėrde, ġariplik. babamgil yemiş satardı biz de yatardık onun bōrüne yatānan biliyon mu verirlerdi. zahar vermiye de işte çocukluk tėlisin şōle yırtardım da ordan çeker çeker yirdim yatarkan. babamın yumrık ġadar şekeri varıdı. vallaha paltōsunun cebinde gezerdi. helfize kezban' ın ġızī uşaklara, çocuklara bi tarana bişir de dök dirdi. yoktu, bi çayı kendi içerdi yazık kaldırıdı. sōna halıfilesik çıktī, zeki mömer çıktī, töbeler töbesi ossun yarebbim.

-Okula gittin mi?

okula gettîm. dört harfinen geldim dörT. okula kim salıyo, hanı para, dēfter alamıyon, ġalem alamıyon. gettikçe ō̄ retmen arkamdan depik vuruyo niye gelmiyon diye paraynan gelinir para yok adamlar kendi ekmek bulamıyo sen ne diyon yā. iki sene gettim dörT harf öğrendim iki senede, imzayı bile bilmiyom.

-Bayramlarda neler pişirirdiniz?

sārma, dōlma, tarana än çok tarana bişerdi, bi çencere bi çencere, gede kūtesi, gede kūtesi yapardık.

-Nasıl yapardınız?

kūtelî yuğurusun, suvan doğrarsın, duz atarsın yuğurusun bi dene dökersin ufak ufak xındık ġadar ġadar döke döke döke dökersin. ondan sōna suyu ġorsun ġaynadırsın, bişirisin sōna samsıraklı yoğort ġat ye.

-Arabaşını nasıl yapardınız?

un atarsın iki xapaz ġarıştırısın ġarıştırısın, duz atarsın ocā ataşa ġorsun. açcık su ġorsun ġatıysa ġatı değilise ġarıştıra ġarıştıra ġırmızı olanıyacak, ġaynadırsın ondan kēli zinilere dökersin. soğuk yere ġorsun doñar, kesersin. bi de tavıḳ alısın tencerenin bılaşīna da tavī ġorsun, suyunu yaparsın ona. çarşı ekmē bilmezdik yavrum, herkeş kendi yapardı. bi ilağan yuka yapardık bi ilağan somun iderdik. bō̄ le işte.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

1

Konuşan : Ümmü ARDA

Yaşı : 58

Öğrenim Durumu : İlkokul

Derleme Yeri : Abbashalimpaşa Köyü

Konusu : Sohbet

- Sizin burada düğün ādetleri nasıl? Kız nasıl isteniyor? Kız istemeye kimler gidiyor, giderken neler götürülüyor?

istemē bi gidēsin, ondan sōna da iKinciye verilesē gelisin sözü kesēsin, vēmezlēse çekē gidēsin. biz nuray ablanı istemē geldilē. okula gidiyi. ō̲r̲ etmen okulunun ilk senesi okulu bırakçaklāmış ikisi, iki kafadar annaşmış. anām! geldilē istemē āmeT haberi yok ani ben dedim ki şey bak bȯ bası vēmez dedim ben. ay bunnā geldilē istemē. bunnā istemē geldikten sū āmeT dedi ki subay dîl dedi. sadrāzam olsun, pādişah olsun dedi, ben bu kızın okul bitmeden dedi, ben bu kızı dedi, vēmem dedi. yok onnā bi tā nasîbini arıcāmış ta yok zart ta yok zurt ta işte ondan sōna anā ısmar̲ ladık demiyi. o arabaya binen zırt gidiyi zırt gidiyi. sōna sedat da ertesi günü telefon çekti. ben dedi artık vazifemi yaptım dedi. ben dedi önüme kör topal ne çıkāsa alcam dedi. şindi bu böyle dedi. ben dedim alabilirsin dedim ya, ben seni bağlıcak hālim yok dedim. ay işte nasîp oldumun dört sene sonra yeniden okul bitti geldilē istemē. e nasipmiş oldu her şeyin bi şeyi vā di mi? verisen verisin vēmezsen çekē gidē. ondan sōna şimdi ben ona deyiveriyim onu, sedat kör topal ne çıkāsa alcādın a diyim de, işte alamadık diyi nāsip ya nāsiple.

e düğününnē ne. kına gecemiz oliyi bizim. ō̄le çok şatafatlı düğünümüz olmiyi. bi gece kına gicemiz olı°yi. ertesi gün gelin alıcı eskiden gelinnē taksile gitmezdi. motur arabasının üstüne bō̄le demir yapālādı şeyden gölgelik, orta yere de bi sandalye korlardı, gelini onun içine oturtturulādı. ondan sōna gelin gelirdi. şeye gelin alıcıya gelennere de gene kaynanası çıkar ılā. elini öpē, ayānı öpē gelin, ayānı öptürülēdi. eskiden koca karılā valla ayānı öptürülēdi, iyilir di ayānı öpēdi güzelce. hē sōna sōna kalktı onnā. eskiden valla ağardı buraları ădetleri. tā benden öncekilē kimbilî nāpmıştır. ben onnarı bilemiyim de şindi, ō̄lēdi yāni başlan gelin alcılarımız. motur arabasınna ondan sōna şeye bindi. işte ben ciple gelin oldum. vādı bu kūde biricik cip vādı. başka hiçbi şe yoktu. cibe koydulā beni. öyle gelmez, bilmem ne olmaz, hiç. dāmāt seni o şeyde görü mesela geldiğinde. hani iştē ō̄le şindiki gibi yok danstı yok bilmem neydi yok. gelin almā ben nişan düzmē gittik. hádi bakām dāmāt gitsin, gidemez yok.

- Nişan düzmeye gidince neler yapılıyordu? Mesela nişan düzmek ne demek?

nişan düzmek işte, üstünün başının kıyafeti, gelinlînin şeyi kıyafeti, altının bileziğin. bileziklerim pek çoktu. şıngır şıngır vādı. zengin yere gelin oldum ben. beşi birliklerim vādı. iki tane beşi birlik, üç yüzlük sarı lira, bō̄le altınım vādı. bēm burıyı kadā kollarım bilezik dolŭ āmed'e diyim, hani nerde bileziklē diyim.

- Düğünlerde yemekler nasıl olur? Hangi yemekler yapılır mesela?

eskiden yemeklē et yemēni. bizim bi mustafa agamız vādı. amcam pilav bēn bi pilav yapādı başka çorbaydı morbaydı yok. mevlitte bi pilav, ėtli. millet āy ne ėtini kesē ne danasını. bi pilav ama bō̄le güççük güççük. tabak da yok. bu kadā koca tavaya. bi tava doldurŭ. bō̄le ētlice, ėti de içinde onun. ētlice doldurŭ herkes tahta kaşıklā vā, tahta kaşıkları da şūle saplālā pilavın içine herkes. bi de komposto. şimdi, o küçük tabaklā şimdi çıktı. eskiden yokTu, büyük tepsilēdi hep. gezemiz olurdu, bütūn bō̄le. hemen gelinne dāmāt dîl. sofra sofra bō̄le, yemekli, ėt pideleri yapālā tava dolusu. ėt

pideleri, kapaması, çorbası, bāklavası vādı. bizim eskiden şimdi ne vā. şimdi gelin hafif. çok kolay şindi. şindi kızını dāmāt alıver iyi haydi bakām. kocca kövü toplālādı. eskiden gezeye iki taraf da ama önce gelini alırlādı. arkadan gelinin anasiyil gelîdi işte ama pek kalabalık gelirdi.

- Köye has yemekleriniz neler?

bizim has yemēmiz kapama.

- Onun tarifini verir misiniz?

kapamayın tarifini veriyim. istē kuzu eti olsun istē tavuk eti, hindi eti olsun yıkāsın. eskiden biz kapamayı şeyde kapādık kızım, ateş yakādık. tėzekle yakādık. bō̄ le yakādık. kocaman gelpeneye kapādık onu biz. ėt o kapāmada olūdu. ėtlē nar gibi olur ona doyum olmaz. şimdi ne oliyi püsür işi ceryana sürüveriysin de o dad olmiyi yani, şey ama gene de işte millet nāpcek. şimdi millet kūlülē şehirlileri gēçti. ne tezek vā ne şey hep ceryan. ekmek bile kalmadı ya. ay ekmeġ atmiyiz ya fırına. fırınım vā, vallaha ekmek atmiyiz.

- Pirinç böreğini nasıl yaparsınız?

onu da altı tane yuFka yaziyiz. kendimiz karıp hamırını. altı yuFkaya, bi tane altına koyuyım yuFka. pirinci de haşliyim azçıcık yā koyuyim, onu şō̄ le pirincini dökelTiyom, ondan sōna da pėynirini veyahut lor koyuyom. ondan sōna bi yuFka, ondan sōna onu üstüne de bi yuFka. tavada bō̄ le şeyde, ateşte pişiriyom, alt üst getiriyom tekrar pişiriyom. fırında dîl, o tava börē.

- Eskiden hangi oyunları oynardınız, çocukken?

küçükke mi? ēn çok şeyi oynādık, neydi kız şu taş devirme?

gelin: mili, mili.

83

84 mililē taş devir idik. şō le tombala mı, öbürü de taşla domnik, há dokuztaşı dizēdik,
85 ip atlādık, devir idik kaçādı ėrkeklē. ip atlādık. ben zāten pek çocuklūmu da
86 yaşamadım, yāni kızım işle güçle fakirlikle hadi bakām harman döv, hadi bakām.
87 eskiden harman dövēdik dövenlē şimdiki gibi harman bitmezdi iki ay sürŭdü harman.
88 ben dön bakām o beygirlēle anacîm sıyırgıla onu topliyiz. ben onu toplāke beygir bi
89 huylanmış. bizim at ay anam da huy kapçak a diye bō le atlān dizginlēni salmamış
90 ama atlā bi gidiş gidiyi, ay nereye kadā sürüklendi nereye kadā sürüklendi. ay bi de
91 sōna durdu atlā, bi de geldi bō le buralā bō le yinmiş yinmiş o tāş çöpten. ondan sōna
92 ay kollarım vay kollarım, anacîm ay kollarım ay bō le çok canı sertti be anamın bi de
93 bubam sōna kızdı. sal gitsin, cehennem olsun, nereyi gidēse gitsin, niye salmadın
94 deye. o da huy kapmasınlā, yok fakirlik vā. o bėĝ atları aldın ama nasĭ aldın ne canna
95 aldın? eskiden yōktu. hayvan aldık ondan sōna, cenab-ı allah da ondan sōna yürü, ah
96 ondan sōna oldu babacîm aldı yürüdü. şimdi ābimin önüne geçilmiyi, hālit ābimin
97 hindi gör valla. kaç göç vādı eskiden. komşundan bile kaçādın yāni. komşunun
98 delikanlısı vāsa ondan kaçādın. eskiden ondan kaçādın ama kōmşu kızı demezlēmiş
99 alırlāmış. mesela bizim kŭde çok yabancı yoktu o zaman. hep kendi kŭyünün içinden
100 dışarı çıkmazlādı. şimdi millet, çocuklar naPiyi şimdi arkadaş gibi, şimdi anlatamiyin
101 evlatlara. anacîm ō le derdi bana. hiç beni yollamazdı. bi kızdım ben ama hiç ō le
102 fazla fazla sāya sola gitmezdim. bîr kız kınasında kalmadan ben gelin oldum,
103 bırakmazdı.

104

105 **- Eskiden kıyafetler nasıldı?**

106

107 biz eskiden anteri giyēdik. şalvar, etek metek yōkTu. bu çenberimiz, saçımız hiç açık
108 dîldi bizim. örtmemizi de başımıza. oynamā kalkan oynā, örtmesini yaşınır başına.
109 hiç ō le kız mı, gelin mi, karı mı belli olmazdık biz. eskiden de tā benden eskileri vā
110 onnar naptır da bilmiyim, ben ŭledim yāni. başımı açmadan gelin oldum. atkılāla,
111 örtmelēle. kara örtmeleri pek pazara gidēke falan almıyım artık ben. valla başörtümü
112 yaşıniyim, gidiyim. nāpıyim yakiyi sıcak.

113

114 **- Gelin kıyafetleri nasıldı? Kına gecesinde gelin ne giyerdi?**

kına gecesinde kadifeden olan entăr i giyēdik. şalvarla, anteri giyēdik, böle kadifeden, işlemeli. işte kınada da ne gelinlik vādı ne bi şey vādı. sōna da gelinlîmi nāptım. birine vēdik. o da yakalānı falan batırmışlā. sōnadan geldi, gelinlî yaktım ben. niye yaktın gelinlîni diyilē. gelinlik yanā mı diyilē. aman dedim, yanāsa yansıñ.

- Buraya has maniler var mı? Mesela düğünlerde mani okunur mu?

valla… ibr ām ağanın avlusunda yılan var.
yılan değil anneciğim yărim var.
ibr ām ağanın sokakları alaylı (ay māniler i de unuttuk.)
ay! biz pancar tarlasında falan pek māni sülēdik biz. eskiden çalgı çulgu yoktu bizde. dömbėkilē ō̄ le dımdım mımdım yoktu. kızlā çalā, ikisi çalā beşi oynā mesela. ondan sōna öbürü çalā öbürü oynā, çok türkü çalālādı. sōna çıktı bu çalgı. dömbėkilerimiz vādı. tatar çocukları sakarı boyuna dizilirdi. mandıra kızları vā burda diye. çayın bi tarafında şō̄ le bi şe yazālādı atar lādı. daha ben küçüktüm o zaman. ḱ âğıda sarılādı, iple bağlālādı. hāydî, fırlatırlādı kızlara mektupları. şindi hiçbi şeyin dadı yok, ne bayramın dadı vā. ēskiden bayramlā ne iyiydi valla bayramlā. şimdi hiç hiç hiç, ben ne bayramın zevkini bulıyim ne şeyin. çocuklūmdan beri o bayram bu bayram gezeriz kıyafetlē yōk, bi taraftan anacîm bana tikTiriverî bi fistan, onnarı bayrama kadā kirletirdim ben meraktan. inan giyēdim de anam yīkıyıveridi.

- Bayramlarda ādetler nelerdi peki, hangi yemekler yapılırdı, gelen misafirlere ne ikram edilirdi?

valla hepsi yapılırdı kızım. börē yapılırdı, çorbası yapılırdı. kurban bayramında kapaması yapılırdı. ondan sōna baklavası yapılī. eskiden bi de millet, benim mesela iñemgile bütün akşam yāmē toplāsın. cangır cangır hep yāmē gidēdik. sōna sōna sülāle kalabalaştı, ben kalabalaştım, o kalabalaştı bitā gitmez olduk. şindi hālā, meselā mustafa anacîmgil ordake, anam vāke her bayram sabāsı orda toplanırlā yāmē orda yirlēdi eskiden. biz amcama toplanırdık bayram sabāsı büyūn evinde. amcamda

güzel sabā çayımızı içēdik, ondan sōna herkes gidēdi evine. ama sōna sōna n□ oldu, millet herkes kendine tamam geldi.

- Cenazeler nasıl olur burada?

cenazeyi kızım, bak eskiden cenaze gittimin bo̅le pidedi midedi yapılmazdı. konu komşu cenazeye gelenleri komşu doyurŭdu. bēm yakınım öldü ben yaparım, o komşu yapā. o̅le millet doyurŭdu. şimdi millet ağarlıyi pideyi veriyi, kālktı artık.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

2

Konuşan : **Nevriye ARDA**

Yaşı : **82**

Öğrenim Durumu : **Yok**

Derleme Yeri : **Abbashalimpaşa Köyü**

Konusu : **Sohbet**

1 - **Nine kaç yaşındasın sen?**

2

3 kaç kız hindi?

4

5 ümmü arda: seksen.

6 bėn yaşımı da unuttum a kızım. dededen iki yaş küççüktüm. hėp sėn benden iki yaş
7 büyüksün dėdi rahmetli. bȯ bam tez almamış nufuzumu ėskiden gençlē, çok torunum
8 vā benim sağ olsunnā.

9

10 - **Kaç tane torunun var teyze?**

11

12 valla on dört dene mi büyüklē? torunnarımın torunnarı da vā.

13

14 - **Okula gittin mi sen?**

15

cahilin. hiç, şeye gittim sāde hocaya, yasin'e kadā. onu da unudduk. namaz duvălarını biliyim, ona göre. biliyerim gene namaz duvălarını, allah kabul ėtsin.

- Düğünler nasıl oluyor sizin burada? Eskiden düğünler nasıl yapılırdı?

ădetlē kızım eskiden kına yapālādı. dünür götürüdük gene bȫle. bēm fatme'ye şimdi bak āneyısın ya ben de anlateyin. ümmülē kızā. şindi kār daşımın karısının kār daşına vēdik fatme'yi, fatme'yi bırakmadı. fatme'yi bilirsin sėn. sōna kızım ne diycem bak şimdi. geldi burıyı dünür yaptık. dünür de büle et Pideleri yaparız tavalara yuFkayı kıyıp kıymeynen et Pidesi yaparız. kardaşımnan sōna yattık onnarı. dünür çığıriyeriz biz dünüre beş–altı adam vā mıdı ümmü? kim bilir?

ümmü arda: vādı vā.

et Pidesi yaptık ābim bilmeyir. ėr keklē yımışacık yudu yuduvēmiş onu. sōna bak ben anlaTıyın da herkese anlatırsın. sōna kızım, iki et Pidesi yaptık, kapamasını, bizim mācırlar şimdi yapmiyir, macırlā dî mi ümmü? yapan kālktı kayrí. üj-dört tava kapama yapādık. emme yinirdi onnā. ondan sōna, o akşam kına yapālādı. kına yaptık tĕ burda avlıda fatme'ňin kınasını.

ümmü arda: dünür ekmē bişiridik ya.

dünür ekmē bişirîlēdi iñgelē.

ümmü arda: şȫle tava ekmē bişiridik. içine şey kabaca vā ya o kaba şėker leri korduk. bȫle o ekmē ondan sōna kara üzüm dizēdik etrafına, süslēdik o ekmēn üstüne. ondan sōna da kaba şėkēlē de o ekmēn üstünde erîdi fırında. sıcāna onu bu sefē de hîbelē vādı eskiden. o hîbe ille dünüre gidēdi. bi tarafına hep fıstık, şekē bi tarafına dünür ekmē gidēdi şeye, kız evine.

biz de korduk ordan da gelirdi. iki çivit ekmek korduk. çivit ekmek gelirdi, süslü tava ekmē bȗle güççük tavalāda şindi yapan yok yok.

48

49 ümmü arda: kalktı onnā hiç yok şindi bilmiyi zaten.

50

51 kına yapādık. ertesi gün düğün yapādık. sōna sōna kızım herkez asrileşti. dūru
52 arabaya Pinip eskişehir'e, di mi ūle dîl mi?

53

54 ümmü arda: tabi canım.

55

56 millet asrileşti, evde yapan yok kūde.

57

58 ümmü arda: eskiden alay nası olurdu, at arabası dîl midi?

59

60 yah, bėygir arabasınna yāylı yapālādı būle, telle mi yapālādı ma ümmü?

61

62 ümmü arda: ben motoru biliyim eskiden ne biliyim bėygir.

63

64 aaa! motor dîl bėygir arabasıynan geldim bėn, yāylı yapālādı, dîl mi? ay ne siyir.

65

66 - **Yaylıyla mı gelin geldiniz siz?**

67

68 tabi yaylıynan gēldim.

69

70 - **Gelinin çeyizinde neler olurdu?**

71

72 kirep, çenber, havlu, atlet.

73

74 ümmü arda: atlet nēde? gömlek dokuma.

75

76 şey gölmek bak çıktım da hanaya bi tā çıkar mıyın hanaylara yok kuvetim kayrı kız
77 ȫ lcēn.

78

79 - **Geline ne giydirirlerdi? Gelinlik nasıl olurdu? Kına gecesinde ne giyilirdi?**

80

81 bül̄e ipek kitli kitli dur̲ iylē tā hanayda kitli kitli dēdik, de mi ümmü?

82

83 **- Kitli kitli ne demek?**

84

85 ipek, bāsma. añşe iñgem bül̄e koca gelin buradan bül̄e büzgülü çitmiş, getir̲ dilē, bèn
86 giydim, gelin oldum. on beş yaşında kittim be kızım. bi yēden bi şey bîlmezdim, ama
87 sor şu gelinin anasına sor herkez anası ōl̄dü. çalış bakām çalış, bu kapıya gēldim de
88 āyvana da bāktım, at da getirdim, dırmık da çēktim, kārpız da ēktik. şu ara ēv dîldi.
89 şurası büsbütün kārpız dolŭdu. bi de malın dibine vādın mı üç èlti gidēdik tā adada
90 şām evren deriz, yerimiz vādı. bēygirnen gidēdik. bēm geldiğim sene bèygir koşādık.
91 burda tarlayı bèygirnen sürülēdi. çalışana hèrkeze vēdi kızım hèrkeze vēmiyen yok.
92 çalışan kula di mi? angının birini anlatıyım çōk gördüm bèn. allahıma bin şükür.
93 allah vúcut sālamlī vēdîne veri. bak vúcut sālam olmasa yapabilir misin? çalışmak da
94 vēdi, hepsin malı da vēdi şükür.

95

96 **- Düğünlerde hangi yemekler pişirilirdi?**

97

98 vallā çōr̲ ba, pilav.

99

100 **- Ne çorbası pişirilir en çok?**

101

102 pirinç çor̲ bası, di mi ümmü? kazanlāda pilav pişirilēdi, bi inek kesēdik.
103 seyd□āmed'in düğününde bȱ bası bi inek kēsti, rüstem aka.

104

105 **- Düğünlerde kızlar türkü okur muydu?**

106

107 okuyalādı bō̄le dömbüldeklē çingene karısı gibi. ē ūle de rukiye'nin düğününde
108 çalıvēdim ümmü biliyirin, sen güççükmüşsündür. dımpır dımpır bilir bilmez
109 çalıvēdim bilen yoktu.

110

111 **- Hangi türküler söylenirdi en çok?**

adanalı mudanalı niydi kız? adana'ya gittim bilmem neyi oldum.

- Mani okunur muydu?

māni yapmazlādı o kadā. yapsalā da kızlā gendi aralānda birbirine māni, dî mi? bayramlarda filan duyādım bèn, gènçlēden onda Pek oynādık. ben unutmuşuñ kayrıkın. çēk deveciyi… hayriye'nēn pek oynādık. bū̆le güzel güzel, şimdi ayām katiyen gitmez. bi bu tarafa bi o tarafa…

- Bayramlar nasıldı peki sizin burada eskiden, sizin zamanınızda?

ēskiden bizim zamanımızda bayramlāda oruçlā tutulu̲r dū. bayram gelir kulaç bişiridik, kimi dādırdık. arife günün kulaç bişiridik.

- Gulaç nasıl bir yemek?

bū̆le bū̆le, ay ben pişirsem bi gō̆ sēdin. kulacım bēm bū̆le açılır. yapamiyim kayli.

- Bayramlarda özel yemekler yapılır mı? Bayrama has yemekler?

valla eskiden yapādık bak, çığı̲r ĭdık ümmü dî mi? èskiden herkez çığı̲r ĭdı birbirini gezeye. şimdi onnā kalktı. a hèrkes torununnan evladınnan ancak yā. kaynāmı gō̆ rsen sen bēm kaymak gibidi. bèygir aydalādīk bu ānede, öküz aydalādīk, pulluk vā da. şindi bak millete. aman hēr yēde vā kızım, motoru da vā taksisi de vā. fakir îsan yok yine çalışana. ay torunnām gō̆ se seni ben anladırken, babannem delirmiş derlē. ama ayıp dil ya anlatmak. kızım her sene üç èlti, ümmü yok, ümmü vāken de çok gittik, tā şāmevren'e yatak yıkamā gidēdik. bak şimdi bū̆le betondu yēri. kilimleri, her partalımızı yıkādık. dirmen vādı dirmen, dirmene gidēdik. su çok yuFkadı.

- Çamaşırları da mı derede yıkardınız?

144

145 derede yıkamazdık onları ėvde yıkādık. yalnız dereye hėr sene gidēdik. hėr sene can
146 dayanī mı? na kadā çemeşî. kūde, bēm kızım sėn gibi gėncin biri çamaşır sēr miş
147 yāmır yağmış. bēm çamaşırlā da demiş nevriye ablayın çamaşırları gibi kırk kere
148 durlancak yāmırda.

149

150 - **Kışa hazırlıklar nasıl yapılırdı?**

151

152 makarnamızı keseriz. fazla yapmazdık biz ūle. yuFka yapālādı annemgillē. annem bi
153 yālı çörek yapādı, būle sāde yālan. hėm de nasıl ḱ ıyaklan tūlaya gömēdi onu.

154

155 - **Kıyak nedir?**

156

157 ḱ āğat ḱ āğat. külü doldur ŭdu üstüne. turşu kur ūduk. dolma turşu kur ūduk. dolma
158 turşu naPılırdı ümmü dî mi?

159

160 - **Nasıl yapardınız onu?**

161

162 nasıldı be? patlıcanı hāşlayıp basarız būle sinilere, acı suyu çıksın . anam, bēm anam,
163 kendi anam. patlıcanı bişirip güzelce böberini kıydın mı samsānı koycāsın içine.
164 şimdi gençlē yapmiye kızım. ėkmeK atādım burda fırın vā bēm. ama şimdi yıkan
165 diyerin de. nē yıkcāsın diyeri ėkmeK mi atcāsîz.

166

167 ümmü arda: yemek veriyiz biz hėp ramazanda. bizim şō̄ le gezēmiz vā bō̄ le mesela
168 burıyı bi tas çorbanı koyuysın, burıyı börēni, burıyı yāmēni, burıyı şeyi. göz göz
169 bō̄ le saplı, şō̄ le süğütten sap yapıvēmişlē, sabā karşı bi hāne veriyi mesela hocalara
170 sahurluk.

171

172 - **Hocalara mı yapılır bu sadece?**

173

174 hocalara, korucusu oturu, gelen mısafir doyurudu ya. küyümüzün ădeti iyidi kızım.

175

- Sahur için yapılan yemekler nelerdir?

ēskiden en çok su bidesi yapādık di mi ümmü? kuru yuFkayı bişirip îşimî korsun, pirinci koy, şimdi kālktı. millet yapmiyi, yapeyi gene kūlü be, kuru yuFkasını, makarnasını yapıyeri.

ümmü arda: sabā karşı bi hāne veriyo akşamleyin bi hāne veriyo. safuru bak bi kūlü onu kaldırmadı. her hocaya mesela musafir geliyi hocalar geliyi di mi, herkez cāmide hazır yemēni bulur orda, datlısını çorbasını, hėr şeyini yapar. başka kūlēde yok mesela, burda kaldıram demişlē, büyüklē kaldırttırmadı.

- Küçükken hangi oyunları oynardınız nine?

bēm ākşam ezanına kadar baksana ne kadā şey. bi geldin mi buraları, bize ümmü gēdi mi bizim bȯ bamilin evi aşşāda da gēdim mi bēn acemi bi māleye gēdim sannederim bi küve. saklambaç oynādık.

- Kızların çeyizlerinde neler olurdu eskiden?

her şey olurdu. hāvlusu, eskiden bak remziye bu remziye'den gēldi. bu yatak yapāyı çok koymuşum ona onna kızların çiyizidi onnā. havlusunu, çorabını, çetiğini örēr dik.

- Çocukları uyuturken ninni söyler miydiniz eskiden?

sancak vādı. ümmūn çocuklānı orda büyüttük. demirleri vā. sancā vādı, būle sallādık.

- Kış geceleri neler yapardınız?

mısır patlatırlādı anamgillē tabī. ben gençken güçücükken vēdi bȯ bam burayı. bi tā da üç ėlti biz ayvanlālan işin içinde. ėkmeK atādık fırına.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

3

Konuşan : **Halil İbrahim KÜÇÜK**

Yaşı : **65**

Öğrenim Durumu : **İlkokul**

Derleme Yeri : **Başkurt Köyü**

Konusu : **Sohbet**

- Amca kaç yaşındasın?

altmış bej, göştük ama biz, tam kırk bej doğumluyum. çabık gittik biz.

- Bu köylü müsün doğma büyüme?

bu kȫ lüyüm kızım. esāsi kövün temel taşlarındanız biz esāsen. temel taşlarından bizimkilē yani dedemlē. āmet dedem. akiki bin dokuz yüz yirmi altıda gelme bizimkiler rumeli'nden. ırsızören kövü vā̲r oraya kışlayelēr, yirmi altı yirmi yediye bağlayan yıl buraya geliylē. bi dā bu kövü açēlā. tabi biz nēde bilcēz duydūmuzu anca.

- İsmi neden Başkurt olmuş köyün?

valla şimdi ba kızım, duydūmu söyleycem ben de sana. bu yedinci başkurt olurmuş kövde. altı tane köv evelsi hep başkurt gelmiş burdan. kaynakbaşı vā, bȯ banlar bilir,

sizin kövün alt tarafında büyük şehir vāmış, hėp başkurt. ėsāsi asıl rusya'dan gelme onlar. başkurdistan vāmış orda, ondan ha biraz şē din gitmiş onlarda da hėp orda sıkışanlar, rusya'dan kaçmā, buraya sığınmā gelip. yedinci kövde bizim başkurt ismi gelen.

- Askerliğini nerede yaptın Amca?

diyarbakır'da yaptım kızım.

- Ne kadar süre yaptın?

biraz fazla dönem geçti bizde de. bizden o zaman altı dēvre vādı. iki ayda bi iki ayda bi asker gidēdi. yirmi dörd ay askerlîmiz vār . diyarbakır, dörT ay ısparta, kara vagonlara pindir dilē bizi trenlere, hayvan trenlerine, hayvan sürüsü gibi gittik şeye.

- Askerdeyken unutamadığınız bir anınız var mı?

karargāh dedin mi, çavuş da olmaycan onbaşı da olmaycan, erbaş kesinlikle olmaycan. onu şeyettin mi bi araba dayā.ākşam tāzesinde sopan nasîbin ayrılmıştır senin. sabah tāzesi de iştimā yüz yetmiş kişi mefçudumuz vādı. ōn kişi asker bulamazsın. yok yaralı sırılı kaybolur. çavuş yir bi araba zopa. onlar garanti. iḱ āye çok bendá. gerenli kövünden arkadaşım vā, ziya deye, kulakları çınlasın. buna erazi vēceklē deye sürüyelē. ōndan sōnake demişlē yav ziya'ya fîlance insan evli göstekerin toprak alceklē üçer dekar. o da birinci bölükten bir iki üj dört biz de karargāh bölükten. hemen gittim ben şimdi nöbetçilere benzinlē gidēm, kırıkkale'yi alır sırtına hıyk bi sıklık bağarı benzinlē, aralı şimdi benzinlik. ēp te nöbetlē bize aittir. ārkadaş āngi komutan dēse fîlanca yav gel ma allah aşkına sopa yiycēn, ağar ağar gel. buban oraya bi saatte varamaz, em buban yir sopayı em bu arkadaş yir sopayı. sopa bōl. dersten kaçeylē.

arkadaş sözlüymüşlē ya mektup yazāmış. birinde subaylāmız, assubaylāmız bayā. eskişehirli yāni bi yarbayımız, tabur komutanımız izmirli. ziya'nın orayı santıralımız

49 vār mektuba iki kişi bi balıkesirli mācur vādı bi de bizim kȫlümüz vādı rametlik
50 onnā santıralda. genelkurmaydan parola gelmiş, parolayı söyleycek parola almā gittik
51 onara, onnar santıralcı ya. o şe mektup yazāmış orda. oturduğum cuma salıncak
52 yırtıldı bırak ulen demiş, hanıma mektup yazarım. bizim tēmenimiz var, ōrduyu
53 birincilikle getirmiş, o da nişanlısınna görüşürmüş. mandala bas da dinle dedi şimdi o
54 sabit şindi bak. o mandala ben basmā mikrafonu unuttum. ulen o kapı gacırt açıldı,
55 benim nişanlıma kim sövdü dedi şindi adam. yav komutanım yok. bi de başçavuş
56 vār ama o ėsas duruşta. bak komutanım dedim ben şimdi, ben bunu yırttım şu ǩ āğat
57 parçası, bunnan boğuşurduk biz bu yüzden. dedi bize çıkın dışarı, çıktık, ėsas duruş
58 bāk vallaha şȫle bak copu şȫle bi salladı, bi sekti burıyı vurdu biz kāştık.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

4

Konuşan : Ayşe KÜÇÜK

Yaşı : 63

Öğrenim Durumu : İlkokul

Derleme Yeri : Başkurt Köyü

Konusu : Sohbet

- Adın, soyadın ne teyze?

āyşe küçük.

-Kaç yaşındasın?

bėn de kırk sekiz doğumluyum işte.

- Bu köylü müsün doğma - büyüme?

bu köylüyün, bȯ bamın ānesi burası. bi kızdım bėn zaten, kardeş filan yok bėnde. burda kaldık. anne bȯ ba öldü kayriki kalmadı da.

- Eskiden düğünler nasıl olurdu köyünüzde?

evvel üŞ gün düğün yapar̲ dılā. cumadan başlādı, çalkı tutulūr̲ du, ondan sōnā kına gecesi yapılırdı, aynı gene bȭ̄ le. pazar günü gelin□ alcı yapılırdı, cumartesi günȳ gündüz düğünü dēlēdi. gelinlere belki şiyin sadırın da ȭ̄ ledir yāni, gündüz düğünü

yapılırdı. ani şeylernen motorlālān gelin alcı yapılırdı. gelin alcı dȩ lēdi ȫ le olurdu. ondan sōna geze der lēdi. geze yapar lādı bütün ėrkekli kadınlı köycek yemē gider lēdi. mesela oğlan tarafına gidilirdi, kız tarafına gidilirdi ȫ le olurdu.

- Hediye falan götürülür müydü gezede?

ēdiye, tabi. anneye bȯ baya götürülürdü ēdiye. bohça yapar lādı, götürülürdü. anneye bȯ baya kādeşlere ābilere gidēdi ēdiyeler. ondan sōrā, yemekten sorā ortaya bi sini koyar lādı. ērkes ona para atardı, ādetler ölēdi.

- O paralar kimin olurdu?

yēngelerin olurdu. yēngeler aralānda üleşir lēdi onnarı.

- Okula gittin mi sen teyze?

gittim. bėşe kadā okudum kıSım.

- Bu köyde mi okudun?

bu kȫ de okudum.

- Hālā okul çalışıyor mu köyde?

yok, okullā kapandı. bizim tā mezarlīn yanındaydı, aynı amıcanla berabē okuduk. bizim çocuklā da burdakı okulda okudular işte, o da kapandı gayrıkın okul mokul kālmadı. çifteler'e gideylē şimdi gayrıkın ya.

- O zaman kına gecelerinde ne giydirirlerdi geli

kına gecelerinde bindallı dēlēdi, ȫ le işlemeli kadifeden, onnarı giydir ilēdi. al grep örterlēdi gelinin başına, ȫ le kına yakar lādı işte gelinin ellēne.

- Çeyizleri nasıl olurdu kızların sizin zamanınızda?

bizim zamanımızda işleme çok olurdu. şindi bȫ le gibi mobilya, onu bunu yoktu bizde. işleme, kırlenti der̲ lēdi, minder der̲ lēdi, ȫ le onnarı şeder̲ lēdi bizde. ondan son bi de çevre dēr̲ dik kasnakla işlēdik onları, o çevreleri büle duvarlara süs yapar̲ lādı onnarı duvarlara gerilēdi. ėvin tavan āltına da çēmberleri, yazmaları onnarı sererlēdi bi de. o zamanki çiyizlē bi başkaydı, şimdiki gibi değildi.

- Siz nasıl gelin geldiniz? Neyle getirdiler sizi?

bēni ciple aldılar. konşunun cipi vādı onnan aldılār. zaten burda şu kārşıya gelin gittim, hemen yakın.

- Düğünlerde sizin köyünüze has oyunlar var mı?

düz oyunu der̲ lēdi, böle. düz oyunu oynār̲ lādı. ondan sōnā şey çıtırdak dēdik bȫ le işte aynı şindiki oyunları gibi önceden çıtırdak dēlēdi ona, ȫ le oynar̲ lādı karşılıklı. canım şimdi de oyniyilē, danstan sōnā çalgılarnan ȫ le oynarlādı işte de yalnız düz oyunu der̲ lēdi o kalktı şimdi kayrıkın. ȫ le oyunlā yapar̲ lādı işte yaşlılā çok oynādı önceden, gänçler ȫ le oynamazdı. hep yaşlılā oynardı.

- Düğün yemekleri nasıl olurdu peki eskiden?

āynı gene çōr̲ ba, pilav, ėt. ȫ le şeyler olurdu işte.

halil küçük: yavu kavırma dē be insan halla halla.

mācur̲ ların kırması vādır özel olaraktan özel günlerde.

- Nasıl yaparsınız onu?

yūfkaylan, kaymaklan. fırınlara, bō̄ le koca fırınlara atarlādı onnarı düğünlēde. ondan sō baklava yapar̲ lādı.

- İçine ne konulur kırmanın?

kırmanın içine ėkşimik deriz, işte onu koyar̲ lār, üstüne de kaymak sürülēr. ondan sō tavıktan şey yapar̲ lādı, bulgurlu. bulgurdan sinilere yapalā būle üstüne de tavık etini haşlar̲ lādı. onu didikler̲ lēr üstüne, gene onları da fırına sürülēdi. ūle onları verir̲ lēdi şeylerde. bulgurlu dēdik biz, he, onları yapar̲ lādı. sarma yapar̲ lādı. labada deriz ya biz, labadadan üfelik dēlē. labada deriz, ōndan sār̲ ma yapar̲ lādı.

- Eskiden köyde kadınlar neler giyerlerdi?

şālvar, üstüne gömlek giyerler işte. şālvar, anteri. bėyaz gelinlik yoktu bizde. bizim gelin urbamız kadife, al kadifeden şālvar, anteri, gömlek yāni ō̄ le giyinir̲ lēr, ō̄ le giyerlērdi.

- Başınıza ne takardınız?

başımıza da gene kırepten şē yapar̲ lādı. kırepler olurdu. ō̄ nceden onlardan takar̲ lādı, bi de mum çiçē takar̲ lādı. mum çiçē der̲ lēdi, şimdi taç diyilē onlara ya, bizde mum çiçē der̲ lēdi onlara. onları takarlādı önceden. bō̄ le älbise mälbise yoktu önceden, şālvar hep devamlı ya.

- Çocukluğunuzda hangi oyunları oynardınız?

ay, o kaldı mı be kızım, altmış seneden beri unuttuk. kız uşā ne oynar, ānca bebekçilik oynār, ēvcilik oynār, ne ōynār başka.

- Bebekleri nasıl yapardınız?

114 kēndimiz yapār dık, bėzden kēndimiz yapār dık. bi sopa şēdēsin, onun etrafına bėzi
115 sararsın, üstüne älbise dikēr dik, kafa yapār dık bȗle, gözünü kaşını yapār dık.
116
117 **- Boncuklardan mı?**
118
119 ne boncū? ipten, siyā ipten dikēsin, boncū nēde bulcañ.
120 halil küçük: nēde bulcañ o zaman kızım sēn de be.
121
122 dikēr dik îneyle, bȗle göz yapār dık siyā iplēden, dikēdik. kolunu yapār dık, bacānı
123 yapādık. şȍle kēndimiz böbek yapādık. ēvde oynādık arkadaşlānan. saklambaç
124 oynādık, aramızda çatı hoplādık, tāta çövēr dik.
125
126 **- Tahta çövmek dediğiniz ne?**
127
128 bȍle düz tātayı şey edēsin, altına bi ya odun koyāsın ya taş o başına piner bi kişi
129 beriki başına pinēr bi kişi, bi o ōplar bi o ōplar, hē ȍle işte. ōle tāta çövērdik.
130 salıngaç kuruyduk, salıngaç sallanırdık, sallār dık ȍle.
131
132 **- Köyünüzün en meşhur yemeği nedir?**
133
134 ēn meşur yemē işte kırma deriz biz, o. onu yaparlā. bi de işte ō bulgurlu dedîmiz.
135
136 sārmā, ȍle şey, ėt.
137
138 halil küçük: cızmana, cızmana.
139
140 ha cızmana başka. bu kırmayı yıFkadan yapāsın. yıFkayı yayāsın, içine ekşimik deriz
141 biz, onu dökersin biraz, katlarsın onu, şu kadar şu kadar kesērsin, onu siniye dizērsin
142 güzelcene, üstüne de ėvel inekler çōktu, as kaymak, köy kaymā sürüsün, ȍlē satın
143 kāymak dîl, akîki kaymā sürür sün onun. mayalı hamırdan dizersin, onun içine bi şey
144 koymadan sāde kaymak sür ür sün üstüne.
145

- Cenazeler nasıl olurdu?

cenāze bizim kızım işte önceden astanelēde olmazdı. kō̄v yerinde ölür insanlar mesela, yıkār̲ lā cenāzeyi, ondan sōna gömerlē, gömüldükten sōnna yerinde yedi āksam okunur. yedinci günū̄ mėvlüt yapar̲ lā. gene yemek verirlē o günü de cenāzenin yedisini yaparlā. o gün işte ėr şey gene aynı büle düğün yāmē gibi yāmēni verirlē cenāzenin, ēlvasını. ō̄ldū̄ günü de ēlvasını basarlar, ilK günü pesmetini yapār̲ lar, amur kokuturlar pesmet deriz biz. şimdi pide veriliyi onun yerine şey yapıliyi. o günü de gene yemek ver̲ ilē, ilk günü de yemek ver̲ ilē.

- Komşular yemek getirmezler mi?

getirmezlē bizim. bizde ev sahibi, bizde ēr şeyi ev sahibi karşılār.

halil küçük: bizde yoh, cenaze evine kon ulā geṭ irî bizde yoh kızım o.

bizde ēr şeyi ėv sahibi karşılar. kēndi yapā ēpsini. ilk günü cenāze gömülmeden pesmetini kokuturlā. ēlvasını basarlā. cenāzeyi gömüp gēldikten sōna yāmēni verirlē, bütün hērkesi doyururlā, kadınını ėrkēni. yedi akşam okurlar yerinde yedinci günü de gene mėvlüdünü yapar̲ lā, gene yāmēni verirlē, ondan sōna bitirirlē. kırkını yapılī ani, gene yāmekli mėvlüT okunur.

- Düğünlerde mani okunur muydu?

düğünlerdē tabi, kızla dāre dēdik, dāre çalar̲ lādı kızlā sülēr̲ di türküyü. ō̄le çalkı filan yoktu önceden. çok türkü sülēdi önceden kızlar ama kaÇ, kırk sene kırk bej sene oldu unuttuk hepsiçîni.

- Çocuklara ad nasıl verilirdi eskiden?

çocuklara ad, üÇüncü günü çocūn adını koyār̲ lar, kulāna ėzanını okurlar, üj defā mesela ne ad koycāsan adını çārır̲ lā kulāna, öyle koyarlardı.

178

179 **- Hangi adlar koyulur daha çok, neye göre ad verilirdi çocuklara?**

180

181 bizde dėde, nine adı konur. āmeT, mämeT, māmuT, āyşe, fatmē her nēse öyle şeylē
182 konur.

183

184 halil küçük: bȯ bamın adı māmuT mesela māmuT koydum. dedem āmeT, ābim āmeT
185 koydu.

186

187 iki oğlum iki kızım vā benim meselā. hep ēski isimlē ammed
188 koyduk, birinin adını māmud koyduk. kızımın adı fatma, küçük kızımın adı yāsemin.
189 onu kayınvalidem istedi. adapazarı'na gittiydi. ōrda bi yeni bėbek ōlmuş, yāsemin
190 koymuşlar adını, onun da pek oşuna gitmiş, rāmetlinin. gēldikten sōna ben bu ismi
191 koycam allah ismi koycam. sōna benim kızım oldu, adını yāsemin koyduk.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

5

Konuşan : **Sıdıka ERGÜN**

Yaşı : **77**

Öğrenim Durumu : **Yok**

Derleme Yeri : **Başkurt Köyü**

Konusu : **Sohbet**

- Teyze adın ne?

sîdīka.

- Soyadın ne?

ēr̲ gün.

- Kaç yaşındasın?

yētmiş yedi.

- Oooo! Maşallah. Okula gittin mi hiç?

üŞ sene gittim, burda okudum.

esma ergün: burda okudu kıSım.

- Doğma-büyüme bu köylü müsün?

esma ergün: èvet èvet. bèn de ō̄ leyim. bèn de burda dōdum burda oldum.

- Sizin zamanınızda bu köyde düğünler nasıl yapılırdı?

biz burayı göçmen geldiñiz ġızım.

- Nereden geldiniz?

āmet dēdilē kövün adına.

- Sizin dedeleriniz mi gelmiş?

esma ergün: bubaları gēldi. bubasınna bu bèŞ yaşında gēlmiş. orda dōmuş. bulgaristan doğumlu kıSım.

dayım getirdi burayı bizi. kayseri'ye geldik. kayseri'nin kō̄ lēne geldik. ordan burayı bizi annemin ābisi getirdi.

- Sonra buraya yerleştiniz. Babanız neyle uğraşırdı?

båbam sığır güderdi kıSım, kövün sığırını. e tarla yok tokat yok.

esma ergün: gèlme göçmè.

îç nolcak fakirlik.

esma ergün: malı maşadı bırakiyi bulgaristan'da burayı geliyi kıSım.

tabi hükümet Tarla Tokat vēr̲ dîdi ama.

- Kaç yaşında gelmişsiniz?

51

52 esma ergün: yirmi altıda, yirmi altıda gēlmiş kısım.

53

54 **- Kaç kardeşsiniz?**

55

56 dō rt.

57 **- Küçükken hangi oyunları oynardınız?**

58

59 ne oyunları, tozla oynādım devamlı.

60

61 esma ergün: ná alıp kaçmaca dēdilē ona? bi şē dēdilē ama.

62

63 **- Düğününüzü hatırlıyor musunuz?**

64

65 beni kaçırdı adam zate.

66

67 esma ergün: kavramış kaçırmış zorla.

68

69 üŞ tāne adamdılā.

70

71 **- Peki, hangi yemekler yapılırdı küçüklüğünüzde? Sizin meşhur yemeğeniz**
72 **nedir?**

73

74 esma ergün: kırma, á, bizim meşur yāmēmiz kırmadır.

75

76 kırma yapādık, dızmana yapādık.

77

78 esma ergün: köyümüzün ėn meşur yāmē kırmadır. yuFkayı açarız kaymaklı, yoğortlu
79 fırınlā dolusu yapa yapa doyuruduk horanTayı. çiğ Pidesi çok yapādık.

80

81 **- Çiğ pidesini nasıl yaparsınız?**

82

pazıyı yazāsın. siniye yayarsın, içine de yaş pazı korsuñ, îşimik.

esma ergün: bėş pazı içine koyarsın üstüne îşimî yayāsın üstüne bi pazı tā. fırında, sobanın üstünde pişirîdik. ateşte, aygazında dîl. çevirisin bō̄ le, çiğ Pidesi deriz biz ona. kaynatam hėr gün yaptırıydı onu hėr gün yaptırıydı.

- Ramazanlarda ne yapardınız, sahurda hangi yemekleri yapardınız?

ēn çok işte pide yapā̲r̲ dık, pişiriydik, pazıyı döşerdik siniye.

- Düğünlerde hangi yemekler yapılır, bu köyün düğün yemekleri nelerdir?

dōlma, aşūre, şu bu yapılırdı be kızım.

- Düğünlerde en çok ne çorbası yapılır mesela?

ne çō̲r̲ bası, bēn bilmem ki. düğün yapmadık ki. düğünlēde ne yämē yapādıñız diyi.

esma ergün: kuru fasüle, pilav, yāni. yānimiz, ani ėt aşlaması çok meşurdu. yāniyle kırma bizim düğünümüzün yavrum. kazan dolusu yāni yaparız, kuru fasüle pişiririz ō̄ le.

- Sizin isminiz ne?

esma ergün: ėsma ē̲r̲ gün.

- Siz kaç yaşındasınız?

esma ergün: ben de ātmış.

- Sizin düğününüz nasıl oldu?

esma ergün: taksîle getirdilē bi anadol bi taksîle. yeni çıkādı o zamanlā taksilē ya. bȫ le bi kötü bi taksile getidilē beni. bozula, yörüye. ittire ittire. o zaman tā kırk kırk iki sene oldu ben ėvleneli. ātmıŞ dokuzunda ėvlendim tā yavrum.

- Okula gittiniz mi siz de?

esma ergün: bėŞ sene gittim. okula gittim bi sene hocaya gittim. ertesi sene kocaya geldim.

- Kına gecesinde gelin kızlarına ne giydirilir?

esma ergün: ėlmas vādı önceden, ben kendim diktim giydiklēmi. atlas vādı kırmızı şılaklı onlādandı, onlādı moda.

- Şılak nedir?

esma ergün: sîmli, şılaklı yani ip ipekli gibi bȫ le şılak. gece şım şım şılarsın ortada. parlak älbise, ėvet. kēñdim diktim ben.

- Gelin olduğu gün ne giydirilir?

esma ergün: gelinlik diktilē bana. bi ȫ r tmen karısı vādı, o dikti, ben giydim. biyaz, ipekli işte şımbıldaklı bi gelinlik.

- Hangi maniler söylenirdi?

esma ergün: yüksek yüksek tepelere kız vermesinler!..onlar bizim tā günümüzden gelirdi. bakınan geline māna bulurlādı bizim zamanımızda. çok ağlatır lādı.

şindi kız evi çocuk evinden çıkmeyi. benim gelinim filan yok hiÇ.

- Hıdırellezler nasıl olurdu burada çocukluğunuzda?

147

148 esma ergün: ay, çok güzel olurdu. bakırlar lā her akşam pişek toplādık. sabāla gül
149 altına koyādık akşamdan, sabāla da onu açādık mānilēle, böyle gör. şimdi iÇ bi şey
150 yok kalmadı. ō nceden özemiz olurdu, panayırlā olurdu.

151

152 toplaşır dılā bi Tā yüzün bakırına açādılā, māni sō leyip sō leyip açar dılā.

153

154 - **Askere uğurlamalar nasıl olurdu?**

155

156 esma ergün: caminin önne toplaşır lā, caminin önünde toplaşırız. dŭva yaparız,
157 ondan sona tekbirle dŭvayla geçiririz asker lēmizi.

158

159 - **Hediye verme falan var mıdır?**

160

161 esma ergün: áskere gidene para verisin, havlu verisin, yāmē alısın.

162

163 - **Kışa hazırlık için neler yapılırdı?**

164

165 esma ergün: tarana, bulgur kaynatırdık çok. o bulgurları bi de şîde düvēdik dibektá,
166 amanīn bi gör pek çilemiz vādı. şinÇik hėpsi hazır. tarana, bulgur, hepsini yapādık
167 yavrum. ben bu dört uşā nası büyüttüm biliyin mi? tā kuyudan su taşıdım da, burda
168 ná álektirik vādı ne su vādı bi şeçik yoktu.

169

170 - **En güzel hangi yemeği yapardın sen teyze?**

171

172 esma ergün: bu kırmayı güzel yapādı, bi de saÇ Pidesi deyiz ya onları çok sevērdim.

173

174 patetis yāmē yapādık, fasüle pişiriydik, mēr cimek, onlar.

175

176 esma ergün: saÇ gözlemesi yapādık. ep kocakarı yėmekleri. şimdiki gibi cız bız yok
177 ki. ēp cız bız ep cız bız. yāniyi çok yaparız gene.

178

179 kuru fasülleyi unuttuk, patetis yämēni unuttuk.

180

181 **- Elbiselerinizi kendiniz mi dikerdiniz?**

182

183 kendimiz dikiydik makinede, bu dikip dikip veriydi bize.

184

185 **- Örgü bilir misin teyze, neler örerdin?**

186

187 patik örūydüm, dāntel, kaneFçe de işledim.

188

189 **- Kızların çeyizlerinde neler olurdu mesela?**

190

191 ne yapāsan o olur. kaneFçe işlēdilē bȯ l bȯ l, kırlante yapādılā, minder yapādılā.

192

193 esma ergün: keselē olurdu, yapıştırmalar olurdu. şurda alınnānda, gelinler önceden
194 yapıştırma koyardı alınnāna. sîmden, pul pul. şȭ le zülüf kesēlē. bana kesÇeklēdi ben
195 kestirmedim. şimdi ēpsi değişti.

196

197 deñişti kızım modalar şimdî.

198

199 - **Bayramlarda neler yapardınız?**

200

201 gezēdik ev ev gezēdik äl öpmē… her eve giriydik. fıstık, fındık, kobalak ver ilē.

202

203 amırdan kobalak yapālā, yā içine salālā.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

6

Konuşan : Nursel EREN

Yaşı : 39

Öğrenim Durumu : İlkokul

Derleme Yeri : Dikmen (Yaralı) Köyü

Konusu : Sohbet

- Çocukluğunuzda hangi oyunları oynardınız?

hangi oyunları mı? domino oynādık. beş taş oynādık, ortada sıçan oynādık, saklanbaç. çocukların oyunnarı onnādı, başka ne vā? çubık atādık şō̄ le ne denirdi ona? tūlaları yıkādık domino mu, domini mi ō̄ le bi şeylēr vādı işte, unutuyoz ani sene seneyi geçince.

- Köyünüzde düğünler nasıl olurdu eskiden?

benim aklım erdineyin kadın – erkek āyrı olurdu. nişan olur, dāmāt olmaz. niḱ ānı yapar, gelin yapar sāde nişanı. dāmāt olmaz. benim de yāni ō̄ le oldu.

- Geline giydirirlerdi?

tuvālet canım, normal gelinlik. Tā eskileri bilemem de bizim günümüzde tuvālet, nişannık giyilirdi. nişannık Tā sōna gelinalcı günü gelinnik giyilirdi. düğün de olsa ērkekli ōlmazdı. erkek bi tarafta olur, ḳ adın bi tarafta olur. şindi ama ēpsi beraber, birlikte.

19

20 **- Bu köyün düğün ādetleri nelerdir?**

21

22 üÇ akşam olurdu ēskiden, şimdî iki akşama düştü gene, iki akşam. anam dā iyi bilir.

23

24 **- Siz kaç yaşındasınız teyze, adınız ne?**

25

26 anne: ēlli bėş. āyşe.

27

28 **-- Sizin düğününüz nasıl olmuştu, hatırlıyor musunuz?**

29

30 büyükanne: ná anlatacak sana düğünnü, kāştı da. ēm de u ġȧ dar çabık kāştı ki, ȯ n
31 beş yaşında oldu. o zāti kaçıvē̲r di.

32

33 anne: kaştık işte, düğünümüz ōldu. ani ēskiden kırḳ gün kırḳ gėce düğün olurmuş,
34 bēm düğün ȭ le oldu. şindî bi ay sōna düğünüm oldu, bir ay sōna gezem oldu. iki ay
35 düğünün olmadan durdum kaynāmın evinde.

36

37 büyükanne: nē̲r de durdun mare iki ay?

38

39 anne: durdum tabi canım.

40

41 büyükanne: yā iki ay. bir ayın içinde ōldu düğün.

42

43 anne: gezim oldu. gezi olū̲r du evel. komşulā toplāsın geziye götürüsün. şimdi ȭ le
44 gezi mezi yok. komşuları toplarız geziye gideriz.

45

46 **- Geziye ne götürürler?**

47

48 anne: kaşık hākkı. kaşık hākkı götü̲r ülē.

49

50 **- O ne demek?**

anne: anası bubası kaşık hākkı getirî. mesela bi hediye getirî, kaşık hākkı vā. gelin yimeyi dedilē mi biz bunu getirdik, kaşık hākkı der lē , ȫ le kaşık hākkı ver ilēdi. hediye götürür lē meselā bi saat götürür ya bi aygaz tüp götürür. ȫ le bi şēler yāni, ediye götürülē o eve. açıcak èski çok, èskilē açıcak olsam ben sanā.

- Sizin gelinliğiniz nasıldı?

anne: evel, don anteri der lē, āltlı üstlü bak te bȫ le ipekli giyîdik yāni. bî akşamı beyaz gelinlik giyilir, duvak dēlēdi, beyaz tellidi bȫ le, şılak telli. ondan sōna ikinci akşamı bāşka bi rènk, ikinci akşamı kadife penbe kadifelēmiz vādı. pènbe kadife giyilirdi. hiÇ şaşma yok, hèrkeS aynı giyinirdi. üçüncü akşamı da gelin urba derdik. bȫ le çiçekli çiçekli, ipekli kırmızının üstüne sarı gülleri vādı, çiçekleri vādı. öyle giyirdi, hèrkes ȫ le giyirdi yāni. ayrım yok. şîndi hèrkes açık saçık, kolları açık, hèr yeri açık. èskinin düğünü başka olur. ipekli giyirdik evel bȫ le, bȫ le tepelēmizde de bȫ le çiçekler olurdu, tèllēmiz olurdu.

- Duruyor mu sizin o kıyafetleriniz?

anne: yōk, onlā bitti gitti. ha kıyāfetlerim duruyu, onlā da eskidi de kıyāfetlerim duru, duráye duráye sākleyiz yāni.

- Düğünlerde hangi yemekler yapılırdı sizin zamanınızda?

anne: bizim zamanımızda üj gün üj gece düğün olurdu. ayni burdaki şimdi yapılan yemek, ayni olurdu gene orda, ama üj gün üj gece olurdu. o üj gün üj gecede de yemeklē de tabi āyrı āyrı olurdu.

- Sizin köyünüze has yemekler nelerdir?

anne: meselā çōr ba yapāsın, yāni yapāsın, pilav yapāsın yanına şēriye çōr bası, bāmya çōr bası. bāmya da yaparız, şēriye de yaparız. ani şimdi üj gün üj gece oldū

için aynı çōr bayı da yidirmeyiz. ėr gün başka bi yemek olurdu yāni. evelki kazannā kaynādı. kazan korsun kazan, şindi kazan kāynaTan yok. bulaşık yıkayan yok. özel tabaklāda yenilî içilî. doldur ēlē poşetlere, fıydır ēlē. ama o zaman bi bulaşıkçı olūdu. bi kadın tutāsın, yanına iki kadın bulaşıkçı, yıkanırdı. ikisi de yıkādı bulaşıkları. davullu zurnalı. şindi o davullā zurnalā ner dē. davul döven zati yok. ondan sōna sabahı ėrken akrabalānı gezēlē, kız ėvinin akrabasını gezēler. meselā ben akrabayım, gider davul döve döve o kapıya gider. o kapı ediye verir davula. öteki kapıya gider o da ediye veri ani akrabasına davulla gezēdi sabahın ėrkeninde. dāmāt arkalāndan o günü tā geli alcı günü de kız evi, yengesi takılı arkasına. sabāleyin äl öpmē alcı olacā günün sabahı ėrkenden, gelin alcı olmadan tā gelini götürmeden, äl öpmē çıkar gelin. ona da geline de ediye verisin yāni.

büyükanne: bakeyem bēn kız evi o zaman hiÇ ağlā sızlā. şindi bakeyem kız evinde ā! kız bubası, çocuk bubası tā çok oyniyi. hāyret!

- Senin adın ne teyze?

büyükanne: mēyr em aktaş.

- Kaç yaşındasın?

büyükanne: seksen üj.

anne: sağlam sağlam. bizden ızlı yaziyi pazıyi baksana.

- Okula gittiniz mi peki siz?

anne: gittim. beşinci sınıfa ġadar okudum. ėskiden fakirlikti kızım. bėn şimdi beşinci sınıfa gēştim. beşinci sınıf okula gitmedim. ör etmenle annaştım. çapaya gidēdik biz pancar ġazmā, çapaya gidēdik. bābam da fakirdi. beşinci sınıfa iç okula gitmedim. ör etmen beni geçirdi, ondan sonra diplomayı āldım.

115 **- Hatırınızda mani var mı?**

116

117 anne: kız ėvinden çıkā alcı geldî zaman evinden çıkāken māni sō̤ leye
118 sō̤ leye çıkarılādı kızı. başţan kızı vēmezdilē, para alırlādı. kapıyı kitlēlē, kızı
119 vēmezlē, ondan sōna parayı alır̲ lā, ondan sōna salarlā, kızlā sıraya diziliverî, māni
120 sō̤ leye sō̤ leye gelini çıkarılar. ō̤ le işte.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

7

Konuşan : **Şükriye TAŞ**

Yaşı : **77**

Öğrenim Durumu : **İlkokul**

Derleme Yeri : **Dikmen (Yaralı) Köyü**

Konusu : **Sohbet**

- Okula gittiniz mi?

bėşe kadā okudum.

- Nerede okudunuz, hangi köyde?

gerenli'de.

- Bu köy nasıl kurulmuş, biliyor musunuz?

bu kō̄ dedelēmiz gelirmiş, mānda arabasınna. mānda arabası kırılıyi, tā gitÇemişlē aşşā dȯ ru, kırıliye araba, kalıyelē burda. buriye konmuşlā. adı da " yaralı" . araba kırıldığından yaralı koymuşlā adını. şindi dikmen geçiyi, ėsas adı yaralı.

- Bu köyün düğün ādetleri nelerdi?

üÇ gün üj gece daḳ ı. ikinci gėce üŞüncü gėce oğlana daḳ ı. gelin alcı, alay dönēdik.

- Alay dönmek ne demek?

ortaya su bakırını koyālādı. dönē dönē gelin, ona vuru. oğlana da daḳ ı TuTāke ō̄ le yapıliyi ya, bakırı koyālā, oğlan oturu buriye, masaya. daḳ ısı tutulur, bakırı vuru oğlan, kaçā.

- Gelin olurken siz ne giymiştiniz?

bizim şiye semāver diyilē. a bō̄ le beyaz meyaz giymedik hiÇ, altlı üslü semāver. kırmızı, pèmbe, işlemesiz oliye. ipēkli, dallı. kèñdinden dallı.

- Geline ne takılırdı?

nelē takilecek? biraz keten gölmek olurdu evvelsi, yakasız pacasız atılırdı ya daḳ ılara. şîndi āltın vā. birer pārça, birer metre ikişer metre bèz ō̄ leydi. benim on tene altınım vādı. bubam beni burıya vēmeycēdi, āsker arkadaşıydı burası. o gün iki yüz lira para istemiş bāşlık, on tene āltın, bi yarımlık onları vēdilē, aldılā beni.

- Neyle gelin getirdiler sizi buraya?

beygir arabasınna, yāylıla.

- Gelinlerin çeyizleri nasıl olurdu?

çiyizlēmiz, çèvre işlēdik biz gèrgefe ipekten. duvarlāmıza bütün onnā çakılırdı. elbiselēmizi hep dikēlēdi. bi evin içine onnarı asālādı.

- Sizin zamanınızda bu köyde düğün yemekleri nelerdi?

bizim zamānımızda çōrba yapālā aşı, sülaş. ō̄ ledi, ō̄ le yapālādı. evelsi pilav yoktu. evelden pilav yoktu.

- Doğum ādetleri nelerdi?

üj günlük oldūna gelir dede kimse koyādı adını. doğumda filan hediye yȯ ktu evelsi de. gėlen şiylē iki metre basma filan. bişi yapālādı.

- Onu nasıl pişirirdiniz?

yālı canım. mayalı mayasız, yårtla yapāsın, uynukla yapāsın. evelsi süt ne satılmazdı ya. südü çekēdik, kaymānı alırdık.

- Bayramlar nasıl olurdu?

bāyram. çȯ k güzel olurdu bayramlar. şimdi bayram olmíyi. bayramlāda çȯ k kalaba gezēdik. ben burayȧ geldîmde gerenli'de ellēmize mėndillē bağlādık iki ucunu. biz gelinke bile mėndille gezēdik. yemiş toplādık. burasının ādetiydi. şeker, lēblebi ne koyāsan. bayramın ilK günü gezēsin, bi Tā çıkıp gezemezsin.

- Bayramlarda hangi yemekler yapılırdı?

bayrama sār̲ manı sarısın tabî ya o zaman şîmdi sarmasını yapıyesin gȭ̄ mme yapıyesin işte kaymakla yazıp pazıyı yazāsın canım. kesip kesip içine îşimik sepiyesin ya, ya da kaymak dökiyēsin.

- Çocukluğunuzda hangi oyunları oynardınız?

gidēdik bızā toplamā, iÇ ayaklāmız ayakkabı gȭ̄ r̲ mezdi. yalnayak gidēdik biS. eskiden ayakkabı yok ki. almazlā mıdı, yok mudu bilmiyiz. okula gidēke lāstik giyirdik, başka ayakkabı yōktu. çocuklara, sōna bizim çocuklara laylon patiklē çıktı, arkasından önünden bağlı. evcik yapādık, yēden bėz toplā bebecik yapādık, çanak kırī. şimdicik birer çuval oyunÇak ėvlerin içinde. hîÇ ȭ̄ le bi şey görmedik. yoktu ki laylon yoktu, görenek yoktu. kāve olsun, şeker olsun kitli, kilit altında. bubam çayı çok içēdi. çay dede dēdi bizim mürvet'in oğlu. bura gėldim ben, ne çay vā ne şeker.

ay bi canım istēdi bi canım. kaynām veriydi cebinden bana bi kāve yap da getir. ėvelsi bu kadar olurdu ya o taklim ḱ āğatları büyük olurdu çalādım şeker. acaba günā mı diye şimdi sō̄ liyem de dîldir diyelē. saklādım onu da akşamleyin şerbet gibi bārdak yok çāydanlık yok içēdim. ekin çok, ambar̲ lā dolu ama görenek yȯ k. cahillik, görenek yȯ k.

- Mani okur muydunuz?

canım te ō̄ le alay gezerke okurlādı ama yūksek yūksek tepelere ėv kurmasınlā. bi de kāleden kāleye alay dönēdik bō̄ le.

- Cenaze ādetleri nelerdir?

cenazelēde bi tavuk kesēsin kızarTırsın, suyuna da çōrba yapālādı. helvasını basā, bi de ateşe çörek gömülürdü bō̄ le küle. onu şîlē yirdi, mizar̲ cılā yirdi. başka kimseye yėmek yȯ ktu. sāde mizar̲ cılā yirdi. şindi pidecik.

- Doktora nereye giderdiniz?

motur filan yȯ k baştan hiç. burdan hasta olursun. gerenli'de bi cip vādı ne vādı. bėygir arabasınnan gerenli'ye kadā gidēsin. bi tanesinin gerenli'ye kadā apandisi pātlamış ta ō̄ lmüştü bile gidesiye kadā ōrdan gidecek ōr̲ dan nėresi, eskişehir.

- Kışa hazırlıklar nasıl yapılırdı?

ėskiden tā çok yapādık hazırlık. torbalāla şekēlē olurdu ya bėz onla bi tōrba günpası deriz, sereriz pazıları onlā bō̄ le kabarıyı, parçalanır ō̄ le yapādık. bi torba kuskus ovādık. bi torba makāne kesēdik. nohuTu, mėrcimē hepsini kėñdimiz yapādık, ekēdik, kıra, hiÇ satın almazdık. hėr yiycēmizi kėñdimiz yapādık.

türkü- mâni

dağlar maviş durur

115 seveni kavuşturur
116 allah büyüktür yārim
117 bizi de kavuşturur
118
119 dereye dereye
120 inemeyenler de var
121 ikimizin aşkını
122 çekemeyenler de var
123 *********
124 yine yeşeriyōr fīndık dallarī
125 ah yine yeşeriyor fīndık dallarī
126 acep ne olácēk
127 yārin hallerî
128 dalgalānıyōr pėmbe şalvarī
129 kız allan gel pullan gel
130 gel gel yānımā
131 sıva bėyaz kolları
132 dola bōynumā
133
134 taş attım çatmaya da
135 selam söyle fatma'ya
136 iki saatin kaldı da annenden ayrılmaya
137 yar el yar mor zambak
138 hoşuma da gidiyor gelin olmak gelin olmak

} gelini çıkartırken söylenir.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

8

Konuşan : Nazmiye PEKTAŞ

Yaşı : 65

Öğrenim Durumu : İlkokul

Derleme Yeri : Dikmen (Yaralı) Köyü

Konusu : Sohbet

- Kaç yaşında gelin oldunuz?

ōn yedi yaşımda.

- Nasıl gelin getirdiler sizi?

iŞgüväysi getidilē. ben evimdēn çıkmadım. dāmāt gėldi.

- Zengin o zaman sizin aileniz.

zēngin, yok a başka. önü arkası beni büyütmüşlē.

- Nasıl oldu sizin düğününüz? Sizin köyün ādetleri neler?

a āynı düğün gibi olTu. üÇ ākşam düğün yaptılā. ävel tėl çiçek vādı ya çiçek Takālādı. yapıştırma yapıştır ılādı, ō̄ ledi. şimdiÇik bi kefīn hadi düğün yapiyelē. baştan nışan yaptılar işte, yemek vēdi. ondan sōna gelin alciye geldilē dakıya

Tuttular yeniden gittilē ondan sōra ākşamüstü bubam bundan beriden araba Tuttu, āldı, gēldi ākşamüstü. āynı gelin gibi getidiler işte.

-- Kına gecesinde neler yapılırdı?

e kına vur dulā canım.

- Geline ne giydirirlerdi?

gelinurba giydir îlē, kırmızı tāfta. don, anteri. durıyara, aha şimdiÇik turgay'ın düğünde giycēm diyem de bana güliyelē.

- Kızların çeyizlerinde neler oluyordu?

çēvre filan olurdu, işlēlēdi gergefle bō̄ le. kırlenti yapāsın, dip köşe yastī yapāsın, ō̄ le olurdu. ġaneFçe vādı bizde. ėr türlü gördūmüzü işlēdik.

- Düğünlerde hangi yemekler yapılırdı?

yāni yapālādı. fasile koyālādı. hindi hemen bi pilav hādi, biraz hōşaf.

- Sizin köyünüzde en çok hangi börekler yapılırdı?

kırma yapādık, başka yapmazdık bişeÇik. yazāsın, elinnen büzēsin, dökēsin kaymā atāsın fırına.

- Bahçeye neler ekerdiniz?

hēr şey ekēdik. domatez, büber hepsini ekēdik. şimdi bi şey ekemeyem ben. tavūmnan üÇ inēm vā.

- Eskiden çocuklara isim nasıl verilirdi?

ėzan okunū, verilirdi.

- Senin kaç çocuğun var teyze?

iç yok benim. biricik vā. bi kızım vā.

- Kızının adı ne?

cēvriye.

- Kızının adını kim koydu?

kārdaşı, şē āblası koydu. kārdaşı ölmüŞ gēncecik. bēn dedi bubama, ben bunun adını dedi kārdaşımın adını koycām Tedi. a. ävėl dōktur yoktu ya, bî titiremek gēlmiş bi āfta içinde ō̈lmüş. iki dene kuzusu kālmış işte biri emne biri cēvriyemiş. ānnemi de āretlik almışlā, cēvriye ānnemi. hėp iŞgüvēsi, hėp evlatlık, hiç oğulları olmamış, ōlmuş ölmüş, ōlmuş ölmüş, yaşamamış.

- Köyünüzün cenaze ādetleri nelerdir?

yapālā işte. soyālā kō̈lü gelir, kėfeni biçēlē.

- Düğünlerde okunan manilerden var mı hatırınızda kalan?

vā, kimisini boyālādı, iç uyumazdın o ākşam kızlān yanında yatāsın kar alālādı yanaklānı filan soytarı gibi yapālādı.

- Sizin köyün kadınları neler giyerlerdi?

don, anteri giyirdi başka ne giycen. hēpsi don anteri. benim hîj başka yok. bėn giymedim etek metek. başında da çēmber. kara örtmemiz vādı. feracemiz vādı bi de.

ondan sōna kara pèştemala döndülē. pèştamal örtündük. ondan sōna da örtme örtündük. Şindi ēşḱ áre ēpsi. şindi āzır hēpsi. fatme anne dēdi bizim kȭ de bi ānne vādı. kızım dēdi, ȯ nnā elēnmiş dēdi, tuzlā çekilmiŞ dēdi. şindi iŞ mi kāldı dēdi." sabā kadā yel gelecek te tıñaz savuracañ.

- Kışa hazırlık için neler yapardınız?

makarna kesēdik, kuskus ovādık.

- Kuskus nasıl yapılır?

bulguru incesinnen koyāsın, yımırta kırısın tasa, ondan sōna bȭ le gezdirisin, bi Tā ovalāsın. topālānır iyce bȭ le küçüÇük küçüÇük. vā a pazār da almiye mísin? bizim teknemiz vādı, ōyma. bȭ le ōn içinde bȭ le yapādık. bi teneki ondan sōna fırınlaTıdık onu, kızāTırdık. koca kışa bi tā yirdik.

- Kuskus nasıl pişirilir?

su koyāsın, suyun içine salāsın, kaynā. pişinci yā dökēsin.

- Bayramlarda hangi tatlıları yapardınız?

yāpmazdık. evel tātlı yoktu bizTe. evel yoktu ya tatlı. ēpsinden alī bubam pazārdan, fıstīnı, şekerini, üzümünü, fındīnı, fıstīnı, cevizini. ōnnarın ēpsini koyādık, yirlēdi.

- Bayram yemekleriniz neydi?

kesēsin bi oroz, koyāsın ateşe sabāleyin cāmiden çıktına yirdik. dızmana yapādık, üstüne kaymak sürüdüm, kesēsin bȭ le.

- Köyünüzde dere var mı?

vā, sakarabaşı'ndan gidiye ya işte. o dere bize gidiye işte.

- Çamaşır yıkamaya dereye mi giderdiniz?

ā, beton arkımız vādı, arka gidēdik. çeşmelēmiz vādı bizim, akādı çeşmemiz, avızında yıkādık. her kişi el arabasına koyā, gidēdi. her kişi yıkādı, ēr kişi kèñdi yıkādı. ay eväl killen şēlen yıkanīdı, sabın sürüdün. çamaşırları ō̃ le yıkādık. eväl bi şey yokmuş be, çay bile yokmuş evel. yok, bi şeyÇik, ēkmek bile yokmuŞ eväl. ne şeker vāmış ne bi şey yokmuş. kabak olácek de kōñşulara filan kabak koyālāmış eskiden. patetiS soyālāmış gelenlere, kabak pişirilēmiş. evel bi şey yokmuŞ. şimdi ne bakiyesin, şindi ēpsi bol. bubamın kārdaşı dermiş " cici måmā, cici måmā" diye ağlāmış. ekin ekmē istēmiş, buyday istēmiş. ondan sōra acı dedem zènginmiş ya yaralı'nın āsıymış. a hèmen gelinlē bi tas, hèmen verilēmiş, ava anneme hemen şu kadāÇık yapāmış uşā, onu doyurumuş. evel çok çille çekmişlē.

- Hıdırellezde ne yapardınız?

sallanırdık. beşik kuru, sallanırdık. ip atlādık, bō̃ le tutālā iki kişi, ātla bakam. ilahi sō̃ lēlēdi, yüzük çıkarılādı. ākşamdan toplāsın, ġoyāsın gülün āltına. sabāleyin alı bakırı gidēsin. er kişi ilahi söylē söylē, çıkarı alısın yüzū̄nü. eve gelisin bi Tā, oynāsın. ateş yakā, ateşten atlādık. ā üstü dālışırdık bi tā. oynālā, çalālā. şindi sakarıbaşı'na gidiyez, biraz geziniyez geliyez.

- Köyünüzün adı neden Yaralı?

arp zamanı çok yaralı vāmış. hēp yakmışlā yunanlā. cēvriye anamın altınlā vāmış, beş Tene. sen git şeye göm, kurulā. ay acı dādēm dēmiş, bulaceklē dēmiş. insandan adım atılmazmış, çok kalabamış. hep te böylē ekin arpalar şiye gömmüşlē de yire gömmüşlē kuyu kazmışlā da. kimisini bulmuşlā, kimisini bulamamışlā. kıra bile gidemezmişin evel domuzlādan. domuzlā vāmış saz içinde. savaştan sōna dünyaya gelmişim. kaçālāmış radyelēden ay ay dēmiş o îsana da èkmek versenize āzı koptu türkü çalāken dēmiş evelki îsanlā.

146

147 **- Okula gittin mi?**

148

149 gittim, beşe kadā gittim. okuyamadım. saman oldūna okuyamadım. ā'yı b'yi
150 katamazdım.

151

152 **- Yemeklerinizi nerede pişirirdiniz?**

153

154 kotlān yapādık biz, kėrpiçten bō̄ le üstüne tucu koyādık. ēr yämēni onun üstünde
155 pişiridik biz, dışarda. çayı da güzel olurdu. hindî aygazınna paraya kuvet ėr şey āzır.

156

157 **- Hangi turşuları yapardınız?**

158

159 ēpsini kurıyesin, kelem kurıyesin, domatės kurıyesin, büber kurıyesin. güzelce epsini
160 doğrāsın. biberini, domatėzini, epsini karıştırısın, ondan sōra sarımsānı koyāsın içine
161 başta, birazcık pişirisin, haşleyesin, ondan sōra suyu çıksın deye taş koyāsın üstüne
162 bi Tā doldurusun, bağlāsın, dizēsin bi tā. evel şēlere kuruduk biS fıçılara. basāsın
163 îşimî, ondan sōna çıkarısın onu güzēce özēsin, atāsın çöre otuya basāsın, ne güzel
164 olu. şimdi hēpsi yalan oldu.

165

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

9

Konuşan : **İbrahim KAYGUSUZ**

Yaşı : **85**

Öğrenim Durumu : **İlkokul Terk**

Derleme Yeri : **Eminekin Köyü**

Konusu : **Sohbet**

- Dede adın, soyadın ne?

ibrahim kaygusuz

- Kaç yaşındasın?

26 doğumluyum.

- Kaç yılında gittin askere? Hatırlıyor musun?

hatırların tabi canım. ġırk altıda, dōru ġırk altıda.

- Nerede yaptın askerliğini?

ilk evelā çankırı'ya gittik. çankırı'dan ankara'ya geldim. beni de o zaman çavıŞ yaptılar. ordan da polatlı'ya geldik. polatlı'da inönnün atışı varmış. bi hat çektim

ben, muhabere çavışı hat çektik tėlsiznen, orda kaldık bi üç ay. tekrar gėri ankara'ya gittik, ordan teskereyi aldık geldik.

- Kaç ay askerlik yaptın?

otuz altı ay. üŞ sene yaptık yāni.

eş: āsker lî üŞ seneydi, o zaman dō rttü sōna bunlara gelince üŞ oldu.

- Senin adın ne teyze?

eş: hāyriye kaygusuz ben de.

- Sen kaç yaşındasın?

eş: bėraber gibi deyim işte.

- Unutamadığınız askerlik anılarınız var mı?

askere gittik. o zaman çok şîdi. yemek yok, giymek neyin yok.

- Düğünler nasıl olurdu buralarda eskiden?

düğünler ilk öne kızı istemē şey gönderilerdi bizde, dünür. bâbası, annesi gönderidi. oraya oğlan isterse, kız evine gönderi, kız evi de nāsiP olursa olur derdi. bana bu ġadā altın yapıcan, bu ġadā bilezik yapıcan, ānadın mı? şimdi o ġadā şindi yok.

eş: eveli dünür yollālādı canım. şindi èrkes sevdîni alır, sevdîne veri. bizim kocaman zamanımızda ep ō le oldu. o da bitti kayrı. urba alır urba götürüdük, veridik. nişanı verelim onlar getiri, biz getiridik ō le. düğünde davul tutālādı, çalgı yapālādı, koşu yapālādı düğünde, güreş yapālādı. dāvet eder lēdi.

eş: ağaca dikerler her türlü mendili asar lādı, yarış yapannar alırdı. kimisi o tā ireli geli, koçu o alırdı.

ben de güreşe çıkādım. radyolara bak eski radyodır bunnā. şimdi bō le.

- Düğünlerde mani söylenir miydi?

eş: düğünlerde māni olmazdı da, ıcellez deriz ya, mantıfar kor lādık bō le herkes şeyini alırdı, yüzükleri atār dık oraya. sabāleyin şey açār dı, birisi oturudu başına. örterlē o atar yüzūnü, kim çıkāsa ona māni sō ler. ıcellez felan bāttı şindi kayrı ani. pazardan pazara millet koşar şindi şėye sakarbaşı'na. ėskiler kayrı unutuldu, yeniler kaldı ortalıkta.

bu dāre çalādı gelin kızlara.

- Çocukluğunuzda hangi oyunları oynardınız?

saklanbaç oynādık.

eş: çelik çȯ mak oynādık, bō le çırakman yapādık, sopalar atādı kim kazanırsa ȯ geçēdi şeyin başına, ō le yapādık. üŞ ayaklı bō le çırakman dērdik ona. herkesin sopalar vā, iki yakalık olurduk bō le onnarnan. düğünlerde oynādık, çömlecik dēdik. düğün dēl de bayramlarda bayramın son günü çölmek dēdik küççükleri oturTuduk. ō le böyüklē herkes birer tene şey çölmek kim kaparsa onu geçerdi ō le.

koşu koşādık, yarış yapādık.

- Kaça kadar okudun dede?

ilkokul üŞten. ȯ n altı kişi kō den gittik askere. derken komşu kō den geldiler, verdiler bizi çankırı'ya. çankırı'ya vardık. oraya ayırdılar bizi şiye ȯ n beş-ȯ n altı kişi bi yere geldik. kırk elli kişi oldu acemi. geliyo komutan bize bi şey soruyo, beş alTı kişi varız parmak kaldıran. bi gün geldi yüzbaşı, gel burayı dedi, git bi onbaşı

elbisesi diktir de gel dedi bana. gittim terzāneye ordan da benden bi kilo lokma istediler. verdim yüzbaşıya bak didi, çavış kursuna giTceksin dedi. orda soracaklar dėdi, kaştan terk derler, üŞten deme dėdi. beşten dîceksin dėdi bana. bizi vēdilē şėye kursa o zaman be kıSÇāzım. aklım çok sarardı, āyret ediyom şimdi bilemiyom yav. topun başına böle geçtik tē, topun kamasına kaş parça oldūnu say dedi çavışa. çavış yirmi parçayı saydı. var mı sayacak dėdi, yok. bi Tā say dedi, bi Tā saydı. Parmak kaldırdı, gel bakalım say yirmi parçaya ȯn iki parça saydı. baktı baktı, şu çocū kaldırın, zayıf çocuk vā ya dedi onu al bakam dedi. bi çıktım, say bakam bi, ki, üj, dörT… ȯn sekiz tane yaptım, ȯn sekizini saydım. şundan o kadā umudum vādı ki dėdi iki tene niye kaldı, dėdi.

- Doğma büyüme buralı mısın?

buralıyın. zāti ilk kövün ilk gelip burayı kȭ kurun diyen babamlār.

- Nereden gelmişler?

selānik'ten gelmişler burayı. çiftile var, mandıra, o kȭ duruyo, körasan da duru. yerli kȭleri yav bu kȭn adını ne koyalım ne koyalım peder dėmiş ki kıyıköyü koyun dimiş. yok demişler olmaz. eminekin komuşlar. çiftlîmiş bura emine'nin kȭn adı ȭle kalmış ya. kȭ ȭle kurulmuş. kȭmüz çok iyi. suyumuz var ayrıyetten bȭle gürül gürül.

- Ne işle uğraştın sen amca?

ben çifçilikle uğraştım. inek vardı, koyun vardı.

- Çocukluğunuzda Ramazan ayları nasıl geçerdi?

saklanbaç oynādık, gözlēni bağlādık. adam tuttu mu kim oldūnu, kim bu kim bilebilcek mi bakalım.

eş: ramazanda şey toplālādı, ėv ėv gezerlēdi, māni söyler lēdi onnar, çörek toplar lādı. şey gecesi ō̄ le olurdu ya hanı. bayramdan son edirler, bayram sabāsı ėv ėv gezerler. gene onun Tatlısından, tuzlusundan hediyesini verilē. kāve yoktu da ėvlere toplaşırlādı, keserlēdi. ordan bi hayvan o ākşam onda biTāki aftaya ötekine, bō̄ le bō̄ le işte, îtiyarlar ō̄ le geçiridi vaktını.

- Köyünüzdeki değirmeni kim yapmış?

şehmerdan diye birisi vā. o yapmış değirmeni. o yapık değirmeni satın almış, o da bizin kō̄ n hududunda onlan da kō̄ lü kavga yapmā başladı. değirmen benim, su benim diyo, biz de diyoz sulaycaz bizim. derken değirmeni satın aldık. satın alınca erkesin bağı bāçesi oldu. suladık şindi hālā Tā köve āit. sakarya'ya bent yaptılar, biraz da o yükseldi, daha fazla alıyo.

- Tarlalarınıza ne ekersiniz?

pancar ekerler, misír ekerler, kabak ekerler. fasülle eker kimisi. kimisi patetiS eker. hė çün arpa, buyday.

- Eskiden ayakkabılarınızı nereden alırdınız?

eskiden çarık giyerdik, çarī ben bile dikēdim yani. inek kestinmi derisinden çarık yapā amma şindi sōna sōna ayakabıcı gelirdi eskişēr'den. pazara gelirdi, biz de gider ordan alıdık.

eş: sōna sōna lāstik çıktı. cızlavat deye tā, lastîn tā iyisi çıktı. iskarpinmiş bilmem şindi kayri belli dîl.

kahpe felek hançer vurdu bėlimden
oturup da kalkamadım yerimden
aslana kaplana yenilmezdim amma
tilkilen sansara kul ėtti beni.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

10

Konuşan : **Emine KIVAK**

Yaşı : **65**

Öğrenim Durumu : **Yok**

Derleme Yeri : **Eminekin Köyü**

Konusu : **Sohbet**

- Teyze adın ne?

ėmine.

- Doğma-büyüme bu köylü müsün?

gelin gáldim burayı ben.

- Kaç yaşında gelin geldin?

ȯn sekiz yaşında gelin ōldum. rāmetlik bubam vēdi. eveller var mıydı ne bileyin, ȭ̄ le bi şeyler yoktu. şimdi hēpsi bol.

- Okula gittin mi?

hiŞ okur-yazarlīm yok. keşki derim okur-yazarlīm olaydı da derim ben de gelicēm yeri gidicēm yeri bileydim. Pineysin arabaya acıba dūru mu yannış mı? îsanın aklına ne olsa geliyer. ēski yazıya gittik, candarmalar geldi diye haber verīdilē kaçardık.

yeni yazıya da kaç yaşındaydım ne bileyin, bu ȯ kul açıldı kūmüze. koca kız gider mi oğlanların içine dediler, ayıp dîl mi dediler. yollamadılā. ē şimdi oğlu da gidiye kızı da gidiye mesele. keşki yollayaydılā da derim iki sene gideydim bāli kendime kadar gidicēm yeri gelicēm yeri bilirdim. îsan tereddura giriyerı acaba kalırsam yollarda bi şey olursa, başıma bi şey gelirse, her türlü düşüniyesin. yeni yazıdan da ȭ le kaldık. bubam rāmetlik oduna gidēdi. oduna giderdik. bubam götürüydü bi gün birimizi götürüydü. üç kardaşdık, en küçūmüz oğlandı. oğlana kıyamazdı hiŞ. ablamnan beni götürüydü. ȭ r etmen dedi ki bana: " kızım" dedi. "ya tėmelli gėl" dedi, " ya tėmelli bırak" dedi hoca. ay benim de kafa cahillik işte desem ya orıya "ocam biz bak bȯ bam oduna gidiyer, oduna götüriye bȯ bam ondan gelemiyem" desem e, hiÇ demedim bi tā da gitmedim.

- Eskiden düğünler nasıl olurdu?

bebek yaparlardı, bebek oyunu. ters eşşē pindirilerdi. çalgılar çalar, oynarlar. güveyi tıraş ederler bir āfta düğün yapādık, o ādetlē kalmadı.

- Bebek oyunu nasıl oynanır?

ellēne bȭ le bebek yaparlar, ceyranlar yoktu evel gaz dökerlerdi. şenlik olurdu, şimdi kalmadı, ani kayrı.

- Geline ne giydirirlerdi?

gilinlik, evēl şimdi giydireyler ya pėmbeli membeli, tȯ let dakımı falan yoktu. o zamanlar boyalı çėmbeler olurdu. güllü, onla ıslarlādı böyle onnan boyardılā yanaklānı, dudaklānı. gelinlerin cevizden kaş yakarlādı, eski zaman kaşları vardı, ondan kaş yakardılar.

- Senin gelinliğin nasıldı, hatırlıyor musun?

ufacık ufacık çiçekli ėlbise yaptılā burda.

- Hıdırellezler nasıl kutlanırdı?

ídellez geldimi mantırfar çölmē dēdik, ona hērkeS yüzünü atardı. adını yazardılar māni söylerler, çıkarılardı onnarı.

- Tarlaya neler ekerdiniz?

tarlaya misir ekēr dik, patetis ekēr dik, fasille ekēr dik, su□an ekēr dik. ēr gün giderdim o fasilleleri ekēr dim. niye öle ekēr mişim onnarı? ēr sabā gidēdim, savuru çıvalı gelîrdim.

- Çocukluğunuzda bayramlar nasıl geçerdi?

misir kaynaTırdık. misir veriydik çocuklere. kavurıydık nout veriydik, leblebi varsa leblebi alırdık, leblebi veriydik, öyle şeylernen işte. tatlı yapādık işte, öyle şeylernen vakıt geçiridik. şimdi hēpsi bol. o zamanlar yuğurt mayalarsın taş gibi olur, kèndi yapdığın tèreyā buz gibi tèreyā. zamannan meselā yirdik o tèreyāyı. ēpsi boldu diycem hanı. ıscak ekmek çıkarıydık fırından, kokardı mubarek böbere banar banar yirdik. ne tatlı giderdi, şimdi ekmek yapıyasın kokmayı.

- Köyün kadınları neler giyerlerdi?

uzun ferece örtünürdük. bayā bō̄le manto gibi meselā, biz ona ferece derdik. onu örtünmeden bi yere gitmezdik. ama o ādetler kālktı hēpsi. bi zamanlarda da pürgü giymē başladık. etek siyā, üstünde de gene örtüsü var bō̄le onnarı örtünürdük. çay bilmēzdik, çorba yapadık hèp. çayı bilmēzdik hiÇ. arpayı kavıruydık dirmende kāve yapādık arpadan. dirmende çekēdik, kāve arpası yapādık. ne deñiz bilirdik ne yȧş günü bilirdik. hēpsi çıktı duğum da var, yaş günü de var, hepsi var. şimdi hēpsi çıktı. tarlalāda dūruyduk ya yollāda arabaynan gideydik, yayan yapıldak gidēdik. o anızlar derim, koca tarlaları dırmıklardık dırpannan biçēlēdi, biz de arkasından teste toplādık. Tekrar dırmık çekēdik. ij başak kalmazdı, koca darlaları dırmıklādık.

anızlar yirdi ayaklāmızı. şakır şakır kanardı ayaklāmız. ayakkabı yȯ k. takınya, takınya giyēr dik, o takınyalara sevinirdik. şimdi derim hēr yer ayakkabı, terlik mi isteyesin hēpsi var. bi ay hārman düverdik, düven aydardık, ākşama kadā dȭ n bakam dön, dȭ n bakam dön. ayda bakam düven, ayda bakam düven. bi ay ārman düverdik. nası yaparmışık ne bileyim, bilmem ki. sabanın tepesine pinerdik, tınaz savırcaz, yėl bekleriz yok, bekle bekle dikili durusun. rüzgār olusa uşçak, rüzgār olmaSsa uşmıyerı. gözerlerdik onu tekrar üstünden de şeyini süpürüsün çeteleri, süpirgeynen süpürüsün. ne günler geçirdik kızım, şimdi geliyeri azır azır dökiyeriz elezyonna. teneki teneki taşırdık onu, çıval çıval. saman taşırdık, tezgerelerimiz olurdu. bȭ le. saman da hazır geliyeri, balya da hazır geliyeri şimdi. işimiz varsa hemen çiğnerdik. çocuklerin āzına şekernen ekmek, tülbent ucuna veriydik onu. öyle günler geçirdik kıSım.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

11

Konuşan : **Meliha TAŞAN**

Yaşı : **54**

Öğrenim Durumu : **İlkokul**

Derleme Yeri : **Eminekin Köyü**

Konusu : **Sohbet**

- Eminekin Köyü'nün en meşhur yemeği nedir?

kur fasile, pilavı bi de pideleri
ākak o olurdu.

- Çocukluğunuzda hangi oyunları oynardınız?

çizgicik.

- Çizgicik nasıl oynanır?

çizgi çiziyon, Taş koyuyon bō̄ le düzgün, bi ayānnan basıyon bi ayānnan ōplaya ōplaya, sek sek. bi de bō̄ le beş taş top çok oynādık. kavġa ederdik sen çok Tuttun, ben çok Tuttum daşları. top gelesiye kadar dizēdin. o zaman tamamdı, sen kazanırdın. amā vurulursan başkası geçērdi. kalaba oldumu çok dēşik oluyodu. yā satarım bal satarım oynādık. hıdrellez akşamları ateş yakarlādı. ateşten atlar lādı. oynar lādı. sabāsı kalktılar mı sütlü bō̄ rek yapar lādı . so□ an kabī atardık, yımırtaya sarı olurdu. māni çevirilerdi işte.

mānici başı mısın?
cevahir taşı mısın?
yazsam bir mektup versem
cebinde taşır mısın?
ben hiç türkü çalmadım. derim ya işte on dörTün içinde gelin oldum. ben kız olup da kızların arasına karışıp da türkü felan sõ lemedim.

- Ramazan ayında neler yapardınız?

ramazan ayında oruca kālkÇaz yok, suFur ederlerdi o zaman hērkes, elinden geldî kadar ne biliyosa yā etmezdik.

- Hangi tatlılar yapılırdı Ramazan ayında?

kompȯsto çok yirlerdi. revāni tatlısı diyolardı, onu çok yapār dık. evveli davulcu tutulurdu, hēr ākşam davulcu bu ākşam sende. yārın ākşam bende yāmēnnen, iftarlığınnan, süFürlüğünnen verilirdi. ondan sōna bayrama kalırdı. bayram sabāna da bir tepsi tatlısını ıslār dın parasınnan şeyinnen veriydin davulcuya. o ādetler hepsi kalktı. yāmēni veriydin hēr āşam.

- Köyünüzdeki komşuluk ilişkileri nasıl?

komşuluklar önce tā iyiydi şimdi karıştı. evelki gibi dîl şimdi. evelden giderdin televizon yok derdin. ā sana musafir gelmiş, karanlık, ġaz lambası, tenekelēmiz vār dı. ateş yakādı bi kişi ateş yakā bi kişi teneke sallādık. mısır patlatırdık gelen musafirlere çayın yanına. karanlīk. ama o da ne güzel olurdu, o günler ne güzēldi. yeni gelindim daha yılbaşı ākşamımıymış neymiş işe gidecek, ben tenekeyi sallaycan. ben yak lastiği, ama bi ōlmuşum ben salkım saçak o lastik nasī şē yapar. yav sizin patlatcānız mısır da dedi yiyācēnize de dedi. şu gelinin hāline bi bakın dedi. arap gibi olmuşum. o yèşil hīrka simsiyā. fırın èvinde o püskül püskül saçlar,

örümcek ağı gibi bo̅ le yėmyeşil hīrka olmuş simsiyā. allah sizin yiyācēniz dursun dedi kaynatam rāmetli, bi bağārdı.

- El işi neler yapardınız?

o zamanlar daha şeyken hīr ka, yēlek. çocuklere takım örēr dik, terlik örēr dik, patik, çorap örēr dik, dantel yapār dık, oya yapār dık. şimdi hālā dā devam ediyoz yāni oyamız, patîmiz. oraya buraya, o zaman tatlıya yämē gitme vardı. yeni gelini yämē çağarırlardı. bu ākşam meselā emne yėñe çağarıdı. oraya gitÇen, bi havlu bi patik sarar alır giderlermiş, gidērdin oraya yämek yämē, yārın ākşam başkası çağarı oraya gidersin. çok tatlı ev gezdim ben ādet çoktu o zamanlar, çok gezdimdi yämē. bi motor arabası. ramazan içinde çağardı rāmetli anam bizi bi motor arabası, e dayıymış. dayı karıymış şeymiş derken bir araba ramazan içinde gittik. bi de uyuklamışım. davul geçtimi de bayram sonumu ne de onnar geldi. üç at arabasınnan yatıya gėldiler o zaman. bu hasan basri'nin kayınları da ekiz çocuk, karı bezleri yıkadı boruya sērmiş. boruda da yan bezler. ne rezilliklē ya vallaha, ama şeyler de güzeldi yāni saygı, sevgi yok şimdi o̅ le.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

12

Konuşan : **Mümin DERELİ**

Yaşı : **57**

Öğrenim Durumu : **İlkokul**

Derleme Yeri : **Eminekin Köyü**

Konusu : **Sohbet**

- Köyünüz nasıl kurulmuş? Adı nereden geliyor?

kövümüz burası kurulmadan emine vāmış, ordan kalıyo. padişahın kızının isminden kalıyo. emine'nin ekini, ordan kālmış. kövümüz karamanoğullarından karaman'dan gelme tabi, beş altı yüz sene kalınmış, sıtma çıkmış, sıtma olmuş, dedelēmiz ordan eskişēr'e kaçmışlar. burasını bulmuşlar. burayı yerleşmişler. ermeni kışlaları varmış. su dermenimiz var bizim.

- Sizin çocukluğunuzda köyün erkekleri ne giyerdi?

bizim erkekler bèline kuşak sarardı. kavū vardı burda şō̄ yle Taşlādan kav alılādı. zor günlē geçir mişlē. fener, beşlik lamba yakılırdı.

- Çocukken hangi oyunları oynardınız?

köşe kapmaca, birdirbir.

- Tarlaya neler ekilirdi sizin çocukluğunuzda?

haşhaş ekilirdi, aspir ekilirdi.

- Aspir nedir?

aspir, yālı tohum. yāsı çıkardı. haşheşlik yā çıkarılādı. zeylek ekilirdi, yā gibi ō̄ le bi madde ekilirdi. patetiS, mısır, pancar, bağlarmız vardı burda herkeSin birer deġar bağı vardı. herkeS bellerdi. arman sonu olunca pekmez yapardık.

- Nasıl yapardınız?

eş: bėyaz toprak katılırdı tavalarla kazanlarla üzüm pekmezini çuvala koyup, ayaklānı yıkayıp, ayaklarınnan çiğnenirdi. pancar pekmezinde pancarı kıyarsın yıkayıp posasını alırsın, suyunu kaynatırsın. rengi değişti, koyulaşmā başladı, olur işte.

herkeSin birer deġar üzüm bāsı vardı.

- Sizin zamanınızda gençler askere nasıl göndilirdi?

bizde davul, zurna yoktu. kendi aramızda akrabā yāmē çārıyodu. kendi aramızda asker içinde yāmē gidiyoduk.

- Hediye verilir miydi?

eş: hėrkeŞ helallaşır, gėzē. dayısı, amcası para veriydi. beş- on kuruş o, hėdiyesi oydu. gönlünden ne gopārsa para veri̲r lēdi.

- Düğünlerde hangi yemekler yapılırdı?

çōrba, fasilē, pilavi kompostū, elva.

- En çok hangi çorbalar yapılırdı?

şēriye, bamya. eskiden dā fakirlikmiş. nerde? bamyayı bilen yoktu belki de.

- Kızların çeyizleri nasıl olurdu eskiden?

eş: yāzma, hėr şey olurdu. yōrgan, yātak, yāzması hėr şeyimiz vār dı. kėndi işlēdi hėrkes. şimdi gėnçlē okur, anaları yaptırı parayla.

- Düğünde, kına gecesinde geline ne giydirirlerdi?

eş: tā eskilerde beyaz gelinlik yokmuş da. bizim zamānımızda vār dı.

- Mani söyler miydi kızlar?

eş: kızlā sō̄ lēler, kendileri çalar. çalgı tutulurdū ėrkeklereydi.

gēnçlerin zilli maşası vār dı. kızların darbukası vār dı.

- Zilli maşa çalgı mı?

yȯ k, zilli maşa şō̄ le şıkır şıkır ötüyü. gō̄ r dün mü görmedin mi bilmem. üşlü dörtlü oluyo şō̄ le bizim kō̄ de vardı da noldu kayboldu gitti. bayram uçurtmalar olurdū. ondan sōna hıdırellez olurdu, güzel dermen altına filan gidiliyü sakarbaşı'na gidēr dik. harman sonu meselā avustoSda mı eylülde mi çifteler'e panayır kuruluydu. herkeS panayıra giderdi.

eş: şimdi hėr yėr sinema hėr yėr piknik alanı. hėr yėr panayır, paran oldumu. şimdi deñize giderlē hāydi arabalara yallāh.

- Tarlalara neler ekilirdi?

kövümüzde ārpa, būday, pancar, misir, çekirdek kabā çok ekeriz kövümüzde.

- Bayramlar nasıl geçerdi çocukluğunuzda?

bayramlarda bayram yeri vār dı. usūsi, bayram yerine toplanırdı. kızlar çalādı, biz oğlanlā da bō̄ le gözlēne şėy çakardık, ayna çakardık. kime bakarsak kıza, gerçekten bak ō̄ le olurdu. än son bölümde çölmē kırar lādı. bayramı bitirir lēdi. çölmekte ne vāmış o zaman bilmiyom, kızlā bi çölmek kırarlādı bayramı dāTırlādı.

- Sahura da komşular davet edilir miydi?

yerine göre.

sahura edilmez, iftara edilir. eskiden akşam ezanında herkeS yämēni alır giderdi şėye. erkeklē cāmide iftar yaparlardı, kalktı. iftarda tüfek atılırdı. tüfek iki-üÇ el, duyan orucunu bozardı.

- Kışa hazırlık için neler yapılırdı eskiden?

eş: pekmez kaynaTırsın, bulgurumuş, fasilyenmiş ġorsun.

tabi, fasil filan ekilirdi yāni.

- Tarhanayı nasıl yapardınız?

hamırdan yapıyolar, üş gün yatırıyolar ediyolar, çok güzel oluyu. makarna var bizim kövün ādeti, kuskus var. kuskus diye bi şey marketlerde var görmüşündür.

- Kuskusu nasıl yaparsınız?

kuskusu da şō̄ le teknenin içinde yapā̲r lar. ustası orda bak. şėy dökerler yımırtalı şey üstüne, sallarlar. yımırtayla süt mü katarsınız, sütlü yımırta mı?

eş: yaşlılar yapā̲r dı, şimdi gençlē bilmez onnarı. şimdi yaşlandık mîdelēmiz ȧ sta ēp satın alarıS.

- **Kumarca diye bir yer varmış burada oranın özelliği ne?**

kumarca adası var şurda ya adalarda. o adam ēr tarafı sumuş. orda yaşıyomuş işte, kumarcı beyi de diyolar, ōrda öldürmüşler onu sōna kumarcı beyi var.

- **İsmi neden Kumarca?**

ēr yere gider araç toplarmış, kumar oynarmış, ütermiş herkesi. bi de güçlümüş yāni derebeylik de yapıyomuş, beymiş. yeri duruyo, bō̄ le eşince būdaylar felan çıkıyo. yıldızören'le bizim aramızda etrafı sumuş, kimse dokunamıyomuş ona, o adamış. şimdi toprak yanlarında bizim yerler var yıldızören'in yerleri var. beyin oldū yer duruyo, eşildi mi būday felan çıkıyo yāni. bizim burda bi de koca mezarlık var, orda da bi kavim yaşamış. mezarlıklā duruyu.

- **Kimler yaşamış orada?**

biz de bilmiyoz kimler yaşadīnı. köyden burayı kurduktan sōra oraya ya bi cenāze gitmiş ya iki cenāze. bi dā burayı mezarlık yapmışlar. mezarlıkları duruyu. bu tarafta türbe dedesi var. derenin boyunda biraz kemikler felan çıkmış toplamışlar onu üniversteli kızlā almış, doktur çıkanlar almış.

- **Türbe dedesi dediğiniz yerde ne var?**

türbe dede var işte. para ġoymā taşı vā oyuk vardı, biri gölge yapmış türbe diyolar. kim oldū belli dîl, işte o kavimler var ya, o kavmi bilemiyoz, kalmamış.

- Siz gelmeden önce kimler yaşamış bu köyde çok eski zamanlarda?

burasını yeni kurmuşuk işte, ordamış köy. orda yaşamışık, ġışla varmış orda, askerî kışla vā̲r mış. bu taraf emine'nin çiflîmiş. emine'nin ekini dā dōrusu ordan ismini almış eminekin kalmış.

- Kış gecelerinde köy kahvehanesinde neler yapılır?

şimdi televizon. oyun oynanır da ēskiden tabi. çēkmeli var, yapılırdı. mısır yenirdi. köv odaları vardı. benim dedemin köv odası vardı. bu şeyden gelen çölmekçiler vardı. mihallıÇık'tan devamlı misafirler olurdu. arabalarla, bō̄ le şey arabaları vardı onnarın asırdan, gelir geçēke dedeme misafir olurlarmış. çō̄ lmek, tencere, işte tēsti mesti onnarı satmā götürüyolarmış. burdan develer geçerdi, bō̄ le kil almā Tē on beş yirmi tane deve sıraya, önde eşşek hiçbiri kalmadı. killi deresi var burda, kil yok ismi ō̄ le. kil olan yer var da āz. şu bağların sırtında var kil, beyaz toprak.

- Hikāyeler, masallar anlatılır mıydı?

tabi.

- Var mı bildiğiniz bir hikāye ya da masal?

komik şeylē var da o olur mu olmaz mı bilmiyom. ēskiden ekin ekēdik martta şeyde. ekine adam gidermiŞ, gözü tutmazmış. eyvāh, aç kalcaz bu sene dermiş. hıdırellez günü herkes tarlaları dolaşıyo, bu da dolaştımı gözü doluyo, ō iyi çok güzel bi dā mı hanım alsam dermiş. hıdırellezde her şey açığa çıkınca, ō̄ le ikāyelē var.

- Cenazelerde neler yapılırdı?

sela veriliyo, mezar kazılıyo. mezara gidenler yazılıyo, onnara sōradan cep arçlığı veriliyomuş. mēftā borçsuz gitsin diye mezar kazanlara beşer lira onar lira para dātılıyo, on kişi gitse on kişi, yirmi kişi gitse yirmi kişi, cenāzeden sōna şimdi de

pide dātılıyo mezarlıkta. evde de anımlara dātılır meyva suyunnan. otuz kırk gün olunca üş dört gün mēvlüt okunuyo. evlādiye okunuyo işte, kırklanıyo. ēn büyük mevlüT okutuyo, yemek dātıyo bu kadar.

- Çocukluğunuzda doktor için nereye giderdiniz?

çifteler'e giderdik. dā önceden māmudiye'ye giderdi astalar, celal doktor vardı. herkes celal doktora giderdi. panayır olurdu ya hanımkız, panayır olurdu, biz burdan pisketle eve gittik. rāmeTlik pederle amcam bekliyolar bekliyolar, gelmiyolar. gece biz de gelmedik ēlenceye felan dalmışık motorla geliyolar bizi aramā, bi duydum ben geldiklerini, dövcekler. piskete piniverdim, bēş dakkada gelmişim eve, kitledim kapıyı. geldiler cama vurdular, kapıya vurdular, açmadım. motor traktörle erişemediler bana. panayır ātıram o var.

- En meşhur yemeğiniz ne?

çıplāmız var. kabaktan, tāze kabaktan oluyo. sütle çōk güzel oluyu, biraz da şeker ġatıyolar içine kaşık kaşık yersin, bi pişiyo ama çok güzel.

- Köyünüzdeki derenin adı nedir?

gözbaş diyoz dōduğu yere. sakarya gibi şurdan dōyo sakarya'ya dökülüyȯ , yazın da sulamada ġullanılyȯ

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

13

Konuşan : Ahmet ÇAKIR

Yaşı : 78

Öğrenim Durumu : İlkokul

Derleme Yeri : Orhaniye Köyü

Konusu : Sohbet

- Amca önce ben sana bir adını soyadını sorayım.

āmet çakır.

- Kaç yaşındasın amca?

ben mi? bin dokuz yüz otuS üş doğumlu ben kızım. eskiden benim bobam at koşārdı. ėvimiz bi şēre gitti. öbürü gitti, ben üşüncü oğluyun bubamın. bāktım arāzi az, iki de kızımız var, ablamız. arāzi az oldūna göre on bėşer dedik dört çocuğun. dō̄ rdümüz de biz gittik şēre. emekli olduk. hālā şimdi orda evim vār , yerim var, kızım var. gelip gideyem burayı da nine ölüverincē ama nine ölmeden bu evi burayı yaptım gelip. bu mülk benimdi burda. orāmız var, tarlamız var. arāzi sürdüriyeriz, etkiriyeriz parayla, biçtiriyeriz kızım. köylük hāli bō̄ le gidiyeri, zaten evden cāmiye, cāmiden eve. şimdi iş de yapmiyerim.

- Kaçıncı sınıfa kadar okudun?

beş sınıfa ġadār okudum.

- Bu köyde mi okudun?

dōma-büyüme burası kızım.

- Orhaniye adı nasıl verilmiş köyünüze?

orhaniye'yi devlet koydu. èski adı bu kövün hamitli. hattā bu hamitli deye bu kövün adını gene koyan da benim kocabām deycez kāli bȯ bamın bȯ basının böyüğü. benim bȯ bamın böyüğü sali, sali'nin bȯ bası māmıT. māmıT efendi dēlēdi ona. biz az yetiştik tabî. çok ihtiyalayıncı zōla ēvden çıkā, tå burayı gelî, tå burdan geri dönēdi. hattā cāmiye bile gidemez olduydu. o adam kurıyeri esasında bu mülkleri, kendi de orda kalıyeri. bȯ bamı burayı yerleştiriyeri.

- Askerliğini nerede yaptın amca?

askerlîmi ben acemi eğitimi ankara'da gördüm. Kırġ üş suvā̲r i alayında gümrük jandarmasıydım. ordan hudud boyunu, suriye'yi gittim. bu yaşı buldūk, çalıştık, Çabaladık. sigortayı yatırdık deycez, emekli ettilē beni devlet.

- Köyünüzle ilgili anlatılan bir efsane, hikāye var mı?

bildiğim şindi kızım, bi kāve vādı eskiden. gene hālā bi kāvemiz vādır kȭ de orta yēde. kövümüz çok rahat bi zaman geçirdi, hālā da geçirmekte. ēpsi mācır oldū için çok rahat vakıt geçirdik. allah rāzı olsun devlete bi kere dîl bin kere. neden dēsen bu emeklilî çıkādı, çok rahat ediyeriz. ē ben şindi nası bu devlete duva etmiyem, yaşıyeriz. al parayı yi deyiri devlet, hanı sonracīm reçberlikle uğraşī̲r dık hep bēgirle, şunuyla bunuyla Tuttuk, şēre gittik. eskişēr'den emekli oldūk, kaŞ sene sōna gene geldik burayı èv yaptık yeniden burda oturuyoz şimdilik burda oturmaycādım ben amma nine ölünce, yalınız kalınca mècbur bunnarı gèldik. orda da amıcamın cocukları, burda da amıcamın cocukları. çocukların arasında geçiniyez yāni ordāke gelin vādı yanımızda, o çok bakā bana Çok iyi bakālā. o çocuk er avşam burda her

avşam ta burda gelir öte yāTmış o gene burda. e ben yannız, beni yāni hiŞ sıkmazlā yannız deye. rātımız şîmdi iyi, devlet maaş veriye, allah rāzı olsun o yetiyeri bize. dağımız var, devletin dāsı ama varıp biz odunumuzu gitiriyeriz.

- Dağın adı nedir?

adı mı? karadağ deriz, herek deriz. bi tarafımız herek bi tarafımız karadağ. bu ara yēde orta yēde, iki dağın ara yerinde oturiyeriz.

- Köyünüzün akarsuyu var mı?

akarsuyumuz yok ya, yāmır suları vādır akmak için, sel suları. zaten çifteler'i bizden burdan giden su basar. bu dağlādan inen süzülen su bu dereye varı, şura osmaniye'ye dālır uvaya çok yağāsa deniz gibi kalır su buralāda. iki gün falan gidē.

- Senin gençliğinde köyde düğünler nasıl olurdu amca?

şimdi kızım üj beŞ kişi, ben meselā kendim düğün yaptım çocūma deycez. yaptık netekim de davul tuttuk, oynālā, çalālā. iştālı olur davullu düğün. ama davulsuz düğün avşamleyin karılā, delikanlılā bi oynar moynar. ikinci avşamı at arabalānan gelinimizi alır getiriydik. ama şimdi her şey vesaite döndü. şindi taksilēle geliye gelinlē. güvē de ossun taksiynen gidip kārşılıyeri. ēskiden at arabasınna kāşılādık bilmemne işte. bu işle hēp başımızdan geldi.

- Köyünüzün meşhur oyunları nelerdir?

ooo!, oyunnā vā mı vā. kaşıkla da oynarız, çattıra fattıra, ānadın mı? efendime sō̄ leyem çok gözel davulcu tutarız, davulcu tutādık eskiden. çok oynādık. at arabalānı koşar gider, dolanır gelirdik. at koşusu olurdu. şimdi onnar kalktı, at kalmadı ki zaten.

- Ne giyilir, kıyafetleriniz nelerdi?

83

84 kıyafetleri yeni elbise dikēselē güvēye geydiridik, hālā da ō̄ le netekim. yeni bi ġat
85 elbise dektirilē geline olsun güvēye olsun. bizim kövümüz ō̄ ledir, bak oldūnu
86 anlateyerim işte size.

87

88 - **Başlık parası var mıydı ādetlerinizde?**

89

90 vār dı kızım.

91

92 **- Sen teyzeye başlık parası verdin mi?**

93

94 ben mi, ben kaçırdım. şimdi bubam dedi annaşıp üş beş guruş para verelim dedi.
95 gitmiş, ne parası vercēniz bana demiş. buyur bize geçelim dememiş öfkeyle o da.
96 sōna aradan dörT avşam geçti. dördüncü avşamı kızına dedim. dövēse de beni
97 dövsün bēn gitmem dedi kızı, ġōrktu. ben kaçırdım. bu seferi tabī vār dım, gittim.
98 kaynām çıktı "kim mare?" dedi. ben kim o dedîni de duyuyerim. amman gėlsin
99 bakam burayı dedi, elini vermedi. elini vermeycēdin dedim, niye çağardın sen beni
100 burayı, senin kızın bana geldi, kaştı. senin evinden gelip almadım. kayınvāldeni
101 çağar, gelsin burayı dedi, öyleyse dedi. ama siz yalan söyleyeseniz dedi, kaynāma.
102 dō̄ vüştük de yōluşduk Ta, hepsi oldu ama bırakıp da beni gitmed

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

14

Konuşan : Rakıbe BÜYÜKASLAN

Yaşı : 67

Öğrenim Durumu : İlkokul

Derleme Yeri : Orhaniye Köyü

Konusu : Sohbet

- Doğma- büyüme bu köylü müsün teyze?

hē, dōma-büyüme buralıyım ben.

- Siz nereden geldiniz?

gelin: ben emirdağ'ın köyünden geldim.

- Sizin adınız ne?

gelin: aysel.

avrenli.

- Teyzenin gelini misiniz siz, siz kaç yaşındasınız?

gelin: kırk yėdi, erken evlēndim. on yėdi yaşında ėvlēndim.

- Sen kaç yaşında evlendin teyze?

bēn de ō̄ le on yėdi yaşlarında. dört çocum oldu, ikisi öteki dünyada ikisi bu dünyada sağ olsunlar. bi kızım bi olum var işte oğlum yanımda, kızım da burda gene köy içinde mītarın hanımı.

- Okula gittin mi?

gittim. bėşte. būda okul vā ya, bėşe kadar okudum.

- Köyde hālā okul var mı?

çok oldu kapanalı. şimdi taşımayla gidip geliye talebelē. yukarı kūlēde talebe kalmadı gülüm. talebe olmayınca da kapattılar. taşımaya vēdilē. çiftelē'de sakarya okulu vā ya oraya gideya bizim buralān talebeleri, oraya gidiyi.

- Teyze senin gençliğinde düğünler nasıl yapılırdı köyünüzde? Hangi ādetler vardı, düğünlerin oyunları nelerdi?

oyunnarı iŞ bi değişen olmadı. oyunnādan gene aynıkı gibi şimdicik. dāvet verilirdi önceden.

gelin: hanı alacakulaç diyodunuz eskiden, şimdi gänçler yapmıyo.

eskidi onlā, kayboldu tabî. bi gün önce ūle ya düğünü başladımı "danışık" denilirdi. urba getirilēdi kız tarafına, onnara yämek veriydik. ondan sōna berisi günü de bō̄ le bi tekne hamır karıydık, kolaç yapādık, būle būle üstlēne kara üzüm sokādık, orta yerlerne de birer şeker, kaba şekēr sokarlādı, fırına da atar. bi sovun getirene iki kolaç koyādık, şūle şūle. hanı şimdi fırınlāda da satılıyı ya ō̄ le hamırlar. ēskiden ō̄ leydi yāni de şimdi onnā kālktı işte. bi gün önce o kolacı pişiri, kūce atāsın, üj dörT fırın, bizim fırınlāmız vādır evde, bak gerçi şimdi dışarlāda fırın da. biz ėvde bişiriyez ekmēmizi.

- Gelinlere kına gecesinde ne giydirirlerdi?

kına gecesinde aynı şindiki gibi. èvel tèlliler olur, bi de o sırmalılar olurdu. şimdi de var ya onnar hani giydiriylē ya gece kıyafeti deye. èlmasiye, al èlmasiye vādı, al urbalā vā. kadife dîl de ipēkli ipēkli èlmasiye.

- Kına yakılırken söylenen türkülerden, manilerden var mı aklınızda?

türkü sūlenir, ōnnarı gelin bilirdir ya ona sorusun. hani şimdi davullar çalıveriyeri. söz meselā şimdicik ō̄ le evel gänçlē çalādı dabrıkaynan çalālādı yāni ondan sō tümbeklē çıktı önceden bō̄ le dariyelē vādı. def def işte yuvār̲ lak, şimdi def deye geçē ya, önceden dāre deye çamparaları vādı. gençler, bizim kızlīmızda onnarnan çalādık, ondan sōra tümbeklē çıktı yāni erkeklere de gerek kalmadı. eveli çalgıcı tutulıydı.

- Düğün günü ne giydirirlerdi geline?

èlmasiyeleri giydir̲ ilēdi, gelinalcı günü o èlmasiyelē nası älbise giyēse ona göre oyalı yazma örter̲ lēdi. al giyēse al, beyaz giyēse beyaz.

- Gelini babasının evinden neyle getirilerdi?

at arabasınnan gelin gēldim ben. annemin evleri yukādaydı.

- Kızların çeyizlerinde neler olurdu?

önceden işleme çoktu. çiyizimizde bol bol yazma, bol bol işleme. evel yāstık vardı. şimdi çekyat var, iç o zaman çekyat yok, divan yok, bi şey yok. yāstık, minder işlemeli.

- Bu yazmanın oyalarını da sen mi yaptın teyze?

bunnarı torunnā, gelinnē yapiye. o işlemeleri bi de getirsen de görsen tā ora mindē vādı. gaz lambasını duvara bi çivi çakāsın. o gaz lambasını duvara asāsın, o işlemeleri ūle yapāsın, nası işlemişik. gözlük takiyez de görmiyez de, yapādık önceden, bēn de yapādım. gelinnē yapiye te. evel diyem bunnarı şeyle işlēdik gülüm, gaz lambasınnan, eveli işlemelē çiyiz bunnādı. evel el emēdi, ėlinle ne yapāsan.

- Kışa hazırlık için neler yapılırdı?

sȯ nbaharda iyi kötü ne yapādın, önceden kurudan koyādın. hēpsini turşu kuruydun, şu bu yoktu ki, al bi şeyler koy dolaba. önceden kurudan koyādın fasilyeni, mercimēni, makāna kesēsin onnarı hep kurudan koyādık yāni önceden yaŞ zebze deye bi şey koyamazdık bi yeri dolap olmadan.

- Kışa hazırlık için odun kesilir miydi?

odun keseriz, dāmız vā ya şindicik öncedende de şimdi devlet şey veriye senede. önceden de herkes kendisine eşek arabasınna kışın yakıcānı getirip koyādı, o zamanla yāni. ben mal içinden çıktım, burayı da mal içine gēldim. bizim ālımız vādı. ağıldan getiri yığarız onnarı, kemre deriz, yakarız sobalāda. Soba da kālktı şimdi. getiriyez kalefere, o zamanlā yakādık yāni.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

15

Konuşan : **Ahmet KARAKAN**

Yaşı : **84**

Öğrenim Durumu : **İlkokul Terk**

Derleme Yeri : **Orhaniye Köyü**

Konusu : **Sohbet**

- Doğma büyüme bu köylü müsün amca?

bu kövdenim.

- Okula gittin mi hiç?

gittim. üçe ġadar bu kȫ de okudum. üçe kadādı o zaman eğitmen vardı. ȫ r̲ tmen bilem yoktu. bizim kȫ den acı akkı vār̲ dı. eğitmen oydu yāni ȫ r̲ tmen yoktu.

- Mesleğin ne amca?

epsini yaptık. reçberlik yapıyoz, bakkalcılık yaptım attā esnaftan biridim.

- Neler ekerdiniz tarlaya?

arpa, būday ekeriz biz, başka bi şey ekmiyiz. şimdi su uruldu, yonca ekiyiz, kabak çekirdē ekiyelē. ben ekmiyem de, ben yannızım, ekmiyem.

- Senin çocukluğunda, gençliğinde hangi oyunları oynardınız?

a ġardaşım biz arıcık oynādık, dūmecik oynādık. bi kuyu yapardık dışarı bi dūme arkadaşlānan çocuk tamam mı bi karanlıkta çelik oynādık, atādık grup grup hangımız çok bulcek diye bunnarı yapādık yānı.

- Askerliğini nerede yaptın amca?

askerliğim, baştan çankırı'ya gittim. ondan sōna ankara'ya geldim. on sekiz ay ankara'da durdum, ondan sōna erzurum'a gittim. erzurum'da bitirdim.

- Unutamadığın askerlik anılarından anlatır mısın bi tane?

askerde adamı döviyelē, kabayat yaparsan. askerde vastaları takoza kaldır ıyelē. bi arkadaşı öldürdük. takozdan arabayı yāni bō̄ le kalkıp da boşandıralım deye, arkadaş da arabanın arkasına geşmiŞ, arkada duvar var, araba geri gitti. arkadaşın burası bō̄ le ezilivēdi neler neler.

- Seni askere nasıl uğurladılar?

beni askere gönderiken, burdan at arabasınnan eskişēr'e götürdüler. dört kişiydik zāte. bi arkadaşın bȯ basınna at arabasına pindik, eskişēr'e.

- Gençliğinizde köyünüzde düğünler nasıl yapılırdı?

eskiden düğünlerde çalgı falan yoktu.

- Köyünüzdeki köprünün adı ne?

adını bilmiyem. aT falan koymadılar.

- Bu köye nasıl yerleşmişsiniz?

on hāne gelmiŞ burayı dedelerimiz gelmiŞ, on hāne. ondan sōna sādan gelmiş soldan gelmiş, bayā yüz on hāne falan olup duruymuş. ama şimdi yetmiş hāne yahut da atmış hāne.

- Hayvancılık yaptınız mı eskiden?

yaptım. koyun vardı, inekler vardı. güzel hayvan yetiştirdim yāni. ölüm gẻldi, ayırdı hepsini.

- Düğün yemekleri nelerdi?

pilavlan fasile pişirilirdi ekseri, et yaparlar. fasilyā, pilav, et.

- Bu evleri sen mi yaptın amca?

ben yaptım.

- Nasıl yaptın, malzemesi ne?

bunun malzemesi çamırdan kerpiŞ kestik. kerpiŞdir bunnar. eskiden ben bu evleri yaparkan tūla bilem yoktu, sōra çıktı tūla. sadece kiremit vardı. tūla vā da ufak tūla vardı. bu şindi dört köşe tūla var, çabıcacık binayı yapiyesin.

- Bu eski evlerin özelliği nedir?

kerpiŞ sıcak oliye, yazın serin oliye.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

16

Konuşan : Hayriye MANAY

Yaşı : 63

Öğrenim Durumu : İlkokul

Derleme Yeri : Zaferhamit Köyü

Konusu : Sohbet

- Bu köyün yerlisi misiniz?

yērlisi, burda dōdum, burda büyüdüm kısım.

- Eskiden sizin gençliğinizde köyünüzde düğünler nasıl yapılırdı?

tā eskiden, kırk sene elli sene öncesi. başta mevlüt okunur, kına gėcesi olur ikinci günü ākşam.

- Çeyizi nasıl olurdu gelinlerin?

çėyizleri de işte bak bunnar mînder, yāstık. işte bunnar ō̄rtü yārum. bō̄le sedirlere mindēlē var, patiska mindēler kısım, onnarı dolduruduk. bō̄le tavanlarımıza çēmberi, gırePi sererlēdi bō̄le. duvarlara çėvre şėrbenti.

- Şerbent nedir?

şėrbenti, eskinin nakışlı duvarlara geren bō̄ le çėvre, şėrbent işte. süs süs. işlemeler, gırepler olūrdu. karyolalar kızım demir, demir karyolalar olurdu.

- Düğünlerde hangi yemekler yapılırdı?

yemeklē mi yāvrım. genellikle vaktı olan kısım iyi yapar, vaktı olmayan şēriye çorbası, zängin olanlar bamya, kavurma et yaparlar kısım. pilav, sār ma, güzel olur yemeklēmiz kısım.

- Cenaze törenleri nasıl olur?

ceneza törenleride bō̄ le, yakınlarda pide.

- Bayram ādetleriniz neler?

bayramlarda ādetlerimiz de gelene gidene yämēmizi hazırlarız. allah ne verdiyse vaktına göre yaparsın her şeyi kısım.

- Sadece, özellikle bayramlarda yapılan yemekleriniz var mı?

var ya, yaparız. özel yemek, her zamanki yemeklē, yidîniz sār ması, dōlması, kavūr ması fasüle yapāsın, bamya yapāsın, çōrba yapāsın işte. doyurusun milleti. karışık biz mācurla hem tatarı yapıyoz hem mācırı. ō̄ le devam edip gidiye. hani doyurmadan yollamayız gelen musāfiri.

- Eskiden ramazan için hangi hazırlıklar yapılırdı?

ēskiden çok iftarlar verirdik. tēmbel olduk biliyon mu? olsa da yapmıyoz kısım. allān bildîni kuldan saklamıyom. herkes kāldır dı onu artık.

- İftar, sahur yemekleri nelerdi sizin çocukluğunuzda?

ō! ōnnarı sorma. ah ah ah! onnar zor işte yavrım. bizim zamānımızda çok ōr̲ aştık. hep hamur işi yaptık. er allah'ın ākşamı amır işi yaptık. hamır işi yapmadan karnımız doymuyodu. bi tėncere hoşaF kaynaTırdık, kompȯ stu. ūzüm hoşafı, zērdali, ērik alıp alıp gelilēdi. eveli bizde konserve denen bi şey yōk, āzır denen bi şey yok. ep kurudan, kurutur kaynatırsın. azır bi şey yoktu. koyardık bi hafta yirdik bi tēncere oşafı gece gündüz. em ākşam em gece. çay may yok. şimdi çaynan oruç tutuyoz. kālmadı yāvrım, bi şey kālmadı. dışarlara çıkardık. kara ateş, kūl ateşi, ōrda yapıyoz ēr şeyi. kızartmalā, tezē biliyon mu sėn?

- Biliyorum evet.

benim gänçlîmde tezē yakarsın kıSım. tezek yakāke sen orda amurunu yapāsın. būrma, cāntık, kȭ bete. o kārnıyarī oraya gömeriz. kırmayı bile orda bişiridik yāvrım. Tā fırınımız yoktu.

- Cantık nasıl yapılır?

kıymalı yāvrum. içine kıyma koyuysun. biber, domatis doğruyosuñ. bȭ le döküveriyosun onu. çîden amurın içine. o da cāntık bu da cāntık şimdi. yapardık kıSım geceleri. iki tāne tezē yakardık. sac vardı evelisi onun üstüne koyardık kıSım koru örtērdik amurın üstüne. açā da bakādık yanmasın deye, açıp açıp bakādık. yāncak gibi olursa indiri, ȭ le ȭ le karnımızı doyurduk bu zamana gēldik yā.

- Çocukken hangi oyunları oynardınız?

çocukka en çok ná oynādık biliyon mu? sēk sek, çızıp. ip hoplādık, sēk sek atlādık kıSım.

- Kış gecelerinde neler yapardınız çocukluğunuzda?

anamız bize mısır kavur̲ ūr. nohut kavur̲ ūr, masal anlatīr. bobamıza hîç benzemimişik. bilmecelē, masallā neler neler.

- Kış hazırlıkları nelerdi?

turşulāmızı kurā̲r dık kısım, än çok karışık turşu kurā̲r dık. pātlıcan turşusu yapā̲r dık yavrım.

- Patlıcan turşusu nasıl yapılır?

yārma, içini yarıp da kıyma dolduruyoz. än çok onu yapādık. lāna turşusu bütün bütün atā̲r dık. ēveli fıçılā olurdu. kocca fıçılānan, alttan da bo̅ le çeşme gibi kısım kurna var. ordan akıtıyosun suyunu. eveli ep sarı yālan, sāde yālan yemek yapılīdı yāvrum. o kıygışa deriz, sen kıygaşayı biliyon mu?

- Biliyorum nasıl yapılır o?

o da tatar işi amır işi, o da pessimet, mācırlar pessimet dē. bizim ramazanda arife günneri pişiyo ya. çocuklarımız onnarı bo̅ le komşulara ikişer üçer koyup dātıyolar. yāda ekşi amur yoğuruyosun.

- Biz kabartlama deriz.

ē işte bizim dedîmiz kabartma, ekşi hamırdan.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

17

Konuşan : Berna GÜYER

Yaşı : 73

Öğrenim Durumu : İlkokul

Derleme Yeri : Zaferhamit Köyü

Konusu : Sohbet

- Öğrenim durumunuz nedir?

ilkokulu bitirdim, gerenli köyünde bitirdim.

- Gelin olduğunuz zamanı hatırlıyor musunuz?

beni halamlara yolladılā. eve gēldim, dedilē, seni vēdik. nė gō̲r mek ne bi şey verildim. işte te ō̄ le kırk gün sōna da düğünüm ōldu.

- Kına gecenizde ne giydiniz?

ālt üst şālvar, anteri kına gėcesinde. oturusun, kına yakālā, ağlarsın. çok ağlādık ama. ikinci ākşamı tėllēlē, pullālā ondan sōna gėlin işte.

- Gelinlikler nasıl olurdu?

don, entāri, ėlmāsiye. ani olur ya ālt üst, ėlmāsiye denir. şālvar, anteri.

- İşlemeli mi?

āyır āyır dîl. îpekli, şu tälden gülleri olur üstünde, onnarı giyēdik. öbür ākşamı da dāmādın daḳ ısı olūr. dāmāTı oturTurlā dāmāda hērkes kāpkacak atar. dāmādın düğünü olur işte. çālgı mālgı yok o zaman.

- Gelini neyle götürürlerdi?

motor arabasınna gittik biz, motorla motorla. tā bizden ėvelleri ātla, ata pinip dîl ama at arabasınna. ō̄ rterlē üstünü şō̄ le, kilimle sarılar, gelin arabası olur.

- Düğün yemekleri nelerdi?

fasülye, çōrba, pide olur bizde. ēn çok kīrma olur. mācır kūleri ya. pazı yazālā ihtyālā, kaç Sini kīrma olur. sūtlaş, kīrma, kara aş dēlē bi de, kara aş yapılır. kara aş da nası bi yämek, mu āllebi gibi ėm tatlı ėm ėkşi. mācır kūlēnde ak aş- kara aş. su kaynaṛ kā un salālā bō̄ le karıştıṛ ılā ėkşi. şekerini atāsın, dökēsin. kara aş olur. pavūze gibi bō̄ le titṛ ē.

- Geline neler takılırdı?

o zaman daḳ ı falan yȯ k. gelinin üstüne daḳ ı atālā. ōlan evi basma atā, kıS tarafı da gō̄ mlek atādı eveli. ani gō̄ mleklē olūdu ya, azır gō̄ mlek, ince yanı. elli-atmış tāne gō̄ mlek atılır

- Geline kemer takılır mıydı gümüş, altın?

āyır ba yavrum nēde kemeri nēden bulıyesın. bi dōn, şālvar, ānteri ama çok çeşitli giydirilēdi. altın baş dakālā, bō̄ le çiçekli. gelin gelin oldūna bō̄ le zülüf kesilir bize, bō̄ le. güzel olurdu ama bizim düğünlēmiz, güzel olūdu. bi kına akşamı olur, ikinci akşamı daḳ ı, üşüncü akşamı dāmāT daḳ ısı. çārşamba olur, pērşembe olurdu o

zaman. çārşamba günü yėnge koşalā gėlini, sen de kaçāsın, o gėlini zor tutā bō̄ le. âdet işte. sabā alcı bi tā.

- Gelinin çeyizinde neler olurdu?

çēvre, gērgefte işlēdik onnarı bō̄ le. divan bile yoktu bizim günümüzde. bi kilim, dört yastık çiyizlē de onnādı. perşembe günü gelin olusun, cuma günü gelin bakmā gelir̲ lē, çiyiz görülür, gelinir işte.

- Bayram için ne hazırlıklar yapardınız?

bāyram için bakluva olur. ondan sōna gėzēsin, yemiş toplanır. misāfirin gēlse bizde kīrma, baklava bōldu. misāfirine bakāsın. kızlā bayram günü gėzē böle, gänçlē. ėv ėv el öpülür gezilir. bayram düğünü olurdu bi tā. oynālā, salıngaç sallanılā bō̄ le, çalıp oynālādı.

- Sahurda hangi yemekler yapılırdı?

ō sahur… evel tabî çōrba yapāsın, pide yapādık hėr akşam. bi tas da oşaf ortaya, ramazanlāda ne güzel olur pide. ramazan pazısı yapiyez ya ille o olur. az suda onu ıslāsın, döşēsin tepsilere, evirē çevirē pişirisin. ramazanda o pide olurdu.

- Cenaze ādetleriniz nelerdir?

bizim cenāze ėvinde evel yämek hazır edilirdi. ēr şey ille hazır edilir. şimdi yapılıveriye ya, evel ō̄ le dîldi ama. hėr şeyinne yėdi akşam okunur ölü yėrinde. cenāzelēmiz ō̄ le olurdu yavrum.

- Kışa hazırlık için ne yapılırdı?

şimdiki gibi ne konserve ne bi şey. bi fıçı lāna kurulur. hėr sene bi inek kesilir. ėt olur, kavurmalā olur. bi Tā kışın yi. evel çōktu ō̄ le şeylē makāna kesilir, kuskus uvulū, piynir kōr̲ sun kışlık.

- Çocukken hangi oyunları oynardınız?

uzun eşşek oynādık, saklāmbaç. bēş taş oynādık, çelikçik çok oynādık. çelik çomak mı diyelē ona şimdi, ne? ondan oynādık.

- Çelik çomağı nasıl oynardınız?

āh bu kadā kuyu kazāsın, sȯ pan olū şu kadā şu kadā bi çėlik. bō̄ le bi attırısın çėlē vurduna çelikçik dēdik ona. uzun uzun dikilirsin atlālā üstüne. şimdi kaç kişi, sōna bu vā, bil bakam kim onnā? bulamaz tabī, o sonna bulū, ā işte fāti ābelē onnā bėş kişi, iki ōlan iki kıS. onnā da ō̄ le soruluydu.

- Köye has sözcükler var mı?

eniklē, uşaklā dēdik biz mācırca.

baca baca kaÇ baca
kaç olan kaç kıS.

bak şindi aklıma geliye. kūyü gezeriz ō̄ le ani. bilen bilir, bilemezsen ceza. kimisi bilemez bō̄ le olurdu.

- Bağa, bahçeye neler ekerdiniz?

kavun ekeriz, karpuz ekeriz, mısır. çayırlāmız vādır. çapayla kazmā gideriz, onnarı kazarız.

- Lokma yapar mısınız?

112 pessimet yaparız biz. ölü öldüğü günü, arife günleri pişiririz. kadir gèceleri, bèrat
113 gèceleri èpsinde yaparız biz pessimet. dāTırız komşulara yavrum. ben götürüm, o
114 getiri.
115
116 **- Asker uğurlama ādetleriniz nelerdir?**
117
118 āsker geçir mē ērkes kū kenarına çıkarız. du□a yapılır. otobüsēr lē gidēlē.
119 sivsar'dan mı gitÇeklē, şērden mi gitÇeklē, uğurlādık. el öpē, para verisin, ō̄ le
120 olurdu. çocuklā sūlēdi şarkı, türkü. āskeri türkü çalarak götürülēdi. çorap alırız, atlet.
121 ō̄ le veriydik. eve yāmē alısın, bütün çocukları toplāsın. cığın deriz biz, cığın olur.
122
123 **- Cığın nedir?**
124
125 cığın düğün işte. çalgılı falan èğlence yapılır.
126
127 **- Doğum ādetleriniz nelerdir**?
128
129 birisi doğum yaptı gideriz. te bō̄ le çay yapar. şekerini tutā saña, ikrāmını yapar. sen
130 de çocuğa para kōsun, ēdiye alırsın. doğum ō̄ le olur.
131
132 **- Çocuklara ad verme nasıl olurdu?**
133
134 hoca çağrısın, ani bi okumuş insan. alır o çocū eline bō̄ le kulāna ezanını okur, adını
135 kōr du,işteō̄ le.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

18

Konuşan : Melahat KARAGÖZ

Yaşı : 85

Öğrenim Durumu : Yok

Derleme Yeri : Saithalimpaşa Köyü

Konusu : Sohbet

- Teyze kaç yaşındasın?

sēksen bėş yaşındayım. ūle ufak mufak dîlim. ama yaşımı da unutuyom. artık yaşlandık be kızım, tabî ȫ le ōlcak.

- Okula gittin mi, okuma-yazma biliyor musun?

bilmiyom yavurum. hîŞ bilmiyom, ne yeni biliyom ne ēski biliyom. hiŞ bilmiyom. neden desen bizim zamānımızı ben bȫ le bi çocuktum, köymüze bi okul açıldı. annemiz de rahatsız oldu, doğum yaptı. beni bȯ bam göndermedi okula. o sebepten hiÇ bilmiyom. ne ā'yı biliyom ne bä'yi biliyom. ama ȫ le ufak tėfek şeyleri, ani ūle fazla fazla bilemiyom. yavurum yalan dîl. ille velākin yaşlandık be yavurum nōlcak.

- Teyze senin düğünün nasıl oldu, nasıl istediler seni?

āh, istemediler be yavurum. gēldiler, bi sūlediler. bi kadın birisi geldi, bu teyze gibi bi kadın seni istemē gelicîkler dedi. istē misin ōlanı, dedi. istemem dedim, ben dā evlenmem dedim. ē napıcan dedi. evlenmeycem dedim, dā ȯ n bėş yaşındayın.

oturTu oturTu kālktı gitti eve. on gün aradan geşti. bėn senin gibi gänç kız. gēldiler bize makarna kesmē gider kē bȫle eltimin kapısı var sokakta. ordan bi adamın biri oturmuş orayı ama bēm aklıma gelen bi şey değil. ordan da bunnarın bȯbaları çıkıvērdi, tuttu kolumdan, hādi içeri beni. kolumdan da tutmadı, kucāna kıstırdı içeriye. ben başladım tepinmē. ben dedim gitmeycem ben būle kaçma falan istemem dedim. ālem seni dinnēr mi? ben gitmem dedim, o çoÇuğa dedim. ondan sōra işte bir hafta ōn gün durduk. kaynatam bi davullu düğün yāptı. gelin ōlduk o ėve napıÇan. ȯn bėş yaşında gelin oldum, ȯn altı yaşında kızımın ablasını aldım kucāma. būle oliye kızım kū yėrinde noluÇak. o gün bugün yaşadık, bugüne gēldik. kendimin altı tane çocuğum oldun mu, bunun bȯbası dört sene askerlik yaptı mı.ūle būle derke bugünlere gēldik.

- Çocukluğunuzda hangi oyunları oynardınız?

oyun oynamadık be yavurum. nerde oyun oynādık, derim ben sana bak. annäm dȯğum yāptı, üç sene pēriz etti. bėn ufak tėfek işte ona kimi süpürüyodum kimi bulaşık yıkıyodum, aÇik yemek yapıyodum. ġızım şimdiki gibi āygaz yok. täncereleri koyuyodum sac□ ayānın üstüne ocak başında yakıyon, bişiriyom onnarı biraz ama onarı gene o täncerelere toplardım yėmek bittimiydi. acık su ısıtırdım o täncerelere bi ūmak atādım, kumna uvādım. ellerim acırdı kumlan uvāka.

- Çamaşırları nasıl yıkardınız?

çamaşırları kille yıkādık. evde kazan koyādık, meselā kėndi ėvimizde kazanımız yoktu, annämler fakîrdi yalan dîl. tenekiyi koyādım bėn, ısınırdı su. bi Tā oturuydum. ama bi çamaşır yıkādım, herkes biyenirdi çamaşırımı. bėmbėyaz olurdu uvā uvā be kıSım nasıl olurmuş bilmem. komşu vardı annemin, gelirdi de āret dēdi. bu kız der sana çok iş yapar ama dēdi, yazık çȯk zayıf dēdi. eh işte ūle būle ūle būle günümüz gēldî gēştî. kuyudan su çekēdik, kuva kuva taşırdık. napardık bilir misin? bi kazan süTü toplādık sādıktan sōra bȫle kuvalā vādı, tineke kuvalā onnara inekleri sağardık. süt makinamız vādı, süTü çekēdik ondan. sōra çektîmiz süTü ayrı koyādık, kaymānı ayrı koyādık. iki gün sōna o kaymā şimdi o kazandaki o ayrı koydūmuz süT duruyo,

o sıcaktan uyunuyo. uyundu bu uyundu onu koyuyoduk sacā üstüne pişiriydik ismini, öbürkün de yā yapıyoduk. kıSım biz satın yā hiÇ bilmezdik. bir teneki iki teneki onnara dolduruyduk tertemiz. kış günü ondan yiyiydik yiygimizi. kėndimizin ada gibi bi yerimiz vādı. fasilye ekerdik, patetis ekerdik, domatiS ekerdik, biber ekēr dik. onnarı gider sulardık. bi kabaklāmız olurdu sandalyenin üstü kadar bėyaz bėyaz kabaklāmız. işte ėp onnarla uğraştık yavurum.

- Düğünlerde hangi yemekleri yapardınız?

hėr şey. ne yaparsan. börek yapardık. patetis kaynatırdık, börēn içine serpēdik. kendimize yazādık, bişiriydik. adamlāmız ārman, orak vā. ādi bakalım ār mana ekmek yetiştiriydik. ondan sōra kırma çıktı, kaymak da olunca yapar yapar yirdik. gelen mısāfirimiz de hiç eksik olmazdı. kaynatam mıhtardı. gelirdi bi mısāfir, çabık yämek hazırlayın. yōk, aygaz olsa gene yapçek, yōk. üç sacā koyardık bi ocān içersine. sacālāda yämeklē pişerdi. ēp būle būle işlerle kıSım ō̄ mrümüz geldi gēçti.

- Düğünlerde çalgı tutulur muydu?

çalgısız hiÇ bi düğün olmazdı. çalgı tutmazsan, meselā şimdi on bėş kız var mı bu kō̄ de, onnara yer yapāsın burayı, tahtadan. ēpsi toplanırlar veya çok kalabalık olursa büyük bi ahırlarımız vādı, orayı millet toplanır. ama täl yaparlar o zaman, ısım akraba başına tel takālar. erkese kına verirler ellerine ama. onnarı da yämē çağrısın, doyurusun, bütün kō̄ lüyü doyurūsun.

kız: pėşin ısım akraba ȯ ynar.

ėvet, ısımımız akrabāmız oynā. ev sahiplerinin gelinleri varsa ilk baŞ iki ēlti kaKar, oynar. giyinir, kuşanır, başına bi top tėl takar veyahut önüne takar, ūleydi. gelinlere de şöyle takarlardı. başından duvānna beraber aşşā kadar tėl takarlardı. ama şimdi kālktı tabî, er şėy değişti.

- Gelin ne giyerdi düğünde?

83

84 ėr şey, ēr bi älbiseyi giyerdi. oğlan evi alıyo geline ayakkabından Tut, çōrabından
85 Tut, iç çamaşırı dış çamaşırı hepsini alırlar. ister zängin olsun ister fakir olsun
86 mākkak olcak bunnar. bunnarı alırlardı.

87

88 kız: benim bȯ bannemin bile älbiseymiş. gelinlik kadife işlemeli. gelinliği bȭ le yere
89 kadar işlemeli benim bȯ bannemin kadifeden sırmadan işlemeli, ārkası da güvez
90 kadifeden.

91

92 bi de gümüş kemeri vardı kayınvaldemin, takādı. kēndi giymiş ama bizler giymedik.

93

94 kız: ānnemin çok güzel älbiseleri vādı ben biliyom. bîrman dēlēdi adına, kimisinin
95 adı cārse, kimisinin adı āltı mėkik. bi de büle damla damla, yāmır damlası kendinden
96 şeyi vardı, deseni. bi tanesinin adı da " yāndım, alamadım. ältim aldı, ben alamadım"
97 birinin adı da ūleydi.

98

99 bi yeri gitÇen mi durun bē ankara'dan celal bayar geçicēkmiŞ. bizim köprünün
100 yanından, biz de iki ältiyiz. başka görümcemiz mörümcemiz yok. ay dedik biz de
101 gidelim köprüye bakalım bi. celal bayar'ı görcēn, arabadan incek de görcēn adamı.
102 gidicez biS şimdi, iki älti çıktık gidiyoz. eskiden biz bėyaz çarşaf örtünürdük. başka
103 bi şeyimiz yoktu. ȭ le kara örtme falan bilmezdik. ȭ rtünürdük iki älti çārşafları.
104 kapıdan bȭ le çıkarke kayınpederimiz gēldi. nerē gidiyonuz, dedi bize. ältim dedi ki
105 biz bȯ ba dedi celal bayar'ı görmē gidiyoz dedi. nē firevunlar dedi, ben size manto
106 almadın mı? dönün çabuk mantolāñızı giyin ā dedi o. bizim şimdi ayıbımıza gēldi.
107 köyde ērkes bize māna bulcak. kaynatam da muhtar ya. nē gittik celal bayar'ı
108 gȭ r̲ dük ne de māntoları giydik gittik. bunun kayınvaldesinin nişanı olcak. ben de bi
109 aylık gelin. kaynatam yolluyo beni ama mantonu giycen, ayakkaplānı giycen ȭ le.
110 hele etēnden bi ipin sār̲ ksın, hele bi çōrabın yırtık olsun, imkān dîl gidemezsin,
111 yollamaz adam. üstün başın bȭ le çakı gibi giyincen gitÇen. giyindim ben şimdi,
112 çıktım. dön bakayım dedi. arkama önümü bi çevirdi. ben de dā küçük, on bėş yaşında
113 kız ne bilcek. tamam dedi. āh bi de bakmış älbisemin etēnden şȭ le şu kadā bi ip, kāk
114 dedi, o ipi kes. Pindik arabaya, gittik kaynanamla. bēm nė var o zaman bi beşi birlik

vā, sātım vā kolumda, küpelerim vā. āy marē o zaman neden bulmuşlā bu gelini, bi yēden mi getirmişlē, kimin gelini dėye soruşturulāmış. āy māre ne işlē baksan bu geline bakın, kēndim de gänç, tā toplumuşum. bî āvlu îsan, onnarın bi kuyuları vā. ben şimdi kuyuyu merak ettim. āy dedim, ben gideyim göreyim şu kuyuyu. gittik baktık o kuyuya. nēse gece nişan yaptık. sabāleyin Pindik arabaya, gēldik. kaynatam dedi, nōldu dedi. vallā dedi, vaziyetin iyi dîl dedi. eralde bȯ ba yorulduk mu nāptık, dedim. ȭ le dedi, yeni gelinlē yorulmak bilmez dedi kayınpederim.

- Teyze sizin adınız ne?

kız: müzēyen akar.

- Siz kaç yaşındasınız?

kız: bėn atmıŞ iki. kīrk sėkiz doğumlu.

şimdi vāsa yoksa bi tėlevizon bak, dinle dinle, kalk

- Eskiden kış hazırlıkları nelerdi?

çok yaptım kıSım. şimdi nişāstayı koyāsın meselā bi kazanın vā. yıkāsın būdayı, onu elerdim kalburdan. ondan sōna dökerdim bōlcana. ekmek teknelerimiz vādı. onun içinde güzelce yıkardım onu. bi tā yere koycām, yėre koyardım o būdayı. koydum mu koydum. üzerine su döküyom, beS koyuyom, dā üstüne de bi şey koyuyom yāni yerden açılmasın deyerek. kalbır gözer ney□ ise. işte kapardık.

- Gözer nedir?

kız: saman elemek içi bȭ le büyük delikli. būday üstünde şeyi kalır, samanı kalır. kēsmik denirdi o zaman. ōtları, sapları kalır. tāne aşşā geçer, o üstünde gübreleri kalıyo, pislî kalıyo. dėlikli ya nişastanın üstüne güneş girsin deye.

iki-üŞ gün durdu mu būda, o suyu süzersin, yıkāsın. tekrar su koyāsın. iki-üŞ gün sōna tekrar yıkāsın. artık bülle būdayı alır sıkāsın. bämbėyaz çıkıyo. kolun sālamsa amır teknesine koyar, uvalaya uvalaya çıkarısın. süzēsin, ondan sōna tekrar onu kazana koyarsın. bi gün de onun suyunu akıTırsın üstünden. ondan sōna bi tā ayānı yıkāsın, çînersin onu. iki kere çînedinmi bi tā çıkar nişastası. onu şimdi torbaya koyār sın, süzülür. bi ġuyu kazāsın, altına biraz sap ġoyarsın üzerine de incecik bi bėz ō rtersin aÇık da toprak yuvāsın, gece kalır o būda yan sabah onu çıkarısın tepsilere alırsın, tepsilere dizēsin. bō le üstüne de bi güzel bėyaz namaz bėzi örtēsin, güneşleycek şimdi. bi tā oturu uvalāsın, elēsin ama çok güzel olurdu. bulgur kaynaTırız, tarana yaparız. eskiden biz iki-üÇ karı bi yere geldikmiydik, amān biraz türkü çalalım da îlence ossun birbirimize. gänşlē oynasın, tā yaşlılā çalsın.

" mor koyun mėler gelir
dağları deler gelir."

türkümüz bu, bi de şėy. neydi kıS o?

" yīldızımın ucu bėyaz" nası bilmem unuttum da işte. ē unuttuk kayrı be kıSım, artık yaşımız da geşti. hēr şeyi unuttuk.

- Kabak pidesini nasıl yaparsınız?

nası yapÇān kabā rendelēsin onu şimdi bak soyarsın, rendelēsin, koyarsın onu buraya aÇık suyunu çeker, yıkāsın onu. açık süt de bırakı, yazāsın sininin altına kalın yuFka koycān. ondan sōra bunu hazırladınmı, ortasına da şō le bi kalınca bi yuFka, ortası boş kalıyo. kabā sıkarsın suyunu. süTünü dökersin, yımırtasını da kırarsın, şekerini de atarsın. karıştırısın, koyāsın o açık yerine, orta yerine koyarsın kapān altına. şimdi ceyran fırınlar çok, o zaman kapak yakāsın, meselā bu alının ortası gibi kapāmız vādı. ō le pişiriydik hamırları. ama kıSım o kadar güzel oluyodu ki hamırlamız sōra kara dirmende ūtüyoduk unu. bō ledi işte

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

19

Konuşan : Mediha KARAGÖZ

Yaşı : 72

Öğrenim Durumu : İlkokul Terk

Derleme Yeri : Saithalimpaşa Köyü

Konusu : Sohbet

- Okuma – yazma biliyor musun teyze?

3'e kadar gittim fazla gidemedim. ablam iŞ gitmemiş. onu göndererememiş babam hepten. benim bubacīm çok fakirdi.

- Doğma büyüme buralı mısınız?

dōma büyüme burası. dedemin bȯ bası gelmiş selanik'ten. dedeler ikisi de arpte çanakkale arbinde kālmış. şehitlî gēzdik ama bulduk ama soyisim yȯ k, üseyin dedenin adı üseyin ama soyisimleri olmadī içi o zaman soyisim yokmuş, çok gördük ama nerenin üseyini, nasıl neyse bi du□ amazı yaptık, ziyaret ettik gēldik.

-Kına gecelerinde türküler söylenir miydi?

bi türküler sülēlēdi kına yakarke işte, sōna yümsek yümsek tepeleri sülēlēdi.

- Hatırladığınız ninniler, maniler var mı?

dandana danacık
bunun anası neyimiş, nesiydi bilmem. çok bi ilahile sülēdik küççük çocuklerimize

darı tabucum var
dalda yatır
dal kırılır
yerde yatır

masal
karga

karganın biri eşinirke eşinirke ayāna tiken bātmış. e nası çıkarmıŞ gitmiŞ bi koca nineye, tık tık vurmuş, nine: kim o demiş. teyze bēn demiş ayāma tiken battı, çıkarı mısın? nine de tikeni çıkarıka îne kırılmış gene baŞkasına gitmiŞ sōna çobana gitmiŞ gelin ālmıŞ bi yerden bi inek almıŞ, bu inē nāpsam nāpsam götümüş bi kocakarıya vērmiş. o koca karı da düğün yapıcakmış inē, istemiş karga da ya inē ya gelini, ya inē ya gelini almıŞ gelini gitmiş karga götürmüş gitmiŞ gitmiŞ gelini almış yanına gitmiŞ bi çobana. arkadaş demiŞ o kavalı ver bana sana bu gelini vereyim yok yav demiŞ ben kavalımı vermem. yōk yok gelini sana vereyim kavalı ver bana demiş. bırakmıŞ gelini çobana ālmış kavalı çıkmış. bi ağacın tepesine kavalı öttürmüş karga. sōra tüttürü tüt tüt tikeni vērdim, kandili āldım, inē verdim gelini āldım, gelini verdim kaval āldım tüttürü tütürü tüt diye anlatiyir işte masal olmuş ō̲ le.

yarım göt

yavrum demiŞ dādan odun gitirin bana annesi çocuklāna. gitmiŞler dāya odun kesmē. birisi kesmiş acıkın dönmüŞ gelmiŞ, ötekisi bayā kesmiŞ getirmiş, ōlum demiş sen neye gitirmedin? getiremeycem ben yoruldum, demiş. öteki de ona darılmış. darılınca o gene çıkmış ābisi odun getiriymiş orda oturu beklērmiş.

48 beklerke beklerke ābisi gitmiş beklerke beklerke ordan kütūn köküne küçū būle altın
49 bulmuş. iÇ iş yaptırmazmış anası. ēp kūde yarım göt dēlēmiş o çucuğa, ani çalışmadī
50 içi ābisine, ābime sūleme yarım göt demiŞ. gitmiŞ bi ceviz almış getirmiş. yirmiş
51 dēmis ki bak kalkarsam sıçan seni anam ceviz aldı o cevizleri yir sıçan, sıçan yir
52 zannedirmiş ābisi kalkmıŞ bi de baksa ābisi cevizleri yeyip duru. canım yarım göt
53 kuzum yarım göt, nēden buldun sen bu cevizleri? āldım parayı nēden buldun? yok
54 sülemezmiş. aġası onu çıkarmış ordan, çıbık kēsmiş o da çıkmış kendi çuval içinden.
55 evde varmıŞ bi küçük buzāları, o buzāyı koymuş çuvalın içine, bālamış āzını, kendi
56 çıkmış ağaca. ābisi vuruymuş, nasī dēmiş seni alaca danam gibi bağarttım dēr miş.
57 yarım gō t nası bağarsın bızā gibi, ūle işte. anası gitmiŞ dāya, anası gēmiŞ dādan.
58 nēde yarım göt demiş, yok demiş yarım göt demiş. bızāya baktın mı demiş baktım
59 demiş, ama demiş ana demiş bızāya bakmadım demiş. yarım götü bugün bi düvdüm
60 bi düvdüm, çuval içine koydum, bāladım āzını, çıbıkla düvdüm. mō mō deye
61 bağardı. yarım göt ordan gülermiş. naparsın orda neye bızāyı çuvala koydun in
62 demişler. bi kese altın getiriseniz inerim demiş. altınları da ālmıŞ bi tā kaçmīŞ gitmiŞ
63 o.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

20

Konuşan : Hatice YÖNDEM

Yaşı : 45

Öğrenim Durumu : İlkokul

Derleme Yeri : Çifteler Merkez

Konusu : Sohbet

alaca ekmēmiz olurdu iki gün öncesi toplaşırlar, kūlü toplaşır alaca ekmek yaparlādı. sōna kūde belli bi Kadın vār dı o çıkar dūne sūler diler lēdi ekmē. herkes ekmek dāTır sėn de ona hediye verisin. hāvlu verisin, yāzma verisin. ondan sōna da bidā ne olurdu.

Alaca ekmeğin içine ne koyarlar, nasıl yapıyorsunuz onu?

aynı ekmek gibi karılār dı üstüne üzüm korlār dı, aşaş kōrlār dı. büle tesbîlē büküp dėsen yapalār dı. makarna gibi kesip yapıtırılār dı. eveli āltın takarlār dı ya diziynen o āltınların resmini çıkarılār dı. bilēr ziklerini basarlār resmini çıkarılār dı. hēr çeşit yapārlār dı. yani iküç ekmek yaparlādı büyük büyük incir kesip korlār dı.

- Bu ekmekleri kime dağıtırlardı?

15 köylüye iki dilim, iki dilim dūne sūliye ya o zaman köylüye dātırlardı. iki dilim
16 ekmek sēn de para veya yāzma, hāvlı veriydin ona işte bāşiş toplār dı, un toplār dı,
17 ne veriysen.

18

19 - **Verdiklerimiz kimin olurdu?**

20

21 o sūleyen, dūne sūliye ya onun olurdu. ondan sōna da iştē yine davēt olur, bāyrak
22 kaldırılār dı, yemek veriler.

23

24 - **Hangi yemekler meşhurdu?**

25

26 sarma, dōlma, kırma olurdu evel köylerde oklā datlısı dēr dik o olūrdū.

27

28 - **O nasıl yapılır?**

29

30 bō̄ le açık büle oklavaya büzērler dēsenli dēsenli döşerlērdi. siniye, tabī şērbetli.
31 kınaya gelirlēdi işte kına yakarlār dı kıza şindi dāmāt ōlan evi geliyi evel ōlan evi
32 gelmezdi. kız evi kazında ōlan evi ōlan evinde yapār dı. kına yakarlār dı.

33

34 - **Ne giyerdi kız, kına gecesinde?**

35

36 èlmāsiye giyerdi. kırmızı, ipekli, don antere gō̄ mlek, şalvar. biz ō̄ le giyerlēr di.
37 mum çiçē takar, tēl takar arkasına evēlki düğünnē bi başkaydı.

38

-39 **Telin bir anlamı var mı?**

40

41 gelenek süs iştē husīsi geline tel yapār lār dı. gelini dāmāt kār şılār dı. gelin alcı
42 günü, bi mëndil sokārsın ayakabının içine geri dāmāda verisin, çiçēni verisin
43 dāmāda. bi de dakıda bizde dāmādı dakıya tutarla ortaya taş korlar su korlar içine
44 dāmāt o taşa vuru kaçār delikanlılar tutār bāşiş alırlar dāmāddan. şimdi su gōydular
45 baña beni kārşısına oturtturdular iki inğe kona şimde dāmāt gelirke vurca dediler, ē
46 dāmāt ona vuruncu benim kucāma gelecek o dedim o zaman sen ordan kāk dediler.
47 gelin kovalamak vār bizde kına ākşamı, kına yatıktan sōna alay olurlār būle, şārkı
48 sūler lēr. gine orta yēre toplanırlār nışanlı kız kovalar ō gelini kārmaşırlar işte ō̄ le.

49

50 - **Kız istemeye kimler giderdi, ne götürülürdü?**

51

52 nefiye bacaksız: bi de kavil diyolardı. hatice o neydi kavil ben hatırlıyom.

53

54 kavil eşyā almak. çiyiz almā gelirlēdi. kavilimiz var kavilimiz vār bi hafta öncesi
55 kamyonu ya motur arabasını alır giderlērdi o kavildi. kızı istemē evin halası, tēyzesi,
56 nışan normal düğün gibi olurdu işte.

57

58 - **Kız, nişanda ne giyerdi?**

59

60 nişanlık vārdı, māvi, pēmbē, benim māvi tōvaletim vārdı. tuvalet giyerdik bilmiyim
61 tovalet derledi. boydan boya tül.

62

63 - **Bayram nasıl olurdu eskiden, bayram adetleri nelerdi?**

64

65 gezēr dik. küçükke poşetle yemiş toplār dık. büyüdükten sōna elimizde tümbelek
66 her eve gir ēr çalar oynārdık, yemiş ġorlārdı yir içer dālışır dık, kabalak yapār lar,
67 misir ġaynadırlar, îde korlar.

68

69 - **Kabalak nedir?**

70

71 o hamır, pişi, yarımca pişiriyiz ya ō̄ le hamırı yuvārlar incecik büle köşeli köşeli bi o
72 yana çeviri bi o yanı çeviri yāya atıp atıp pişirirler yuvarlak hamır ufak ufak
73 kabalaktı işte.

74

75 - **Hıdırellezlerde neler yapardınız?**

76

77 bakırın içine su kōr duk, ērkes yüssük, īne, boncuk, ērkez konu bellēdi bilirdi
78 alır lār dı būle ō̄ rtünü altınā māni sūler sūler çıkarılardı. bi dā su atar lār dı milletin
79 üstüne ō yüssüklē bittinē büle atar aslār lār dı işte çalar oynārdı.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

21

Konuşan : **Kadir YÖNDEM**

Yaşı : **47**

Öğrenim Durumu : **İlkokul**

Derleme Yeri : **Çifteler Merkez**

Konusu : **Sohbet**

gēnşlerin bizi saya gezme adetimiz vā̲r dı. mēselā gece deyelim ōrmanlar orak biçildi. o ekinner biçilir gēnşler toplanırız biz çuvalları hazırlarız arabayı filan ōrman yerlerinden ilk önce meselā görmeden ne alabilirsek ondan sōna meselā tıraklar ēllerimizde başlarız.

"sayacılar gēldi duyduñuz mu?

selām vērdik aldıñız mı?

bu saya kimin sayası

āların bēlerin sayası

tekelere tuz parası

kızlara sakız parası" deye

- Tıraka nedir?

koyun çannarınnan gezeriz. sabā kadar gezeriz sōna māsulleri bi ġıyıya toplar para verirlērse paraları bölüşürüz māsülü atar ondan sōna da onarı bölüşürdük. saya gēzme ēskiden şimdi kālmadı. şimdi meselā deyelim üş beş genş kalaba ya biz bu grup aşşa māle, bizi yukarı māleye veriler bu grubu aşşā māleye yāni bunar bizim ōrmandan aşarılar biz onnarın ōrmandan aşırırız yāni arpa, būday ne denk getirisek.

- Yağmur duası yapılır mıydı eskiden?

olurdu yā köyde ēr sene oluyo. alikellilēr de filan gidiyoz meselā yāmur duasındā işte meselā köylerden ilk önce hāyvan toplār lār. ordā tēmizlenir, ōrta hatim dātırlar herkeze cuz. yāmır duāsından sōna bi dā gelirler naylonnarı yayarlar üzerlerine bulgur pilav döküp hērkez meselā sovān datırlar. yeriz mesela, taş okurduk meselā, daş toplanırdı.

eş : ābimi yolladıydı bubam bizim yanımızda da at kafası gō̄mdülēdi. taş toplattıydı öretmen bize. taş okuduydu hoca mēmäd dede yāmır yādıydı o at kafasını çıkardılar deye ō̄retmenimiz bize sūlediydi. yāmır yādı da atın kafasını çıkardılar sudan didiydi. ama o atı usīsi o yāmır duāsına mı kēsēlemiş acaba?

- Eskiden hangi oyunları oynardınız?

para saklama oynārdık. yastık örtüsünü dilim dilim yaptılār pelik bā ıslarlar ō̄le, parayı sona sakladık dēmi herkese bi kişiye vērdik bēn gıcık değil mi sōna meselā

yeni gēldin para ōnda gelir seni düver yōk bende değil kadir'de gene gelir bana bēn sopa yerim ama gene, para saklama oynārdık. dök dök oyunnarı vār dı meselā ceketī kolunū kafana geçiriler ceketi sona der ki meselā ārkadaşın sana adın ne dedilēr mi sana soru sorcaklā dök dök deye bārıcan duymadık bi dā dök dök o ararda bi güyüm su hazırlar ceketin kolundan üzerine. heligopter oynārdık meselā uçak, ayakları bālarlar kōlları biri ō̄nde bir arkada kuyruk olan yāndı. uçak çalıştı mı üstteki başlar hareket etmē ayaklarınnan ārkadaki yāndı duvara vurdurur.

" yol üstüne bir çıra yaktım yanmadı

üç güzele selam verdim almadı."

ēski düğünnēn hāli başkaydı yā, pazar günneri biz meselā simyan olurdu. hāvlu ne o bulursak yāzma, basma filan. pazar günü düğün bitti mi dāmāda satarız veya dāmādın yakınnarına parasını alır gēnşler bölüşür gidēr. mēşrubat bi şéyler. biz ev suvalarına gidēr dik meselā köylēde seren deriz böle ipnen asılısın çamur kovalarını dolduru meselā bi kişi dolduru çamuru bi dakar seren çeker evin üstünde usta malaynan, çamur suvārdı. ay ne günner o zamannār dā bi başkaydı. o meciler dā bi başkaydı.

- Meci nedir?

işte bu suva olayları, meci yēni imece usulü deycez artık.

II. AĞIZ BÖLGESİ

MUHACİR KÖYLERİ

22

Konuşan : Fatma KURNAZ

Yaşı : 66

Öğrenim Durumu : Yok

Derleme Yeri : Çifteler Merkez

Konusu : Sohbet

- Eşinizle nasıl tanıştınız?

amanın kīş mart mı, yakayı böyle āçmış aynı bi şeyler gibi. bi uzun pardüse giymiş bėyaz amanın kıpkırmızı ā dedim istemiyim onu dedim anama bārdım āttım.

- Pardesü mü kıpkırmızı?

yo yo kēndi suratı ō̄ le üşümüş, āçmış yakayı da bėyaz gō̄ mlek bō̄ le topuklu şeyler, āllah'ım yārebbim āttım vallahi āl dedim istemiyim gîtmem ben ona dedim.

- Kaç yaşındaydın?

valla ȯ n yedi. niḱ āya rāmetli dayım gē etmedi vāllaha. olduktan sonra niḱ ām panayır oldu da panayıra gēldik, ōrda panayırda biraz gezdik dolaştık acık. ondan sōna orda başım yapıldı. anam bi gördü rāmetlik bu ne başın anam bana iki tokat attı valla bu kafayı nē yaptırdın deye.

- Neyle gelin aldılar seni?

arabaynan, taksiynen. vay kaynanam rāmetli vay vay vay vay vay, ne kaynanaydı ki!

- Fena mıydı?

ben çok aç kaldığım günneri bilirim aman. yok adam yatıyo ki çalışmıyȯ ki eve gelip çāṛ ıyolaṙ āmet yok evde dedirttiriyo kasaptı kēndisi. kaynanam da āmet getise benden saklardı yüklūn arasına. ikide bir de kaynanam atārdı eşyalāmızı gidin deye. e ben gitsem hadi eve ama eve ne vercem, kiraya ne vercem adam çalışmıyo ki. ani iki tane uşak ondan sōna üş tane ōldu.

- Gelinlik aldılar mı peki?

āldılar, canım, seten düz te ȭ le bi şey bėyaz.

- Sizi daha önce başkasına vermek istemişler, o nasıl olmuştu?

āmān allah' ım dayım getirdi orda oturmuş ben de bō̄ le karşıdan gördüm. ay onu de bėğenmedim ne biliyim ölmüş o îsān anā istemiyom. elti vardı iki tane ā iki çuval yapāyı falan getirdiler emen, vallā anama kalsa anamın aklını sen bilmiyon mu? söz möz yok almıŞlar gelmiŞler. iki çuval yapā tō̄ be yatak şē yapmā. yā ō̄ le oldu işte yavrum. nāsip bu enişteyēmiş.

- Başlık pası istemişler mi sizin için?

ā tabi istedilē, altı yüz lira verdilē bunnar bana. başlī altı yüz lirayı vē diyi, ō̄ le vēmişlē ne bilim. hē ben sana beŞ tane uşak yaptım tā ne istiyon altı yüzün yerine. ānam ō̄ le dēdi. āman mare bu ne? āman dēdim āmed çalışır bakā. yokluklāla vay vay vay, o kadā îsana yarım kilō süt alı ne deycek yarım kilō süt vallā.

- Okula gittin mi hiç?

ilkokulun kapısı nası bilmiyom. ō̄ r etmennē geldi anamla ninem aman kızlar gitmez okula, hiŞ ninem salmadı. ama anam da o hakkım vār. ben kendi de sūledim. orda deycēm üleşçēz senne dedim ben ona. vallā ākkım var onda. iki kere ō̄ r etmen geldi de beni tā iç odaya sakladılar. iyi biliyom. anā îç evde falan durmazdım ēp gezerdim. acık bēn gitsem amma çeşme baŞına.

- Çocuklarla ilgili ādetleriniz neler?

çocūn dişi çıkmış diş cîyni, ciyin yapārdık. buydayı, göllede pişiriyolar, mısır pişiriyolar, çārıyolar çalıp ōynuyoz çocūn dişini kutluyoz.

- Göllede nedir?

göllede buydaydan işte. aşurelik buydayı pişir adı göllede. anā ēr gün çocuklā şeyi dolduru dūru yatar lādı küvete, ā ondan sūna vallā ōdan fabrikadan bi şey gēldi bize. bilmem ne kadā su, fabrika mısın bu ne bu kadār su harcıyonuz, dedi. vallā te bi dā yapmadılar. tabi ben işteyke onlā dōldurup yatıyolā.

- Alışverişe nereye giderdiniz?

ay alışveriş çok uzāktı. mikros vār dı orda.

safinaz: yîmi yedi mayıs inkiĺáp günüymüş ne bileyim askerler, jandarmalar anam beni elime ḱ āğat iki buçuk liralar vārdı, git dedi yarım kilo dedi kīyma al da gēl dedi. bēn şîmdi kıyma almā gittim bi de bō̄ le elimde kese ḱ āğat var. ben giderken ō anî asFalt var ya o asFalttan giderke ben parayı düşürmüşüm. iŞ haberim yok kıyma almā para yok, gēldim eve ne yaptın parayı mare deye bana bi dayak, bana bi dayak. git çabuk dedi parayı bul de gel dedi. gittim şimdi allah var ya yolun öbür tarafında durup duruyo ḱ āğat ya, parayı būldūm. sō̄ le çabuk sabit dayından mı aldın yusuf dayından mı aldın, ālmadım būldum anacīm, al bi dayak tā hē ondan sōna ben döndüm gēldim. her yerde jandarmalar yîmi yedi mayıs inkiĺābıymış ben bilmiyom. bekçi amca dedim. îç dedim burlāda iki buçuk lira gō̄ rdün mü? ne biliyim ben senin iki buçuk liranı dedi. bak ben de onu îç unutmıyım.

- Öğle yemeklerinde ne yapardınız çalışırken İsviçre' de?

ülen yemēmiz biz kantine çıkār dık, kantın vardı. işte ōn ōn bir sıraları ēmen ōn beŞ dakka yirmi dakka, ben ēp sorar ne bu dēr dim. mū mū dēr di yāni inek eti dēr di ama hēr yemekte sorārdım.

- Senin adını kim koymuş?

adımı anamlē koymuş. bēki ninem koydu rāmetli

SÖZLÜK

A

acı akkı : hacı hakkı

ădet : âdet

ahtaraç : sopa

akîki : hakiki

äl : el

alayağ : tereyağ

älbise : elbise

äle :öyle

amıca : amca

analıx : analık

anteri : entari

arp : harp

āşam : akşam

ātıra : hatıra

äv : ev

avcı° : avcı

avlı : avlu

ax- : akmak

axçe : akçe

äyi : iyi

ayvan : hayvan

azçıcık : azıcık

ámme : ama

B

bakkalcılık : bakkallık

baldırcan : patlıcan

baraÇ : baraj

batlıcan : patlıcan

bazar : Pazar

bȯba : baba

bej : beş

bělě : böyle

belkit : belki

bėyaz : beyaz

bėygir : beygir

beyrak : bayrak

bici bici : bir çeşit hamur işi

bide : pide

bilēr zik : bilezik

birez : biraz

biyaz : beyaz

böbek : bebek

börtletirsin :yağda kavurmak

böyük : büyük

buba : baba

būda : buğday

būday : buğday

büber : biber

C

cacık : bir çeşit ot

cehiz : çeyiz

cığın : düğün

cıkrık : tahtaravalli

cızmana : bir çeşit Muhacir böreği

cög e : göce

Ç

çantı : tabak

çavıŞ : çavuş

çeket : ceket

çenber : çember

çencere . tencere

çığır- : çağırmak

çıplāk : bir tür kabak yemeği

çille :çile

çir : kara erik hoşafı

çirleme : gelin daveti

çökerik : çökelek

D

daḳ ı : takı

däne : tane

dāre : bir çeşit çalgı

daş : taş

değmen : değirmen

deli cırlan ot yağ : bedi yok bereketi yok

delix : delik

dene : tane

deñiz : deniz

dızmana : bir çeşit Muhacir böreği

dirmen : değirmen

dîze : teyze

doktur : doktor

dokuS : dokuz

dolay : yastıklarla çevrili oturma yeri

domalan : patatese benzeyen bir tür sebze

domatez : domates

doxtur : doktor

dömbek : dümbelek

döşe : kilim keçe

dun : don

duz : tuz

düneğen : dün

düñür : dünür

dȯ vak : duvak

E

ekmaķ : ekmek

elva : helva

ēlva : helva

eşkişēr : eskişehir

ever- : evermek

F

fasil : fasulye

fasil : fasulye

fasille . fasulye

fasüle : fasulye

Fişne : vişne

G

ġan : kan

ġañal : kanal

ġaneFçe : kanefçe

ġar : kar

ġarı : karı

ġaşşık : kaşık

ġatlak : kadar

ġatmer : katmer

gavax : kavak

ġavurga : kavurga

ġayfe : kahve

ġayısı : kayısı

ġayli : artık

gelin gelin : bir tür çocuk oyunu

gelinurba : gelinlik

gēnş : genç

ġına : kına

ġış : kış

ġız : kız

ġice : gece

ġoca : koca

ġomşu : komşu

ġoñşu : komşu

ġoya : güya

ġoyun :koyun

gölede : buğday

gösel : güzel

gözelce : güzelce

gözer : saman eleği

ġudume : bir tür çalgı

ġuru : kuru

ġutni : kadife

ġuva : kova

güççük : küçük

gündoğdu : ayçiçeği

H

amır : hamur

haşeş : haşhaş

haşgeşli : haşhaşlı

hāvla : helva

hayrullum : bir tür oyun

hedik : buğday

helfize : hafize

herkeş : herkes

hîbe : heybe

hindi : şimdi

hort : bir tür çocuk oyunu

horuz : horoz

hökümet : hükümet

hάvla : helva

I

ıcellez : hıdırellez

ıççık : azıcık

ırahmatlık : rahmetlik

ıramazanlık : ramazanlık

ırāt : rahat

ıscak : sıcak

ıskat : cenaze ile ilgilenenlere verilen para

İ

ilān : leğen

ilimon : limon

ineci : iğneci

ir- : ermek

ireçil : reçel

ireng : renk

iresim : resim

irkek : erkek

îsan : insan

işgüväysi : içgüveyi

K

kō : köy

kamara : kamera

kāve : kahve

kavil : çeyiz merasimi

kelem : lahana

kenger : bir tür ot

kere yaĝ : tereyağ

keynevi : düğün yemeği pişiren aşçı

kırma : bir çeşit Muhacir böreği

kıS : kız

kıydalama : bir tür oyun

kibi : gibi

kipir kipir : yavaş yavaş

kobalak : bir çeşit Muhacir böreği

koxu : koku

köteya : kütahya

köv : köy

kū : köy

kulaç : bir çeşit Muhacir böreği

kūte : köfte

küFte : köfte

L

lele : lale

M

mal melāt : mal

mesel : masal

metro : metre

mēyr̲ em : meryem

mezer : mezar

mıx : mıh

mihendiS : mühendis

millar : milyar

mindar : minder

mindir- : bindirmek

misir : mısır

N

namazlığa : namazlık

narpız : nane benzeri bir tür baharat

nişannılık : nişanlık

O

oklā : oklava

oroz : horoz

ossun : olsun

ōvmaç : hamur

oxlaĝan : oklava

oxu- : okumak

oxuntu : davetiye

Ö

örgen- : öğrenmek

ȫ r̲ tmen : öğretmek

P

Pabıç : pabuç

pampı : bazlama

pancaklı : parçalı

patatiz : patates

patetis : patates

patetiz : patates

palta :balta

payton : fayton

pazı : yufka

pendir : peynir

perseler : közlemek

pesmet : peksimet

pıçak : bıçak

pırası : pırasa

pice : baca

Pin- : binmek

piriç : pirinç

pisket : bisiklet

piskevit : bisküvi

pişkir : havlu, önlük

piynir : peynir

S

sādıç : sağdıç

safur : sahur

salıŋgaç : salıncak

samsırak : sarımsak

sancak : salıncak

sığırsidî : bir tür çorap modeli

sıklık : ıslık

siyeç : zincirli süs

siyek :bir tür duvak

sufra : sofra

sūle- : söylemek

surfa : sofra

suva : sıva

suvan : soğan

süllü : süleyman

süllüsümük : kemikle oynanan bir tür oyun

Ş

şaşon :bir çeşit çorap

şēr : şehir

şerpme : yazma

şılaklı : simli, parlak

T

tagelli : kabak tatlısı

taklim : takvim

taksi : taksi

tantel : dantel

tarana : tarhana

tarkıt : leylek

tāta : tahta

tavık : tavuk

tax- : takmak

tesavit : tesadüf

tilbir tilbir : parça parça

tireyā : tereyeğ

tisele- :çiselemek

tîsin- : tiksinmek

tomates : domates

topalak :bir çeşit türkmen yemeği

U

uşak : çocuk

uv- : ovmak

uynuk : kaymak

Ü

üj : üç

ülüş : bir çeşit muhacir böreği

üş : üç

V

vıçı : fıçı

vilan : filan

vir- : vermek

X

xanġı : hangi

xapaz : apaz

xındık : fındık

xırın : fırın

xıstık : fıstık

xistan : fistan

Y

yaba :bir tür tarım aleti

yağmır : yağmur

yāni : yahni

yarma : buğday

yarpız : nane benzeri bir tür baharat

yastı : yatsı

yaşın- : örtünmek

yımırta : yumurta

yıxa- : yıkamak

yidek : yedek

yilek : yelek

yimek : yemek

yimiş : yemiş

yişil : yeşil

yȯ nan : yunan

yoğort : yoğurt

yu- : yıkamak

yūka : yufka

yuñ : yün

yūsük : yüzük

Z

zabah : sabah

zāti : zaten

zebze : sebze

zehmeri : zemheri

zelletli : lezzetli

zincir : zincir

zenÇir : zincir

zilif : zülüf

zilli maşa : bir tür çalgı

zini : sini

zoba : soba